

FELT 8

GUOVDAGEAIDNU/KAUTOKEINO

Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen

Steinar Pedersen, Anders Hesjedal, Sanne Bech Holmgaard,
Elisabeth Librekt Olsen, Hans Tømmervik, Håvald Hansen,
Einar Eythórsson og Alma Elizabeth Thuestad

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon: 23 35 50 00

www.niku.no

Tittel Felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 16/2020	Publiseringsdato 31.03.2022
	Prosjektnummer 1021227	Oppdragstidspunkt 2018-2020
	Forsidebilde Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU	
Forfatter(e) Steinar Pedersen, Anders Hesjedal, Sanne Bech Holmgaard, Elisabeth Librekt Olsen, Hans Tømmervik, Håvald Hansen, Einar Eythórsson og Alma Elizabeth Thuestad	Sider 225	Tilgjengelighet Begrenset
	Avdeling Nordområde	

Prosjektleder Alma Elizabeth Thuestad
Prosjektmedarbeider(e) Einar Eythórsson, Anders Hesjedal, Elisabeth Librekt Olsen, Hans Tømmervik, Håvald Hansen, Sanne Bech Holmgaard og Steinar Pedersen
Kvalitetssikrer Internt

Oppdragsgiver(e) Finnmarkskommisjonen
--

Sammendrag Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt av Kongen i statsråd 14. mars 2008 og har som oppgave å kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter som folk i Finnmark har ervervet på grunnlag av langvarig bruk av den grunnen Finnmarkseiendommen overtok 1. juli 2006. Finnmarkskommisjonen skal foreta en systematisk og områdevis kartlegging av eksisterende rettigheter til land og vann i Finnmark. Formålet med utredningen er å gi en beskrivende framstilling av ulike gruppers bruk av grunn og naturressurser i Felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino. Det er ikke ulike etniske gruppers bruk det spørres om, men selve bruken og dens karakter, varighet og omfang. Utredningen omhandler både tidligere tiders bruk og på dagens bruk. Videre er rettsoppfatningene som har gjort og gjør seg gjeldende når det gjelder bruken, beskrevet og problematisert. I kapittel 3 er det utarbeidet en historisk oversikt over bosetting og ressursbruk. Kapittel 4 gir en historisk oversikt over reindrift og kapittel 5 redegjør for reindrifutøvernes bruk av naturressursene og rettsoppfatninger knyttet til dette. Her inngår en beskrivelse av næringens innhold, omfang, varighet samt endringer over tid. Kapittel 6 gir en beskrivelse og gjennomgang av fastboendes bruk og rettsoppfatninger knyttet til ferskvannsfiske og utmarksbruk. Kapitlet beskriver forskjellige bruksformer, ulike brukergrupper, brukens utvikling, omfang og varighet samt endringer i bruken. Kapittel 7 omhandler allmenhetens, både lokale og utenbygdsboendes fritids- og rekreasjonsbruk. Kartbaserte intervjuer inngår i kildematerialet til kapitlene 5, 6 og 7. Vedlegg til utredningen (kodenøkkel over informanter, signerte intervjuer, lydfiler, originale kart og digitaliserte kartfestinger) er overlevert Finnmarkskommisjonen, men inngår ikke i rapporten.

Emneord Finnmarkskommisjonen, finnmarksloven, rettsoppfatninger, utmarksbruk, reindrift, beite, jakt, fiske, bærplukking, friluftsliv, fastboende, reindrifutøvere, fritidsbruk, land og vann, bruks- og eierrettigheter, ressursbruk, Finnmarkseiendommen, naturressurser, Guovdageaidnu, Kautokeino
--

Avdelingsleder

Alma Elizabeth Thuestad

Forord

Norsk institutt for kulturminneforskning/Norgga kulturmuittodutkama instituhtta (NIKU) har på oppdrag for Finnmarkskommisjonen utredet bruk og rettsoppfatninger i felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino. Felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino omfatter all grunn i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune som Finnmarkseiendommen/Finnmarkkuopmodat (FeFo) overtok fra Statskog ved Finnmarkslovens ikrafttredelse 1. juli 2006.

Utredningen har skjedd i samarbeid med Sámi Info, Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš/Samisk Nærings- og Utredningssenter (SEG) og Norsk institutt for naturforskning (NINA). Alma Elizabeth Thuestad i NIKU har vært prosjektleder. Utredningsgruppen har for øvrig bestått av følgende personer: Anders Hesjedal, Einar Eythórsson, Elisabeth Librekt Olsen og Sanne Bech Holmgaard fra NIKU, Hans Tømmervik fra NINA, Steinar Pedersen fra Sámi info samt Håvald Hansen, Trine Samuelsen og Irene Pettersen fra SEG.

I samråd med Finnmarkskommisjonen har vi erstattet alle navn på personer med en tallkode når de siteres direkte i teksten.

Vi ønsker å takke alle som har bidratt med opplysninger og informasjon i forbindelse med utredningen, særlig dem som har gitt av sin tid og delt sine kunnskaper gjennom å la seg intervju.

Vi vil også rette en takk til interesserepresentantene som har lest og kommentert utredningen.

Ollu giitu buohkaide/Mange takk alle sammen!

Vi takker Finnmarkskommisjonen for oppdraget.

Tromsø, 31. mars 2022

Alma Elizabeth Thuestad
Prosjektleder

Sammendrag

Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt av Kongen i statsråd 14. mars 2008, og har som oppgave å kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter som folk i Finnmark/Finnmark har ervervet på grunnlag av langvarig bruk av den grunnen Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok fra Statskog SF 1. juli 2006. Finnmarkskommisjonen skal foreta en systematisk og områdevis kartlegging av eksisterende rettigheter til land og vann i Finnmark/Finnmark. Med virkning fra 1. januar 2013, skal kommisjonen også behandle rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder i Finnmark/Finnmark dersom noen med rettslig interesse i en avklaring krever det. Formålet med utredningen er å gi en beskrivende framstilling av ulike gruppers bruk av grunn og naturressurser i Felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino, samt brukens karakter, varighet og omfang. Det fokuseres både på tidligere tiders bruk og på dagens bruk. Videre er rettsoppfatningene som har gjort og gjør seg gjeldende når det gjelder bruken, beskrevet.

Kapittel 2 gir en utdyping av det metodiske grunnlaget samt hvilke fagpersoner som har bidratt til ulike deler av utredningen. Utredningen er et resultat av et flerfaglig samarbeid og baserer seg på flere typer kilder og metodiske tilnærminger. Skriftlige kilder, arkiv, databaser og ulike nettressurser er benyttet. I tillegg er det gjort en omfattende datainnsamling ved hjelp av kartbaserte intervjuer.

Opplysningene er likevel ikke å forstå som uttømmende, men snarere som en eksemplifisering av bruken. Det reelle omfanget av bruken i Felt 8 forventes å være betydelig større enn det som er kartlagt i denne utredningen. På grunnlag av de innsamlete dataene er det opprettet en kartbase som utgjør en digital representasjon av informantenes opplysninger om bruk av områder og naturressurser.

Alle informanter i utredningen er referert til med informantnummer (id.nr.). En egen kodenøkkel over informanter samt all dokumentasjon fra intervjuene og nevnte kartbase er oversendt Finnmarkskommisjonen.

Kapittel 3 gir en historisk oversikt over bosetting og ressursbruk med særlig fokus på tiden fra omkring 1775 til 2. verdenskrig.

Kautokeino kommune er 9 687 kvadratkilometer, og dermed suverent landets størst kommune i areal. Arkeologiske funn viser at det har bodd mennesker i området iallfall i 5 000 år. Særlig markante er det store antallet fangstgroper - levningene etter villreinfangsten.

De første skriftlige kildene, svenske skattelister, er fra midten av 1500-tallet. Området var også underlagt russisk skattlegging, og dansk, fra rundt år 1600. Samene i Kautokeino hørte inn under svensk jurisdiksjon frem til den endelige grensefastsettelsen mellom Norge og Sverige i 1751. Fra da av har distriktet vært en del av Norge. Det er også mye som tyder på at reindriftssamenes bruk av vidda kom til å bli avgjørende for dette resultatet.

I løpet av de bortimot fem hundre årene man har oversikt over, har Kautokeino utvikla seg fra et jakt- og fangstsamfunn til fast bosetting, og med den nomadiske tamreindriften som den helt sentrale næringa. Denne næringsformen ser ut til å ha utvikla seg fra slutten av 1500-tallet, og har blitt mer

og mer sentral i løpet av det neste århundret. Lenge ble reindrifta også drevet i kombinasjon med sjøfisket, og (iallfall) til godt inn på 1700-tallet med å drive laksefiske i Altaelva. Midt på 1700-tallet var den aller største delen av befolkninga involvert i reindrifta.

Tingbøker fra den svenske perioden viser at befolkninga hadde sterke, rettslig verna rettigheter til jakt og fiske, pga. at lokale personer som kjente sedvaneretten satt som meddommere i det laveste rettsnivået. Disse viser også det ble behandla en rekke saker av sivilrettslig karakter, som bl.a. kunne gjelde tvister om fiskevatn. I enkelte tilfeller gjaldt tvistespørsmål også siidaens/samebyens grenser når det gjaldt jakt og fiske.

Dette endra seg fullstendig når det danske rettsvesenet overtok etter 1751. Der satt det ingen med kunnskap om lokale sedvaner, og privatrettslige spørsmål og tvister om land og vann ble helt borte. I forbindelse med det nevnte årstallet merker man seg også at lite eller ting tyder på at det fant sted en eiendomsrettslig overdragelse av arealer fra den svenske til den danske kongen.

Til grensetraktaten ble et også knytta et tillegg om de grenseoverflyttende samene – Lappekodisillen – som etter gammel sedvane ga særlig reindriftssamene rett til å bruke sine tradisjonelle beiteområder i det andre landet. Det vil si at reindrifta ikke ble hindra av at det ble trukket ei grense. Det fikk heller ingen negativ innvirkning at Finland som var en riksdel av Sverige, i 1809 ble et storfyrstedømme under den russiske tsaren. Lappekodisillen sto fortsatt ved lag.

En katastrofal endring kom imidlertid i 1852. Kodisillen ble da satt til side på grensa mellom Finland og Norge, og de gjensidige reindriftsoverflyttingene forbudt. Mange fra Kautokeino valgte da å bli svenske undersåtter. Grensa mellom Sverige og Finland var nemlig ikke stengt. Dermed kunne man som svenske undersåtter fortsatt bruke de tilvante vinterbeiteområdene i Finland. Dette endra seg igjen i 1889, da grenseoverskridende reindrift ble forbudt også mellom Sverige og Finland.

Det førte til at mange av dem som hadde tatt utflytting til Sverige igjen vendte tilbake til Kautokeino. Dette bidro til ytterligere press på beiteressursene i store deler av Finnmark, og forsterka den uroen innen reindrifta som grensesperringa i 1852 allerede hadde skapt innad i amtet. Den hadde bl.a. ført til en opprettelse av den såkalte *Fjeldfinn-kommisjonen* i 1875. Som et resultat av deres arbeid fikk man en egen reindriftslov for Finnmark i 1888, hvor amtmannen bl.a. fikk fullmakt til å fordele sommerbeiteområdene.

I 1933 ble det vedtatt en reindriftslov som skulle gjelde hele landet, og man fikk blant annet reinsogn og distriktsgrenser. For Kautokeinos vedkommende finnes flere detaljerte oversikter fra 1900-tallet over siidaene, familier og personer tilknytta disse, samt sommer- og vinterbeiteområdene deres.

Reindriftssamer og fastboende har gjennom svært lang tid hatt et nært og tett samarbeid, og gode sosiale relasjoner. Den fastboende hadde sytingsrein i flyttsamenes flokk. Dette var rein som de brukte blant annet til transportformål vinterstid. Reindriftssamen hadde på sin side opptil flere stabbur på gården hos den fastboende hvor han oppbevarte saker og ting som ikke var i bruk akkurat da. I tillegg, og det var ikke det minst viktige, så hadde han husrom for seg og sin familie når han var nede hos sin *verdde* i bygda. Begge kalte nemlig hverandre gjensidig for *verdde* – venn/gjestevenn. Denne institusjonen var funksjonell for begge partene. Reindriftslova av 1978 hvor det ble forbudt for fastboende å ha eget reinmerke, bidro sterkt til en endelig svekkelse av *verdde*-ordninga.

Grender og fast bosetning utvikler seg særlig i løpet av 1700-tallet – først på kirkestedet, hvor man finner gårdsbruk rundt midten av århundret. Kildene blir bedre utover på 1800-tallet, og man ser bl.a. at gårdbrukerne i Kautokeino trekkes frem som gode eksempler for andre distrikter. Jordbruket var likevel i stor grad ekstensivt med slåtteplasser som kunne ligge langt fra hjemgården. I tillegg til gress var reinlav et meget viktig fôremne for husdyra. Man dreiv en utprega kombinasjonsvirksomhet, hvor man i tillegg til produktene fra gårdsdrifta, livnærte seg av jakt, fangst og innlandsfiske – som nesten også var som en basisnæring å regne. Denne varierte utnyttelsen av alle tilgjengelige naturgoder varte også gjennom 1900-tallet til et godt stykke inn i etterkrigstida. Salg av brensel og transportvirksomhet med rein ga også inntekter til en del fastboende. Etter at multene ble en salgsvare, var de likeledes av stor betydning for husholdsøkonomien. Rundt 1990 erfarer man at jordbruket i betydelig grad er blitt et tilnærma eneyrke, etter det mønsteret man hadde ellers i landet.

Når det gjelder formelle jordeiendomsforhold var det i 1775 gjennom den såkalte jorddelingsresolusjonen, gitt av kongen i København, bestemt at jordstykker i Finnmark kunne utmåles til privat eiendom. Enkelte rettshistorikere har meint at den hadde mindre relevans for Indre Finnmark, og det gikk nesten hundre år før de første eiendommene ble matrikulert i Kautokeino. Naturlig nok dreide dette seg om enger og jorder som allerede var i bruk, og som fikk en formell stadfestelse gjennom matrikulering. Man merker seg også at jordstykker som folk hadde tatt i bruk, omtales som *eiendommer* på 1830-tallet.

Når det gjelder rettsoppfatninger finner man at det har vært uskrevene regler for bruken av naturgodene. Det gjelder jakt- og fangstområder, bærplukking, m.v. De enkelte bygdene og grendene hadde sine områder som de hadde brukt over tid, og følte at de hadde førsteretten til.

Etter at Kautokeino ble knytta til veinettet både i Norge og Finland, førte dette til meget sterk konkurranse om naturgodene, og det ble vanskelig å opprettholde de tilvante bruksmønstrene.

Kapittel 4 beskriver reindriftsnæringens utmarksbruk og rettsforståelser med hovedvekt på intervju med reindriftsutøvere fra reinbeitedistriktene. Kapitlet baserer seg på både skriftlige og muntlige kilder med hovedvekt på intervjuer med representanter for reindriftsnæringen i utredningsområdet.

Dette kapitlet har beskrevet reindriftsnæringens utmarksbruk og rettsforståelser, med hovedvekt på intervju av utvalgte reindriftsutøvere. Reindriften i Kautokeino er omfattende og involverer mange aktører og distrikt. En fullstendig gjennomgang av reindriftens utmarksbruk er derfor utenfor denne utredningens mandat og omfang.

Informantene beskriver en utstrakt bruk i forbindelse med reindriften, hvor mesteparten av kommunens areal er i bruk som beiteområder. Informantene beskriver også flyttveier, kalvingsplasser og gjerder, samt en rekke oppholdsområder med hytter og andre boplasser. Informantene forteller også at områdene de bruker har endret seg. I hovedsak forteller informantene at områdene de selv eller forfedrene brukte, var betydelig større før.

Reindriftsutøverne har i noen grad fisket i ferskvann. Noen informanter forteller at de har fisket når det det passet med plasser hvor de stoppet en stund med flokken, enten på vinterbeite, langs flyttveien eller i kalvingsområdet. Ellers har reindriftsutøverne først og fremst byttet seg til fisk med

de fastboende. Verdde-relasjonene var, ifølge informantene, viktigere før, mens de har endret seg og ikke eksisterer på samme måte i dag. Det har vært drevet lite rypejakt med våpen, men snarefangst på rype har vært viktig. Flere informanter forteller at rypene kunne gi en betydelig inntekt. Noen informanter har jaktet en del på rovdyr både fordi rovdirene drepte rein, men også fordi det tidligere var skuddpremie på noen dyr. Rovdyr blir i dag kun felt ved bruk av våpen og kun etter tillatelse, men i tidligere tider ble det også brukt saks, og to informanter nevner at det ble brukt gift. Vannfugljakt er ifølge informantene mest utbredt blant de fastboende. Ved og gjerdestolper, samt annet materiale, har i hovedsak blitt hentet i nærområdene. De fleste informantene har enten selv plukket multer eller så har andre i siidaen har plukket, og noen har fått multer som en del av vennskapet (verddevuohta). Sennegrass har blitt og blir fortrinnsvis hentet i kystområdene. Snøscooteren og andre kjøretøy, slik som firhjuling, har gjort større områder tilgjengelig for utmarksbruk.

Informantene beskriver betydelige endringer i reindriften, med hensyn til hvilke områder de bruker, omfanget av områdene og kommunikasjonen mellom distriktene/siidaene. Informantene forteller at det var bedre kommunikasjon og færre konflikter før. Flere informanter nevner at det selvfølgelig oppstod uenighet tidligere også, men at det den gang var en annen måte å løse konflikter og bli enige på. Flere informanter knytter dette til at det var færre siidaer før, samt færre rein og mindre press på beiteområdene. Mange informanter nevner at det er trangt om plassen og at dette forårsaker konflikter om beiteland. Flere informanter forteller også at de har blitt presset bort fra områder. Blant annet nevnes grensegjerdet mot Finland som en av årsakene til dette.

Det beskrives noen få konflikter med fastboende i området, men ellers beskrives forholdet til de fastboende som godt. Det fortelles ikke om betydelig konkurranse med de fastboende om bruk av utmarksressurser. Noen informanter nevner forstyrrelser knyttet til scooterkjøring og kjøring med firhjuling, eksempelvis i forbindelse med jakt og fiske, men også som en del av turistnæringen. Flere informanter mener at det kjøres for mye, både på vinteren og på barmark. Hundekjørere som trener på barmark nevnes også som en forstyrrelse.

Informantene er kritiske til myndighetenes reguleringer og knytter det økte konfliktnivået til myndighetens innblanding. Informantene nevner fellesbeite og beskriver i særlig grad misnøye med hvordan dette ble håndhevet etter reindriftloven av 1978. Flere informanter mener at de har for liten påvirkning; at myndighetene ikke lytter tilstrekkelig og tar hensyn til næringens synspunkter og kunnskap. Det uttrykkes også misnøye med utarbeidelsen og håndhevelsen av bruksreglene. Informantene hevder at grensene som er satt ikke tar hensyn til de naturlige grensene i landskapet og de tradisjonelle flyttveiene. Informantene forteller også at rein siger over grensene, at grensene presses og at det skaper en dominoeffekt, samtidig som det bidrar til merarbeid og et økt konfliktnivå. Flere informanter er også misfornøyde med myndighetenes praksis når det kommer til rovdyr, og mener at det er for vanskelig å få både fellingstillatelse og erstatning.

Informantene uttrykker tydelig at de har en sterk bruksrett til områdene som de bruker. Flere informanter understreker at bruksretten er sterkere enn statens eiendomsrett. Noen informanter mener for eksempel at det er feil at staten kan selge rettigheter til jakt og fiske i områder som folk har brukt i generasjoner. Flere informanter gir uttrykk for at de både har bruksrett og en følelse av eierskap til områder, selv om disse områdene er eid av FeFo. Mange informanter mener at de burde hatt mer innflytelse og forvaltningsansvar i de områdene de bruker, og noen informanter uttrykker også at de burde hatt en form for eiendomsrett til noen områder. Noen informanter gir uttrykk for at

myndighetenes forvaltning er i strid med tradisjonell måte å drive reindrift på og at myndighetenes innblanding har gjort at tradisjonell kunnskap forsvinner.

Kapittel 5 belyser jord-/kombinasjonsbrukere og øvrig fastboende bygdebefolkning sin bruk av grunn og naturressurser. Arbeidet er primært basert på opplysninger innhentet gjennom intervju.

Kapitlet presenterer informasjon om fastboendes utmarkssbruk basert på intervjuundersøkelsen. Datamaterialet består av svar fra 21 informanter. For å presentere materialet på en oversiktlig måte, er kommunen inn i fire geografiske ressursområder. Kautokeino nord omfatter Maze, Heammogieddi, Mieron. Kautokeino nordøst omfatter Suossjavri, Garggoluooppal, Suotnju, Lahpoluooppal. Kautokeino tettsted med omkringliggende bygder omfatter Markan, Stuorrajavri/Cuonovuohppi, Avzi, Gouvdayeaidnu/Kautokeino tettsted, Ákšomuotki, Suohpatjavri. Kautokeino sør omfatter Siebe og Aidejavri.

Intervjuene er strukturert rundt åtte tema. Det første er jordbruk, med vekt på beiter, utmarksslåtter og førsanking. Bygdene i Kautokeino hadde felles beiteområder for bygdas dyr med plass til alle. De fleste hadde noen få husdyr, kyr og sau. Mange hadde også kjørerrein og hest. Det var ingen konkurranse fra utenbygdsboende om beiterettigheter. Det samme gjaldt utmarksslåttene. De var fordelt mellom familiene og det var ingen intern konkurranse om denne ressursen. Ris og løv er i varierende grad sanket som for. Reinlav derimot var viktig. Denne ressursen var fordelt mellom familiene. Reinlav ble gitt til kjørerein, men også til sau. Det var også en viktig del av bytterelasjonen mellom reindriftssamer og fastboende. Etter krigen har jordbruket endret seg. Traktor og andre landbruksmaskiner gjorde det mulig med oppdyrking av innmark i en helt annen skala enn tidligere noe som førte til at behovet for utmarksressursene forsvant. Snøskuter erstattet kjørerrein, og dermed behovet for reinlav.

Det andre temaet er ferskvannsfiske i elver og vann. Fiske var en viktig del av husholdningen. Man fisket til eget bruk, til bytterelasjonen med reindriftsamene og for salg. Fisket pågikk hele året, om vinteren fisket man på isen. Sik var den viktigste fisken og not og garn de viktigste fiskeredskapene. De ulike bygdene og familiene hadde sine fiskevann som de utnyttet. Men det var også slik at enkelte ressursområder var felles for flere bygder. Det var et uformelt men likevel gjennomregulerende system som ble respektert og fulgt. Fisket har endret seg i etterkrigstida. Bytterelasjonen med reindrifta er i praksis opphørt, få fisker for salg, fisk er en mindre viktig del av kostholdet. Da bilveien kom på 1960-tallet kom folk utenbygds fra ble det en viss konkurranse om ressursene. Folk hadde blant annet med seg båt og fisket sik.

Det tredje temaet er jakt og fangst. Snarefangst på rype var en viktig inntektskilde. Man satte snarer «over alt». Her var også områdene fordelt etter et uformelt regulerende system. Så å si all rype ble solgt, man hadde ikke råd til å spise rype, det var som å «spise penger». Det synes som om jakt med våpen på rype var mindre viktig og at dette er en jakt som har kommet inn på et senere tidspunkt. Vårjakt på andefugl eller vannfugl som det kalles i intervjuene, var et viktig og kjærkomment innslag i kostholdet. I en tid uten kjølemuligheter gav andejakta om våren muligheter for å få tak i ferskt kjøtt. Det ble også jaktet på rovdyr som rev og ulv. Elgjakt er et relativt nytt fenomen i kommunen, den startet opp så sent at den ganske snart ble regulert av offentlige myndigheter i motsetning til jakt på andre arter som hadde pågått i lang tid. Det har vært store endringer i hva som jaktes på og hvordan

det jaktes. Snarefangst på rype er det så å si slutt med. Noen får holder på, men i en helt annen skala enn tidligere, kanskje mest for å vedlikeholde tradisjonell kunnskap. Det samme gjelder vårjakta på andefugler. Den er regulert, man kan kun skyte to fugler hver og er ikke lenger viktig for å skaffe ferskt kjøtt om våren. Høstjakt på rype er også regulert og det er mye utenbygdsfolk som driver med denne jakta.

Hogst, brensel og byggematerialer er det fjerde temaet. Tilgangen på ved til brensel synes å ha vært god i kommunen, mange hentet ved i nærområdet. Rundt 1960 blir ved-uttaket regulert av en vedutviser og etter hvert måtte man søke om vedteig. Gjerdestolper ble som regel hentet der man tok ut ved. Til en viss grad gjaldt dette også byggematerialer og materiale til redskaper som for eksempel sleder. Noen henter fremdeles ved, selv om dette nå er mindre vanlig enn tidligere da alle måtte hente ved.

Det femte temaet er bærplukking og annen høsting. Salg av multebær var, ved siden av snarefangst på rype, den viktigste inntektskilden til folk flest. Bygder og familier hadde sine multemyrer de utnyttet, igjen var dette regulert etter en uformell men effektiv kode. Som med fiske ble det en viss konkurranse om multebær da veien kom og utebygdsboende begynte å forsyne seg fra områder som lokalbefolkningen oppfattet som sine områder. Det ble også plukket blåbær, tyttebær og krekebær, hovedsakelig til eget bruk. Sennagress var en viktig ressurs, nå er det nesten ingen som høster dette lenger. Det har også vært en viss sinking av egg, man tok dersom man kom over reir når man var ute i andre ærender som for eksempel fiske.

Bygninger og boplasser er tema nummer seks. Informantene er samstemte i hvordan bruken av gammer har vært. De ble satt opp der man hadde bruk for dem i forbindelse med jakt, fiske, sinking eller utmarksslåtter. Gammene skulle stå åpne slik at de kunne brukes av alle ved behov, for eksempel søke ly i uvær. Nå er det vanskelig å få satt opp gammer pga. reguleringer. Økt mobilitet ved bruk av snøskuter og ATV har medført at behovet for gammer er mindre nå enn tidligere.

Tema sju er ferdselsveier. Mange av de gamle ferdselsveiene brukes fremdeles, både sommer og vinter. Fram til ca. 1950-1960 brukte man kjørerein og hest, etter hvert også traktoren. Nå er det snøskuter og ATV som brukes. Motorisert ferdsel i utmark er regulert og er et kontroversielt tema.

Det siste temaet intervjuene er sentrert rundt er reguleringer og rettighetsoppfatninger. De fleste av informantene mener at lokalbefolkningen burde ha bruksrett til de utmarksressursene og områdene de alltid har benyttet seg av. Noen mener også at familier burde ha eiendomsrett til utmarksslåtter eller til «punkter» i landskapet der man tidligere har hatt gamle eller hytte. Det er noe uenighet om myndighetenes reguleringer er til hinder for bruk av utmarka. Motorisert ferdsel er her et sentralt element og er blitt en forutsetning for bruk og utnyttelse av utmarksressursene. Derfor griper myndighetens reguleringer av motorferdsel i utmark direkte inn i så å si all utmarksbruk. Det er litt ulike syn på myndighetenes regulering av motorisert ferdsel i utmark og flere gir uttrykk for uenighet med myndighetens praktisering av regelverket for dette. Samtidig ser vi at flere er uenige i at folk skal ha generell adgang til kjøring i utmark, dette gjelder også for fastboende. Et annet poeng er at flere mener at reindrifta prioriteres, de kan kjøre overalt, mens de fastboende ikke engang vet om de får innvilget dispensasjon når de søker.

Kapittel 6 gir en oversikt over fritidsbrukeres/allmenhetens bruk.

Fritidsbruk er et nyere fenomen, som tidligere ikke har vært regnet som en egen aktivitet, men knyttet til bruk av utmarken, *meahcci*. I Finnmark vil således grensen mellom utmarksbruk og friluftsliv være flytende, kanskje i særlig grad i samiske tradisjonelle bosetningsområder. Dette viser seg også i en undersøkelse fra 2017 (Andersen & Dervo), der det kom frem at matauk-perspektivet skåret høyere blant finnmarkinger enn blant andre grupper.

Samtidig omtales Guovdageainnu suohkan - Kautokeino kommune som «Kommunen for friluftsentusiastene» og er attraktiv året rundt på grunn av sine store områder, mangfoldige muligheter, rike ressurser og vakre natur.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser en økning i antall fritidsboliger de siste ti årene, og i kommunens arealplan kommer det frem at det er gitt tillatelse til å bygge flere nye hytter. Det understrekes imidlertid at det fra kommunens side ikke er ønskelig å fremstå som en «hyttekommune» med begrunnelse i at det blant annet er en levende reindriftskommune og at innbyggerne ellers driver aktiv utmarksbruk. Dette kan være et uttrykk for at det er et visst motsetningsforhold mellom utenbygdsboendes rekreasjons- og fritidsbruk og reindrift, samt tradisjonell samisk utmarksbruk. Kommunens linje er derfor at det ikke skal bygges ut i natur-, reindrifts- og utmarksområder, men at de nye hyttene skal etableres i bygdene, der det allerede er aktivitet.

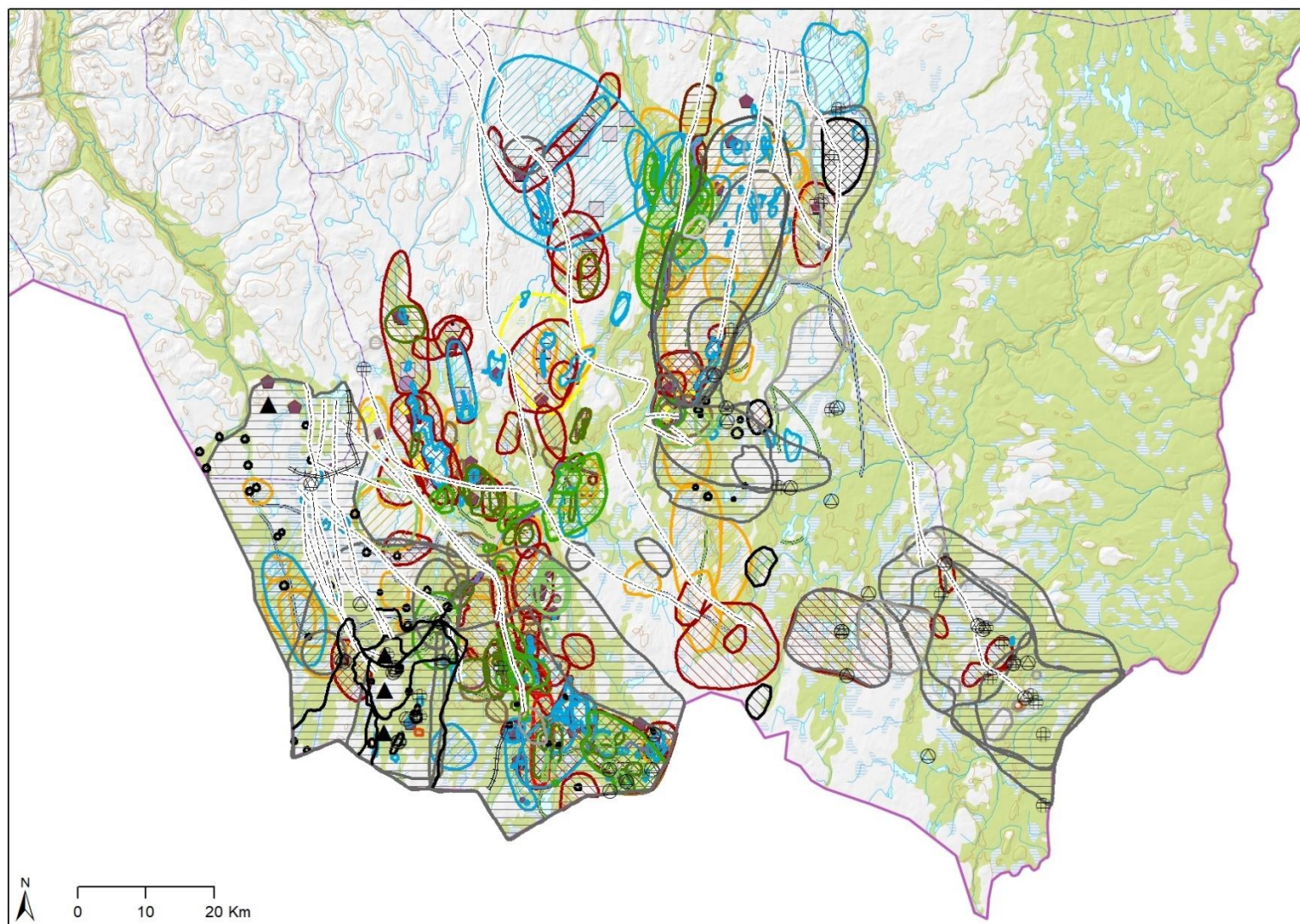
Mange av hyttene i lengst nord i kommunen tilhører utebygdsboende, i tillegg bør antallet campingvogner og bobiler tas med i beregningen. Det er vanskelig å få en fullstendig oversikt over dette da det er gode muligheter for såkalt «villcamping». I tillegg til dette kommer antall overnattinger på hotell og på campingplasser/i hyttegrender.

Gouvdayeainnu suohkan- Kautokeino kommune reklamerer med nærmere 10 000 produktive fiskevann, som utgjør 640 kvadratkilometer og er den kommunen med flest aktiverte fiskedager i Finnmark.

FeFo har karakterisert Kautokeino som Norges beste sted å jakte ryper. Imidlertid er det identifisert noen utfordringer mht. ordningen og reguleringen, slik at det i 2019 ble lagt frem flere forslag til endring for å forbedre jaktvilkårene, samt spre jakttrykket. Det er også identifisert uttalelser som kan tolkes som uttrykk for motstridende interesser mellom lokalbefolkning og tilreisende, for eksempel at det oppfattes som urimelig at lokale jegere skal ha samme kvote som tilreisende jegere. FeFo har også uttalt at de ikke innvilger alle jaktkort som lokale reiselivsbedrifter i Kautokeino søker om av hensyn til lokale jegeres interesser.

Kautokeino er den kommunen med flest aktiverte fiskedager i Finnmark, samt at det er Norges beste sted for rypejakt. Det er imidlertid ikke det området der det felles flest elg i Finnmark.

Materialet viser at Gouvdayeainnu suohkan- Kautokeino kommune er en attraktiv friluftskommune, men vitner også om økt press på naturressursene, samt at det er visse motsetningsforhold mellom lokalbefolkningens utmarksbruk og tilreisenes fritids- og rekreasjonsbruk.

Informanters stedfestede opplysninger om bruk av land og ressurser i Guovdageainnu suohkan- Kautokeino kommune.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
1 Innledning.....	1
1.1 Formål.....	1
1.2 Brukergrupper	2
1.3 Rettsoppfatninger	2
1.4 Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.....	3
1.5 Referanser	5
2 Organisering, kilder og metoder	7
2.1 Organisering av utredningen.....	7
2.2 Intervjuer	9
2.2.1 Utvalgskriterier og gjennomføring	9
2.2.2 Erfaringer fra intervjuene	10
2.3 Kart	11
3 Historisk oversikt over bosetting og ressursbruk	13
3.1 Innledning.....	13
3.2 Historiske knagger	14
3.3 Befolkningen.....	14
3.3.1 Danske skattelister for Kautokeino 1683-1715	15
3.3.2 Befolkningen etter midten av 1700-tallet	16
3.3.3 Tidlig skattlegging og offentlig administrasjon.....	18
3.4 Reindriftsnomadisme før 1751.....	19
3.4.1 Krav om å bli den danske kongens undersåtter for å ha rett til sommerbeite	20
3.4.2 Grensesamene – en medvirkende krigsårsak på begynnelsen av 1700-tallet	21
3.4.3 Reindriftens driftsform før 1751	22
3.4.4 Kautokeinosamenes laksefiske i Altaelva på 16- og 1700-tallet	23
3.5 Det svenske rettsvesenet før 1751. Samisk sedvanerett ble ivaretatt	26
3.5.1 Samebyenes/siidaenes faste grenser	28
3.6 1751: Indre Finnmark ble en del av Norge på grunn av reindriftssamenes bruk av vidda ...	29
3.7 Grensetraktaten av 1751 – Kongen i København skulle ha full og ubeskåret jurisdiksjon ...	30
3.7.1 Lappekodisillen.....	33
3.7.2 Lappekodisillens bestemmelser og Kautokeino	34
3.7.3 Rettsvesenet etter 1751	35
3.7.4 Kautokeino forlikskommisjon	35
3.8 Reindrift etter midten av 1700-tallet	36
3.8.1 Fra andre halvdel av 1700-tallet til grensesperringen i 1852.....	38
3.9 Grensesperring mellom Norge og Finland i 1852.....	40
3.9.1 Nye strategier – særlig utflytting til Karesuando.....	41
3.9.2 Gjentatte norske nei til ny grenseoverskridende reindrift, 1859-1886	45
3.9.3 1889 – grensesperring også mellom Sverige og Finland	46
3.9.4 Turbulens i reindriften innad i Finnmark. <i>Den finmarkske Fjeldfin-Kommission av 1875</i> 46	
3.9.5 Ny lovgivning 1883, 1888, 1933 og mer myndighetskontroll.....	48
3.10 Guovdageaidnu – landets ledende reindriftskommune	49
3.10.1 Flyttsamenes bruk av naturgodene utenom reindriften.....	52
3.11 Vertskapsrelasjoner	52
3.12 Utvikling av grender og fast bosetting – jordbruket vinner frem	54
3.12.1 Myrer, torv og skog	55
3.12.2 Jordbruket – fra slutten av 1800-tallet. Positive beskrivelser	56
3.12.3 Jordelingsresolusjonen for Finnmark av 1775 - matrikuleringer	59

3.12.4	Finnmarkskommisjonen 1826	60
3.12.5	Finnmark: Statens allmenninger i vidløftig forstand. Indre Finnmark overlatt til <i>de omvandrende Lapper</i>	60
3.12.6	De første matrikuleringer i Guovdageaidnu – nesten hundre år etter jordinndelingsresolusjonen	62
3.12.7	Sogneprest Hvoslef og jordeiendomsforholdene – de første utvisninger i 1854	63
3.13	Bruken av utmarksgoder	65
3.13.1	Innlandsfiske	65
3.13.2	Multer	68
3.13.3	Jakt og fangst, særlig av rype	69
3.13.4	Vårjakt på ender	70
3.13.5	Elg	71
3.14	Andre sider ved fastboendes bruk av naturgodene	71
3.14.1	Arbeidsfordeling, kvinner og menn	72
3.15	Bygdebruksområder - Rettsoppfatninger	72
3.16	Sammendrag	73
3.17	Referanser	76
4	Bruk og rettsoppfatninger i reindriften	88
4.1	Naturgrunnlaget i Guovdageaidnu/Kautokeino	88
4.1.1	Geologi, vegetasjon og topografi	88
4.1.2	Klima	88
4.2	Dagens distriktsorganisering i Vest-Finnmark - Kautokeino	89
4.3	Ørnulf Vorrens beskrivelser av reindriften i Finnmark	93
4.4	Reindriften regulerings og lover	93
4.4.1	Fellesbeiter og de eldre reindriftslovene	93
4.4.2	Reindriftsloven av 1978	94
4.4.3	Siida – rettighetsbærer til bruk av arealene etter reindriftsloven av 2007	96
4.4.4	Beiteordningen i Kautokeino – utviklingen i arealfordelingen mellom distrikter 1957-1997	96
4.5	Vestre sone	99
4.5.1	Beachegealli	99
4.5.2	Fávrrósroda	103
4.5.3	Cohkolat	104
4.5.4	Annen utmarksbruk i reindriften	106
4.5.5	Rettsoppfatninger og forhold til myndighetene i Vestre sone	113
4.6	Guovdajohtolat/Midtre sone	122
4.6.1	Reinbeitedistrikt 33T Ittunjárga/Rendalen	122
4.6.2	Reinbeitedistrikt 26 Lákkonjárga	124
4.6.3	Annen utmarksbruk	126
4.6.4	Rettsoppfatninger	129
4.7	Nuortajohtolat/Østre sone	132
4.7.1	Reinbeitedistrikt D-21 Gearretnjárga	133
4.7.2	Reinbeitedistrikt 22 Fiettar	135
4.7.3	Reinbeitedistrikt 23 Seainnus/Návvgastat	138
4.7.4	Annen utmarksbruk	140
4.7.5	Rettsoppfatninger	148
4.8	Sammendrag	157
4.9	Referanser	159
5	Fastboendes bruk og rettsoppfatninger	161
5.1	Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino nord: Máze/Masi, Heammogieddi og Mieron	162
5.1.1	Jordbruk - husdyrhold; beiteområder, utmarkslåtter og fôrressurser	163

5.1.2	Ferskvannsfiske i elver og vann	163
5.1.3	Jakt og fangst.....	164
5.1.4	Hogst, brensel og byggematerialer	165
5.1.5	Sanking, bærplukking og annen høsting.....	166
5.1.6	Gammer og boplasser	166
5.1.7	Ferdselsveier.....	167
5.2	Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino nordøst: Suossjavri, Garggoluoppal, Suotnju og Lahpoluoppal	167
5.2.1	Jordbruk - husdyrhold; beiteområder, utmarkslåtter og fôrressurser.....	168
5.2.2	Ferskvannsfiske i elver og vann	168
5.2.3	Jakt og fangst.....	168
5.2.4	Hogst, brensel og byggematerialer	169
5.2.5	Sanking, bærplukking og annen høsting.....	169
5.2.6	Gammer og boplasser	169
5.2.7	Ferdselsveier.....	169
5.3	Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino tettsted med omkringliggende bygder.....	170
5.3.1	Jordbruk - husdyrhold; beiteområder, utmarkslåtter og fôrressurser.....	170
5.3.2	Ferskvannsfiske i elver og vann	172
5.3.3	Jakt og fangst.....	172
5.3.4	Hogst, brensel og byggematerialer	173
5.3.5	Sanking, bærplukking og annen høsting.....	173
5.3.6	Gammer og boplasser	173
5.3.7	Ferdselsveier.....	174
5.4	Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino sør: Siebe og Aidejávri	175
5.4.1	Jordbruk – husdyrhold; beiteområder, utmarkslåtter og fôrressurser	175
5.4.2	Ferskvannsfiske i elver og vann	177
5.4.3	Jakt og fangst.....	178
5.4.4	Hogst, brensel og byggematerialer	179
5.4.5	Sanking, bærplukking og annen høsting.....	180
5.4.6	Gammer og boplasser	180
5.4.7	Ferdselsveier.....	181
5.5	Tematisk oppsummering.....	182
5.5.1	Jordbruk.....	182
5.5.2	Sanking, bærplukking og annen høsting.....	183
5.5.3	Jakt og fangst.....	183
5.5.4	Ferskvannsfiske i vann og elver	184
5.5.5	Hogst, brensel og byggematerialer	185
5.5.6	Gammer og boplasser	185
5.5.7	Ferdselsveier.....	185
5.6	Reguleringer og rettighetsoppfatninger.....	193
5.6.1	Beiter, utmarksslått og fôrsanking	193
5.6.2	Endring i forholdet mellom fastboende og reindrifta	193
5.6.3	Fiske, jakt og sanking	194
5.6.4	Motorisert ferdsel i utmark	196
5.6.5	Ved, torv og byggematerialer	198
5.6.6	Gammer.....	198
5.6.7	Protester	199
5.7	Sammendrag	199
5.8	Referanser	202
6	Allmennhetens bruk: lokalbefolkningens og utenbygdboendes fritidsbruk	203

6.1	Overnatting tilknyttet fritidsbruk i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune	204
6.1.1	Hytter og fritidsbygg i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.....	204
6.1.2	Campingvogner og bobiler	204
6.1.3	Hotell og campingovernattinger	206
6.2	Fiske og jakt i Guovdageainnu suohkan - Kautokeino kommune	207
6.2.1	Innlandsfiske.....	207
6.2.2	Småviltjakt	214
6.2.3	Storviltjakt	219
6.3	Kartlegging av friluftsområdene i kommunen.....	222
6.4	Sammendrag	223
6.5	Referanser	224

Figurer

Figur 1: Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune. Innfelt kart viser kommunens beliggenhet i Finnmark. Kart: Finnmarkskommisjonen.	3
Figur 2: Befolkningsutvikling i Kautokeino 1801-1970. Kilde: www.ssb.no	17
Figur 3: <i>Staggukoski</i> ligger ifølge Gudmund Sandvik, tidligere professor i retts historie ved Universitetet i Oslo, formodentlig i området avmerket med rødt. Kartgrunnlag: Kartverket.....	26
Figur 4: Reindrift i Pasviktraktene (håndskrevet rapport, bilag til innstilling fra grensekomiteen av 1919, s. 35-66) i Riksarkivet: Arkivet etter Landbruksdepartementet, Reindriftingsinspektøren, Pakkesaker eske nr. 17: "Sydvaranger. Pasviksaken 1909-1919. Norsk/finsk reinbeite 1920". Kartgrunnlag: Sametinget v/Lise Brekmoe og Kartverket.....	50
Figur 5: Reintallsutvikling i Kautokeino i perioden 1845-1990. Kilder: 1875- Helland II 1906: 145, 1890 og 1900- Helland III 1906: 80, 1907 og 1915- Nissen 1915: 15. Resterende tall, Keskitalo 1998: 423ff. Tallene er muligens ikke alltid sammenliknbare da de kan ha blitt til på ulike tider av året, slik at oppvoksende kalver er med det tellingsår og ikke inkludert i neste. Dårlige år (værforhold) og graden av slakteuttak kan også ha påvirket tallene (Keskitalo 1998: 425).	51
Figur 6: Informanternes stedfestede informasjon om bruk av områder og naturressurser i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	87
Figur 7: Kart over reinbeitedistriktene i Vest-Finnmark reinbeiteområde. Kilde: www.Kilden.nibio.no	89
Figur 8: Fangstgrop for rein ved Máđiiluoppal – Heastajávri. Foto: Alma Thuestad, NIKU.	121
Figur 9: Fangstgrop for rein i Avže. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU.	132
Figur 10: Et utvalg informanternes stedfestede informasjon om reindrift i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	156
Figur 11: Fangstgrop for rein gjenbrukt som smøregrop ved Hávgačjávri. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU.	162
Figur 12: Ildsted ved Aidijavre. Foto: Alma Thuestad, NIKU.	167
Figur 13: Guovdageaidnu/Kautokeino tettsted. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU.	170
Figur 14: Ved Gironvarri ved Suohpatjávri er det registrert både gammer og hustufter i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Foto: Alma Thuestad, NIKU.....	174
Figur 15: Informanternes stedfestede informasjon om husdyrhold, utmarksslåtter og forressurser i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	186
Figur 16: Informanternes stedfestede informasjon om sanking av bær, bark, sennagress o.a. i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	187
Figur 17: Informanternes stedfestede informasjon om jakt og fangst i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	188
Figur 18: Informanternes stedfestede informasjon om fiske i vann og elver i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	189
Figur 19: Informanternes stedfestede informasjon om hogst og torvuttak i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	190
Figur 20: Informanternes stedfestede informasjon om bygninger og boplasser i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	191
Figur 21: Informanternes stedfestede informasjon om ferdselsveier i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.....	192

Figur 22: Antall fritidsbygninger i Guovdageaidnu/Kautokeino i perioden 1999-2019. Kilde: www.ssb.no	205
Figur 23: Antall innlandsfiskere som oppgir å ha brukt snøskuter, ATV, sjøfly, helikopter og/eller bil/bobil. Kilde: Andersen & Dervo 2017.	205
Figur 24: Antall overnattinger på hotell og camping/hyttegrender Sis-Finnmárku/Indre-Finnmark (Kilde: Statistikknett.no).	206
Figur 25: Antall overnattinger i region Sis-Finnmárku/Indre-Finnmark. Kilde: Statistikknett.no.	207
Figur 26: Antall solgte fiskekort fordelt på nordmenn og utlendinger 1994 til 2017. Kilde: FeFo Årsrapport 2018.	208
Figur 27: Antall aktiverte fiskedager i de åtte mest populære fiskesonene samt Gaggavann og Psvikelva som er egne soner Kilde: FeFo Årsrapport 2018.	209
Figur 28: Aktiverte fiskedager i de mest populære fiskesonene/fiskeområdene i Finnmark, fordelt mellom bosatte og tilreisende. Kilde: FeFo Årsmelding 2017.	209
Figur 29: Kommuner med flest aktiverte fiskedager 2014-2015. Kilde: FeFo.	210
Figur 30: Aktiverte fiskedager i Kautokeino kommune 2017-2019 fordelt på nasjonalitet. Kilde: FeFo v/ Kristin Hornset.	210
Figur 31: Oversikt over tidspunkt for aktivering av fiskekort gjennom 2018. Kilde FeFo Årsrapport 2018.	211
Figur 32: Oversikt over i hvilke kommuner, unntatt egen hjemkommune, bosatte i Finnmark fisker etter innlandsfisk. Tallene er indekstall: kommunen respondenten fisket mest i fikk tallet 3, nest mest 2 og tredje mest 1, deretter ble verdiene summert. Høy indeks gjenspeiler derfor bruk i antall eller hyppighet (Kilde: Andersen & Dervo, 2017).....	212
Figur 33: Gjennomsnittscore: Motiver for å drive fritidsfiske blant fastboende, tilreisende norske og utenlandske fiskere. 1= uviktig, 5= svært viktig. Kilde: Andersen & Dervo 2017.....	212
Figur 34: Rapportering av fangst på fiskekort aktivert i Kautokeino mellom 2017 og september 2019. Kilde: FeFo v/Kristin Hornset.	213
Figur 35: Fangstrapportering av de vanligste fiskeartene, Kautokeino kommune 2017-2019. Kilde: FeFo v/Kristin Hornset.	213
Figur 36: Solgte småviltjaktkort på Finnmarkseiendommen i perioden 1985-2018. Kilde: FeFo årsrapport 2018.....	214
Figur 37: Antall jaktdager for Finnmarksbosatte og tilreisende jegere fordelt på jaktfelt i Kautokeino kommune jaktåret 2018/2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.	215
Figur 38: Tetthet av liryper i Finnmark 2000-2018. Kilde: FeFo årsrapport 2018.	216
Figur 39: Antall jaktdager tilreisende jegere i Kautokeino under rypejakten 2018-2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.	218
Figur 40: Andel jaktdager fordelt på bosatte i Finnmark og tilreisende under rypejakta i Kautokeino kommune jaktseasonen 2018-2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.	218
Figur 41: Felte elg i Finnmark i perioden 1990-2018. Kilde: FeFo årsrapport 2018.	219
Figur 42: Antall felte elg per kommune i Finnmark 2014-2018. Kilde: FeFo Årsrapport 2018.	220
Figur 43: Antall felte elg fordelt på ulike vald i perioden 2003-2018. Kautokeino nord. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.	220
Figur 44: Antall felte elg fordelt på ulike vald i perioden 2003-2018. Kautokeino sørvest. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.	221
Figur 45: Antall felte elg fordelt på ulike vald i perioden 2003-2018. Kautokeino sørøst. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.	221

Figur 46: Noen av de kartlagte friluftslivsområder i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.

Kilde: www.kautokeino.kommune.no..... 222

Tabeller

Tabell 1: Nøkkeltall for reindriften i Østre sone..... 91

Tabell 2: Nøkkeltall for reindriften i Midtre sone..... 91

Tabell 3: Nøkkeltall for reindriften i Vestre sone 92

Tabell 4: Tabellen viser den relative arealfordelingen for ytter- og innerdistrikter i perioden 1957 – 1997..... 98

Tabell 5: Småviltjakt i Guovdageaidnu/Kautokeino 2008-2018 (..= oppgave mangler) Kilde:

www.ssb.no 215

Tabell 6: Antall felte småvilt fordelt på jaktfelt i Kautokeino, jaktseasonen 2018/2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen. 217

1 Innledning

Alma Elizabeth Thuestad

1.1 Formål

Finnmárkoláhka/Finnmarksloven ble vedtatt 17. juni 2005. Den etablerte en ny forvaltningsordning for grunnen i Finnmark/Finnmark, og er et ledd i prosessen frem mot en endelig avklaring av rettighetsforholdene i fylket. Med gyldighet fra 1. juli 2006 ble mesteparten av grunnen i Finnmark overført fra Statskog SF til det nye eierorganet Finnmarkkuopmodat/Finnmarkseiendommen (FeFo).

Finnmárkokomišuvdna/Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt av Kongen i statsråd 14. mars 2008 med hjemmel i Finnmarksloven (Finnmarksloven). Kommisjonen ble opprettet for å kartlegge eksisterende rettigheter som folk i Finnmark gjennom langvarig bruk har opparbeidet til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtok fra Statskog SF. Med virkning fra 1. januar 2013, skal kommisjonen også behandle rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder i Finnmark dersom noen med rettslig interesse i en avklaring krever det. En tilvarende begrensning gjelder for kommisjonens adgang til å utrede interne rettighetsspørsmål innen reindriften, jf. forskrift av 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark, paragraf 5.

Formålet med utredningen, slik det er angitt i konkurransegrunnlaget i Finnmarkskommisjonens utlysning av 20.09.2017 om sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen – Felt 8, er å utrede faktisk bruk og rettsoppfatninger for så vidt gjelder utnyttelsen av naturressurser i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune. Denne kartleggingen skal omfatte all grunn i kommunen som Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok fra Statskog ved Finnmarkslovens ikraftttredelse, samt grunn som FeFo måtte ha disponert over etter dette.

Finnmarkskommisjonen ba i sin utlysning om en beskrivende fremstilling av ulike gruppers (jordbrukere, reindriftsutøvere, kombinasjonsbrukere, fastboende bygdebefolkning, fritidsbrukere/allmennhet, eventuelt andre) bruk av grunn og naturressurser i felt 8. Det er brukens innhold, omfang og varighet som skal beskrives. Det vektlegges at fremstillingen skal fokusere både på tidligere tiders bruk og på dagens bruk. De rettsoppfatningene som har gjort - og gjør - seg gjeldende når det gjelder bruken skal beskrives slik disse uttrykkes av informantene. Med rettsoppfatninger menes i nærværende sammenheng de ulike gruppenes og informantenes oppfatninger om brukens rettmessighet, og begrunnelsen for dette, ikke deres oppfatninger om hvordan rettstilstanden bør være. Utredningen skal fokusere på både individuell og kollektiv bruk av utmarka og, i den grad det er mulig utfra kildegrunnlaget, beskrive både kvinners og menns bruk av naturen.

I den grad det har vært mulig innenfor rammen av oppdraget og ut fra tilgjengelige kilder, har vi sett på hvordan bruk og rettsoppfatninger har utviklet seg over tid; herunder hvordan statlige reguleringer av bruken av grunn og naturressurser fra og med Kgl. res. 27. mai 1775 angaaende Jorddelingen i Finnmarken, samt Bopladsers Udvisning og Skyldlægning sammesteds og frem til våre dager, har blitt mottatt av den berørte lokalbefolkningen og av andre aktuelle brukergrupper, slik det er formulert i konkurransegrunnlaget. Endringer i bruk av grunn og ressurser fra 1775 til i dag, lar seg langt på vei dokumentere ut fra tilgjengelige kilder. En dokumentasjon av endringer i

rettsoppfatninger og måten statlige reguleringer er mottatt lokalt i den samme perioden, byr imidlertid på større utfordringer.

1.2 Brukergrupper

I henhold til kravspesifikasjonen skal utredningen beskrive ulike gruppers bruk av grunn og naturressurser. Gruppene spesifiseres nærmere som jordbrukere, reindriftsutøvere, kombinasjonsbrukere, fastboende bygdebefolkning, fritidsbrukere/allmennhet og eventuelt andre. Denne listen må forstås som en presisering av at det ikke er ulike etniske gruppers bruk det spørres om, men at fokuset skal rettes mot selve bruken og brukens karakter. Brukerkategoriene som nevnes her er ikke entydige, de overlapper hverandre i større eller mindre grad. I noen sammenhenger er det naturlig å betrakte representanter for ulike typer bruk som brukergrupper; dette gjelder for eksempel jordbrukere, reindriftsutøvere og fritidsbrukere/allmennhet.

Finnmarkskommisjonen har tidligere fått utført utredninger om interne rettighetsspørsmål i reindriften i Finnmark (Henriksen 2011), Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften (Strøm Bull 2018), allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark (Aas m.fl. 2010) samt sjølaksefiske (Pedersen et al. 2010).

1.3 Rettsoppfatninger

Rettsoppfatninger og hvordan disse har utviklet seg over tid kan belyses både ut fra skriftlige rettskilder og muntlige utsagn. Rettsoppfatninger er derfor også vektlagt i intervjuene som er gjennomført lokalt. Ifølge Tønnesen (1972:169) forutsetter dannelsen av en rettsoppfatning muligheter for konflikt og motsetninger. I relasjonen til staten har det ikke alltid vært klart om bygdebefolkningen i Finnmark hadde med staten som lovgiver eller grunneier å gjøre. Bruken av utmarka ble regulert, til dels av statlige forordninger og til dels av tradisjonsbaserte bruksordninger samt uskrevede regler for god atferd og godt naboskap.

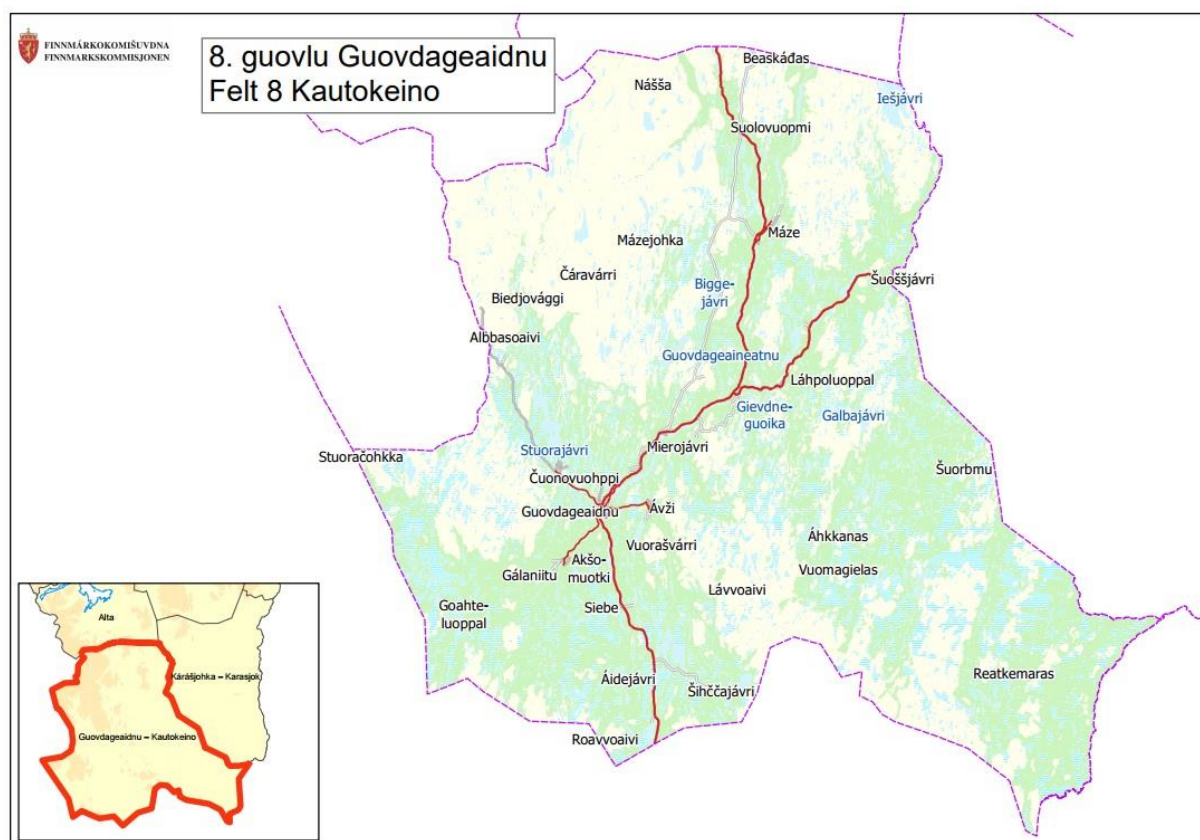
Rettsoppfatningene som kommer fram i det innsamlede materialet, blir ofte konkretisert i form av reaksjoner på statens forvaltning. For eksempel kan dette komme til uttrykk i forbindelse med statens regulering av reindrift, jakt, innlandsfiske og fjord- og sjølaksefiske. Finnmarkseiendommens (og tidligere Statskogs) forvaltning og regulering av bruken av grunn og ressurser har også avstedkommet ulike former for reaksjoner, men ikke alltid i form av organiserte protester. Reaksjonene kan være indirekte, i form av utsagn og lokale oppfatninger som i liten grad spilles ut i offentligheten. Slike reaksjoner kan i ettertid sjelden dokumenteres ut fra skriftlige kilder. Rettsoppfatninger kan også komme til uttrykk i forbindelse med brukskonflikter mellom ulike brukergrupper f.eks. mellom reinbeitedistrikter og andre brukergrupper i kommunen, mellom utmarksbrukere med lokal tilhørighet og tilreisende osv.

Måten ressursene lokalt forvaltes og fordeles bygger på flere forhold. Her kan nevnes offentlige reguleringer som (i varierende grad) oppfattes som legitime i befolkningen samt uskrevede regler eller lokale sedvaner, som først blir tydelig når det handles i strid med disse, eller når det innføres formelle reguleringer som oppfattes å stride mot disse reglene. Som Tønnesen (1972) er inne på, er

det først når lokalt baserte rettsoppfatninger står i motsetning til myndighetenes reguleringer eller i forbindelse med andre brukskonflikter, at de får et konkret og dokumenterbart uttrykk.

1.4 Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune

I det følgende gis en kort redegjørelse for dagens bosettingsmønster og næringstilpasning i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.

Figur 1: Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune. Innfelt kart viser kommunens beliggenhet i Finnmark. Kart: Finnmarkskommisjonen.

Guovdageaidnu/Kautokeino ble egen kommune i 1851, og er med sine 9707 km² Norges største kommune i utstrekning. I nord grenser kommunen mot Návuoana suohkan/Kvænangen kommune og Áltá gielda/Alta kommune, i øst mot Kárášjoga gielda/Karasjok kommune og i vest mot Ráissa suohkan/Nordreisa kommune på norsk side. Mot sør grenser kommunen mot Eanodat/Enontekis og Anár/Enare kommuner på finsk side (snl.no/Kautokeino). Tettsteder og bygder i kommunen er bl.a. Guovdageaidnu/Kautokeino (Márkan), Máze/Masi, Hemmogieddi/Stornes, Šuoššjávri/Suossjavri, Ákšomuotki/Økseidet, Láhpoluoppal, Siebe, Áidejávri og Soahtefielbma. Omkring halvparten av kommunens innbyggere bor i Kautokeino (Márkan) og ca. 250 bor i Máze. De resterende er bosatt rundt i kommunen ulike tettsteder. Kautokeino har vært spredt bebygd tradisjonelt sett og har i hovedsak beholdt denne utbyggingsstrukturen, selv om det finnes flere regulerte boligområder i Kautokeino (Márkan) og Máze (Kommuneplan, 2017).

Per første kvartal 2019 hadde kommunen 2 914 innbyggere, hvorav 5,8 % bor på landbrukseiendom. Det var da 414 hytter i kommunen (ssb.no). Ifølge Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune sine nettsider er 95 % av innbyggerne samisktalende.

I Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune finner vi en rekke viktige samiske institusjoner som Det samiske nasjonalteateret Beaivvaš, Sámi allaskuvla/Samisk høyskole, Sámi joatkkaskuvla ja boazodoallokuvla/Samisk videregående skole og reindriftsskole, Sámi Arkiiva/Samisk arkiv og Duodjeinstituhtta (snl.no/Kautokeino).

Guovdageaidnu/Kautokeino består i hovedsak av åpent, ubebygget viddelandskap med elver, sjøer, myrer og fjell. Befolkningen bruker utmarka gjennom hele året til multeplukking, fiske, egen vedhogst og friluftsliv. Mange driver jakt/fangst, skjærer sennagress, tar ut trevirke til bygging og emner til duodji. Det drives elgjakt, rypejakt, andejakt om våren og noe snarefangst. Det finnes ca. 10 000 fiskevann innenfor kommunegrensene og Alta-Kautokeinovassdraget strekker seg fra sør til nord gjennom store deler av kommunen. Elvene og de mange fiskevannene er viktige områder for friluftsliv og utfart, både for bygdas folk og tilreisende. Innlandsfiske gir næringsinntekt for deler av befolkningen.

Reindrift er kommunens største næring, og mesteparten av arealet i kommunen er i bruk som beiteland. Næringen sysselsetter en stor del av befolkningen direkte og indirekte. Kommunen er inndelt i tre soner Oarjjabealli (vestre sone), Guovdojohtolat (midtre sone) og Nuorttabealli (østre sone). I tillegg har distriktet Beaskađas sommerbeite i kommunen. I hver sone inngår flere reinbeitedistrikter og i vestre, midtre og østre sone var det i 2009 flere enn 1700 personer som var tilknyttet reindrift. Vår- og høstbeitet ligger mot vest i kommunen, imens vinterbeitelandet ligger mot øst. Av andre primærnæringer nevnes jordbruk og skogbruk. I 2017 hadde Kautokeino seks melkebruk, et sauebruk og to bruk for sau og hest. Den største jordbruksbygda er Ávži.

Det har også vært drevet gruvedrift i kommunen. I Biedjuvággi finnes gullførende kobbermalm der Bidjovagge gruver var i drift fra 1970–75 og 1985–91. I 1993 ble gruvene lagt ned. (snl.no/Kautokeino).

1.5 Referanser

Trykte kilder:

Aas, Ø., Øian, H., Waaler, R. og Skår, M. 2010. Allmenhetens bruk av utmarka i Finnmark. Sammenstilling basert på skrevne kilder. NINA Rapport 642.

<https://www.domstol.no/globalassets/upload/finn/sakkyndige-utredninger/nina-rapport-642-finnmarkskommisjonen.pdf>

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, *Kommuneplanens arealdel, 2017-2030: Planbeskrivelse* Planid: 2011-2017001, Rambøll: Vedtatt i kommunestyret 23.03.2017

Henriksen, J. B. 2011. *Interne rettighetsspørsmål i reindriften i finnmark: Noen problemstillinger og årsaksforhold*. <https://www.domstol.no/globalassets/upload/finn/sakkyndige-utredninger/interne-rettighetssporsmal-i-reindriften---henriksen-23-mars-2011.pdf>

NIKU, «BILAG 2 Leverandørens løsningsforslag Sakkyndig utredning av Felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino» av 20.10.2017

Pedersen, S., K.S. Bull, G.B. Ween, J.I. Solbakken, T. Länsman og H. Hansen 2010: *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv*. Utredning for Finnmarkskommisjonen 24 juni 2010.

<https://www.domstol.no/globalassets/upload/finn/sakkyndige-utredninger/sjolaksefisket-i-finnmark-utredning-av-sami-allaskuvla-240610-red.pdf>

Strøm Bull, K. 2018. Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften. Utredning ved Kirsti Strøm Bull. <https://www.domstol.no/globalassets/upload/finn/sakkyndige-utredninger/finnmarkskommisjonen-og-interne-rettighetssporsmal-i-reindriften.-utredning-ved-kirsti-strom-bull.-oslo-29.-januar-2018.pdf>

Tender Report «Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen – Felt 8» av 20.09.2017, Finnut Consult AS

Tønnesen, S. 1972. *Retten til Jorden i Finnmark. Rettsreglene om den såkalte «Statens umatrikulerte grunn» - en undersøkelse med særlig sikte på samenes rettigheter*. Bergen-Oslo 1972, 2. utg. 1979

Internettkilder:

Finnmarkseiendommen/Finnmárkkuopmodat: <https://www.fefo.no/Webpartside.aspx?MId1=4> (lest 03.07.2019)

Finnmarkskommisjonen/Finnmárkokomišuvdna: <https://www.domstol.no/no/finnmarkskommisjonen/> (lest 04.07.2019)

Finnmarksloven: Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (Finnmarksloven). Justis- og beredskapsdepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-85> (sjekket 22.03.2022)

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune: <https://www.kautokeino.kommune.no/> (lest 03.07.2019)

Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/kommunefakta/guovdageaidnu-kautokeino> (lest 03.07.2019)

Store norske leksikon: <https://snl.no/Kautokeino> (lest 03.07.2019)

2 Organisering, kilder og metoder

Alma Elizabeth Thuestad, Håvald Hansen og Trine Samuelsen

Utredningen er gjennomført av et konsortium med deltakere fra Norsk institutt for kulturminneforskning/Norgga kulturmuittodutkama instituhtta (NIKU)¹, Sami Info², Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš/Samisk Nærings- og Utredningssenter (SEG)³ og Norsk institutt for naturforskning (NINA)⁴. Alma Elizabeth Thuestad (NIKU) har vært prosjektleder for utredningen. Utredningen er et resultat av et flerfaglig samarbeid og baserer seg derigjennom på flere typer kilder og metodiske tilnærminger. Hele utredningsgruppen har vært involvert i planlegging og drøfting av oppbygging og innhold. Forfatter/forfattere av de ulike delkapitlene har ledet arbeidet med de respektive kapitlene.

Annonsering av utredningsarbeidets oppstart og mandat ble kunngjort i aktuelle aviser, på nettsidene til NIKU, SEG og Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune i juni 2018. I tillegg ble det (22.06.2018) sendt pressemelding til NRK Sapmi, aktuelle aviser og til Reindriftsnytt.

2.1 Organisering av utredningen

I det følgende gjøres det rede for utredningens ulike deler.

Kapittel 1 Innledning og kapittel 2 Organisering, kilder og metoder

Kapitlene redegjør for oppdraget og utredningens formål og hvordan dette er søkt løst av konsortiet. Kapittel 1 er skrevet av Alma Elizabeth Thuestad. Kapittel 2 er skrevet av Alma Elizabeth Thuestad, Håvald Hansen og Trine Samuelsen.

Kapittel 3 Historisk oversikt over bosetting og ressursbruk.

Steinar Pedersen har, på bakgrunn av historisk kildemateriale, utarbeidet en oversikt over bosetting og ressursbruk i Guovdageaidnu/Kautokeino fra ca. 1775 opp mot våre dager. Pedersen trekker også en del historiske linjer tilbake til 1500-tallet. Arbeidet bygger på tilgjengelig litteratur av ulike vitenskapelige arbeider, lokalhistorisk litteratur, historisk-topografiske beskrivelser, herunder både uten- og innenlandske reiseberetninger, trykte rapporter fra ulike næringsområder, kildeserier etc. Der det er belegg i kildematerialet omtales også lokal tradisjonell forvaltning av naturgodene. Når det gjelder rettsoppfatninger knyttet til bruken, vil disse i størst mulig grad bli beskrevet under de enkelte næringsutøvelsene.

Kapittel 4 Bruk og rettsoppfatninger i reindriften

Hans Tømmervik, Sanne Bech Holmgaard og Elisabeth Librekt Olsen har skrevet kapitlet om reindrift i Guovdageaidnu/Kautokeino. Håvald Hansen har bidratt med kommentarer og innspill. Hans Tømmervik har innledningsvis, på bakgrunn av historisk og nyere tids kildemateriale, utarbeidet en oversikt over reindrift i Guovdageaidnu/Kautokeino for tiden etter andre verdenskrig og frem til i dag. Oversikten er utarbeidet på bakgrunn av historisk og nyere tids kildematerie og bygger på

¹ Einar Eythórsson, Anders Hesjedal, Sanne Bech Holmgaard, Elisabeth Librekt Olsen og Alma Elizabeth Thuestad

² Steinar Pedersen

³ Håvald Hansen Trine Samuelsen og Irene Pettersen

⁴ Hans Tømmervik

tilgjengelig litteratur primært i form av vitenskapelige arbeider og utredninger. Kapitlet redegjør videre for reindriftsutøvernes bruk av naturressursene og rettsoppfatninger knyttet til denne bruken. I dette inngår en beskrivelse av næringens innhold, omfang, varighet samt endringer over tid fra omkring andre verdenskrig og fram til i dag. Det er også redegjort for hva reindriftsutøvere legger til grunn for en rettmessig fordeling av bruksområder gjennom innhentet kunnskap om hvordan de selv oppfatter den tradisjonelle bruken av området, rettighetsforhold og om hvordan beitelandet skal fordeles. Både menns - og kvinners bruk har vært i fokus. Framstillingen bygger på både skriftlige og muntlige kilder i form av intervjuer.

Kapittel 5 Fastboendes bruk og rettsoppfatninger knyttet til ferskvannsfiske og utmarksbruk

Anders Hesjedal har, med innspill og kommentarer fra Einar Eythorsson, utarbeidet kapitlet som beskriver fastboende og andres faktiske bruk av naturressursene i Guovdageaidnu/Kautokeino og rettsoppfatninger knyttet til denne bruken. Intervjuene omfatter datainnsamling av landskaps- og ressursbruk fra omkring andre verdenskrig og fram til i dag. Kapitlet beskriver forskjellige bruksformer, ulike brukergrupper (næringsmessige og/eller interessemessige), brukens utvikling, brukens omfang og varighet, samt endringer i bruken ut fra ressurstilgang og skiftende samfunnsmessige forhold. Dette omfatter også måten statlige reguleringer for bruk av grunn og ressurser er blitt mottatt av lokalbefolkningen. Opplysninger om bosettingsmønster og husdyrhold bidrar til innsikt i beitebruk og høsting i utmark. Framstillingen bygger primært på muntlige kilder i form av intervjuene som er gjennomført som en del av utredningen. Kapitlet omfatter både menns og kvinners bruk.

Kapittel 6 Fritidsbrukeres/allmenhetens bruk

Elisabeth Librekt Olsen har skrevet kapitlet som gir en oversikt over hvordan og i hvilken grad utmark og utmarksressurser i Guovdageaidnu/Kautokeino blir benyttet til fritid og rekreasjon. Kapitlet bidrar derigjennom til et mer utfyllende bilde av den samlede bruken av kommunens utmark og utmarksressurser. Ut over muntlig informasjon fra intervjuer, er kildegrunnlaget for kapitlet tilgjengelig statistikk, relevante utredninger og annet skriftlig materiale, samt nettbasert informasjon (websider o.a.).

Skriftlige kilder, arkiv, databaser og internettkilder som er brukt i de ulike delene av utredningen er ført opp i referanselistene for de enkelte kapitlene.

Vedlegg: Signerte intervjuer med tilhørende skjema og kartmateriale, herunder en geodatabase som omfatter digitalisert stedfestet informasjon fra besvarelser fra Guovdageaidnu/Kautokeino, er overlevert Finnmarkskommisjonen som vedlegg. Disse vedleggene inngår ikke i rapporten.

Vedlegg 1 Intervjuskjema

Vedlegg 2 Informantliste

Vedlegg 3 Skjema og kartmateriale fra intervju samt eventuelt øvrig materiale informantene ønsker oversendt Finnmarkskommisjonen

Vedlegg 4: Intervju

Vedlegg 5 Notat vedrørende intervju

Vedlegg 6 Geodatabase med kartfestede informantopplysninger

2.2 Intervjuer

I tillegg til bruk av skriftlige kilder og arkivmateriale er det gjort en omfattende datainnsamling ved hjelp av intervjuer. Det innsamlede intervjumaterialet utgjør en vesentlig del av datagrunnlaget for utredningen.

Intervjuene ble gjennomført av Håvald Hansen (SEG). Transkribering og oversettelse av intervjumaterialet er gjennomført av Håvald Hansen, Trine Samuelsen og Irene Pettersen (alle SEG).

2.2.1 Utvalgsriterier og gjennomføring

Utgangspunktet for utvelgelsen av personer til intervjuer var å få oversikt over og tilgang til informanter basert på kriterier som; alder, kjønn, bosted og næring. For å kunne si noe om tidligere tiders bruk av utmark, var det ønskelig å finne eldre informanter som var over seksti år. Det var også ønskelig at både kvinner og menn skulle være representert for derigjennom å kunne gi et utfyllende bilde av bruk. Et videre mål var å finne informanter som hadde kjennskap til reindrift og bruk av utmark i så stor geografisk utstrekning som mulig innenfor utredningsområdet.

Informasjon om kartleggingsarbeidet ble lagt ut på nettsidene til NIKU, SEG og Kautokeino kommune. I tillegg ble det sendt pressemelding til NRK Sapmi, aktuelle aviser og til Reindriftnytt. Det ble her informert om arbeidet som var satt i gang og personer, lag og foreninger ble oppfordret til å ta kontakt. I tillegg ble det lokale firmaet Sámi International Consulting (SIC) ved Mathis H.K. Sara brukt til å kartlegge aktuelle informanter til utredningen. Han tok kontakt med enkeltpersoner, bygdelag, utmarkslag og reinbeitedistrikter og utarbeidet en liste over informanter som hadde takket ja til deltakelse. I denne var det hensyntatt forhold om kjønnsbalanse, geografi, næringer med videre, og at alle reinbeitedistrikter skulle få anledning til å delta med sine informanter. Erfaringsmessig var det en større utfordring med å få informanter til å stille opp enn det var f.eks. i Felt 7. Selv etter at listen var utarbeidet av SIC var det problemer med å få tak i mange av de aktuelle informantene, til tross for at de hadde takket ja til å stille i intervjuet.

Guovdageaidnu/Kautokeino er et område med stor geografisk utstrekning. Reindrift er en sentral næring og kommunen er delt inn i tre soner Oarjjabealli (vestre sone), Guovdojohtolat (midtre sone) og Nuorttabealli (østre sone). Det ble lagt vekt på å få informanter fra hver av de tre sonene samt informanter med kjennskap til reindriftnas bruk av arealer i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.

Den geografiske fordelingen av intervjuene er forsøkt ivarettatt så godt som mulig. Likevel er det en overvekt av informanter blant reineiere fra den vestre og midtre sonen. Dette skyldes dels at det var vanskeligere å få informanter fra den østre sonen, men også at informantene i vestre og midtre soner stilte med flere intervjuobjekter pr intervju. Typisk var at leder for siidaen stilte med en eller flere eldre reineiere på intervjuet. Når det gjelder fastboende så er det en overvekt av informanter fra ressursområdene R1 og R4. De største bygdene i kommunen er da også innenfor disse ressursområdene, noe som naturlig gir en overvekt av informanter herfra.

Det er gjennomført intervju med til sammen 41 personer, herav 11 kvinner og 30 menn. Det var et sterkt fokus på kjønnsbalanse under arbeidet med å innhente informanter. Konsortiet har, som ved tidligere utredninger for Finnmarkskommisjonen, imidlertid hatt utfordringer med hensyn til å få

kvinner til å stille som informanter. Til sammen var ca. 27% av informantene kvinner. 18 intervjuer ble gjennomført som en-til-en-intervjuer, mens 10 intervjuer var med to og/eller tre personer. Valget av intervjusted er gjort på bakgrunn av hva informantene selv har ønsket, og de fleste av intervjuene er gjennomført hjemme hos informanten. Telefonhenvendelser med intervjuforespørsel er i hovedsak gjort både på samisk. Informantene valgte selv hvilket språk intervjuet skulle gjennomføres på. Alle intervjuene ble gjennomført på samisk.

En intervjuguide⁵ med tilhørende kartmateriale har vært sentral i datainnhenting. Intervjuguiden ble utformet av utredningskonsortiet i felleskap. Informasjon samt kartreferanser ble skrevet inn i intervjuguiden. Så langt det lot seg gjøre, var det informanten selv som gjorde avmerkinger på kartene. I mange tilfeller er det likevel intervjueren som har gjort avtegningen etter anvisning og kontroll fra informanten. Intervjuene ble dokumentert med lydopptak.

Transkribering av intervjuer, inkludert oversettelse av intervjuer fra samisk til norsk ble utført av SEG. På bakgrunn av lydopptakene ble samtlige av de samiske intervjuene transkribert direkte til norsk. I tillegg har SEG stått for oversettelse av intervjuguiden til samisk. Alle transkriberte intervjuer er i ettertid oversendt de respektive informantene for godkjenning og signering. I enkelte tilfeller er godkjenning gjennomført per epost.

I og med at antallet informanter er begrenset, er opplysningene som kommer frem i denne utredningen vedrørende bruk av land, ferskvann og sjøområder ikke å forstå som uttømmende, men snarere som en eksemplifisering av bruk av områder og ressurser i Guovdageaidnu/Kautokeino. Det reelle omfanget av bruken forventes å være betydelig større.

Informantene⁶ er anonymisert ved hjelp av en tallkode i utredningen.

2.2.2 Erfaringer fra intervjuene

Omfanget av intervjuet er redusert i forhold til tidligere kartlegginger NIKU har gjennomført for Finnmarkskommisjonen. Antall spørsmål er redusert og intervjueskjemaet er forenklet basert på erfaringer fra tidligere intervjuer. Dette forhindrer at respondentene blir trette i løpet av intervjuet, og det har vært lettere å holde fokus på hvert enkelt tema i intervjuet. En annen årsak til at lengden på intervjuene er redusert, særlig i forhold til Felt 7 Tana/Deatnu, er at enkelte av temaene som både var tidkrevende og aktuelle i Felt 7 ikke er det i felt 8. Dette gjelder blant annet høsting av marine ressurser. Forenklingen av spørreskjemaet frigjør også mer tid i løpet av intervjuet til å spørre om endringer over tid innenfor de enkelte temaene, og årsakene til dette. Videre frigjøres mer tid til informantens egne betraktninger om høstingsressursene, endringer over tid og årsaksforhold.

Enkelte informanter har reagert på den muntlige formen som utskriften av intervjuet har. Selv om informantene ble informert om at SEG skriver ut intervjuet etter lydopptaket, så reagerte enkelte på at utskriften var for muntlig framstilt. De har for eksempel bemerket at detaljene i opplysningene ikke har kommet godt nok frem i det skriftlige materialet. Det kan blant annet gjelde henvisninger til personer eller steder. Informantene har da i større eller mindre grad gjort endringer på utskriften slik at de kunne godkjenne den. Utskriften kan i disse tilfellene avvike noe fra lydopptakene av personen

⁵ Vedlegg 1

⁶ Vedlegg 2

fra intervjuet. Det fremkommer i signaturdelen om det er gjort større endringer på utskriften av intervjuet.

I Felt 8 er erfaringene at det særlig er stedsnavnene som informantene har rettet på i utskriften. Dette kan blant annet skyldes at transkribent og intervjuer har en litt annen dialekt enn informantene. Selv om kartene har vært tilgjengelige for transkribenten så er det svært mange stedsnavn som ikke står på kartutskriftene. Dermed har ikke transkribenten alltid hatt mulighet til å sjekke stavemåten på kartet. Dette er da rettet opp i samråd med informant, enten i et nytt møte mellom intervjuer og informant, eller per telefon.

Alle informantene ønsket, som nevnt over, å gjennomføre intervjuet på samisk. Erfaringen fra enkelte av intervjuene med samisktalende eldre, tyder på at det var en stor fordel, for ikke å si en forutsetning, at samisk var brukt under intervjuet, for eksempel da bruk skulle knyttes til områder på kartet. Likevel mente noen få informanter etter at intervjuet var gjennomført og de hadde fått utskriften tilbake, at intervjuet burde vært gjennomført på norsk. Dette fordi de behersket norsk nesten like godt som samisk, og at kvaliteten på transkriberingen og oversettelsen var for dårlig etter deres mening.

Alt materiale fra intervjuene oversendes Finnmarkskommisjonen. Intervjumateriale fra informanter som har godkjent intervju, men ikke transkribering og oversettelse oversendes Finnmarkskommisjonen etter ønske fra informantene. Likeledes vil skriv o.a. informasjon ut over intervjuene overlevert fra informanter oversendes Finnmarkskommisjonen.

2.3 Kart

Informanter har, i forbindelse med intervjuundersøkelsene, gitt opplysninger vedrørende bruk av områder og utmarksressurser i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune. Materialet omfatter informasjon om informantenes egen bruk, om familiemedlemmers bruk og/eller informasjon gitt på vegne av bygdelag ol. Informasjonen er stedfestet gjennom stedsnavn og avmerking på papirkart.

Geografiske Informasjonssystem (GIS)⁷ er brukt for å sammenstille og presentere disse stedfestede opplysningene digitalt. Stedfestet informasjon er digitalisert og det er opprettet en geodatabase⁸ hvor dataene er lagret som temalag⁹. Tematisk er databasen organisert i henhold til kategoriene for bruk av områder og ressurser brukt i spørreundersøkelsen. Opplysninger om bruk av områder og ressurser er lagt inn i databasen i henhold til kategoriene (temalagene):

- Reindrift
- Husdyrhold; beiteområder
- Høsting av fôrressurser
- Ferskvannsfiske
- Jakt og fangst
- Hogst, brensel og byggematerialer
- Bærplukking og annen høsting

⁷ Programvare ESRI®ArcMap™10.4

⁸ FK8_informantopplysninger.gdb (vedlegg 4)

⁹ Shapefiler (shp.) med projeksjon Euref1989UTM35N

- Bygninger, boplasser
- Ferdselsveier

All digitalisert informasjon er relatert til informant. Dette betyr at et objekt i geodatabasen, eksempelvis et objekt som beskriver områder hvor det er drevet snarefangst etter rype, er relatert til vedkommende som har oppgitt informasjonen, ikke nødvendigvis hvem som har brukt området og/eller ressursene. Det gjelder også i tilfeller hvor en informant representerer et distrikt eller bygdelag med flere brukere.

Bruksområder er markert som punkt eller avgrenset med en linje eller flate i henhold til informantenes avmerkinger. Informantenes nøyaktighet med hensyn til stedfesting anses å være varierende. Sted og stedfesting kan være angitt gjennom en grov områdeangivelse tegnet på kart og/eller en nøyaktig opptegning av områder på kart. Eksempelvis kan utmarkslåtter være omhyggelig inntegnet, mens områder hvor det er drevet småviltjakt og/eller plukket bær er mer løselig angitt. Kartfestet informasjon (grunnlagsmaterialet) er, under digitaliseringsarbeidet, gjengitt digitalt med en nøyaktighet som er hensiktsmessig i forhold til å gi en representativ fremstilling, ikke bare av hvem som har gjort hva og hvor, men også av sammensetningen av informantenes bruk av områder og ressurser i Kautokeino kommune. Digitaliseringsprosessen omfatter imidlertid også en tolkning av informantenes nedtegninger og opplysninger; det kan derfor forekomme unøyaktigheter i geodatabasen som følge av tolkningsprosessen. Utreder vurderer samlet sett stedfestingene som geografisk unøyaktige i den forstand at de ikke angir en eksakt avgrensning av bruksområder. Databasen må forstås som en digital versjon av informanternes stedfestede opplysninger om bruk av områder og utmarksressurser i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune. Den gir mulighet for å sammenstille og trekke ut informasjon om bl.a. ulike typer områdebruk og ressursutnyttelse, samt ulike informanternes bruk av områder og ressurser. Geodatabasen omfatter opplysninger innhentet fra et begrenset antall informanter i tilknytning til denne utredningen. Kartene vurderes ikke å representere en fullstendig kartlegging av utredningsområdet.

Kartmaterialet presenteres samlet og tematisk i rapporten og viser ulike sammensetninger av områdebruk og ressursutnyttelse. Geodatabasen gir mulighet for å vise andre sammensetninger av dataene, eksempelvis spesifikke informanternes bruk av områder og ressurser.

3 Historisk oversikt over bosetting og ressursbruk

Steinar Pedersen

Med den kunnskap jeg har, fins det her ikke villmark, bare bruksmark. Vi har brukt hvert hjørne av vidda. Uttalelse i 1994 av Klemet Hermansen, oppvokst i Masi og rettstolk i Kautokeino gjennom 35 år (Hågvar 2014: 138).

3.1 Innledning

I Kautokeino sognebok (1998) skriver Alf Isak Keskitalo at for 10 000 siden var området dekt av is. I hundre- og tusenårene etter at isen smelta ble steinslettene dekt av lyng og lav, busker og trær. Dyr, fisk og mennesker – de første jegerne – kom til det området som nå utgjør Kautokeino sogn for om lag 5 000 år siden. Det er registrert et stort antall arkeologiske funn fra den eldste bosetningen i steinalder og opp i tid. Villreinfangstgravene er de mest markante (Keskitalo 1998: 9, 33, 41, 61, 107 ff, 961). De første fangstgropsystemene er laga to til tre tusen år før Kr.f. Andre utnyttingsformer av naturgodene har naturlig ikke etterlatt slike markante spor som villreinfangsten. Keskitalo nevner i den forbindelse eggsanking, bær og multeplukking, rype- og småviltfangst – som kanskje bare etterlot seg et ildsted, teltsted eller en gammetuft (Keskitalo 1998: 143). Innlandsfisket har også vært svært viktig, og man har en rekke funn av fiskekroker av bein og stein (Keskitalo 1998: 113).

For et par tusen år siden går man i arkeologisk sammenheng over fra steinalder til samisk jernalder. Jernet bidro til å forbedre fangstredskapene. Man kunne nå bl.a. lage armbrøst som kunne skyte ut korte piler med jernspiss, fra skyteskjul hvor jegerne kom tett inn på villreinen (Keskitalo 1998: 121 f). Det er antatt at siidaene – Kautokeino og Láhpójávri – i andre halvdel av 1500-tallet kan ha hatt en intern fordeling av villreinfangstområdene. Det vil si at førstnevnte i det vesentlige dreiv sin fangst på vestsida av vassdraget, mens Láhpójávri hadde sitt fangstterreng på østsida (Keskitalo 1998: 133).

Når det gjelder ressursbruken bygger Alf Isak Keskitalo på en forskningsmessig forutsetning om at samisk næring og kultur (i dette distriktet) innebærer en overgang fra veide- og fangstsamfunn, til reindriftsnomadisme og fast bosetting (Keskitalo 1998: 25). Dette er et gjennomgripende trekk i hans beskrivelse av kautokeinosamfunnets utvikling, og gir et tjenlig bilde av utviklingen av næringene i regionen frem til i dag.¹⁰

Navnet Guovdageaidnu er i skriftlige kilder, i ulike former, kjent fra midten av 1500-tallet og utover, bl.a. – *Kodicke, Koddicken, Kouhtogeino, Kautakeini, Kauthageno*. Den nyeste språkvitenskapelige forklaringa er i overensstemmelse med flere andre eldre forklaringer – et sted som ligger sentralt til på den gamle ferdselsveien til Alta, eller at lokaliteten ligger midtveis på denne ruta – f.eks. mellom Alta og Enontekiö eller Muonio (Aikio 2017: 99 f).

Det samiske språket er et viktig sammenbindende element for folk i Kautokeino. Ennå i sein etterkrigstid har dette gitt seg uttrykk i at nesten alle har hatt en viss kunnskap om terminologien til de andre næringene enn de man selv var direkte involvert i. Betegnende er også at mer enn 80

¹⁰ Alf Isak Keskitalos bygdebok, *Kautokeino sognebok*, er skrevet på samisk og norsk, med fyldige sammendrag på engelsk. Den gir, som naturlig er, et langtidsriss av bruken av naturgodene, og henvisning til relevante, særlig trykte kilder.

prosent av befolkninga hadde samisk som dagligspråk på arbeidsplassen mot slutten av 1990-tallet (Keskitalo 1998: 37, 73).

Finsk språk har tidligere hatt en sterkere stilling enn norsk. I andre halvdel av 1700-tallet var det vanlig at gudstjenesten ble holdt på finsk (Budde 1808: 509 f). På begynnelsen av 1900-tallet opplyses at *kvænsken* syntes å gripe sterkere om seg blant *kautokeinofinnerne* (Helland II 1906: 446).

3.2 Historiske knagger

Hva er så de viktigste formelle historiske knaggene når det gjelder bruken av naturgodene i Guovdageaidnu/Kautokeino? Der er det noen grensehistoriske og juridiksjonelle forhold som peker seg ut.

Det første av disse er at den svenske kongemakta underla seg birkarlenes skattlegging av samene i 1553 (Smith 1938: 3). Dermed kom samene i et mer direkte undersåttforhold til kongen i Stockholm.

Det andre forholdet som bør nevnes er 1613 da kyst- og fjordområdene i Finnmark for første gang ble ensidig underlagt kongen i København, og man fikk en form for «grense» mellom Kautokeino og de førstnevnte områdene. Dette skulle få betydning for den utviklinga som var i gang i Kautokeino, hvor man fra andre halvdel av 1500-tallet hadde begynt å etablere sommerbeiteområder for reindrifta, nettopp i kyst- og fjordområdene som kom under ensidig dansk styre i 1613.¹¹

Den endelige grensefastsettelsen mellom Norge og Sverige i 1751 er nok den viktigste, da innbyggerne i Kautokeino gikk over fra å være svenskekongens undersåtter, til å bli underlagt kongen i København både i verdslige og geistlige anliggender. Reindrifta ble likevel ikke negativt berørt på grunn av tillegget til grensetraktaten om de grenseoverflyttende samenes rettigheter, Lappekodisillen.

I 1775 ble det for første gang mulig å få utvist private jordeiendommer i Finnmark, gjennom den såkalte jorddelingsresolusjonen, utstedt av kongen i København. Det gikk imidlertid svært lang tid før den fikk noen innvirkning i Kautokeino.

1852 er et skjebneår i Kautokeinos ressursbrukshistorie. Grensa mot Finland ble da sperra for reindriftsoverflyttinger, og reindriftssamene mista da med ett slag de gamle vinterbeiteområdene sine på finsk side av grensa.

Den neste markante endringa skjer i 1889 da grensa mellom Sverige og Finland også ble sperra for reindriftsflyttinger. Dette fikk også store negative virkninger for reindrifta i Kautokeino, og i større områder.

3.3 Befolkningen

Befolkningas størrelse var på om lag 50 til 70 mennesker når man går ut fra den aller første skattelista i 1553. Frem til begynnelsen av 1990-tallet var antallet økt til godt og vel 3 000. Det vil si en nesten sekstidobling i løpet av de siste fire hundre år. Keskitalo mener at det er forståelig at en

¹¹ Begrepet dansk styre ligger i at de enkelte len (seinere amt) i Norge ble styrt direkte fra København

slik befolkningsøkning medfører at de gamle næringene ikke helt makter å underholde befolkninga. Han stiller også et annet spørsmål, om det også er mulig å opprettholde befolkningas kulturelle identitet under de nye samfunnsforholdene (Keskitalo 1998: 77, 91, 85).

Befolkninga har i alt overveiende grad vært av samisk herkomst, men kvener¹², svensker og nordmenn har i tidas løp også flytta til regionen. Enkelte av disse har bodd lenge i Kautokeino, og er helt assimilert i det samiske. Det vil si at det har skjedd en etnisk assimilering inn i det samiske – prosesser som har foregått helt inn i vår egen tid.¹³ Slektskontinuiteten er langvarig og kommer klart frem i at man finner nesten alle nåværende slektsnavn i sognet allerede på 16- og 1700-tallet. Det vil si etter at slektsnavn ble vanlige i kirkebøkene først på 1600-tallet (Keskitalo 1998: 71 f). Samiske slekts- og personnavn på 15- og 1600-tallet er imidlertid utfordrende kilder. Det henger sammen med at kirke og myndigheter ønsket å forby disse navnene fordi det ble oppfattet som hedenske. Blant annet skal Gustav Wasa av den grunn i 1595 ha pålagt fogdene sine å forby de samiske navnene Rasmussen 2019: 187).

Rundt 1690 er folketallet anslått til rundt 100 mennesker. På den tid var det flytting fra eller via Kautokeino, og tilflytting fra Torne Lappmark. Folk hadde også fått påbud om å flytte nærmere presteboligen (Sandring 2017: 46). Det danske manntallet over *suenche field Finner* i Koutken, oppgir 16 personer i 1695 (Knag 1695: 29, 31).

3.3.1 Danske skattelister for Kautokeino 1683-1715

De danske skattelister for Kautokeino for perioden 1683 – 1715 vil også gi et inntrykk av befolkningsstørrelsen, selv om det er lakuner for enkelte år.¹⁴ I det følgende er tatt med alle de som er nevnt i skattemanntallet. Det gjelder alle som betaler full- eller halv skatt, de som er ikke-skattedyktige, «forarmede», og såkalte springmenn – de som skulle inn i skattemanntallet og betale halv skatt det påfølgende året.¹⁵ Likeledes er også tatt med den svenske og norske (danske) lensmann som begge var fritatt for skatt. Det samme gjelder også skysskafferen som er oppført enkelte år.

I 1683 utgjør skattemanntallet seks personer. To år senere, i 1685, er antallet fem. I 1689 har tingene endret seg fullstendig. Da er det til sammen 33 personer som nevnes i manntallet, men det sies ikke noe om hva som har forårsaket denne formidable økningen. I 1690 holder tallet seg på nøyaktig samme nivå – deri inkludert tre *finne sønner* som er hos foreldrene og fri for skatt.

I 1692 synker antallet sterkt igjen, og da er det 19 personer som nevnes. Dette året var det fire som hadde flyttet, hhv. til Alta, Ávjovárri, Aritzby (Utsjok) og Nordland. Om en av de som hadde gått ned til å betale halv skatt, oppgis *ulykke paa sine rein*. I 1695 inneholder skattemanntallet 21 navn,

¹² Bl.a. skulle noen kvener ha slått seg ned der etter en krig i 1711 (Helland II 1906: 428). Kvener – på denne tid finsktalende personer fra det daværende nordligste Sverige.

¹³ Slektsbok for Kautokeino gir en god illustrasjon på hvordan tilflytting fra det nordlige Sverige/Finland har gitt opphav til mange av de samiske slektene man har i kommunen i dag. Jf. Aarseth/Sten 1986.

¹⁴ Transkriberinger av disse listene, som finnes i original i Riksarkivet i Norge, er velvillig stilt til disposisjon av historiker Aage Solbakk, Tana.

¹⁵ Det kan også se ut til at springmennene betalte halv skatt allerede første gang de ble innført i skattemanntallet.

hvorav tre personer var flytta inn fra Enontekiö. To år deretter, i 1697, var det 20 personer som var nevnt – én var gått bort og en var flyttet. I 1699 var tallet økt til 22.¹⁶

I år 1700 var det 23 individer med i manntallet, derav 18 som betalte skatt. Blant de øvrige fem var det en som hadde betalt full skatt året før, men som nå var komme i armod. De fire andre var nylig tilkommet og betalte ikke skatt. Antallet holder seg meget stabilt i disse årene. To hadde flyttet – én til Ávjovárri og én til Jukkasjärvi. I 1701 var tallet 22. Da ser det også ut til at tre personer som nylig var tilkommet, betalte halv skatt. I 1702 var det 22 som betalte skatt, og to som var fritatt, *forarmet*. For årene 1703 til og med 1708, var skattemanntallet på mellom 22 og 24 personer.

I 1709 sank det til 17. Dette året hadde to stykker flyttet til Enontekiö, uten å betale skatt. Én var gått bort, og en annen var blitt gammel og forarmet. I 1710 var antallet nede i 14. Ytterligere én hadde flyttet til Enontekis. En annen var også fraværende.

I årene 1711 til 1715 rapporterte fogden til amtmannen at han på grunn av krigen som da pågikk, ikke vågde å reise til Kautokeino, *hvor den svenske prest boer, og de svenske betientere, og deres Kiøbmænd har sine Forsamlinger*.¹⁷ Det lengste han dristet seg innover i landet var til Arresby (Utsjok). Der skulle han ta imot skatten fra de svenske innlandssamene, blant annet Kautokeino, som de norske *finnelensmend* hadde fått ordre om å oppebære.

Hvorvidt det hadde noen innflytelse på antallet som er nevnt i skattemanntallet er uklart. I allfall holdt dette seg på et lavt nivå i alle disse årene. Lavest var det i 1714 – 11 – men da var ikke de to ikke-skattebetalende lensmennene med i totaloversikten. Heller ikke nevnes de fattige og uformuende, som var med på å trekke antallet oppover i oppregningene fra 1683 til 1709.

3.3.2 Befolkningen etter midten av 1700-tallet

Sokneprest Hans Dahl oppga i 1755 reindriftssamenes antall til 60 familier, som ble anslått til ca. 450 individer. I tillegg var det tre fastboende kvenfamilier (Helland III 1906: 88).¹⁸

I 1756 viser manntallet 51 tingstevnte *Finner*, og i 1768 var dette tallet steget til 68.¹⁹ Sorenskriveren i Finnmark, Hans Paus, som oppgir disse tallene, skriver i en annen sammenheng, ca. 1755, at i Kautokeino bodde presten, klokkeren, og to kvener som levde av fedrift, *litt Ager*, og fiske i *Altens Elv*. *Resten er Fieldfinner og tæller 65 Familier*.²⁰

Den første folketellinga i 1801, viser at det da bodde 572 mennesker i Kautokeino (SSB 1973: 16).

Med referanse til Leopold von Buch i 1807, skriver Amund Helland at den fastboende befolkninga i Kautokeino på den tid var 8 kvenfamilier. Disse hadde fehold og dreiv innlandsfiske opptil 5 mil fra bostedet (Helland III 1906: 88).

¹⁶ Fogd Niels Knag nevner 16 skattebetalere i Kautokeino i 1695 (Jf. Foran pkt. 3.3. I det tallet har han ikke tatt med de to skattefrie lensmennene, og to springmenn som ikke betalte skatt.

¹⁷ Krigen det dreier seg om er Den store nordiske krig, 1700-1721. Krigshandlinger foregikk imidlertid ikke på Nordkalotten.

¹⁸ Muligens gjelder dette hele prestegjeldet, som også omfatta Ávjovárri (Karasjok) og Porsanger.

¹⁹ Paus 1908: 7.

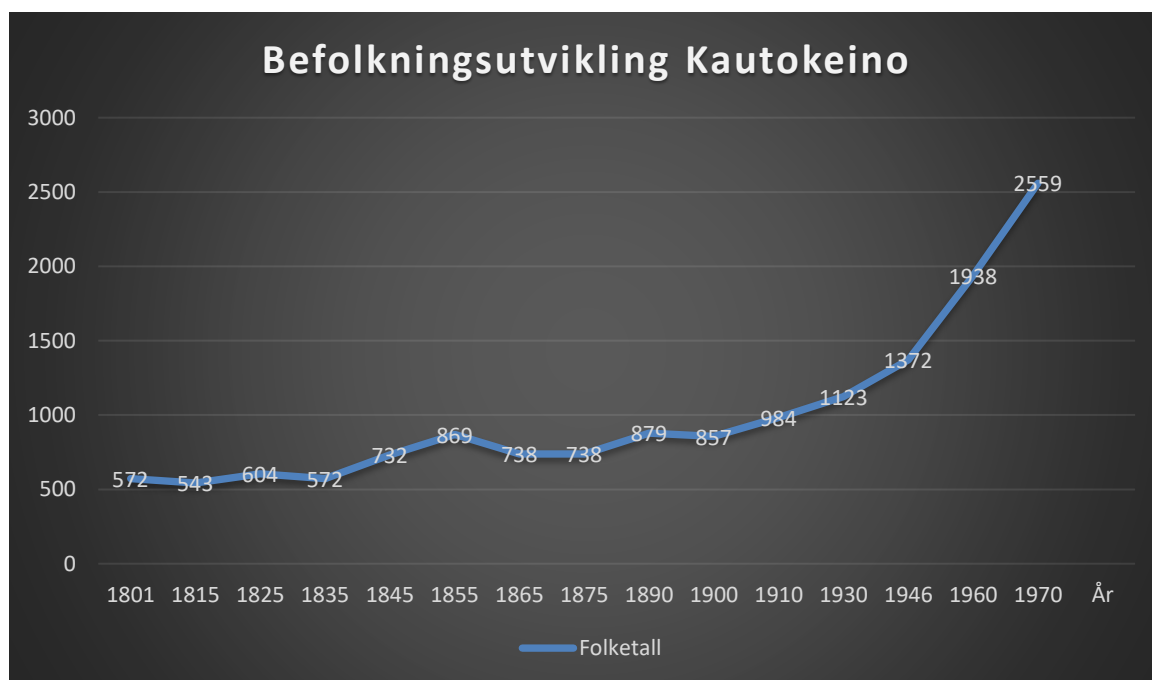
²⁰ Paus ca. 1755: 179.

Utover i århundret finner man 543 innbyggere i 1815. Et tall som øker til 869 i 1855. Dette tallet går sterkt ned igjen i løpet av det neste tiåret, og ligger på 738 i 1865 (SSB 1973: 16.). I 1890 er man igjen kommet opp på samme nivå som i 1855. Da er tallet 879 (SSB 1973: 16).

I 1865 var det 501 *fjeldfinner* av den samla folkemengda. Dette var gått ned til 488 i 1875, men i 1890 var tallet på denne yrkeskategorien økt igjen, og lå da på 590 (Helland III 1906: 88).

Årsaken til at variasjonene i folketallet mellom 1855 og 1890 er særlig interessante, er at de har direkte sammenheng med tilgangen til reinbeitene. Nedgangen etter 1865 reflekterer utflyttinga til Karesuando etter virkningene av grensesperringa i 1852 mellom Norge og Finland. Økningen i 1890 henger mest sannsynlig sammen med tilbakeflytting til Kautokeino igjen, etter at grensa mellom Sverige og Finland også ble stengt for reindriftsoverflyttinger i 1889.²¹

I år 1900 oppgir SSB et befolkningstall på 857 (SSB 1973: 16.). Amund Helland oppgir flere ulike tall for dette året - 806, derav 522 *fjeldfinner* (Helland III 1906: 88, og II 1906: 13 f). Av disse var 789 *finner* (dvs. samer), 7 kvener og den øvrige, vesentlig norske befolkning var 10 personer.²² Helland bemerker for øvrig også at kvenene i Kautokeino levde som *finner*²³, og at en del av befolkninga var blanding av finner og kvener. Disse to folkene hadde også mye å gjøre med hverandre – *de færdes meget sammen* (Helland II 1906: 446). Arild Gjerde som har laga en oversikt over den samiske befolkninga i Nord-Norge i år 1900, oppgir et befolkningstall på 863, fordelt på 180 hushold. 97,7 % var samer (Gjerde 1986: 5).

Figur 2: Befolkningsutvikling i Kautokeino 1801-1970. Kilde: www.ssb.no

²¹ Se kap. 3.7.3.

²² Helland har ytterligere et tall for befolkninga i Kautokeino i år 1900 - 967 (Helland I 1905: 35, og III 1906: 69)

²³ Dvs. samer.

Utover på 1900-tallet har man en jevn økning fra 984 i 1910, til 1 123 i 1930. Like etter krigen, i 1946, er man oppe i 1 372. I 1960 er tallet 1 938, og i 1970 bodde det 2 559 mennesker i Kautokeino (SSB 1973: 16).

3.3.3 Tidlig skattlegging og offentlig administrasjon

Det finnes skriftlige kilder om Kautokeino og den indre delen av nåværende Finnmark i mer enn 450 år. Området var da en av de samiske siidaene som ble skattlagt av tre konger eller fyrster. Øystein Bottolfsen har oppsummert dette på følgende måte:

Sørffjellet, eller det nåværende Finnmarksvidda, var svensk-norsk-russisk fellesområde på slutten av 1500-tallet. På Sørffjellet lå samebyene Arrisby (Utsjoki, Ohccejohka), Juxby (Eskilby, Tenoby), Avjovarri (ved bredden av Jiesjohka, mellom Jergol og Suosjavri), Kautokeino (Guovdageaidnu) og Inderiaur (Anar, Inari, Enare). Her hadde Sverige den geistlige og verdslige jurisdiksjonen, mens alle tre landene krevde inn skatt i området (Bottolfsen 1990: 21).

De første skriftlige kildene fra området opptrer i 1553, og er skattelister fra det svenske statsregnskapet. Disse kildene forteller at samebyene Kautokeino og *Láhpojávri*, betalte skatt til den svenske kronen i form blant annet av ulikt jaktutbytte – reinskinn (villrein eller tamrein), rovdyrskinn, og tørka fisk (Keskitalo 1998: 33, 109, 133 ff.).²⁴ Perioden frem til 1605 synes å være slutten på det helhetlige fangstsamfunnet, da man ved det nevnte årstallet får tamreintellinger etter ordre fra den svenske kongen Carl IX. Fra tida før dette forteller kulturminnene om en utstrakt villreinfangst (Keskitalo 1998: 33).

Ser vi på andre sider ved de administrative forholdene, finner vi at Kautokeino ble nevnt som markeds plass i 1595, og at det rundt år 1600 var etablert en form for lensmannsordning på stedet. Vedkommende hadde også vært dansk lensmann i Alta (Keskitalo 1998: 847, 829).

Dansk skattlegging reflekteres blant at gjennom at tre fjellsamer betalte skatt til Danmark i 1593. Skattebetaling til Danmark nevnes også i kilder fra andre halvdel av 1600-tallet. Russerne var også inne som skattlegger i Kautokeino, iallfall tidlig på 1500-tallet (Keskitalo 1998: 193, 195, 375, 377). I 1695 har man en interessant dispu tt mellom danske og svenske embetsmenn om bl.a. skatten fra samene i Kautokeino. Fra svensk side meinte man da at innlandssamene ikke skulle betale noen skatt til Norge, noe den norske fogden, Niels Knag, avviste. Ifølge ham kunne det bevises at disse *Finnebyer* i langt over hundre år hadde skatta til Norge.²⁵ På en samling i Enontekis, hvor denne disputten foregikk, hadde samtlige *Finner* svart at de ikke ville gå bort fra deres eldgamle skattebetaling til Norge. Bruken av naturressursene var en viktig årsak til det. De hadde nemlig *ald deres Næring med Schiøtterie oc Fiskefangst av de Nordske Lande oc Wande*, samt også handel på norske side. Der fikk

²⁴ Nærmere om navn på skattebetalerne, og om skattebetalinga i årene etter 1553, finner man i Keskitalo 1998: 78 ff, 129 ff, 138 ff.

²⁵ P.L. Smith skriver at skatten til Norge, iallfall i andre halvdel av 1500-tallet, var blitt innkrevd ujevnt og tilfeldig (Smith 1938: 14).

de sitt livsopphold og mesteparten av skattepengene. De ville heller flytte til sjøkanten, hvis de ble tvunget til å betale skatt bare til Sverige (Knag 1695: 29 ff).²⁶

Fogd Knag skriver også at i innlandssiidaene bodde man så spredt på fjellet og ved innsjøene, at man omtrent ikke visste hvor de andre var. Det eneste unntaket fra dette var Kautokeino (Knag 1695: 48).

3.4 Reindriftsnomadisme før 1751

Begrepet flyttsamer har vært og er brukt om reindriftssamene. Flyttinger foregikk imidlertid også i det opprinnelige veidesamfunnet slik at de samene som i sin tid hadde en slik tilpasning også kunne vært benevnt som flyttsamer. Keskitalo mener at begrepet *nomade* eller *nomadesamer* vil være mer riktig når det gjelder reindriftssamene. Dette ut fra at nomade egentlig ikke har noe med flyttinger å gjøre, men kommer av et gresk verb som betyr *å la beite*. Men også i veidesamfunnet lot man reinene sine beite. Forskjellen ligger i at reindriftssamenes økonomi i det vesentlige bygger på reinhjordene. Derfor blir innholdet i nomadismebegrepet - i tillegg til *å la beite* - en dyrehjord som utgjør nomadenes økonomiske grunnlag (Vorren 1998: 331).

Dette er en utvikling som kjennetegner næringslivet og bruken av naturgodene i Kautokeinoområdet fra slutten av 1500-, begynnelsen av 1600-tallet. Kildene fra denne tidsperioden viser at villreinbestanden avtar. Dette kompenseres ved å utvide tamreinholdet. Fra denne tida finner man nemlig opplysninger om at en del samer som tidligere hadde hatt tilhold i fjällmarken var begynt med årlige flyttinger ned til sjøsiden (Keskitalo 1998: 315).

I 1603 opplyses det at samer fra Torne lappmark, dvs. fra det som nå også er innlandet i Finnmark, hvert år drog ned til sjøen for å fiske. Reinene de hadde med seg ble melka, samtidig som de utnytta beitene ved sjøen. I denne kilda nevnes også at gresset var bedre der, enn høyt oppe i fjellet (Qvigstad/Wicklund II 1909: 285). Kautokeinosamenes tidlige sjøfiske reflekteres trolig også gjennom skattevarene de leverte. Det gjelder såkalt *Bernfisk* – flekt, tørka torsk, som sporadisk finnes i skattelister mellom 1570 og 1607 (Smith 1938: 13).

Det vi ser er at flyttingene ned til sjøen hadde to formål. Det ene var sjøfisket. Det andre var hensynet til tamreinen. Hvilket omfang tamreinholdet hadde, eller hvor viktig det var i forhold til sjøfisket, er ikke nærmere angitt. Reindriftas klassiske flyttemønster - veksling mellom innland og kyst eller omvendt, er etablert allerede rundt begynnelsen av 1600-tallet.

Guttorm Gjessing har i en artikkel fra 1956, sett nærmere på historiske kilder som omhandler innlandssamenes fiske i sjøen. Han antyder at sesongflyttingene for å drive fiske på kysten og i fjordene er eldre enn reindriftsflyttingene, og at sjøfisket kan ha vært det viktigste elementet i disse flyttingene enda en god stund etter begynnelsen av 1600-tallet (Gjessing 1956).

Et ytterligere indisium på overgang til reindriftsnomadisme, er at svenske myndigheter gjennomførte den første reintellinga i 1605, da villreinfangsten stort sett var over (Keskitalo 1998: 359, 367).

²⁶ Det ser ut til at skatten til Danmark (Norge) ble betalt hvert år. Unntakene kan være årene 1693 og 1694, hvor det ikke finnes slike skattelister (Sandring 2017: 18).

Utviklinga av reindriftsnomadismen fortsatte ut gjennom 1600-tallet. Man finner også mange klager fra fjordområdene over at de som kom med rein fra innlandet gjorde skade på deres egne beitemarker (Keskitalo 1998: 315). Allerede tidlig på 1600-tallet ser det også ut til at noen må ha hatt ganske store flokker. En rettsavgjørelse fra 1607 forteller blant annet at en person ble dømt til å betale en bot på 10 rein (Steen 1956: 33).

I 1609 ønska danske myndigheter å stramme inn på innlandssamenes sjøfiske. Kongen i København påla da lensherren på Vardøhus at *Field-Finner eller Fjeldfinner* skulle betale avgift – *tributt* – før de kunne begynne å fiske. De skulle heller ikke gi noe til svenske eller russiske fogder, *fordi Høyheden af samme Siø hører oss allene til* (Steen 1956: 27).

Mot slutten av 1600-tallet mente svenske myndigheter at reindrift var blitt kautokeinofolkets hovednæringsvei (Keskitalo 1998: 381). Forholdene var likevel på ingen måte friksjonsfrie. Det hadde sammenheng med at kyst- og fjordområdene i nord var kommet under danskekongens enestyre i 1613. Der nest oppsto det konflikter på sommerbeiteområdene, både i forhold til sjøsamers og nordmenns egen beitebruk, og de følte at det ble konkurranse om jakt og fiske. I en svensk kilde fra slutten av 1600-tallet heter det at mange fattige fra innlandssiidaene i Torne Lappmark dreiv fiske i sjøen.²⁷ Gjennom Peter Schnitler sine undersøkelser på 1740-tallet får vi også vite at en god del samer (fra innlandet) fiska i sjøen om sommeren, og betalte såkalt *Søeskat* for det. Rundt 1750 berettes at de fra Kautokeino som dreiv fiske om sommeren solgte torsken på stedet, men seien tok de med seg og solgte den til svenske handelsmenn. Adolf Steen som skriver om dette sjøfisket, mener at det etter hvert tapte sin betydning når reinhjordene ble større. Et annet forhold var også at både nordmenn og sjøsamers, bl.a. i Kvænangen, ikke satte pris på konkurransen fra innlandssamene. Deres fiske var til skade for sjøbefolkningas egen næring, ble det hevda (Steen 1956: 27 f).

3.4.1 Krav om å bli den danske kongens undersåtter for å ha rett til sommerbeite

I Alta var sjøsamene i det vesentlige negativt innstilt til samene fra innlandet og reinnomadismen som var i sterk utvikling. Blant annet i 1690 fremførte de klagemål mot samene fra Kautokeino og Ávjovárri, på grunn av at disse kom ned til sjøkanten med reinene sine. Der påførte de etter sigende stor skade på sjøsamenes egne næringer. Omtrent hele sommeren fiska de i sjøen, dreiv jakt og med røyk og ild skremte de bort kobber og andre dyr, *saa vi ej kand søge voris Nering ved Stranden eller i voris Søefielde, som af gammel Tiid*. Etter Altasamenes oppfatning burde de tilpliktes å holde seg på *Grentzefielderne*, med forbud om å komme ned til sjøen (Adelaer utg. 1938: 298). Embetsmann Adelaer som mottok klagen, lanserte trolig den første ideen om å dele inn landet i det som kan likne reinbeitedistrikter. Han anfører nemlig at han også flere andre steder i Finnmark hadde opplevd at sjøsamers klaga over både samene fra innlandet og fra tilgrensende sjøsamiske siidaer. Av den grunn anbefalte han overfor kongen at hvert tingsteds allmue burde tildeles et bestemt område i fjellene hvor de kunne ha sine rein og drive jakt. Etter det han visste hadde man i *svendske Lapland* allerede en slik ordning som hindra at den ene *byes* samer kunne gjøre skade for den andre (Adelaer utg. 1938: 298).²⁸

²⁷ Gjelder et mye større område enn Kautokeino.

²⁸ Om dette tilfellet, se bl.a. Nielsen 1990: 176 ff, Sandring 2017: 81 f.

I 1692 kom det en ny klage fra nordmenn og sjøsamer på tinget i Talvik, over samene fra innlandet²⁹. Amtmann Lilienskiold oppfatta åpenbart fjellsamenes tamreindrift som en form for svensk ekspansjon, og samelensmennene ved Altafjorden fikk derfor ordre om å varsle innlandssamene om at de ikke hadde lov til å oppholde seg i sjøfjellene med reinene sine. Adlød de ikke, hadde sjøsamene rett til å merke disse med kongens merke, og holde dem sammen med sine egne reiner til neste ting. Hvis fjellsamene satte seg til motverge, hadde sjøsamene lov til å skyte ned all rein som fjellsamene førte med seg (Nielsen 1990: 176).

3.4.2 Grensesamene – en medvirkende krigsårsak på begynnelsen av 1700-tallet

Vandringene og statstilhørigheta til grensesamene, som Kautokeino-folket tilhørte, var gjenstand for politisk oppmerksomhet også på aller øverste nivå i Danmark og Sverige. Da Danmark igjen erklærte krig mot Sverige i 1709, var disse vandringene uttrykkelig nevnt som en av årsakene. På dette tidspunktet var det imidlertid fra dansk side, i 1701 bestemt, at grensesamer som kom ned til fjordene om sommeren skulle kunne fortsette med det. Forutsetninga var at de gikk med på å bli danske undersåtter, og sverge troskap til kong Fredrik IV (Nielsen 1990: 178). Sommeren 1702 var det fire familier fra Kautokeino som hadde sommerbeite ved Langfjorden. Disse fikk tilbud om å bli danske undersåtter, og dermed *rett* til å drive reindrift der. To av disse, Aslak Gundersen og Gunder Aslaksen, valgte å bli dansk-norske undersåtter (Nielsen 1990: 178).

Imidlertid var det ikke alle i det danske statsapparatet som var enige i denne politikken. Lagmann Niels Knag som hadde vært fogd i Finnmark fra 1685 til 1695 ga uttrykk for stor skepsis i 1704, og gikk i rette med amtmann Eric Lorch (1701-1717) som gjennomførte tiltakene. Knag skriver at samene fra Ávjovárri (Karasjokområdet) og Kautokeino betalte skatt til både Sverige og Norge. De fiska også i Altaelva. Når de kom ned til sjøkanten hadde de med seg en del rein som de brukte til å frakte utstyr med. De hadde aldri blitt nekta å gjøre det. Hvis disse samene som kom ned til sjøen skulle tvinges til å bli norske undersåtter, eller betale annet enn tiende ved sjøkanten, på grunn av fisket i elvene eller sjøen, ville det gi grunnlag for stor uro og vidløftighet. Knag ønska ikke en slik uro. Derfor insisterte han på at innlandssamene heller ikke skulle avkreves "gaver" for at de fiska på disse stedene (Johnsen 1922: 322). Selv om Knag var en av de danske embetsmennene som hadde best kunnskap om næring og skatteforhold i Finnmark, ble det ingen endring i politikken.

I 1710 ble det igjen innskjerpa at ingen grensefinner fikk drive næring i sjødistriktene, med mindre de var *Kongens tro Undersaatter*, og betalte skatt til ham. Jens Petter Nielsen skriver at en god del fjellsamer fra Kautokeino og Ávjovárri valgte å bli dansk-norske undersåtter i perioden mellom 1700 og 1720. Fra da av danner disse kategorien *Altens Fjeldfinder*. Til sammen dreide dette seg om 13 familier, 7 fra Ávjovárri og 6 fra Kautokeino – 20 % av samtlige fjellsamer i Finnmark (Nielsen 1990: 178 f). Det vil si at den strikte danske politikken overfor innlandssamene som kom ned til fjordene og lakseelvene om sommeren hadde virka- kun *grensefinner* som var danske undersåtter hadde ifølge danske myndigheter rett til å fiske laks i Altaelva og drive med rein i dette fjordområdet om sommeren.

²⁹ Samtidig klaga man også over innlandssamenes laksefiske i Altaelva. Jf. kap. 3.2.4.

Den danske politikken om å tillate reindriftssamene fra innlandet å oppholde seg ved kysten og fjordene om sommeren var et strategisk trekk. Ved å få grensesamene til å bli dansk-norske undersåtter sikra man seg en gruppe *pionerer* for suverenitet innover i landet. De var ikke lenger svenske undersåtter som brukte norsk område i den varme årstid, men derimot danske undersåtter som benytta seg av svensk territorium i den kalde (Nielsen, red. 2001: 61).

På 1730-tallet satte amtmannen forbud mot å føre reinflokkene nærmere sjøen enn en halv mil. Dette forbudet ble stadig gjentatt, uten særlig etterlevelse. Reineierne forklarte at reinen ikke trivdes hvis den ikke fikk komme ned til sjøen. Amtmann Collet medgikk i 1757 at det var vanskelig å håndheve forbudet, med mindre det ble gitt tillatelse til å skyte en og annen rein (Nielsen 1995: 283).

I Altaområdet gjaldt nok klagene vesentlig rein eid av samer fra Kautokeino, selv om de fleste derfra flytta til Skjervøy og Karlsøy sogn om sommeren (Leem 1767: 392). Det vil også si at det var mange reineiere fra Kautokeino som ikke hadde godtatt presset fra de danske embetsmennene, men fortsatt å flytte slik de var blitt vante til.

Midt på 1740-tallet var det til sammen åtte familier fra Kautokeino som hadde sommerbeite ved Langfjorden (Láhkovuotna) og Talvik (Dálbmeluokta). De øvrige Kautokeinosamene hadde sine sommerbeiteområder i Nord-Troms. Én av de som hadde sommerbeite ved Talvik fra St. Hans, lå imidlertid også ved Máze og fiska i Alta-Kautokeinoelva (*Eatnu*).³⁰ Mellom familiene fra Kautokeino som hadde tilhold ved Láhkovuotna lå det også to andre reindriftsfamilier som var hjemmehørende i Loppa (Oskal/Sara 2001: 307).

I sin bok *Kautokeinostudier* gir Adolf Steen en instruktiv oversikt over kautokeinosamenes sommerbeiteområder i første halvdel av 1700-tallet, med angivelse av hvilke personer og familier som oppholdt seg i de enkelte områdene (Steen 1956: 75-82).

3.4.3 Reindriftens driftsform før 1751

I første halvdel av 1700-tallet får man relativt gode beskrivelser av reindriftas driftsform og næringsbetingelser. Drifta var svært intensiv. Om vinteren var flokken under jevn bevoktning hele døgnet, blant annet på grunn av rovdyrplagen. På dagtid bevega den seg et stykke fra leiren. Om natta ble flokken igjen drevet nært opp til denne. Sommerstid fikk de voksne kasterte oksene gå uten tilsyn. De øvrige ble gjett, og simlene melka. I gjetinga måtte alt disponibelt personell ta sin tørn (Leem 1767: 148 ff). Oppholdstida på hver enkelt leirplass varierte gjerne fra to til fire uker, avhengig av når beitene rundt leiren var oppbrukt (Schnitler III utg. 1985: 56).

For reindriftssamene var produktene fra reinen livbergingsfundamentet. Den gav dem kjøtt, melk, ost, og skinn til klær, og den dekte transportbehovet. De hadde likevel også andre viktige næringskilder, noe Schnitler beskriver på 1740-tallet. Det omfatta blant annet "*skiønne*" ferskvannsfisk i fjellene og elvene. De dreiv videre jakt etter fugler og dyr, særlig villrein, (Schnitler III utg. 1985: 56). Frossen saltvannsfisk var også en del av reindriftssamenes vintermeny (Leem 1767: 125, 329).

³⁰ Hva slags fiske han dreiv er ikke oppgitt.

3.4.4 Kautokeinosamenes laksefiske i Altaelva på 16- og 1700-tallet

På 1500-tallet berettes det at enkelte samer om vinteren hadde tilhold ved Gargia, vest for Altaelva. Ifølge de svenske skatteoppkreverne betrakta disse Kautokeino som sin *rette by* (Nielsen 1990:43). I forbindelse med at svenskekongen i 1605 gav fogdene sine ordre om å beskatte laksefisket i de store elvene i Finnmark, får vi også et innblikk i Kautokeinosamenes laksefiske nede i Altaelva. I den forbindelse pekte kongen i Stockholm blant annet på at hans egne undersåtter, fjellsamene i Kautokeino, hadde fiska i denne elva i uminnelige tider. Han gjorde derfor krav på å beskatte halvdelen av den laksen som ble fanga der. Den andre halvparten tilkom nordmennenes konge (Nielsen 1990: 84).

I 1607 kom det til voldsomheter mellom danske og svenske representanter i forbindelse med retten til å fiske laks i Altaelva. Den danske påstanden var at bare de som ville betale tiende og rettighet til dem, skulle ha rett til å fiske der (Nielsen 1990: 89 ff). Under et basketak som fant sted da, var det en fjellsame fra Kautokeino, Oluf Enersen, som hadde tatt parti for nordmennene. Blant annet hadde han brukt utilbørlig munn. For dette ble han seinere, på det svenske tinget i Kautokeino, dømt til å betale en bot på 10 rein (Nielsen 1990: 97).³¹

Da man fra dansk side i årene etter 1612/13, begynte med tverrstengsel i det nederste løpet, førte det til protester fra svensk side. En slik protest fikk man blant annet fra den svenske fogden i 1615. Han klaga over at både Tana- og Altaelva i noen år hadde vært så *igienbygt* at kongsåren ikke hadde vært åpen, slik den med rette burde være, *oc icke en Fisk kand komme op for* (Nielsen 1990: 108).³² Dette tyder på at innlandssamene, også fra Kautokeino, dreiv laksefiske lengre oppe i Altaelva, og at de var blitt skadelidende på grunn av tverrstengslet nederst i vassdraget. Dette fisket, oppe i den lakseførende delen, var også akseptert av danske myndigheter. Det kan man slutte av at *svenskene* i 1609 hadde fått forbud mot å fiske nedenfor Gargia, men ovenfor var det ikke noe forbud. Når laksen kunne passere uhindra oppover, var strekninga mellom Gargia og Čávžu (Sautso) en rik fiskesone. Den utgjorde faktisk halvparten av den lakseførende delen av Altaelva (Nielsen 1990: 141).

De såkalte *Svenske Finner* fra Kautokeino fortsatte sitt fiske, og på bestemte tider forlot de sine fjellgammer for å delta i elvefisket i Alta. Jens Petter Nielsen skriver at kautokeinosamene ikke var glade for storstengslet, og prøvde å lage huller i det når anledninga bød seg. I 1675 slutta imidlertid handelskompaniet med å bygge dette stengslet, og begynte å kjøpe laksen direkte fra allmuen. Trolig var det til fordel for samene fra Kautokeino. (Nielsen 1990: 141 f.).

Der var imidlertid mørke skyer i horisonten. På tinget i Talvik i 1692, samtidig som man ville ha strenge restriksjoner på innlandssamenes reindrift om sommeren, krevde nordmenn og sjøsamer ved Altafjorden at de måtte få fortrinnsrett til å fiske laks i Altaelva. De kunne drive dette fisket langt bedre enn fjellsamene, og de sistnevnte måtte ikke hindre dem i laksefisket. Jens Petter Nielsen skriver at selv om grensesamene alltid hadde hatt rett til å fiske der, bestemte amtmannen at fjellsamene ikke lenger skulle få fiske der. Dette var første gang dansk-norske myndigheter prøvde å hevde suverenitet over hele den lakseførende delen av Altaelva (Nielsen 1990: 177).³³

³¹ Nærmere om dette basketaket. Jf. Nielsen, J.P., red. 2001: 31 ff. Se også kap. 3.2.

³² Selv om det kan ha vært brukt store og kraftige stengsler, er det likevel ikke sannsynlig at det hadde vært mulig å stenge det nederste løpet av *Deatnu*/Tanaelva.

³³ Jf. også Sandring 2017: 85.

Retten til å fiske laks ble på samme måten som retten til å ha sommerbeiter ved Alta, gjort avhengig av at man underkastet seg den danske kongen. I 1702 ble 8 fjellsamer fra Ávjovárri som var kommet ned til Alta for å fiske laks, stevna til tinget i Talvik. Der ble de gjort oppmerksom på at *svenske* samer ikke hadde rett til å drive slikt fiske. Betingelsen for å kunne fiske var at de ble danske undersåtter. Disse prøvde å omgå forbudet ved å fiske sammen med sjøsamiske slektninger, men i 1703 kom det en bestemmelse om at ingen heller fikk ha med seg *fremmede Fjeldfinder* i laksefisket (Nielsen 1990: 177 f).

På denne tida var det også en betydelig kvensk innflytting til Alta. I enkelte tilfeller var det vanskelig å skille mellom kvener og samer, blant annet fordi enkelte av de førstnevnte hadde bodd i Kautokeino en tid. Dessuten ble både fjellsamer og kvener innført i sjøsamemantallet når de ble den danske kongens undersåtter (Nielsen 1990: 202).

Bestemmelsene fra de første årene av 1700-tallet førte nok ikke til at innlandssamenes fiske i Altaelvas øvre lakseførende løp tok slutt. Dette får man nærmere opplysninger om i forbindelse med undersøkelsene som ble gjort før grensefastsettelsen mellom Sverige og Norge i 1751. Kautokeinofolkets bruk av land og vann ble da nøye undersøkt. Disse undersøkelsene fant sted på svenske tingsamlinger i innlandet i 1739 og 1740. Der får man blant annet edfesta opplysninger om Kautokeinos nordgrense. Den gikk ned til *Staggukoski forss* i Altaelva, hvor også Ávjovvárris grense begynte, eller fortsatte (*taga vid*). Dette var ikke et grensepunkt bare mellom de to samiske siidaene, men også *bägge Rikan emellan* (Korpijaakko 1986: 16, 17).

Om *Staggukoski forss* kom det frem på tingsamlingene i *Avjovaara* i 1739 og 1740, at navngitte personer derfra hadde fiska laks der, og *stadig* betalt skatt til Sverige. I Ávjovárri ble det også opplyst at *norska skattedragare* – dvs. de som betalte skatt til Danmark – aldri hadde kommet ovenfor denne lokaliteten for å fiske laks. Unntaket var hvis de fiska i lag med noen av folket fra Ávjovárri, eller *för betalning* (Korpijaakko 1986: 16, 17).³⁴

Likeledes ble det opplyst at nedenfor *Staggukoski* var det fra gammelt av bestemt at *de* ikke hadde rett til å drive laksefiske uten tillatelse fra rette vedkommende på norsk side. Dette ble også *med alvarsamhet på begge sidor iakttagit och efterlevat*. Ávjovárrefolket omtalte også en fiskeplass like ovenfor *Staggukoski*, på et sted som het *Sandi*. Der var det et godt høstfiske med lystring, men hvor de norske samene ikke hadde noen rettigheter - *hvor alla norska lappar där slett intet haft att beställa*. Folk fra Ávjovárri hadde drevet laksefiske også ved *Scautsiforss* - Čávžu - der laksen ikke kom seg lengre oppover (Korpijaakko 1986: 16).

Høstfisket med lystring ved *Sandi* kan være et sted som beskrives i boka *Storlaksens rike*. Der heter det at i Sandiasonen i den øvre delen av Altaelva, ligger noen store steinblokker. Fiskeplassen der kalles *parila*³⁵. I gamle dager skal det ha vært tent bål på toppen av disse, slik at de utgjorde et naturlig lysterstativ (Nielsen 2001, red: 67).

I sin oppsummering av det som kom frem på tingsamlingene i Kautokeino og Ávjovárri i 1739 og 1740, skriver Kaisa Korpijaakko at *Staggukoski* alltid hadde vært det rette *knärået*³⁶ mellom

³⁴ Det siste betyr formodentlig at de skulle svare en viss avgift.

³⁵ Av finsk: Lysterstativ. Samisk: *Bárel*.

³⁶ En juridisk term som betegner et grensepunkt, der grensa endrer retning.

Avjovaara og *Kautokeino* tinglag. Begge siidaene hadde fiska laks i *Staggukoski*, *Sandi* og *Scautsikoski*, og det ble fremført både nøyaktige og ubestridte opplysninger om dette. Bruken av fiskeplassene var regna opp mann for mann, og det var blitt konstatert at *norrmännen* tidligere helt hadde holdt seg nedenfor disse områdene. Ingen av siidaene hadde heller gjort forsøk på å hevde at de hadde rett til å fiske nedenfor *Staggukoski*. Når det gjelder *Scautsikoski*, *Čávžu*, var det også nevnt i et svensk skatteregnskap fra 1738 at denne fossen tilhørte *Kautokeino* (Korpjaakko 1986: 16).

En kilde som kan svekke den forannevnte beskrivelsen av rettighetsforholdene innen laksefisket i de øvre lakseførende delene av Altaelva, slik de fremkom på de svenske tingsamlingene i 1739/40, er Knuud Leems beskrivelse av laksefisket i vassdraget. Han var sogneprest i Alta i perioden 1728-1734.³⁷ Selv om bokverket hvor laksefisket omtales ikke kom ut før i 1767, kan man trolig likevel legge til grunn at det er erfaringene fra hans tid som sogneprest som er grunnlaget for det han skriver.

Nede i vassdraget var det ifølge Leem 36 menn som sto for fisket- dels *Lapper*, dels *Lapmarkiske Bønder af Finlandsk Nation*. Disse dreiv fiske med bistengsler som ble satt fra stranda og et stykke ut i elva. Ovenfor disse hadde man et felles tverrstengsel hvor alle som deltok i laksefisket hadde andel. Utpå sommeren, når laksefisket var i ferd med å opphøre, dro alle fiskerne med båt og garn opp til den fossen hvor laksen *ey kunde komme længere*. Etter beskrivelsen ser det ut til at de gjorde notkast derfra og nedover til munningen, med god fangst (Leem 1767: 344 f.). Leem nevner ikke noen andre fiskere i det øverste løpet. Likevel bør man ikke se bort fra at dette høstfisket han omtaler, kan ha skjedd i forståelse med fiskere fra *Ávjovárri*/*Kautokeino* som eventuelt allerede befant seg der. Dette henger sammen med de forannevnte opplysningene fra tingsamlingene i *Avjovaara* i 1739 og 1740. Der fremkom det som nevnt at de som bodde nærmere sjøen og bare betalte skatt til Danmark aldri hadde kommet ovenfor *Staggukoski* for å fiske laks. Unntaket var hvis de fiska i lag med noen av folket fra *Ávjovárri*,³⁸ eller hvis de betalte (disse) for å kunne fiske i det øvre løpet (Korpjaakko 1986: 16).

Stedsnavnet *Staggukoski* er av særlig stor interesse i forhold til opplysningene foran. I boka *Storlaksens rike*, omtales en fiskeplass som heter Tango – stang. Navnet forklares med at det kan komme av *Staggukoski* (Stangfossen) – et langt smalt stryk, og rett som ei stang. Av teksten fremgår det også at *Oakley* og *Gilvoniska*, ligger like i nærheten.³⁹ I et kunstnerisk kart over Altavassdraget, Alten River, med avmerking av mange gode fiskeplasser, finner man navnet Dango avmerka. De forannevnte *Oakley* og *Gilvoniska* er der de nærmeste lokalitetene – førstnevnte vis á vis på motsatt bredd og *Gilvoniska* det samme, men litt nedenfor. *Parila* ligger også oppstrøms ganske nær *Tango*/*Dango*.⁴⁰

I sin bok om stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker omtaler også Just Qvigstad dette stedsnavnet, og han setter det også i sammenheng at det før midten av 1700-tallet var grensemerke mellom *Ávjovárri* og *Guovdageidnu*:

³⁷ Jf. NBL VIII 1938: 255 ff.

³⁸ Trolig også *Guovdageidnu*.

³⁹ Nielsen, Jens Petter m/fl. red., 2001:196,

⁴⁰ Eley u.å., håndtegnet kart, *Alten River*.

Tanko, et stryk; jfr. Staggukåski (stangfossen), efter et svensk kart 1747 grensemerke mellem Avjovara og Kautokeino (Qvigstad 1938: 105).

Ut fra disse opplysningene er det liten grunn til å tvile på at *Tango/Dango* er det Staggokoski som omtales i de svenske kildene fra rundt 1740, og som lenge var det nederste punktet for innlandssamenes laksefiske i Altaelva.

Figur 3: Staggukoski ligger ifølge Gudmund Sandvik, tidligere professor i rettshistorie ved Universitetet i Oslo, formodentlig i området avmerket med rødt. Kartgrunnlag: Kartverket.

Det er m.a.o. mye som taler for at samene fra Kautokeino og Ávjovárri fiska laks i det øvre løpet av den lakseførende delen av Altaelva (jallfall) til midten av 1700-tallet. Kautokeinofolkets tidligere fiske i vassdraget reflekteres også i Samerettsutvalgets innstilling om rettsforholdene i Finnmark. Der foreslo man at folk fra Kauokeino skulle sidestilles med altaværinger mht. gunstig tilgang til stangfiske før St. Hans. Begrunnelsen var at de førstnevnte hadde *lange tradisjoner med fiske i Altaelva før 24. juni*, og at de tidligere *hadde drevet et aktivt garnfiske i elva* (NOU 1997: 4, s. 303).

3.5 Det svenske rettsvesenet før 1751. Samisk sedvanerett ble ivaretatt

Gjennom de siste om lag 450 år har det i Kautokeino, ved siden av den samiske sedvaneretten, vært to ulike statlige rettssystemer. Før 1751 hørte man inn under det svenske, og etter 1751 var man underlagt det danske.

Den svenske retten besto av en dommer og andre rettsfunksjonærer som hver vinter reiste rundt i Torne og Kemi lappmark, holdt ting og krevde inn skatt. Dommeren og rettsfunksjonærene var de samme, men på hvert tingsted besto herredsretten av lokale nemndemenn (*tolvmän*). Kravet til disse var at de skulle ha tillit, være bosatt i vedkommende herred, kjenne til de lokale forholdene, og dermed til sedvanen (Päiviö 201: 137). Det faktum at det var de samme statlige domstolsfunksjonærene over hele Lappmarken, innebar at retten fungerte likt på alle tingstedene. Det kunne selvsagt være variasjoner i sedvanen i de ulike tinglagene, men den kunnskapen ble ivarettatt av de lokale nemndmennene (Päiviö 2011: 137). Ved siden av skreven lov skulle man nemlig iht. rettspraksis, *följa landssed eller gamla goda seder* (Korpijaakko 1985: 12).

Når det gjelder det svenske rettsvesenet og forvaltninga av naturgodene, finnes det en enestående, transkribert kildeSerie som også omfatter Kautokeino. Det er Ellen Simma Fjellgrens *Utdrag ur domböckerna över Torneå lappmark* for perioden 1660 – 1746, utført for Sámi Instituhtta i 1981. Etter en gjennomgang av disse rettsdokumentene konkluderte Gudmund Sandvik i sin tid med at nemdmennene eller meddommerne, i det alt vesentlige var samer (Sandvik 1993: 357).⁴¹ Det vil si at samisk sedvanerett i stor utstrekning ligger til grunn for domsslutningene i herredsretten. Et slikt synspunkt anføres også av Kaisa Korpijaakko. Hun skriver at tvister mellom samer ble behandla på grunnlag av gamle dokumenter, men at også edfesta forklaringer fra de eldste på stedet hadde samme verdi som slike dokumenter. Betydninga av forklaring under ed kan ikke overdrives, og falsk forklaring kom ikke på tale - *att avge mened kom inte i fråga på den tiden* (Korpijaakko 1986: 7).

I sin doktorgradsavhandling *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, har Otto Jebens gjengitt et fullstendig referat av *alle de saker i Fjellgrens utskrifter som etter en rimelig vurdering kan kaste lys over innholdet av samenes rettigheter til land og vann i det tidligere fellesområdet* (Jebens 1999: 253).⁴² Jebens har også laga et skjema hvor han har satt opp hvilke type saker som ble behandla, derav flere tvister om bruken av land og vann i 90-års perioden før 1751. Vedrørende Kautokeino gjelder dette:⁴³

- 1660 - Hustrus arv i *land og vann*
- 1671 – Felles bruk av byens fiskevann
- 1674 - Tvist mellom Kautokeino og Ávjovárri om laksefisket i *Sávits elv* (Čávžu?) i Altelva
- 1697 - Forbud mot utenforståendes inntrenging i fisket i elver og vann i Kautokeino – trussel om bot (se næmere om denne saka nedenfor)
- 1697 - Enerett til 3 fiskevatn pga. arv
- 1703 - Råbrev⁴⁴ for *Kautokeino byys ägor* oppretta etter gamle menns beretning (kun nevnt, men beskrivelsen mangler)
- 1704 – Fisket i Riggasjärvi og Markijauri avhengig av grensa mellom Kautokeino og Suondavara
- 1729 - Porasvuoma og Somasjärvi – land og strand – tvist om grensa mellom Kautokeino og Enontekis
- 1733 - Grensefastsetting mellom Enontekis, Kautokeino og Ávjovárri
- 1734 - Porovuoma beitemark – grense Kautokeino – Enontekis

⁴¹ Gudmund Sandvik – daværende professor i rettshistorie ved Universitetet i Oslo.

⁴² Utskriftene er gjengitt hos Jebens 1999, på s. 254 – 275.

⁴³ For Kautokeinos vedkommende finner man skjemaet i Jebens' avhandling på sidene 276-279

⁴⁴ Dokument hvor grensene fremgår.

- 1738 - Felles bruk av *almeningen* Porovuoma
- 1746 – Felles bruk av Somasäivavara for Enontekis og Kautokeino

I disse rettsdokumentene finner man at Kautokeinosamene hadde rettsbeskyttelse for sin bruk av naturgodene. Mot slutten av 1600-tallet ser det ut til at blant annet fiskevatn var undergitt noe nær privat eiendomsrett. På tinget i 1694 finner man at et slikt vatn som tilhørte kautokeinosamen *Niels Biörsson*, ble tatt i pant inntil han betalte gjelden til en Torneåborger. Dèt kunne ifølge loven ikke ha skjedd, hvis man ikke hadde ansett at Biörsson eide fiskevatnet – *Saborijerfwi* (Korpjaakko 1986: 12).

Et annet tilfelle, fra 1697, gjelder tre gode (*velfångne*) fiskevatn – *Spiälkejaure*, *Kiällijauri* og *Nimisjauri*. Päive Alaksson ba om rettens medvirkning til at ingen andre *byamän* skulle kunne fiske der. Som grunnlag for dette viste han til at han og hans forfedre fra *urminnes tider*, uten motsigelse hadde innehatt disse vatna, og betalt skatt til kronen for dem. I henhold til dette rettsgrunnlaget ble det avsagt kjennelse for at ingen hadde lov til å fiske der uten Päives tillatelse. Etter nærmere bestemmelser i lovboka skulle de som forbrøt seg mot dette, betale en bot eller erstatning på 40 sølvmynter, eller *arbetsförlustig*.⁴⁵ En slik straffetrussel var den strengeste som kunne gis ved inngrep i eiendom som tilhørte en annen (Korpjaakko 1986: 12).

På grunnlag av skattleggingen år 1695, ble det laga *jordaböcker*, hvor det fremgikk hvilket skattebeløp hver skattebetaler skulle betale, hvilken mark han hadde betalt skatt for, samt sidaens (*byns*) totale skattebeløp.⁴⁶ I jordeboka for 1741 ble det i Kautokeino av - *namngivna samer* – betalt en oppgitt jordskatt for følgende land:

Korpovuoma, Raisvuoma, Porovuoma, Raitsi- och Riggasvuoma, Spielckovuoma, Kautokeino, Sabritisvuoma, Lapivuoma samt Peskadis.

Kaisa Korpjaakko, som skriver dette, sier i en kommentar at man

utgick således utan vidare från at dessa i jordboken antecknade områden tillhörde Kautokeino lappby och dess samers besittning (Korpjaakko 1986: 13).

I et vedlegg til Korpjaakkos betenkning hvor disse opplysningene er henta fra (Korpjaakko 1986), finner man en detaljert oversikt over skattelandene, og hvor mye den enkelte betalte. Der fremgår det også at det kunne være flere som betalte for ett og samme land.⁴⁷

3.5.1 Samebyenes/siidaenes faste grenser

I forhold til både tradisjonell samisk samfunnsorden og svensk lovgivning skulle alle *byar*, også *lappbyarna* – siidaene, ha *lagliga* grenser. Dette var tilfellet også når det gjaldt Kautokeino. Ut fra grensetvister som kom frem på tingsamlingene, hadde man definerte grenser mot flere andre *lappbyar*. Enda så seint som i 1740 får man et eksempel på at en slik grense, fastsatt av domstolen, eksisterte for Kautokeinos vedkommende (Korpjaakko 1986: 13).

⁴⁵ Pliktarbeid hvis boten ikke ble betalt.

⁴⁶ Nærmere om de nye skattebestemmelsene fra 1695 – Korpjaakko 1983: 94 ff.

⁴⁷ Vedlagt betenkninga er også en kopi av originaloversikta fra 1741.

I Kautokeino sognebok skriver Alf Isak Keskitalo at utviklinga av reindriftsnomadismen og behovet for utvida beitemarker, førte til at veidesamfunnets gamle siidagrenser ble sprengt (Keskitalo 1998: 331). Imidlertid erfarer man blant annet av denne saka, like før midten av 1700-tallet, at jakt- og fangstsamfunnets tradisjonelle siidagrenser ennå ikke var brutt ned.

Saka gjelder Kautokeinoboeren Jon Jonsson Siri som hadde fiska under isen i *Lupojärvi*. Problemet var at dette vatnet lå i skattelandet *Wuotackavuoma* som tilhørte to navngitte personer i *Suonttavaara* sameby. Siri forsvarte seg med at det var uklarheter om grensa mellom siidane der fiskevatnet lå. Han ble ikke trodd av retten, men saka ble likevel avslutta ved forlik mellom partene (Korpjaakko 1986: 13 f.).

Korpjaakko kommer også inn på en annen sentral problemstilling når det gjelder Kautokeinosiidaen - nemlig nordgrensa. Nordover lå det ikke en annen *lappby*, men en *främmande stat*. Det vil si at i den retninga kunne siidagrensa ikke fastsettes gjennom en ensidig dom ved det svenske tinget i Kautokeino (Korpjaakko 1986: 13 f.). I den forbindelse skriver hun at i og med at det ikke fantes noen offisielt anerkjent grense mellom Norge og Sverige før 1751, var det de sivilrettslige forholdene mht. land og vann som var viktige (Korpjaakko 1986: 14 f.).

Når det gjelder samenes skattebetaling for den jorda de brukte kommer den også til uttrykk gjennom Peter Schnitlers undersøkelsesforhør. I Enontekis - nabosognet til Kautokeino – der var

Lappenes Marke-pladser afdeelte imellem Lappenes Familier, og derpaa faae de skriftlig Jord-Seddel hvoraf de skatte (Schnitler II 1929: 403).⁴⁸

3.6 1751: Indre Finnmark ble en del av Norge på grunn av reindriftssamenes bruk av vidda

Før grensefastsettelsen i 1751 var reindriftsgruppene i Finnmark formelt registrert under to ulike statlige regimer. Den ene gruppa som var hjemmehørende i kyst- og fjordområdene lå kun under dansk jurisdiksjon og betalte skatt til kongen i København. Den andre gruppa, deriblant fjellsamene fra Kautokeino, var svenske undersåtter og underlagt kongen i Stockholm, men med skatteplikt også til danske myndigheter. Det som var felles var at de i prinsippet brukte de samme beiteområdene ved sjøkanten og i innlandet.

Fra 1750, ett år før riksgrensa ble trukket, har man en svensk oversikt, som brukt med forsiktighet gir et bilde av fjell- og sjøsamenes reindrift på hverandres områder. Fra Kautokeino var det 40 familieoverhoder med 4 000 rein som flytta til kyststrøkene i Finnmark og Nord-Troms. Fra Ávjovárri var tallene 18 og 1 100. For Kautokeinos vedkommende sier denne kilda ikke noe om antallet familieoverhoder, bare at det var 2 000 sjøsamiske rein på vinterbeite der. For Ávjovárri var det imidlertid 31 sjøsamiske familieoverhoder som hadde 3 000 rein på vinterbeite på deres område i innlandet (Fellman, Isak I 1910: 442).⁴⁹ Peter Schnitler har imidlertid atskillig lavere tall for det totale antall familieoverhoder i innlandssiidane, uansett om de var reindriftssamer eller ikke. Han oppgir 28

⁴⁸ 25te vitne i Tromsø fogderi. *Svensk Østlap Niels Anudsen Kok. Qvalvig* i Lyngen, 14. Desember 1943.

⁴⁹ Her skal man være oppmerksom på en del av disse, etter all sannsynlighet tilhørte personer eller familier som hadde gått fra å være svenske til å bli danske undersåtter på begynnelsen av 1700-tallet.

for Kautokeino og 16 for Ávjovárri m/Karasjok (Schnitler III 1985: 58). Tallene peker uansett i retning av at rundt 1750 var reindriftsnomadismen med basis i kystdistriktene, omtrent på størrelse med den nomadismen som var registrert med utgangspunkt i innlandssiidaene.

Reindriftssamene kom til å få stor betydning for sluttresultatet da man i andre halvdel av 1740-tallet gikk i gang med forhandlinger om en endelig grense mellom Norge og Sverige. Den ble det oppnådd enighet om i 1751. Nåværende Indre Finnmark, med Kautokeino, ble da en del av Norge. Dét var på ingen måte selvsagt.

Retthistorikeren Gudmund Sandvik behandler dette temaet i en artikkel i 1980 der han stiller spørsmålet om hva som var årsaken til Finnmarksvidda kom under norsk suverenitet i 1751 (Sandvik 1980: 54 ff). I den forbindelse legger han stor vekt på major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller som ble til i årene 1742 til 1745 da Schnitler reiste fra Femunden i sør til Finnmark i nord. På denne reisa gjennomførte han en lang rekke, meget grundige undersøkelsesforhør, om hvordan befolkninga brukte de områdene som ville være omtvistet i de kommende grenseforhandlingene. *Kjølen*, vannskillet mellom Norge og Sverige, var en viktig rettesnor lengre sørover. Dette begrepet ble imidlertid mer problematisk når han kom så langt nord som til den flate Finnmarksvidda. Derfor la han der stor vekt på den faktiske bruken av vidda.

På bakgrunn av den informasjonen han fikk, konstaterte han at bl.a. samebyene Kautokeino og Ávjovárre førte reinen til sommerbeite ved kysten, og brukte vidda som vinterbeite. Alle disse samene levde også av jakt på dyr og fugler, fisker i elver og vatn, og tamreinhold. I den forbindelse siterte Sandvik Schnitler selv:

*På denne og ingen anden Maade kan denne Lappiske Nation subsistere, og deres Fæderneland, som Lappe-Marken er, taaler ingen anden slags Indvaanere, thi for Bønder-folk er det ubeboeligt, ubrugeligt.*⁵⁰

Samene på Finnmarksvidda, i det inntil da svensk-norske fellesområdet, kunne bare holde tamrein om de fortsatt kunne holde på de årlige sommerflyttingene til kysten. Sandvik er helt klar på hva dette innebar: *Flyttinga med tamreinen vart dermed den avgjerande grunngevinga for å legge Vidda til Norge* (Sandvik 1980: 54 f).⁵¹ Det at vidda ble en del av Norge ville også ha andre strategiske fordeler, både av politisk og handelsmessige karakter. Imidlertid var det den samiske bruken som ble avgjørende for utfallet. Det var,

takka vere samisk bruk av landet, ut frå samebyane Kautokeino, Avjovarre, Karasjok, Arritsby og Juxby, kunne Finnmarksvidda koma under norsk suverenitet i 1751 (Sandvik 1980: 56).

3.7 Grensetraktaten av 1751 – Kongen i København skulle ha full og ubeskåret jurisdiksjon

Ett viktig spørsmål når det gjelder grensefastsettelsen i 1751, er hvilken innvirkning denne eventuelt fikk for eiendoms- og bruksrettigheter i de områdene som ble berørt. Den største delen av det

⁵⁰ Schnitler I 1962: 28.

⁵¹ Det var neppe uvesentlig at mange reindriftssamer var innskrevet som danske (norske) undersåtter, etter press fra myndighetene rundt begynnelsen av 1700-tallet. Jf. kap. 3.2.2.

distriktet som da ble en del av Norge er Kautokeino. I tillegg gjaldt det dagens Karasjok kommune, betydelige deler av nåværende Tana, og muligens også de aller sørligste fjelldistriktene i enkelte fjordkommuner i Finnmark. I areal dreier dette seg om henimot halvparten av dagens Finnmark fylke.

Mellom 1613 og 1751 hadde Sverige den geistlige og verdslige jurisdiksjonen i dette samiske området, samtidig som innbyggerne der også betalte skatt til kongen av Danmark-Norge. Det er lite som tyder på at den svenske staten eller kongen hadde, eller påberopte seg noen privatrettslig eierposisjon før 1751.⁵²

Kan det tenkes at grenseverket fra 1751, med Lappekodisillen, kan kaste lys over eiendomsrettstilstanden i den indre delen av Finnmark? Samerettsutvalget i Norge drøfta i sin første delutredning eiendomsrettslige spørsmål i tilknytning til kodisillens bestemmelser, og konkluderte med at det er vanskelig å finne at samene kan bygge noen eiendomsrett på denne. På den annen side var utvalget like klar i sin konklusjon når det gjaldt statens rett, i det man uttalte at *staten heller ikke kan bygge noen eiendomsrett på grensetraktaten og kodisillen* (NOU 1984: 18, s.182).

Hovedinntrykket er at man ikke forhandla om noe annet enn en fast grense og klare jurisdiksjonelle forhold. Spørsmålet om eiendomsretten som sådan, var fraværende i forhandlingene og i selve grensetraktaten og Lappekodisillen.⁵³ Da sluttresultatet av forhandlingene forelå og traktatverket skulle settes ut i livet, fikk man imidlertid en del opplysninger om hvordan man i København vurderte den nye situasjonen. Det vil si om kongen som jurisdiksjonsutøver over de nyvunne områdene, også anså seg som eier av disse. En gjennomgang av en del kildetilfang fra den danske sentraladministrasjonen fra 1750- og 1760-tallet, tyder ikke på at kongen i København oppfatta seg som eier av det territoriet han fikk enejurisdiksjonen over i 1751.⁵⁴ Det kommer blant annet frem i en serie brev fra kongen til embetsmenn og institusjoner i Norge. Det gjelder blant annet stattholderen, Misjonskollegiet, og amtmennene i Finnmark og Nordland, 1. april 1752.⁵⁵ I disse brevene var det *innbyggernes* eiendomsrett som ble omtalt. Kongen slo der fast at grenseverket var kommet i stand for at de undersåttene som bodde ved grensa skulle være helt sikre på hvor langt eiendommene deres strakte seg, slik at de med rette kunne vite hva de eide.⁵⁶ For å gjøre denne kunnskapen kjent, var grensetraktaten, kodisillene og de to separate artiklene blitt trykt. Disse skulle bekjentgjøres, slik at alle skulle kunne vite hva som gjaldt.

Kongens syn var med andre ord at det var undersåttene som fra da av ikke skulle behøve å være i tvil om hva de eide. Det var undersåttenes eiendomsrett i forhold til den nye grensa som ble understreka. I brevet til Misjonskollegiet er det likevel ett uttrykk som ut fra dagens begrepsbruk kunne tenkes å indikere en eierposisjon for kongen. På bakgrunn av de endringene som hadde skjedd med misjonsdistriktene, skulle nemlig misjonskollegiet vurdere om det var nødvendig med nye administrative ordninger for de distriktene som nå var blitt ... *os privative tilhørende*. Imidlertid har

⁵²Jf. Jebens 1999.

⁵³Et slikt syn kommer også frem i NOU 1997:5, s. 73-75, hvor Samerettsutvalgets folkerettsgruppe sterkt betoner kodisillens offentligrettslige side.

⁵⁴Dette avsnittet om grensetraktaten og eiendomsretten bygger i vesentlig grad på Pedersen 2008, kap. 2.6., s. 70-74.

⁵⁵NRA. Gr. ark. Pk. 25.

⁵⁶Man kunne kanskje tro at kongen her sikta til delingene av eiendommer på den sørligste delen av grensa, som var direkte nevnt i grensetraktaten. Jf. traktatens artikkel 1. Det som taler imot det, er at rundskrivet også ble sendt amtmennene i Finnmark og Nordland, hvor liknende tilfeller ikke var nevnt i traktatverket.

heller ikke dette uttrykket noe eiendomsrettslig innhold. Det betegner at de nevnte områdene nå kun hørte til Norge, i motsetning til tidligere, da de gikk under betegnelsen fellesområder. Uttrykket betegner derfor den enejurisdiksjon som var oppnådd i 1751.⁵⁷

Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra først halvdel av 1740-tallet er klargjørende i så måte når det gjelder innholdet i begrepet *privative*. Der har han blant annet en oversikt over hvilke områder i Finnmark hvor det bare bodde *privative-Norske Undersaatter*, og skriver at *Fælles Finmarken ligger Sønden for privative - Norsk Finmarken*, og er delt i Sørfjellet og Nordfjellet. Sørfjellet strakte seg ifølge Schnitler i sør opp til Kjølen, og *Kautokeino Kirkebye* var den første av de fem såkalte *Finnebyer* der. Videre – *Disse 5 Finnebyer have Norge med Sverrig aleene tilfælles i Skatten, men Sverrig øver Jurisdictionen* (Schnitler I 1962: 399 f.).

Grensetraktatens tekst, artikkel 2, er også helt klar på at grensefastsettelsen i 1751 kun dreide seg om kongens enejurisdiksjon over den indre delen av Finnmark. Der ble det slått fast at alle krav inn over den opptrukne grensa, som noen av rikene eller undersåttene deres måtte ha hatt, nå var *aldeles ophævede og dødede*. Som en følge av det var det

*Kongeriget Norge allene, som skulle tage, og nyde Skat, og utøve Aandelig og Verdslig Jurisdiction over Kautokeino og Afjovara, som dets Eenskylte Land, og dets Eenraadige Herre-Vælde undergivet.*⁵⁸

Det vil si at etter 1751 var det kun kongen i København som hadde styringsretten over den indre delen av Finnmark, og de som bodde der. For Finnmarks vedkommende ble grensa endelig oppmålt og merket i 1765 og 1766. Heller ikke i den forbindelse finner man uttrykk som peker i retning av noe annet enn grenseverkets uttrykkelige forutsetninger om å skape klare jurisdiksjonelle forhold.

I grensekommissær Mangelsens oppsummerende rapport til kongen i 1767, da grensearbeidet var sluttført, betoner han at grenseverket hadde skapt mer ordna eiendomsrettslige forhold for grenseboerne i de to landene. Han skriver nemlig at de tidligere tretter og uenigheter mellom de kongelige majestetenes norske og svenske undersåtter, på grunn av deres sammenstøtende eiendommer og uvitenhet om sine rettigheter, nå var fullstendig oppheva. Man hadde også forebygget enhver mulighet til mer betydelige tvister, noe som var hovedhensikten med det arbeidet som var blitt gjennomført:

*Hvorved ere nu og aldeles ophævede de forhen værende Trætter og Ueenigheder imellem Eders Kongl: Majestets Norske og de Svenske undersaatter, foraarsagede formedelst deres sammenstødende Eiendeele og uvidenhed om deres Ret, samt al Anledning til de betydeligere Uleiligheder forebygget saasom den besønderligste og egentlig Hensigt af denne Commission.*⁵⁹

De nevnte kildene tyder ikke på at det dansk-norske embetsverket i den nærmeste perioden etter 1751 oppfatta avtaleverket som et hjemmelsdokument for kongelig eiendomsrett. Det var kun gjennomført en grensegang mellom to staters jurisdiksjonsområder. En rimelig antakelse må derfor

⁵⁷Jf. NOU 1984:18, s. 168. Se også Schnitler III 1985:59, hvor det kommer frem at "privative tilhørende" før 1751, omfatta enejurisdiksjonen over et område. Tilsvarende hos Johnsen 1923: 158, som viser til at Schnitler på 1740-tallet også brukte begrepet om personer – *privative norske undersaatter* – i motsetning til de *fælles fjeldlapper*.

⁵⁸ Traktat om grensen mellom Norge og Sverige. Jf. UD 1967.

⁵⁹Dat. Trondheim, 14.3.1767. NRA. Gr. ark. Pk. 25.

bli at grensetraktaten og Lappekodisillen av 1751 ikke tok sikte på noen endring av eiendoms- eller bruksrettsforhold som måtte ha eksistert i det området som nå kom inn under dansk-norsk enejurisdiksjon.⁶⁰ Regelverket hadde til hensikt å skape klare statsrettslige forhold, og gjaldt ikke overdragelse av private landeiendommer fra den ene kongen til den andre. Grenseverket fra 1751 var med andre ord et stats-/offentligrettslig anliggende - ikke en privatrettslig regulering mellom kongene.

3.7.1 Lappekodisillen

Statene ønska ikke å lage vanskeligheter for det statsløse folket – samene – som ble berørt av grensetrekkinga i 1751, og ble enige om å lage regler for å sikre at *den Lappiske Nation* kunne bestå. Det skjedde gjennom første kodisill og tillegg til grensetraktaten. Der slo man fast (iallfall) reindriftssamenes sedvanemessige rett til å bruke land og vann på begge sider av den nye grenselinja. Den kom til å bli meget viktig for Kautokeinosamenes reindrift i hundre år fremover.

Dette tillegget, senere kalt Lappekodisillen, skulle ha samme kraft som grensetraktaten selv. Mot en liten avgift fikk de samene som hadde behov for det, full næringsfrihet på begge sider av grensa. I første rekke dreide det seg om reindrift, men jakt og fiske, herunder sjøfiske og seljakt, var også omfatta. Kodisillen fastsatte videre blant annet:

- Hvordan samene kunne eller skulle velge statsborgerlig tilhørighet
- Samisk nøytralitet – iallfall for de grenseoverflyttende samene - i tilfelle krig mellom Danmark-Norge og Sverige (m/Finland)
- Regler for overflyttingene, gjennom interne samiske administrasjonsordninger, hvor samelensmannen stod sentralt
- Et eget samisk domstolssystem - ”Lapperetten” - med betydelig kompetanse, også på tvers av grensen
- I visse spørsmål – blant annet samisk sedvanerett – var dette en obligatorisk førsteinstansdomstol, men kjennelsene derfra kunne ankes inn for det ordinære, offentlige rettsvesenet.
- På bygde- eller herredsrettsnivå skulle det også være samisk representasjon hvis en same fra det andre landet stod for retten. Da skulle det være to samiske meddommere fra hans egen side i retten, og samelensmannen hans kunne også møte som forsvarer
- Og – myndighetene skulle følge kodisillens bestemmelser på det mest nøyaktige, og undersøke om samene hadde noe å klage over

Kodisillens regelverk var et uomtvista grunnlag for de gjensidige samiske forbindelsene og ressursbruken, på tvers av grensa mellom Norge og Sverige. Det fikk heller ingen umiddelbar betydning at Finland i 1809 ble utskilt fra Sverige, og reetablert som et storfyrstedømme under tsaren av Russland. For samenes rettigheter etter Lappekodisillen fikk det heller ingen betydning at Norge ble løstrevet fra Danmark og tvunget inn i personalunionen med Sverige i 1814.⁶¹ Kodisillen fortsatte å fungere fullt ut på grensa mellom Norge og Finland helt til 1852, da grenseoverflyttingsretten der ble satt til side. Kodisillen som sådan er imidlertid aldri blitt formelt oppheva på denne grensa.

⁶⁰Jf. også Skoghøy 1998.

⁶¹ Om Lappekodisillen – jf. Pedersen 2008.

3.7.2 Lappekodisillens bestemmelser og Kautokeino

Hvordan ble så Lappekodisillens regelverk praktisert over grensa mellom Kautokeino og det nordligste sognet i Sverige? Når det gjelder kautokeinosamenes bruk av land og vann på svensk side, finner man naturlig nok lite om det i kilder fra administrasjonen i Kautokeino eller Finnmark. På norsk side finner man kilder som forteller at kodisillen har vært brukt i forbindelse med forvaltning av naturgodene etter 1751.

Med referanse til tingprotokollene for Kautokeino skriver P.L. Smith at det for årene 1754-1764 ble betalt reinbeiteleie for rein fra Enontekis – fra *4 skilling til 4 mk. og 12 skilling*.⁶² Ved ett enkelt tilfelle spesifiseres det også at det gjaldt sommerhavn for 60 dyr, som det ble betalt 4 skilling for (Smith 1938: 170).

Tingbøkene fra Kautokeino viser også at svenske undersåtter betalte avgift for bruk av andre naturgoder. I perioden 1773 – 1807, betalte de nemlig jevnlig leie for bruk av enkelte fjellvatn innenfor Kautokeinos område (Smith 1938: 170). Dette fisket var imidlertid ikke helt friksjonsfritt. I 1786 klaga nemlig Kautokeinolensmannen til fogden i Finnmark på vegne av særlig de innbyggerne i Kautokeino som ikke hadde rein, og som (...) *maa søge sit eneste Ophold ved Fiskerie udi de dennem nærmest liggende Fiske-Vande paa Norsk Grund, (...)*. Disse ble årlig (...) *fornærmede af Svenske Lapper som udi saadanne Vande ogsaa anstille et betydelig Fiskerie* (Pedersen 2008: 85 f). I svarbrevet til lensmannen viste fogden til at dette fisket var (...) *aldeles stridende mod Grændse-Tractaten sluttet imellem Norge og Sverrige i 1751 dens 12te og 16de Afdeeling, (...)*.⁶³ Lensmannen fikk derfor ordre om å forby de svenske samene å fortsette med disse *Fornærmelser mod de Norske Lapper*. Hvis de berørte ikke fulgte pålegget, kunne de forvente å bli tiltalt og straffa. Fogden meinte likevel ikke at det var et absolutt forbud mot at de svenske samene fikk fiske på norsk side av grensa. De vatna hvor *vore egne Lapper ikke have sit Fiske-Brug*, skulle etter fogdens syn, under bestemte forutsetninger som var nedfelt i grensetraktaten (dvs. Lappekodisillen), være tilgjengelige for samene fra den andre sida av grensa. Lensmannen skulle derfor påse at de svenske samene ikke begynte fisket sitt i slike vatn, før de hadde vært hos ham og vist at de hadde de *befalede Beviser*, og (...) *der erlægges Skatten eller Afgiften effter samme Tractat* (Pedersen 2008: 86).

For å forklare dette er det flere muligheter som står åpne. Den første gjelder tingprotokollene hvor det ser ut til at det årlig ble betalt leie for visse vatn. Forklaringa kan være så enkel at det er tilleggsavgifta som etter kodisillens paragraf 13 skulle betales for jakt og fiske, i tillegg for leia for hvert tjuende dyr. Klagene fra folk i Kautokeino kan da ha sin bakgrunn i at samene fra Sverige fisket i andre vatn enn de det ble betalt leie for.

Andre kilder viser også at det i Kautokeino-/Enontekisområdet kan ha vært en fortolkning eller tillemping av ressursbruks- og avgiftsparagrafene i Lappekodisillen, som har gitt også ikke-reindriftssamer fra svensk side tillatelse til bruk av visse ressurser – innlandsfiske - på norsk side av grensa. Forutsetninga har likevel vært at det skulle betales avgift for bruken, og at man ikke skulle komme til fortrenghet for landets egne innbyggere.⁶⁴

⁶² Det er noe uklart hvor mange dyr det er betalt for. I dansk valuta skulle de svenske samene betale 1 skilling for hvert 20de dyr, og det dobbelte hvis de dreiv fiske eller kobbekjakt (§ 13).

⁶³ § 12 – forbud mot at svenske samer fikk utnytte naturgoder som norske undersåtter hadde spesielle rettigheter til, men ellers var jakt og fiske tillatt. § 16 – ved overflytting skulle det andre landets samer kunne anvises til bestemte steder for ikke å komme til fortrenghet for landets egne, og de skulle heller ikke gjøre skade på åker, eng, muldebær, etc.

⁶⁴ For mer detaljer og en noe nærmere drøfting av dette, vises til Pedersen 2008: 85-91.

Etablering av et Fjeldfind marked i Alta

Etter at Kautokeino (og Ávjovárri) ble en del av Norge i 1751, ble det oppretta en såkalt stapelplass i Alta – et varelager – som skulle bidra til å forsyne fjellsamene som nå var blitt norske statsborgere. Ut fra dette utvikla det seg et marked. Dette betegnes i 1760 som *Fjeld find markedet*, hvor innlandssamene kunne by frem sine varer – reinkjøtt, reinskinn og ulike viltprodukter. Fasthet i markedshandelen ble det i 1830, da det gjennom kongelig resolusjon ble bestemt at det skulle holdes to markeder – ett i slutten av november og ett i begynnelsen av mars. Disse markedene ble meget viktig for omsetninga av produkter både fra innlandet og de tilgrensende sjødistriktene (Nielsen 1995: 280 f). Fra 1832 var markedene annonsert i Almanakk for Norge, og fra 1846 også med fastlagte tidspunkter for avholdelsen (Østlyngen 1977: 100).

3.7.3 Rettsvesenet etter 1751

P.L. Smith som skreiv den første bygdeboka for Kautokeino i 1938, er også inne på endringene eller mangel på endringer i folks dagligliv, etter at sognet ble en del av Norge etter 1751. Grenseoppgjøret ble nok betrakta med interesse, men fikk liten betydning for de berørte. Grensepelene for dagliglivet var de samme som før og stod på de gamle plasser på flyttveier og beitetrakter. Land og fiskevann nyttet de akkurat som før. Det nye bestod i at de til kirke og tinget møtte nye herrer (Smith 1938: 139 f). Her ser nok Smith bort fra den sterke endringa i folks mulighet til å påvirke sin egen hverdag. Ikke minst gjelder det rettsavgjørelser om bruken av land og vann. I det norske eller danske rettssystemet fantes nemlig ikke *nämnden*, laveste rettsnivå i det svenske systemet, hvor det også satt lokale personer som dommere, med tillit og kunnskap om sedvaneretten innenfor de enkelte tinglagene.

Det første norske ting i Kautokeino ble holdt 20. februar 1754. Der møtte den konstituerte fogd Troels Krog som også var sorenskriver, dvs. dommer. På tinget ble det også opplest *nogle fornødne Stykker* av grensetraktaten fra 1751. Ordningen med ting i Kautokeino (og Ávjovárri) varte ikke lenge. Fra og med 1764 ble tingsamlingene for begge disse tinglagene lagt til Alta (Sandvik 1993: 357).

På tingene ble det lest opp forordninger og befalinger, rettighetsmannntallet justert, og det ble ført rettssaker – i det vesentlige straffesaker. Gudmund Sandvik som skriver dette, undersøkte i sin tid protokollene fra tingsamlingene fra Kautokeino og Ávjovárri mellom 1754 og 1783. Der fant han ingen slike tvister om bruken av land og vann, som man hadde på tingsamlingene før 1751. Selv om tinget ble satt med tolk og samelensmann, *var det langt fra amtmannsresidensen i Alta til Avjovarre og Kautokeino* (Sandvik 1993: 357). Årsaken til at tingsrettslige spørsmål ikke ble tatt opp på tingsamlingene under det nye regimet står fortsatt åpent. Gudmund Sandvik drøfter enkelte alternativer, og skriver bl.a. at muligheta for å nå frem med slike anliggende må ha vært vurdert som liten. Sannsynligvis har fjellsamene avgjort tvistemål seg imellom. Fra den svenske tida var de vant med *nämnden* hvor samene satt som virkelige meddommere sammen med en svenske embetsmann. Lappekodisillens Lapperettsordning kan også ha vært brukt, men det finnes ingen skriftlige levninger etter denne på norsk side (Sandvik 1993: 358 f).

3.7.4 Kautokeino forlikskommisjon

De skriftlige kildene til hvordan Lapperetten, det interne samiske rettssystemet fungerte slik dette var fastsatt i kodisillens § 22, er meget sparsomme. Imidlertid foreligger det en interessant

undersøkelse om det man muligens kunne kalle en beslektet institusjon, Kautokeino forlikskommisjon, i perioden 1833-1907 (Ellingsen/Walsøe 1981). Innledningsvis gir forfatterne en oversikt over lapperettens funksjon for å vise at det har eksistert en egen samisk sedvanerett og egne samiske konfliktorganer. Forfatterne skriver at disse dimensjonene synes å ha hatt en viktig plass i samisk kultur, og ønska å finne ut av hvordan denne delen av samisk kultur ble ivarettatt i et rent norsk rettssystem (Ellingsen/Walsøe 1981: 4 ff).

Mange av sakstypene i Kautokeino forliksråd hadde å gjøre med utnyttelse av naturressursene, og uenighet eller konflikter i forbindelse med slike. Det gjelder blant annet beitestrid, at noen hadde ligget på ulovlig sted, reintyverier, ulovlig om-merking av rein, ulovlig slakting, ikke tilbakeleverte dyr, etc. I arbeidet gjøres det også rede for samiske sedvaner og rettsoppfatninger om alvorlighetsgraden av slike forhold, blant annet etter *synderens* sosiale status (Ellingsen/Walsøe 1981: 19 ff). Svært mange av gjeldssakene og gjeldsoppgjørene dreier seg om naturalier. Dette kan ha sammenheng med at Kautokeino var en av de siste kommunene i landet som gikk over fra natural- til pengehusholdning (Ellingsen/Walsøe 1981: 82).

Forfatterne har en meget grundig gjennomgang av arbeidet i Kautokeino forlikskommisjon for en stor del av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Gjennom dette mener de å ha funnet mange indikasjoner på at det konfliktarbeidet lapperetten videreførte fra siidaen, *til en viss grad kan ha fortsatt i det norske rettssystem gjennom forlikskommisjonen*. I og med at vilkårene for samisk kultur ble sterkt forverra på 1800-tallet, ble også levedyktigheta for samiske rettsregler dårligere. De måtte gi tapt mot et norsk rettssystem som vokste seg sterkere og sterkere. I første del av perioden var forliksrådet imidlertid et viktig konfliktorgan for mange samer (Ellingsen/Walsøe 1981: 90).

3.8 Reindrift etter midten av 1700-tallet

Overgangen til reindriftsnomadisme ser ut til å ha kommet svært langt i Kautokeino rundt midten av 1700-tallet. I 1740 beretta presten at nesten alle sognebarna om våren dro til *Norska söstranden* (Keskitalo 1998: 403). Det samme bildet gir den første danske sognepresten, Hans Dahl. I 1755 skriver han om befolkninga at der var noen fastboende, og:

De øvrige Indbyggere ere alle Fjeldfinner eller egentlig saa kaldede Lapper, som i 1756 udgjorde omtrent 90 Familier, hvilke om Vinteren flydte omkring paa Fjeldene; men om Sommeren opholde sig hos Søen deels i Nord-landene, deels i Vestfinmarken (Dahl 1793: 118).⁶⁵

Dahl beskriver også kautokeinosamenenes beiteområder:

Ellers er endnu at erindre om Kautokejno, at det er aleene egentlig de Kautokejno-Lapper, som om Vinteren opholde sig paa de opnævnte Fjelde paa begge Sider af Altens Elv, hvorfor de ogsaa om Sommeren have sit tilhold deels i Alten, men den største Deel af dem hos Qvenangen og i Roysen i Nordland. Paa de Fjelde som ere imellem Alate Jocka og Jez Jocka, opholde sig ikkun faae af Kautokejno Lapper, men mange af Altens Fjeldfinner; men det er

⁶⁵ Av sammenhengen fremgår det at dette må være antallet fjellsamefamilier i hele prestegjeldet, som også omfatta Ávjovárri (Karasjok). Muligens var Porsanger også regna med, da Hans Dahl hadde dette som sitt misjonsdistrikt. Andre kilder oppgir et lavere antall reindriftssamer fra Kautokeino på samme tidspunkt.

paa Fjeldene saavel søndenfor som nordenfor Jez Jocka, at Afjovarre Lapper tilligemed Porsanger, Hammerfestes og Maasøens Fjeldfinner flytte omkring om Vinteren (Dahl 1793:126).

Reindriftssamene fra Kautokeino hadde altså sine hovedbeiteområder nordover mot Altafjorden og derfra vestover, mot *Royen i Nordland* – som må være identisk med Nordreisa. Denne kilden er av interesse også av andre årsaker. Den bekrefter en fortsatt reindrift med basis i de kystsamiske områdene som lå under ensidig dansk jurisdiksjon også før 1751 jf. betegnelsene *Altens, Porsanger, Hammerfestes og Maasøens Fjeldfinner*. Blant disse var nok også en del familier som på begynnelsen av 1700-tallet ble pressa til å bli danske undersåtter.

Lars Hess Bing ga i 1796 ut en beskrivelse, nærmest et stedsleksikon, over Norge, Island, Færøyene og Grønland. Der har han også en relativt kort omtale av Kautokeino, som i sin helhet synes å være bygd på Hans Dahls opplysninger fra 1755, utgitt 1793 (Bing 1796: 318-320).

En kilde fra ca. 1755 forteller at fisket i sjøen stadig hadde stor betydning for en stor del av befolkninga i Kautokeino. Fra begynnelsen av mai til midt i oktober, *sidde de nede ved Søen i Scherfjoe Sogn, og ernære sig af Fiskerie ved Søen. Om vinteren derimot, leve de af deres Rheen, og Fiskerie udi Elve og Vande* (Paus, ca. 1755: 179 f.).

Samuel Bugge Budde var sogneprest i Kautokeino fra 1786 til 1792.⁶⁶ Under oppholdet der skrev han en fylldig beskrivelse, utgitt i 1808, hvor gjør han rede for hvordan folk i sognet, særlig de som var tilknyttet reindrifta, utnyttet de fleste nisjer i naturen til sjølberging. Reindriftssamenes livsrytme var at når reinen hadde spist opp lavet rundt teltene, måtte *de arme Lapper* pakke sammen leiren og dra til andre steder, ofte 6-8 mil borte (Budde 1808: 509 f.). En annen grunn til at de alltid måtte *flakke om* etter dyrene sine, var at disse delvis *forvildes ved Vild-Rejnen*, eller at de løp etter en slags hvit sopp (Budde 1808: 515). Den *stærke Hede* sommeren 1786, hadde gjort mange fattige. Varmen var en *Pest* for reinen – *deres Been opfyldes med Orme og bortraadne*. Noen hadde mista 100, andre opptil 200 dyr. Simlene ble ikke melka. Dermed oppsto det mangel på melk og reinost som var den sunneste maten de hadde. Særlig gjaldt det blandinga av reinmelk og syregress (Budde 1808: 515 f.).

Reindriftssamene brukte omtrent alt på reinen - *Næsten alt paa Rejnsdyret vide Finnerne at nytte*. Kjøttet ble kokt. Av horna ble det laga skjeer og krutthorn. Sundhogde horn ble produsert til lim gjennom å koke bitene i 24 timer. Skinnet ble brukt til klær. Av blodet og fett i innvollene (*Skarnet*) kokte man lakserende suppe. Av reinblodet ble det også laga en slags suppe som hadde den samme virkninga. Dette var svært nyttig fordi både reinmelka, osten og kjøttet førte til forstoppelse. Av senene ble det spunnet tråd som ble brukt til å sy *deres Peltse* (pesker), *Beenklæder*, *Støvler* og *Komager*. Beina ble gitt til *fattige Finner* som de kunne koke kraftsuppe på, men det ble også kokt såpe av beina. Kastrering av hanrein ble utført gjennom å *tygge Stenene sønder under Tænderne* (Budde 1808: 516 f.).

Man hadde også utvikla en spesiell måte å fange villrein på. Brunstige villreinsbukker søkte gjerne til flokker med tamme simler i springtida om høsten, og konkurrerte om deres gunst med de tamme bukkene. Når de hadde vunnet over disse, og jaga dem på flukt, roa de seg ned blant simlene. For at villreinsbukkene skulle vinne over de tamme, saga reineierne vekk de fremste takkene på sine egne

⁶⁶ Samtidig overtok han også som misjonær i Porsanger. (Smith 1938: 151-155).

oksereiner. Disse ble derfor lettere jaga på flukt, og reineierne kunne lettere skyte de ville bukkene, eller fanga dem med lasso (Budde 1808: 518).

Budde redegjør også for faunaen i Kautokeino, grunnlaget for både de fastboende og reindriftssamenes jakt og fiske. Han beskriver relativt detaljert om hva slags fugler og dyr som fantes i Kautokeino og i misjonsdistriktet hans Porsanger. Blant annet nevner han at, *Ryper (Terra Lagopus) gives her i den største Mængde*. Disse samla seg i store flokker på steder hvor reinen hadde gravd seg ned til marka for å finne føde. Dermed kunne rypene også *letteligen fanges*. Skjærer, kråker og ravner *sees ikke her oppe*. Ravnene kunne likevel vise seg. Det ble tatt som et illevarslende tegn blant samene. De meinte at *de føre Ulvene med sig*. Bugges egen kommentar til dette var at de nok helst ble lokka av de mange åtsler etter *ihjelrevne Rejn*.

Budde gir også en meget detaljert beskrivelse av den kunnskapen lokalbefolkninga satt inne med når det gjaldt bruk av produkter fra flora og fauna i medisinsk sammenheng (Budde 1808). Langt på vei ser det ut til at man var ganske selvhjulpne på det området.

På myndighetshold mente Amtmann Fjeldsted i første halvdel av 1770-tallet at det var behov for en *Land-Læge*, ikke minst for å bevare folketallet i Finnmark. Legen burde holde til i Alta, men også reise rundt på tingsamlingene sammen med fogd og sorenskriver for å sette seg inn i sunnhetstilstanden. Fjellsamene - som ekte naturfolk – hadde ikke behov for legehjelp, meinte han. Indirekte kunne landlegen likevel være til nytte også for dem. Han skulle nemlig reise også blant fjellsamene, for å søke rede på hvilke sykdommer som nylig hadde herja i reinflokkene. Formålet var å finne ut om *disse her saa uundværlige Creaturer kunde reddes fra Ødelæggelse*. Hvis reinen ble borte, ville det medføre *Field Almuens Undergang*. Dét måtte forebygges (Nielsen 1990: 295 f.).⁶⁷

Av innlandsfiskearter nevner Budde røye, sik, gjedde og abbor. Fisket skjedde med garn, *som nedsynkes igjennem Huller, hvilke de hugge paa Isen*. En del samer hadde også noen overtroiske forestillinger om at bare kvinner kunne fiske i enkelte vann. Andre steder måtte *de* holde seg helt borte hvis det skulle bli noe fisk.

Harer fantes i store mengder. Dessuten var det røyskatt, mår, rødrev og fjellrev. En del oter var det også, men beveren var *ganske bortskudt*. Både gaupe og jerv og var en del av faunaen. Sistnevnte gjorde stor skade gjennom blant annet å røve til seg mat fra samenes forrådstabbur (Budde 1808: 510 -514).

3.8.1 Fra andre halvdel av 1700-tallet til grensesperringen i 1852

I andre halvdel av 1700-tallet kommer det bestemmelser som regulerer reindriftssamenes opphold på sommerbeiteområdene. Blant annet gis det en bestemmelse i 1756 om at de skulle melde seg hos lensmannen for å få anvist beiteområder (Smith 1938: 170).

Stadige klager over at reinflokkene gjorde skade på engmark ved sjøkanten, førte til at det på tinget for Kautokeino i 1780 ble kunngjort en kongelig forordning om at flyttsamene med sin dyr skulle forlate sjøkanten åtte dager før St. Hans, så de ikke skulle *fornærme Søefinnerne eller andre paa deres Enge-Slætter* (Smith 1938: 170, Steen 1956: 65). Adolf Steen skriver om dette at tanken

⁶⁷ Hvorvidt amtmannen kjente til fjellsamenes tradisjonelle legekunst, er ukjent.

åpenbart har vært å gjøre reindriftas opphold ved kysten så kortvarig som mulig, slik at det ikke lenger skulle være lønnsomt å foreta de lange flyttingene. Forfatteren antar, uten at opplysninger foreligger, at myndighetene snart må ha oppdaga det urimelige i denne ordninga, og at den iallfall for Kautokeinos vedkommende snart ble oppheva eller sett bort fra (Steen 1956: 65).

I Alta var det en kraftig befolkningsvekst på 1800-tallet, og stadig nye områder ble tatt i bruk til jordbruksformål. Blant annet gjaldt det steder hvor reindrifta frem til da hadde hatt samlingsplasser for reinen. Der var det danna enger som nordmenn og sjøsamer ønska å bemektige seg. Det vil si at konfliktnivået økte. I 1815 finner man likevel en viss forståelse fra øvrighetas side. Amtsmyndighetene bestemte da for Langfjordens (*Láhkovuotna*) vedkommende at reineierne skulle holde dyrene borte fra jordene og slåttene, men bare i det tidsrommet eierne gjorde det samme. Det skulle heller ikke være tillatt å bruke selvtukt mot beitende rein (Nielsen 1995: 283).

I Vest-Finnmark fogderi oppgis reintallet å være rundt 50 000 både i 1829 og 1835. For begge disse årene bygde man på et løst overslag - men likevel ble det ikke vurdert som for høyt (FIN 1836: 314). Man må tro at størstedelen av det omtalte reintallet tilhørte reindriftssamer fra Kautokeino.⁶⁸

Slik det fremkommer av amtmannens beretning i 1836 var reinen til nytte ikke bare for fjellsamene. Den ytte også tilskudd til næring og bekledning for den øvrige befolkninga. På den måten var reindrifta til *væsentlig Fordeel for Districtet*. På den annen side kunne det ikke nektes for at denne næringa, på sine vandringer ned til sjøen, var til vesentlig hindring for *Jordbrugets Opkomst*. Dette hadde også ført til *voldsomme Optrin*. Amtmannen understreka imidlertid at det ikke bare var norske undersåtters rein som hadde sommerbeiter i Norge og gjorde skade der, men også de *hidsøgende Svenske og Russiske Finner* (FIN 1836: 314 f.).⁶⁹

Når det gjelder reindriftssamenes rett til å la reinen beite også i kystområdene var amtmannen helt klar på at det forelå en slik rett. Blant annet gikk han i rette med forfatteren Jens Kraft⁷⁰ som hadde hevda at reinen etter vedtekter og traktater skulle holde seg på fjellryggen. I den forbindelse viste amtmannen til Lappekodisillens paragraf 10 hvor det var bestemt at beiteretten var mye mer omfattende enn dette (FIN 1836: 314 f).

I amtets innberetning for perioden 1836-40 gjenga amtmannen mye fra den forrige innberetninga, hvor det også fremgikk at de norskregistrerte reindriftssamenes plikter ved flyttinga burde innskjerpes. Når det gjaldt de *Svenske og Russiske* samene var det også tatt administrative skritt i forhold til begge lands myndigheter (FIN 1843: 241 f.).⁷¹ Amtmannen var også inne på den jakten som ble drevet på ulike dyrearter, hvor samene, særlig reindriftssamene utmerka seg - *Fjeldfinnerne drive fornemmelig denne, tildeels ved at dræbe Ulve, dog neppe i Gjennemsnit over 12 aarlig*. (FIN 1843: 246).

⁶⁸ Amtmannen skriver også at det i Øst-Finnmark var 40 000 rein, men – fordelt på langt færre eiere enn i vest - og derfor mer unyttig etter hans oppfatning.

⁶⁹ Begrepet *Russiske Finner* betegner reindriftssamer fra Finland. Det var et land som i 1809 hadde endra status fra å være en del av Sverige, til å bli et storfyrestedømme under den russiske tsar.

⁷⁰ Kraft 1835: 482.

⁷¹ Om slike skritt i forhold til finske myndigheter – se Pedersen 2008, kap. 4.5., s. 263 ff.

Omtrent på samme tid er det en annen kilde som oppgir at *Fjeldfinnens Jagt staaer hyppigst efter Vildreen*. Det var dyr han kunne forfølge på ski ofte en halv Snees Mile over Fjeldene (Rode 1842: 153).⁷² Reindriftssamene i Kautokeino ble spesielt omtalt i forbindelse med vintertransporten:

Fjeldfinnerne, fornemmelig de af Guovdageaidnu Sogn, fortjene en Deel om Vinteren ved Varetransporter med Rene over Fjeldet mellem Norge samt Sverrig og Rusland (FIN 1843: 246).⁷³

3.9 Grensesperring mellom Norge og Finland i 1852

Høsten 1852 ble grensa mellom Norge og Finland stengt for overflytting med rein og annen grenseoverskridende ressursbruk. For første gang i historia hadde man fått en reell grense i dette samiske området (Jf. f.eks. Aarseth, red. 1989). Virkningene for reindrifta var svært alvorlige. Grensesperringa kom til å få både kort- og langtidsvirkninger for så å si all reindrift i Finnmark, Nord- Finland og på Nordkalotten i sin alminnelighet. Om lag 50 000 rein eid av samer hjemmehørende i Finnmark hadde vinterbeite på finsk side før 1852. Virkningene ble omfattende når man nærmest over natta måtte finne nye vinterbeiteområder (Innstilling 1904: 65).

Grensesperringa i 1852 skapte turbulens for reindriftssystemene på hele Nordkalotten, og er den mest ødeleggende enkelthendelse for det økologiske driftsmønsteret som reindrifta, gjennom en flere hundreårig tilpasning hadde utvikla, og som statene frem til da ikke hadde lagt hindringer i veien for.

Under to måneder etter grensesperringa høsten 1852, fikk man også det såkalte Kautokeinopprøret. Dette vakte sterk bekymring hos myndighetene, noe som også førte til administrative tiltak i forhold til reindrifta. For å ha kontroll med reindriftssamene når de var ved kysten innførte amtmannen en form for passordning for alle som skulle til sommerbeiteområdene sine i 1853. Dette skulle de vise til nærmeste øvrighetsperson når de kom frem til kysten. 17. mai 1853 hadde lensmann Klerk i Guovdageaidnu 132 navn i registeret - hvor de skulle, og hvor mange rein de hadde med seg.⁷⁴ Passet var tenkt som et kontrollmiddel, men mange betrakta det som en offentlig bekreftelse på at de hadde bruksrettighet til det området som var angitt i passet, dvs. et dokument som også kunne beskytte dem for klager fra norske nybyggere (Zorgdrager 1997: 398 ff).

Situasjonen for reindrifta i Kautokeino hadde vært god frem til 1852. Det hadde vært en jevn vekst i reinbestanden fra begynnelsen av 1830-tallet og utover. Den gang var det rundt 20 000 rein der. I 1845 var tallet kommet opp i 26 000, og i 1852 eide Kautokeinosamene 33 000 dyr (Zorgdrager 1997:102). Tilpasninga frem til 1852 var at de dro over til Finland i desember og januar, og kom tilbake til Norge i slutten av mars. Samer fra Finland på sin side hadde om lag 15 000 rein på sommerbeite i Norge (Kesitalo 1998: 411). De 80 familiene i Kautokeino som eide de 33 000 dyrene, hadde nesten alle som én vinterbeite i Finland. Noen få familier med et lavt antall rein, dro til Karesuando, og delvis Pajala sogn i Sverige. I Finland oppholdt noen av Kautokeinosamene seg om vinteren helt nede ved Kittilä, 22 mil sørøst for Kautokeino (Zorgdrager 1997:102, 89).

⁷² Et snes: 20.

⁷³ Etter 1809 ble Finland omtrent konsekvent omtalt som *Russland* i offisielle norske kilder.

⁷⁴ Denne lista er gjengitt hos Zorgdrager 1997: 463 ff.

Relativt detaljerte beskrivelser av vinteroppholdsstedene deres finner man i referatet fra et møte holdt i begynnelsen av desember 1852 mellom reindriftssamene fra Kautokeino og myndighetene. Sentralt i drøftingene på dette møtet var hvilke avbøtende tiltak som var mulige for å kompensere for grensesperringa som var gjennomført samme høst. Blant spørsmålene var om det var mulig å finne beite hele året på norsk grunn, eller om man kunne søke over til vinterbeiter på svensk territorium (Bull 2001: 32-35, 40-42).⁷⁵ Kommisjonen som holdt møte med reineierne mente at det var nødvendig at en del av dem, iht. Lappekodisillens regelverk, flytta over til Sverige, og at man fra svensk side burde legge til rette for dette på grunn av at så mange rein fra svensk side hadde sommerbeite i Norge. Denne formodninga viste seg å holde. Da det kom motstand mot slik overflytning fra reindriftssamer på svensk side, slo svenske myndigheter fast at Lappekodisillens § 10 hjemla en slik rett (Bull 2001: 41 f.).

3.9.1 Nye strategier – særlig utflytting til Karesuando

Etter 1852 var det altså en mulighet for å omgå forbudet mot å ta reinen til vinterbeite i Finland. Svenskregistrerte samer hadde nemlig fortsatt rett til å la flokkene sine beite i Finland - iallfall var det ikke noe forbud mot det.⁷⁶ Mange av Kautokeinosamene grep denne sjansen med åpne armer. For å unngå næringssammenbrudd valgte de den strategiske mulighet å bli svenske undersåtter gjennom å skrive seg inn i Karesuando sogn.⁷⁷ For å kunne bruke de gamle sommerbeitene i Norge gikk i tillegg også en del finske reindriftssamer over til å bli svenske undersåtter.

Fra Finland var *utflytting* til Sverige særlig aktuell for samer i Enontekis. Seks familier derfra *flytta* til Sverige, mens en fra Muonioniska gjorde det samme. I alt gjaldt det 24 personer (Marainen 1989 a: 240 f.).

I Sveriges Riksarkiv (SRA) finnes to gode oversikter over det som skjedde med de samiske interessene, særlig på grensa mellom Finland og Norge, i perioden fra om lag 1830 til innpå 1880-tallet. Det gjelder dokumentene "*Lappfrågan I. Norge - Ryssland 1830-1859.*", og "*Lappfrågan II. Sverige, Norge-Ryssland. 1861-1882.*" Disse ligger i en samlekategori som heter "*Utrikesdepartementet. 1902 års dossier. Nr. 4490a. Mål 11. Promemorior och förteckningar over handlingar i lappfrågan. af Kanslirådet O.S. Rydberg*"

I "*Lapp-frågan II*» tas det utgangspunkt i at de forandra forholdene skyldtes at Russland sperra grensa i 1852. Videre nevnes de lovene og bestemmelsene som etter hvert ble gjennomført fra begge sider for å håndheve overflyttingsforbudet mellom Norge og Finland. Deretter følger en kronologisk fremstilling av de vesentligste momentene i hvordan de reindriftssamiske interessene ble behandla på grensa mellom Finland og Sverige til grensa ble stengt i 1889.

For mange av Kautokeinosamene ble altså løsninga at de nå som "svenske" undersåtter fortsatte å bruke "*... de i umindelige Tider udelukkende af Guovdageaidnu Finner benyttede Vaar, Sommer og Høstbeter*". Disse lå hovedsakelig i Skjervøy Sogn (Qvigstad/Wiklund II 1909:145). Den første

⁷⁵ Kirsti Strøm Bull gir en meget god oversikt over hvordan også myndighetene vurderte situasjonen etter grensesperringa, og de lovbestemmelsene som ble vedtatt i kjølvannet av den (Bull 2001).

⁷⁶ Se rammetekst om SRA.

⁷⁷ Ifølge Amund Helland hadde en del reindriftssamer fra Kautokeino allerede før 1852 oppholdt seg på svensk grunn om vinteren. Jf. Helland II 1906:128.

Kautokeinosamen som flytta til Karesuando i Sverige med sine 600 rein, Lars Johnsen Sikko, gjorde det allerede vinteren 1852/53 (Zorgdrager 1997:117).

I amtmannens beretning for årene 1851-55 reflekteres at grensa mellom Finland og Norge var blitt sperra, men foreløpig var ikke konsekvensene store. Blant annet hadde antallet husdyr i amtet økt relativt mye, mens økningen hadde vært lavere for tallet på rein. For hele Finnmark hadde dette økt fra 74 465 i 1845 til 76 044 i 1855 (ID 1858: 8). Den svake økningen var

rimeligt nok efter de for Reenholdet paa norsk Side ved Grændsespærringen indtraadte vanskelige Forholde. Snarere maatte man forundre sig over at Opgaverne ikke vise Tilbagegang; (...) men deels er Forandringen endnu for ny, til at Virkningerne kunne være indtraadte i deres fulde Udstrækning.

Amtmannen skriver videre at grensa som kjent ble erklært sperra fra russisk side den 15. september 1852. Likevel gikk det omtrent et år før man hadde innstilt seg på at et tradisjonelt grenseforhold gjennom mange hundreår med ett var helt omsnudd

men der gik vel endnu et Aars Tid hen og mere, inden Erklæringen kunde gaa over i Virkeligheden og aabenbare sig i et fra det gennem Sekler tilvante aldeles modsat Grændseforhold (ID 1858: 8).⁷⁸

I femårsberetninga for perioden 1861 til 1865 skriver amtmannen at *Fjeldfinnernes Nedstrømmen med deres Rensdyr til Kysterne om Sommeren*, også i dette femåret, hadde voldt store problemer for jordbruket mange steder i amtet.⁷⁹ Særlig i området rundt Tromsø by hadde trykket til og med økt på grunn av *Overflytning af Fjeldfinner fra Guovdageaidnu i Norge*, til Karesuando i Sverige. I medhold av traktaten av 1751 dro de nemlig derfra *ned til den norske Kyst, for at søge Sommerbete* (ID 1867/1868: 3,5).

Et spørsmål som også ble aktualisert i forbindelse med at Guovdageaidnusamer tok opphold i Karesuando, var om de også i praksis var blitt svenske undersåtter. I allfall klagde reineiere i Kautokeino i 1858 over at de utflytta brukte beitene i Kautokeino som før (Bull 2001: 57).

De tidligere Kautokeinosamenes bruk av sine gamle sommerbeiteområder i Nord-Troms ble også problematisert. Flyttsamer fra Sverige hadde nemlig ikke vært nord for Lyngenfjorden før 1852. Etter Lappekodisillen hadde de beiterettigheter i Norge på grunnlag av sedvanemessig bruk. Ifølge en offentlig kommisjon i 1857 hadde svenske samer derfor ikke noen sedvanerettslig rett til beite der, selv om det i dette tilfellet dreide seg om tidligere norske reindriftssamer som sedvanemessig hadde brukt beitene der. På dette punktet var 1857-kommisjonen strengere enn reinbeitekommisjonen av 1852, som nettopp hadde anbefalt reineiere fra Kautokeino om å flytte over til Sverige for å kunne bruke sine gamle sommerbeiter i Norge (Bull 2001: 57).⁸⁰

⁷⁸ Fra norsk side ble det både like etter 1852 og seinere, hevda at det var Russland (Finland) ene og alene som sto bak grensesperringa. Fra svensk-norsk side var det imidlertid også, i 1851, gitt opp at kodisillen var traktatmessig bindende, og man var begynt å vurdere det som en fordel at den ble borte. Jf. Pedersen 2008: 438 f.

⁷⁹ Troms var ennå på denne tida en del av Finnmarkens amt.

⁸⁰ Nærmere om kommisjonen av 1857 – se Bull 2001: 71 ff.

Amtmannen konstaterte også at på grunn av utflyttinga til Karesuando hadde folkemengden i Kautokeino i løpet av 1850-tallet gått ned fra 869 til 738 personer. Det var en nedgang med 131 *Sjæle* eller godt og vel 15 %. Derfor syntes han det var underlig at reintallet nesten ikke var blitt mer redusert, *fra 28035 ved Tiaarets Begyndelse til 27,946 ved dets Slutning* (ID 1867/1868: 6). Enda mer merkelig blir dette når amtmannen også opplyser at *aarligen en stor Mængde Rensdyr farer over paa finlandsk Territorium og tabes for Eierne*. I tillegg kommer også opplysninga om at *sædvanligvis er det de rigeste Familier, som (...) drager bort og tager sin Formue med* (ID 1867 og 1868: 15).

I femårsberetninga for 1866-70 oppgir amtmannen at tallet på rein i Finnmark var omkring 56 000. Antallet skulle ha gått ned med ca. 19 % de foregående fem år. Han var ikke i tvil om hva som var grunnen, og hvorfor folkemengden i Kautokeino også var gått sterkt ned:

Aarsagen til denne Formindskelse er væsentligst at søge i Grændsespærringen af 1852. Størst er Nomadernes Trængsel i Koutokeino, der i højere Grad end de andre Fjedsogne lider af Mangel paa den for Renholdet uundværlige Skov, paa samme Tid som Mosemarkerne ere høist utilstrækkelige. Der viser sig i dette Sogn en Formindskelse i Folkemængden af 31/2 pct., som alene hidrører fra Udvandring af Nomader til Karasuando i Sverige, hvor Vinterbeitet er rummeligere, da Grændsespærringen ikke gjælder svenske Undersaatter (ID 1873: 6 f.).⁸¹

Likevel ser det ut til at den størst reieneieren i Finnmark på denne tida hørte hjemme i Kautokeino. Det var Aslak Matisen Logje som eide 2 500 dyr. En annen som sto høyt oppe på lista var Johannes Matisen Somby med 1 200 rein (ID 1873: 40).

Amtets femårsberetning for 1871-75 inneholder noen overraskende opplysninger om virkningene av grensesperringa og tilpasninga til denne. Tallet på rein i Kautokeino hadde økt med over tusen dyr i perioden 1865-75, men minka med over tre tusen i Karasjok. Grunnen til denne forskjellen ble oppgitt å være *at Karasjok Fjeldfinner respektere det udfærdigede Forbud mod at lade Rensdyrene beite paa russisk-finlandsk Territorium*. Det var derimot ikke tilfellet med Kautokeinosamene. Opptil to tredjedeler av dem skulle visstnok *om Vinteren søge over Grændsen*. De var selvfølgelig gjentatte ganger blitt innskjerpet konsekvensene, *men de paastaa, at Nøden driver dem til et saadant Skridt*.⁸² Mosemarkene innenfor Kautokeinos grenser var ikke på langt nær tilstrekkelig og skogen var sterkt medtatt. Det heter også at *Fra de Finske Autoriteters Side tolereres ommeldte Forhold*. Det hendte i hvert fall ikke ofte, *at Kautokeinerne ilægges Ansvar for Overskridelse af Grændsen* (SSB 1879: 12).⁸³ Amtmannen hadde en positiv beskrivelse av utviklinga i Kautokeino i denne femårsberetninga:

For Guovdageaidnus Vedkommende har Femaarsperioden været heldig for Rendriften, Priserne paa Salgsvarerne ere stegne og Fjeldfinnerne sørge for sin Bedrift med megen Paapasselighed.

Fortsatt var det imidlertid slik at ikke rent få *af Guovdageaidnu-Fjeldfinner* flytta over til Karasuando (SSB 1879: 31, 36).

⁸¹ Se nedgang i befolkningstall, kap. 3.1.3.

⁸² De konsekvensene det her er tale om, er at finske myndigheter hadde fastsatt at 1/10 av reinen til reindrifssamene fra Norge skulle beslaglegges hvis flokken ble påtruffet på finsk område. I tillegg skulle de betale erstatning for skade som dyrene måtte ha forvoldt (Palmstierna 1932: 343)

⁸³ Se også Bull 2001: 59 ff, kap. 5.2.

I en langtidsoversikt over reindrifta i Finnmark bekreftes at en del reineiere fortsatte å krysse grensa etter 1851, og at dette ikke medførte sterke reaksjoner fra finske myndigheter. Det heter også at det ble gitt dispensasjoner helt fram til 1940-årene når beiteforholdene var vanskelige (Reindriftsadministrasjonen 1994: 17). Bjørn Aarseth mener imidlertid at det ble ført en strengere kontroll som resulterte i inndragning og bøter når reinflokker fra Norge kom over grensa til Finland (Aarseth 1989: 66).

I perioden 1876-80 hadde det vært gode år for reindrifta i Kautokeino. Det eneste unntaket var *de Fjeldfinner, som i 1880 med sine Hjorder flyttede til Magerøen*. På grunna av et tidlig, meget sterkt snefall, mista de en masse rein - *enkelte endog omkring Halvparten af sine Hjorder*. Det samme gjaldt *nogle Karasjok-Fjeldfinner*, som om sommeren 1880 lå på Magerøya med dyrene sine. Denne femårsberetninga reflekterer også klart Kautokeinosamenes ekspansjon østover. Reindriftssamene fra Karasjok beklaga seg - *med adskillig Grund* – at de ble fortrent *fra deres gamle Sommerbeitestrækninger paa Vuorgennjarg og Magerøen*, men at Kautokeinosamene også, *med sine Hjorder leire sig paa Karasjoks Vinterbeites-marker* (SSB 1884: 6 f). Lensmannen hadde opplyst at tilstanden hos *Guovdageaidnus Fjeldfinner* var meget god:

Grunden til dette heldige Forhold for Fjeldfinnernes Vedkommende ligger baade i deres selvhjulpne Stilling og i deres tarvelige Levemaade, der udelukker enhver Luxus (SSB 1884: 35 f).

Utflyttinga til Sverige og Russland hadde avtatt. Likevel hadde *Antallet af de nomadiserende Finner er i Femaaret gaaet noget tilbage, idet flere have forladt Fjeldet og flyttet ned til Kysten* (SSB 1884: 7). Johannes Marainen skriver at mange av de samene som ble berørt, etter 1852 valgte statstilhørighet ut fra praktiske nyttehensyn.

Norske og finske samer byttet i mange tilfelle helt enkelt nasjonalitet. Mange Guovdageaidnu-samer og "finske" samer fra Enontekio skrev seg altså nå som "svenske" samer i Finland. Det ble i mange tilfeller en ren formalitet. At det var mulig å flytte over grensen var det avgjørende. Retten til dette fikk en som "svensk" same" (Marainen 1989 b: 89).

Hvor mange var det som på denne måten endra sitt undersåttforhold? Tallene varierer litt, men det dreier seg om et betydelig antall. Ifølge Johannes Marainen dreide det seg om 76 familier med 272 personer, alle fra Guovdageaidnu. I tillegg kom fire familier med åtte personer fra Skjervøy. I perioden 1854-1885 ble 280 personer fra Norge innskrevet i Karesuando sogn i Sverige.

Amund Hellands tall over de som skifta statsborgerlig tilhørighet, er nokså like de Marainen oppgir. Helland skriver at i årene 1853-71 *utvandra* nesten 300 mennesker, eller 69 familier fra Kautokeino til Sverige. De hadde til sammen 20 500 rein. Deretter, frem t.o.m. 1882, fulgte tre familier i tillegg (Helland II 1906: 134). Keskitalos tall er 72 familier med 179 mennesker og 20 730 rein (Keskitalo 1998: 422 f). Patrik Lantto oppgir at 279 samer med mer enn 20 000 rein tok svensk statsborgerskap i årene etter grensesperringa (Lantto 2009: 146).

Utflyttinga fra Kautokeino etter 1852 gikk ikke bare til Sverige. Det var også flyttinger til kystsogn i Norge. I 1858 opplyste lensmannen i Kautokeino at noen reindriftssamer hadde tatt utflytting til Skjervøy sogn. Han meinte ett motiv for dem var å få større mulighet til å delta i sjøfisket, spesielt

fisket etter sei, uten hindringer fra allmuen i Skjervøy. Han mistenkte dem også for at de ved å bygge seg en gamme og dyrke en liten plass, ønska å fremstå som fastboende ved sjøen, selv om deres vesentligste næring fortsatt var *Fjeldfinnebedriften* (Qvigstad /Wicklund II 1909: 143, 145f.).

3.9.2 Gjentatte norske nei til ny grenseoverskridende reindrift, 1859-1886

Selv om finske myndigheter før 1852 hadde ivra sterkt for en grensesperring, var det mot slutten av 1850-tallet blitt mer og mer klart at den hadde ført til sterkt forverra forhold for deres egne samer. Flyttsamene kunne ikke lenger dra med reinen over til Norge om sommeren, og drive fiske i kombinasjon med reindrift. Heller ikke kunne de øvrige samene og andre, slik de tidligere hadde gjort, dra til fjordene særlig i Øst-Finnmark for å drive fiske. Derfor var man finsk side innstilt på å gjøre betydelige innrømmelser overfor Norge.⁸⁴

En slik innrømmelse var å gjeninnføre Lappekodisillens flyttebestemmelser, for at samene igjen skulle kunne drive sin næringsvirksomhet som tidligere. En annen aktuell mulighet for å oppnå det samme, var å avstå den aller nordligste delen av landet til Norge. Dette forslaget ble underhånden fremma til den svensk-norske sendemannen i St. Petersburg. Det vil si at forholdene lå til rette for å vende tilbake til den gjensidige samiske ressursbruken, slik Lappekodisillen regulerte denne fram til 1852. Svenske, og særlig norske myndigheter, reagerte imidlertid negativt, og avsto tilbudet. Av flere grunner var man tilfreds med grensesperringen (Pedersen 1997).

Det er rimelig å tenke seg at dette neppe ble sett på som positivt fra finsk-russisk side. Iallfall kom det i 1861 en klage fra den russiske legasjonen i Stockholm der ble det hevda at samer bosatt i Finland ble påført tap på grunn av reinflokker som kom inn på de finske beiteområdene fra svensk lappmark. Det var ikke bare svenske, men også norske samer som førte rein på beite i Finland (Les: Reindriftssamer fra Kautokeino). Det ble hevda at disse i stort antall begav seg til svensk Lappland. Hensikten var å ta seg inn i Finland derfra, uten å risikere straff. For å få en slutt på dette hadde finske myndigheter henvendt seg til tsarens regjering, og bedt om at også grensa mot Sverige måtte bli sperret i likhet med det som skjedde for grensen mot Norge i 1852.

I begynnelsen av 1863 ble det også holdt en *undersökning* ved Enontekis herredsting, om finske myndigheters klager over at svenske og norske samer trengte seg inn i Finland. Der framkom det at 2-300 personer fra svensk Enontekis eller Karesuando forsamling, med omkring 13 000 rein, oppholdt seg i Finland i vinterhalvåret.

I 1866 ble spørsmålet om den grenseoverskridende reindriften igjen brakt på bane. Det finske senatet ønska en kommisjon for å undersøke forholdene i grenseområdene, og at man på det grunnlaget kunne lage en avtale.⁸⁵ Fra svensk side ble det opplyst at antallet samer og rein som brukte finsk område hadde vokst. Det hadde vært gunstige år for reindriften. Hovedårsaken til økningen var imidlertid innflyttinga fra Guovdageaidnu. Samene derfra hadde skrevet seg inn som svenske undersåtter for å få tilgang til sine gamle vinterbeitemarker i Finland. De finske

⁸⁴ Frem til kap. 3.7.4. bygger teksten i det vesentlige på Pedersen 2009.

⁸⁵ Samme år ble det for øvrig nedsatt en norsk-svensk felleskomite som skulle utarbeide forslag til en ny "lappelov" for de to landene. Jf. Kaartvedt 1995:324.

samene derimot, som før 1853 drog til Norge om sommeren, var etter grensesperringa henvist til å holde seg i sitt eget land. Derfor trengte de nå større plass der enn tidligere. Ifølge den svenske landshövdingen skyldtes de finske klagen trolig *intrånget* fra de tidligere norske samene, i og med at deres egne samer hadde mista beiteretten i Norge. Reaksjonen fra norske myndigheter var imidlertid negativ, og det ble ikke noe av den foreslåtte undersøkelsen.

3.9.3 1889 – grensesperring også mellom Sverige og Finland

I 1880 kom det igjen signaler fra russisk side med ønske om å starte forhandlinger om en overenskomst angående rett for svenske og norske samer fra Karesuando og Kautokeino til reinbeite i Enontekis kommune, mot at finske samer fikk en tilsvarende rett i Norge.⁸⁶ I sin vurdering av saken la Indredepartementet særlig vekt på klagemål fra den fastboende befolkninga i Troms, om vanskelighetene med å få ha jordene sine i fred for rein på sommerbeite. Disse problemene ville bare øke hvis samer fra enda et land skulle få tilgang til amtet.⁸⁷ Fra norsk side ønska man absolutt ingen forhandlinger. Dermed var også dette forslaget lagt dødt (Pedersen 2009: 140 f.).

Resultatet ble at man i 1889 fikk en ny grensesperring på Nordkalotten. Da ble nemlig grensa også mellom Finland og Sverige stengt for overflyttinger med rein.⁸⁸ Den fordelene Kautokeinosamene til da hadde hatt, nemlig adgangen til å bruke sitt gamle vinterbeiteland i Finland som *svenske* samer, gikk nå tapt. Det førte til at mange av dem igjen registrerte seg som undersåtter i Kautokeino, sitt gamle sogn på norsk side. Tilsvarende vendte også flere av de samene fra Finland som hadde gått over til å bli svenske undersåtter, tilbake til sine opprinnelige sogn, og ble finske undersåtter igjen (Marainen 1989 a: 243, Helland II 1906: 134). Før århundreskiftet hadde 48 familier med 126 personer, og 12 910 rein, vendt tilbake igjen til Kautokeino (Keskitalo 1998: 422 f). 35 av disse familiene kom tilbake til Kautokeino i perioden 1889-97 (Andresen 1991: 125).

Denne tilbakeflyttinga ble imidlertid ikke bare sett på med velvilje fra lokalt hold i Kautokeino. Herredsstyret ba nemlig i 1894 om at tilbakeflyttingene måtte stanses på grunn av at de førte til vanskelige forhold på vinterbeiteområdene. Initiativet førte imidlertid ikke frem (Bull 2001: 58).

3.9.4 Turbulens i reindriften innad i Finnmark. *Den finmarkske Fjeldfin-Kommission av 1875*

Innad i Finnmark førte ettervirkningene av grensesperringa til gjensidige klager fra flyttsamene i Finnmark over inntrenging på hverandres områder. Særlig gjaldt det forholdet mellom Karasjok og Kautokeino. Utflyttinga fra Kautokeino hadde ikke bare gått i retning av Sverige, men også østover i Finnmark. Mot 1870 *skjedde det stadig overflytting av reindrift fra Guovdageaidnusiden til både sommer- og vinterbeitene på Karasjoksiden* (Reindriftsadministrasjonen 1994: 71). Motsetningene

⁸⁶ Denne saken omtales også kort i Helland II 1906:133.

⁸⁷ Alf Kaartvedt gjør gjeldende at Regjeringen på denne tiden mente at reindriftskulturen var dømt til å tape i konkurransen med jordbruket, og at et langsiktig mål var at den burde assimileres med bondesamfunnet. Jf Kaartvedt 1995: 323.

⁸⁸ Keiserlige kunngjørelser 20.6. og 22.8.1888. Jf Helland II 1906:130.

mellom de to ledende reindriftsområdene i Finnmark var påtakelige. På et møte om disse utfordringene i 1870, erklærte reineierne i Kautokeino at *de heller vilde være uden nogen Grændse, end faa en paatvungen Grændse*. Kollegene i Karasjok hadde en helt annen oppfatning og uttalte at *de heller vilde modtage hvilkensomhelst Grændse, end være uden en saadan* (Bull 2001: 173).

Ved en kgl.res. I 1871 ble det vedtatt et felles vinterbeitedistrikt for Karasjok og Kautokeino. Gjennom dette fikk reindrifta fra Kautokeino en formalisert rett til å oppholde seg i furuskogsområdene slik de hadde krevd (Reindriftsadministrasjonen 1994: 71).⁸⁹ Denne grensa sto ved lag til 1934 (Bull 2001: 173). I denne situasjonen var det behov for en grundig gjennomgang av situasjonen innen reindrifta i amtet. Ved kongelig resolusjon 8. mai 1875 ble den lovforberedende *finmarkske Fjeldfin-Kommission* nedsatt. Kommisjonen skulle se på interne forhold innen reindrifta i Finnmark, og arbeidet ble utført på oppdrag av Indredepartementet (Bull 2001: 112 ff). Komiteen hadde fem medlemmer, hvorav tre var reindriftssamer eller samer med kunnskap om reindrift. Kommisjonen leverte en omfattende utredning, og kom bl.a. med flere lovforslag (Fjeldfin-kommissionen 1886).

Slik kommisjonen ordlegger seg, ser det ut til at frem til da hadde reindriftssamene selv, tidligere fordelt iallfall sommerbeitene seg imellom. I rapporten heter det nemlig at etter stilltiende overenskomst *mellom Fjeldfinerne indbyrdes*, hadde sommerbeitestrekningene for Karasjok og Kautokeino vært følgende. Karasjoksamene hadde Spiertanjárga mellom Porsanger og Laksefjord, og Vuorjenárga mellom Porsanger- og Altafjorden, med Vargsundet. I tillegg hadde de Magerøya. Kautokeinosamene hadde også sommerbeiter på Vuorjenárga, dog ikke nord for Repparfjord, samt Kvaløya, Seiland og Stjernøya. Videre vestover gjaldt det halvøya mellom Altafjorden og Kvænangen. I tillegg var det mange som var i den nordlige delen av *Tromsø amt* (Fjeldfin-Kommissionen 1886: 4).

Fjeldfin-Kommissionen avga som nevnt sin rapport i 1885, og påviste at grensene for de tidligere sedvanemessige sommerbeiteområdene var blitt overskredet, og at *Kautokeinerne* for 20-30 år siden begynte, å søke sommerbeite på *Vuorjenárga* i større omfang. Dette førte til at *Karasjokkerne* ikke lenger *fant føde* for sine dyr, og i enda større grad begynte å bruke Spierttanjárga (Sværholthalvøya) hvor de også hadde vært tidligere. Det nye var at de også begynte med sommerflyttinger til den neste østlige halvøya, *Čorggaš* (Nordkynhalvøya), mellom Tana- og Laksefjorden hvor Polmaksamene var fra før. Denne utviklingen bidro til at *disse Halvøer til stor Skade for Rensdyravlen bleve altfor meget overfylde*. Dette illustreres gjennom tall fra 1869, da reindriftssamene fra Kárášjohka/Karasjok hadde 3 000 rein på Čorggaš/Nordkynhalvøya – *hvoraf ca. 1 200 nylig didflyttede* (Fjeldfin-Kommissionen 1886: 4 f).

Kommisjonens møte i Guovdageaidnu, 1878.

Under arbeidet hadde kommisjonen møter med både reindriftssamer og fastboende. Et slikt møte ble bl.a. holdt i Kautokeino, 24. februar 1878. Der drøftet man fredning av beitene rundt Kautokeino kirkested, og rundt en del av fjellstuene på vidda. De fastboende mente at fredninga burde ha en omkrets på en halv mil. De fleste av de *mødende Fjeldfiner* var enige i dette, mens andre fremheva at vinterbeitet allerede var knapt nok (Fjeldfin-Kommisionen 1886: 11.).

⁸⁹ En nærmere beskrivelse av grensene for dette felles vinterbeiteområdet er angitt hos Bull 2001: 175.

Ut fra at denne utviklinga hadde starta 20-30 år tidligere, er det ganske åpenbart at grensesperringa i 1852 har vært den utløsende årsak til at gamle, interne reguleringsordninger innen reindrifta ble satt under kraftig press.

I og med at det nå var blitt slik at *Fjeldfinnene indbyrdes ikke have kunnet komme overens om fordeling av sommerbeitet*, mente kommisjonen at øvrigheta måtte få adgang til å gjøre dette. Det kunne best overlades til en *Centralautoritet for Amtsdistrictet at foranstalte en Fordeling av Dyrene paa de forskjellige Sommerbetestrækninger* (Fjeldfin-Kommissionen 1886: 5, 8).

3.9.5 Ny lovgivning 1883, 1888, 1933 og mer myndighetskontroll

Før forslagene fra 1875-kommisjonen kom opp til behandling, hadde det også foregått en prosess på sentralt hold i Norge om en reindriftslov som var meint å gjelde hele landet, og erstatte lappekodisillen. Formålet med denne lova som ble vedtatt i 1883 var å prioritere en voksende jordbruksbefolkning ved å begrense reindriftas arealutnyttelse, og legge til rette for strengere erstatningsforpliktelser for denne næringa. Lova skulle i prinsippet gjelde hele landet, men det var uttrykkelig bestemt at de bestemmelsene som gjaldt forholdet mellom fastboende og reindrifta ikke skulle anvendes i Finnmark (Reindriftsadministrasjonen 1994: 72).⁹⁰ Et annet viktig prinsipp ved denne lova var at landet skulle deles inn i reinbeitedistrikter. Øyene og områdene nord for Lyngenfjorden i Troms ble delt inn i fire distrikter. Disse var utnyttet av reindriftsutøvere fra Guovdageaidnu, og de sedvanemessige rettighetene ble ikke vesentlig redusert ved denne inndelinga. For øvrig ble reindrifta i Finnmark bare i liten grad berørt av felleslappeloven (Reindriftsadministrasjonen 1994: 73).

Grensesperringa i 1852 hadde ført til at gamle bruksmønstre ble brutt opp og nye måtte dannes. Det hadde oppstått større konkurranse om beitestrekningene, og lovgivninga måtte derfor utvides til også å hjemle en enda sterkere fordeling av beiteområdene. I praksis hadde det vist seg at reindriftssamene selv ikke lenger kom overens om fordeling av sommerbeiteområdene i Finnmark. Derfor måtte man få en lov som slo fast at myndighetene skulle stå for fordelinga (Reindriftsadministrasjonen 1994: 71). En slik lov ble foreslått av den Finnmarkske fjellfinnkommisjonen, og forslaget ble i det vesentlige fulgt opp av regjeringen.

Det var ikke lenger slik at sedvanen regulerte fordelinga av beiten, noe som bl.a. kommer til uttrykk i Odelstingsproposisjon nr. 27, 1887, som lå til grunn for Stortingets behandling av *Lov om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnene i Finmarkens Amt*, som ble vedtatt 23.6.1888. Den lova ga hjemmel for en nærmere fordeling av sommerbeitestrekningene. Dette kommer først til uttrykk i paragraf 1, hvor distriktets *Overøvrighed* (Amtmannen) ble pålagt å fordele sommerbeitestrekningene på Finnmarks øyer og halvøyer, mellom fjellsamene fra Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Buolbmát/Polmak og Máttá-Várjjat/Sør-Varanger, og seinere justere denne fordelinga om nødvendig. I paragraf 2 ble det videre slått fast at man med hensyn til reintallet skulle ta behørig hensyn til anbefalingene fra de beitebefaringene som var blitt gjort i årene 1875-76 (Fjellfinnkommisjonen), om hvor mange rein hver enkelt øy eller hver halvøy kunne tåle. Av samme paragraf fremgår det likeledes at sedvanemessige forhold stadig skulle være en viktig rettesnor i fordelinga, ved at *de Fjeldfinner, som med sine Byer i længere Tid har havt Tilhold*

⁹⁰ Mer utfyllende om reindriftslova for Finnmark av 1888 – se Bull 2001: 136 ff.

paa en Beitestrækning, ikke uden tvingende Nødvendighed henvises med sine Dyr til et andet Sommerbeite.

Gjennom en *Andordning* av 10.11.1892, fulgte amtmannen opp pålegget om å fordele sommerbeitestrekningene. De nye reglene skulle gjelde fra og med 1893. For Kautokeino ble følgende bestemt, jf. § 1:

Til Guovdageaidnu Fjeldfinner henlegges:

a). Strekningen fra Altenfjord vestover til Brynilden med Silden (altså Laggonjarg, Joakkenjarg og Segesnjarg med Silden)

b) Stjernø

c) Seiland

d) Kvalø

e) Vuorjenjarg søndenfor Refsbotn. På Vuorjenjarg nordenfor Refsbotn må ingen Renby fra Guovdageaidnu holde til (Reindriftsadministrasjonen 1994: 46, Helland II 1906: 144, Helland III 1906: 80).

Denne distriktsinndelinga gjaldt frem til 1934, men i hele perioden var det diskusjoner om revisjon og fornyelse. I 1910 ble det i den forbindelse også lagt frem et forslag til en ny reindriftslov for Finnmark, men den ble ikke vedtatt (Reindriftsadministrasjonen 1994: 74 f).⁹¹

I 1933 kom det en ny reindriftslov for hele landet som avløste både Felleslappeloven av 1883 og reindriftslova for Finnmark av 1888. Denne lova inneholdt bestemmelser om at Finnmark skulle deles inn i reinsogn, og fylkesmannen hadde allerede i 1920, i forbindelse med forarbeidene til lova, satt i gang arbeidet med å forberede en slik reinsogns- og distriktsinndeling (Reindriftsadministrasjonen 1994: 74 f).⁹² I medhold av 1933-lova fastsatte fylkesmannen året etter reinsognsgrenser for hele Finnmark, med helt klare og tydelige avgrensninger. Etter dette kom Guovdageaidnu reinsogn til å bestå stort sett av kommunene Kautokeino, Alta, Talvik, Loppa, Hasvik, Sørøysund og Kvalsund (Reindriftsadministrasjonen 1994: 74 f). 10. november 1934 fastsatte fylkesmannen også bestemte distriktsgrenser, særlig for sommerbeiteområdene, som i stor utstrekning fortsatt er gjeldende. Samtidig ble det også fastsatt grenser for Kautokeinos felles høst- og vinterbeiteområder (Reindriftsadministrasjonen 1994: 78-83).⁹³

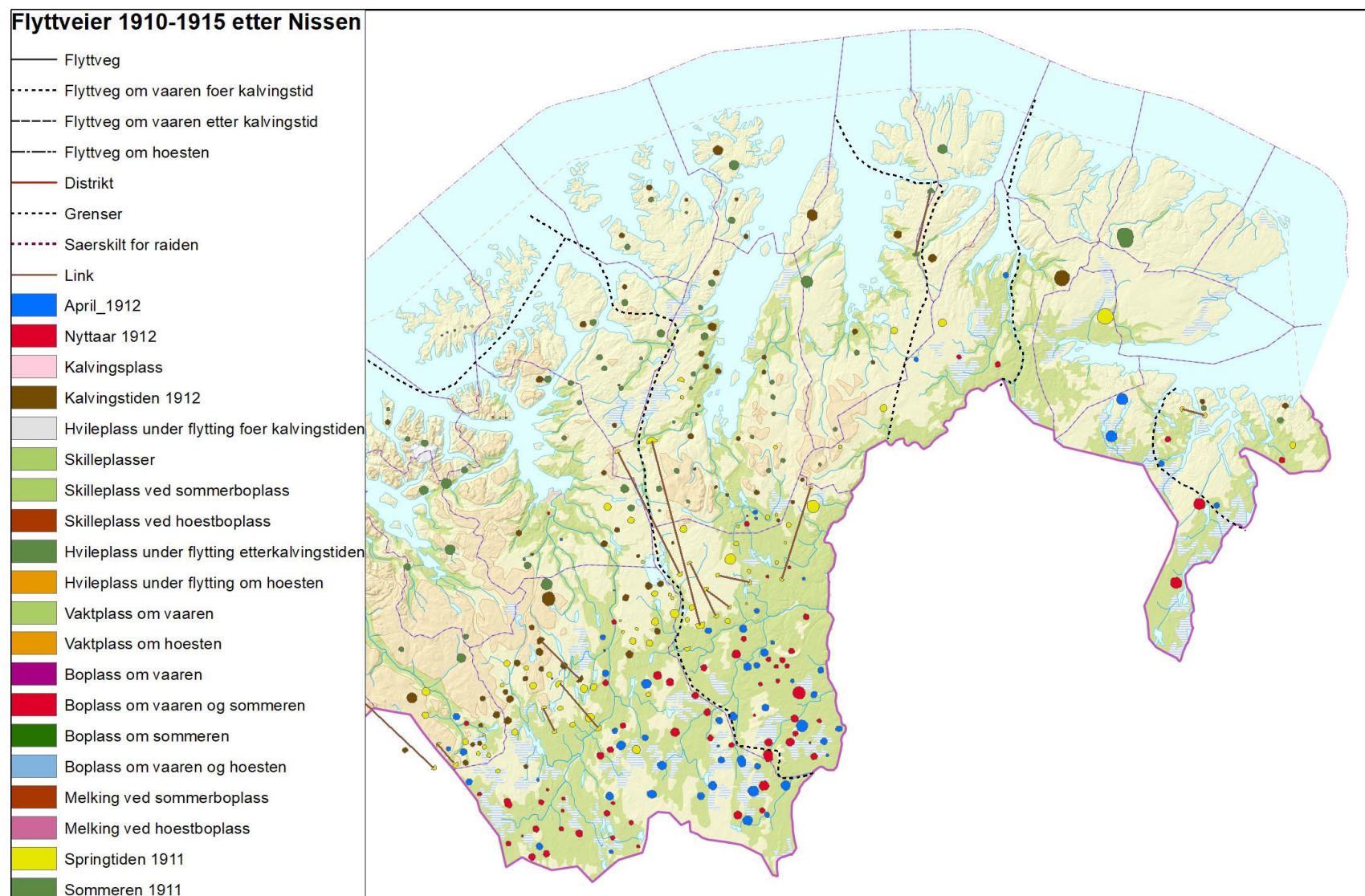
3.10 Guovdageaidnu – landets ledende reindriftskommune

Når det gjelder beite- og ressursområder kan man grovt sett si at reindriftskommunene fra Kautokeino har hatt og har sine sommerbeiteområder i kyst- og fjordområdene fra Altafjorden i øst til og med Lyngenfjorden i sør. Vinterbeiteområdene har vært hele den vestlige og sørlige delen av Finnmarksvidda til Tanavassdragets kilder i øst.

⁹¹ Kirsti Strøm Bull gir en omfattende bakgrunn for dette lovforslaget, 2001: 144 -171.

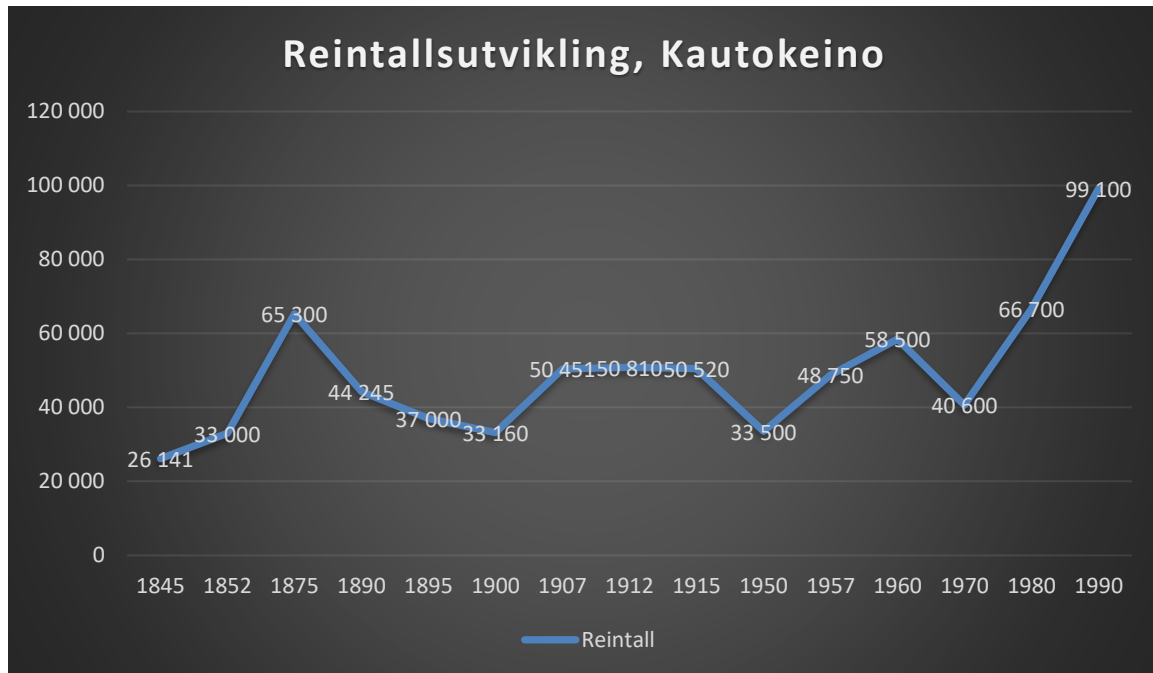
⁹² Mer inngående om reindriftslova av 1933, se Bull 2001: 226 ff.

⁹³ En detaljert oversikt over distriktene finner man hos Reindriftsadministrasjonen 1994: 81-84, sammen med Kautokeinoreindriftras sommerbeitedistrikter i Troms.

Figur 4: Reindrift i Pasviktraktene (håndskrevet rapport, bilag til innstilling fra grensekomiteen av 1919, s. 35-66) i Riksarkivet: Arkivet etter Landbruksdepartementet, Reindriftingsinspektøren, Pakkesaker eske nr. 17: "Sydvaranger. Pasviksaken 1909-1919. Norsk/finsk reinbeite 1920". Kartgrunnlag: Sametinget v/Lise Brekmoe og Kartverket.

Reindriftingsinspektør Kristian Nissen gir i 1920 et meget interessant bilde av reindrifta i Kautokeino. Han skriver at i 1915 var det 600 til 650 mennesker som var involvert i reindrifta, og at de hadde til sammen over 50000 rein. Denne ene kommunen hadde dermed en tredjedel av landets *fjeldfinner*, og vel en tredjedel av tamreinbestanden. D t var like mye som resten av Finnmark, eller like mye som reintallet i alle reinbeitedistriktene sør for dette fylket. Nissens vurdering var at Kautokeino inntok *den første plads i vore fjeldfindistrikters række*. Slik hadde det visstnok alltid vært, og kom nok også til å være slik i fremtida (Nissen 1920: 59).

Figur 5: Reintallsutvikling i Kautokeino i perioden 1845-1990. Kilder: 1875- Helland II 1906: 145, 1890 og 1900- Helland III 1906: 80, 1907 og 1915- Nissen 1915: 15. Resterende tall, Keskitalo 1998: 423ff. Tallene er muligens ikke alltid sammenliknbare da de kan ha blitt til på ulike tider av året, slik at oppvoksende kalver er med det tellings r og ikke inkludert i neste. Dårlige år (værforhold) og graden av slakteuttak kan også ha påvirket tallene (Keskitalo 1998: 425).

I Kautokeino sognebok, s. 425 – 504, finner man en grundig oversikt over hvor de enkelte reindriftssiidaene fra Kautokeino hadde sine beitemarker og flyttveier i 1912 og 1958, blant annet med genealogi helt ned på detaljnivå (Keskitalo 1998: 425 – 504). Registreringene er gjort av Kristian Nissen, Peter Lorenz Smith, Magna Smith og  rnulv Vorren) Disse oversiktene er av stor interesse for å dokumentere Kautokeinosamenes reindrift i første halvdel av 1900-tallet.

Kristian Nissens opptegnelse og oversikt finner man i det håndskrevne dokumentet *Finmarkens renbyer 1911-12* (Nissen 1911-12). Et trykt sammendrag har man i Nissen 1924, s. 19),  rnulv Vorrens omfattende bidrag, også med kartmateriale, finnes i hans tobindsverk *Finnmarkssamenes nomadisme I og II* (Vorren 1962).

I tillegg til de nevnte oversiktene har man også Adolf Steens arbeid om Kautokeinos 25 reinbyer i 1954 (Steen 1956: 83 – 110). Steens oversikt omfatter også både vinter- og sommerbeiteområdene, samt hvilke personer og familier som hørte til de enkelte siidaene. Til sammen var det 131

husholdninger med 684 personer, derav 368 menn og 316 kvinner. For hver enkelt person er også fødselsdato angitt⁹⁴.

I dag er Kautokeino stadig det ledende reindriftsområdet i landet, og i nesten hver eneste slekt i kommunen har det vært noen med tilknytning til reindrift. I 1998 var det 29 reindriftssiidaer i Guovdageaidnu reinsogn. Disse sto for halvdelen av reindriften i Norge, samtidig som halvparten av befolkninga i kommunen var tilknytta denne næringa (Keskitalo 1998: 281).

3.10.1 Flyttsamenes bruk av naturgodene utenom reindriften

NOU 1978: 18 A inneholder også en konsentrert oversikt for Indre Finnmark, når det gjelder reindriftssamenes bruk av andre naturgoder utenom reindriften. Den er utvilsomt også anvendbar på Kautokeino. Som naturlig er så har flyttsamene brukt de samme utmarksgodene som de fastboende der de har oppholdt seg. Fra skogen har de henta brensel, materialer til gammer og telt, gjerder, emner til redskaper og utstyr, herunder emner til *duodji* – håndtverksproduksjon. Man har fisket på de samme fiskeslagene og med samme typer redskaper som de fastboende, og særlig under flyttinger har fisket vært viktig (Kalstad/Storm 1978: 177).

Likeledes har man drevet jakt og fangst, herunder salgsorientert snarefangst av ryper om vinteren. Bær har vært nytta av flyttsamene på linje med de fastboende, men har trolig i mindre omfang enn disse drevet plukking for salg. Syre og kvann har også vært brukt i husholdninga. Sennegress ble enten tilvirka på sommerboplassen, eller kjøpt/bytta fra de fastboende (Kalstad/Storm 1978: 177). Samme sted fremkommer det også at enkelte flyttsamer om sommeren hadde drevet fiske i sjøen (Kalstad/Storm 1978: 177). På slutten av 1970-tallet opplyses det i generalplansammenheng at enkelte av de mindre reineierne i kommunen hadde 16-17 prosent av inntekta fra jakt og fiske, og 8-10 prosent fra bærplukking (Kautokeino kommune 1978: 60). Nordisk Samisk Institutt utmarksnæringsundersøkelse fra 1978 viser et liknende bilde. 30 av de som ble intervjuet hadde reindrift som hovedbeskjeftigelse, men kombinasjonene også hos disse viser en hovedtyngde på bær, fisk og sennegress (NSI 1978: 253).

3.11 Vertskapsrelasjoner

Reinnomadene og de fastboende har i meget lang tid utveksla tjenester og hatt nære sosiale relasjoner. Det gjelder blant annet gjensidighet i forhold til tamreinbestanden. Begrepet sytingsrein er velkjent i en slik forbindelse, dvs. at fastboende eier en del rein som er en del av flokken til reindriftsutøverne. De første opplysningene om dette har man fra midten av 1700-tallet. De mest velstående blant de fastboende hadde da rein hos flyttsamene som disse passa mot betaling. Ost som var laga av melk fra sytingsreinene om sommeren, ble overlevert om høsten. De eldste reinene ble gjerne også overlevert til slakt (Steen 1956: 32). Om sytingsreinstitusjonen skriver Amund Helland på begynnelsen av 1900-tallet at de fastboende også eide noen rein. Disse ble satt bort til pass hos *fjeldfinnerne*. Reinen var det eneste trekkdyret rundt begynnelsen av 1900-tallet, og ble brukt av de fastboende til å kjøre brensel og høy fra utslåttene (Helland III 1906: 80).

⁹⁴ Aller siste side i boka er et kart som angir sommer- og vinterbeiteområdene.

På samisk kalte både flyttsamen og den fastboende hverandre gjensidig for *verdde* – som betyr venn, gjestevenn. I Konrad Nielsens samiske ordbok er *verdde* definert på følgende måte:

Gjestevenn, den man pleier å ta inn hos når man besøker et sted, og den som pleier å ta inn hos ngn.; en som man ellers på en eller annen særlig måte er knyttet til, f.eks. fjell-lapp som passer ens ren, den som en fjell-lapp passer ren for.

Derav begrepet *badjeverdde* – *fjell-lapp som passer ens ren eller som pleier å ta inn hos en*; (Nielsen III 1962: 752).

Johan Mathis K. Hætta har gitt en meget god beskrivelse av disse gjestevennskaps- eller vertskapsrelasjoner:

Flyttsamer og fastboende levde som en familie, men med hver sin husholdning. De byttet matvarer, f.eks. fisk med kjøtt. Flyttsamene fikk bo i husene til fastboende såfremt det var plass. De som bodde i gamle kom inn for å låne stekeovn for brødbakst. Lagringsplass i stabbur og uthus fikk de også låne dersom det var plass til det. Ungene lekte sammen og de hadde samme slags klær. Både flyttsamer og fastboende hadde kjørerein. Man var altså gjensidig avhengig av hverandre, man var hverandres verdde.

Det er ikke så rart at den natta flyttsamene startet på flyttinga til kysten, var det ingen som ville sove. Alle ville være oppe og si adjø til kameraten som skulle være borte i et halvt år. Dette kaltes for «luobadanaigi», tid for å skilles, og det foregikk på samme måten hvert år og omtrent til samme tid, de første dagene i mai måned (Hætta 2011: 22).

De fastboende trengte kjørerein og ferskt reinkjøtt, mens reinnomadene hadde behov for et sikkert sted å ha stabbur, en rasteplass og et bosted i helgene. De fleste gårdene hadde derfor vertskapsrelasjoner til reindrifta. Det kunne være slektninger eller faddere, og de som hadde flyttvei eller vinterbosted i nærheten. De fastboende kunne også være drenger eller tjenestejenter hos reinnomadene, og på den måten kunne de også selv gå over til å bli reinnomader.

De enkelte fastboende hadde rein med egne merker i eierens flokk. De fastboendes rein ble også gjerne skilt ut i en flokk nært gårdene. De fastboende i Kautokeino hadde sin kjørereinflokk rundt Vuorašjávri om vinteren. Der ble også reineiernes kjørerein plassert når de selv oppholdt seg i bygda (Keskitalo 1998: 901).

Fra begynnelsen av 1880-tallet finner man en beskrivelse fra Kautokeino som viser at bygningsmassen på gårdene også var påvirket av de gjensidige relasjonene mellom reindriftssamer og fastboende. Det er Sophus Tromholt som skriver at det som gir disse gårdene et fyldig utseende, er de lange rekkene av små Forraadshuse – stabbur. Disse tilhørte ikke beboerne på gården, men *ejes af Fjeldlapperne*. Der oppbevarte de matvarer og andre ting som de hadde behov for å lagre, og ikke måtte ha med seg på sine Vandringer (Tromholt 1885: 82).⁹⁵ Samme forfatter forteller også at alle de der boende Lapper eide noen rein som ble passa av de mindre formuende Fjældlapper. Disse måtte hele vinteren holde flokken sin i nærheten av Guovdageaidnu, slik at beboerne der når som helst kunne hente reinene sine for å kjøre brensel, høy o.l. Tromholt oppgir at de mest velstående

⁹⁵ Forfatteren bruker her omtrent de samme formuleringene om dette emnet, som Rode 1842: 59.

fastboende samene kunne eie opp til 40-50 rein. Elvelapperne – som han kalte de fastboende – brukte også reinene sine til person-, vare- og posttransport om vinteren (Tromholt 1885: 134 f.).

Ennå på begynnelsen av 1900-tallet var de fastboende i Kautokeino helt avhengige av reinen som trekkdyr. Totalt eide de da om lag 2 000 dyr. Foruten dette antallet lånte de også rein av flyttsamene og hjalp dem med temming av disse. De fastboende behøvde imidlertid ikke mer enn seks arbeidsrein om høsten, og klarte seg med dem til flyttsamene kom med de øvrige mot vinteren (Bull 2001: 165).

Reindriftsinspektør Kristian Nissen skriver i 1920 at den fastboende befolkninga i Kautokeino var i mindretall, knapt fire hundre mennesker. Størstedelen av dem var samer som levde av jordbruk, ferskvannsfisk, handel, skyss, varetransport, o.l. De hadde også en del rein i varetekt hos reindriftssamene, og disse med sine rein, var bortimot avgjørende for en fast bosetning i Kautokeino (Nissen 1920: 59). I perioden fra 1920- til 1940-tallet heter det at kjørerein var noe som hørte til på et småbruk. Når det ble vinterføre var ikke kjørereinene langt unna, og da henta man de første. Selv om reinen var det vanligste trekkdyret når høyet fra utmarksslåttene skulle ned til gården, brukte man også okser til dette formålet (Hætta 2011: 12).

Odd Mathis Hætta (f. 1940) skriver at fortsatt på slutten av 1950-tallet var ordninga med sytingsrein ganske omfattende. Blant annet var det vanlig at de fastboende hadde egne øremerke rein. Allerede som 8-åring hadde han fått registrert sitt eget reinmerke. Som 18-åring i bygda Siebe eide han 42 rein, og hans far 96. Et fåtall av disse var arbeidsrein. De fleste av disse var produksjonsdyr – ungdyr og simler. Fra da av gikk tallet på sytingsrein sterkt tilbake, og rundt 1980 var det ikke flere rein som bar deres merker. I oktober 1981 meldte reindriftsmyndighetene, med henvisning til reindriftslova av 1978, paragraf 18, at merkene ville bli sletta. Dét skjedde i 1982 (Hætta 2016 I: 20, og II, s. 57, 95.). Geir Hågvar skriver at forbudet i reindriftslova av 1978 mot at fastboende kunne ha reinmerke, ble håndheva fra 1987. I alt 191 merker ble da strøket fra merkeregisteret i. Dette ble anka inn for rettsvesenet, men en etterfølgende rettssak fant at det iht. reindriftsloven ikke eksisterte noen rett for saksøkerne til å beholde disse reinmerkene (Hågvar 2006: 321).⁹⁶

3.12 Utvikling av grender og fast bosetting – jordbruket vinner frem

I *Guovdageaidnu sognebok* heter det om den faste bosetninga at også bygde- og grendebosetninga i Kautokeino er vokst frem av fangstsamfunnet.⁹⁷ Felles for mange av grendebosetningene i kommunen er også at de har mange arkeologiske funn fra fangsttida, særlig fangstgroper og graver. Det gjelder blant annet *Ávži*, *Áidejávri*, *Sihčajávri*, *Siebe*, *Ákšomuotki*, *Máze* og *Gárggoluoppal* (Keskitalo 1998: 815). Jordbruket har vokst frem fra slutten av 1600-tallet og har helt frem til etterkrigstida vært viktig for nesten hele den delen av befolkninga som ikke var reinnomader. Den faste bosetninga over lang tid har også resultert i at man på enkelte gårder har så mange som fire eldre lag av hustuffer oppå hverandre (Keskitalo 1998: 809, 35, 879). De første (faste) bosetningene er sannsynligvis Kautokeino kirkested og *Láhpoluoppal*.

⁹⁶ Samme forfatter gir i samme verk en oversiktlig innføring i problematikken på s. 319 – 334,

⁹⁷ Dvs. i likhet med reinnomadismen.

Det ble bygd et kapell i Máze i 1723, og på den tid skal det ha vært et gårdsbruk der med fire kyr. Kilder fra begynnelsen av 1800-tallet beskriver imidlertid liten eller ingen bosetning på stedet. Det kan bety at stedet på den tid stort sett bare ble brukt av reindriftssamer i forbindelse med kirkehelger (Keskitalo 1998: 809, 35). Stedet fikk fast bosetning i 1840 (NOU 1978: 18 A, s. 164).

Den første danske sokneprest, Hans Dahl, forteller i 1755 at de svenske prestene som var der før ham hadde rydda *et temmelig Stykke eng* på kirkestedet. Fra de nærliggende fjellene kunne man hente en slags mose som fôr både til kyr og sauer. Det var derfor mulig å *underholde nogle Kreature*. En annen sogneprest, Samuel Bugge Budde, gir også et visst inntrykk av jordbruket i Kautokeino i andre halvdel av 1780-tallet. De bosatte kvenene holdt kyr og sauer, men geiter og bukker kunne de ikke holde. Årsaken angis å være at stedet var flatt og avdelt med skigarder som ikke kunne holde ute disse klatrende dyrene (Budde 1808: 522 f).⁹⁸ Ved folketellinga i 1801 bodde det 8 familier på Kautokeino kirkested, og to i Ávži (NOU 1978: 18 A, s. 164). Mot slutten av 1700-tallet ble det også gjort forsøk med korndyrking i Kautokeino, men uten noe hell (Nielsen 1990: 211, Nielsen 1995: 128).

Fredrik Rode som var prost i Vest-Finnmark i perioden 1826 – 34, nevner også jordbruket i en bok som ble utgitt i 1842. Om kirkestedet skriver han at slettene langs elva var gode og gressrike enger – *hvoraf den største Deel hører under Præstegaarden*. På grunn av at Kautokeino sogn var slått sammen med Kistrand, oppholdt presten seg ikke lenger der om sommeren. Dermed pleide disse slåttemarkene å overlates til stedets beboere, mot at disse forsynte presten med smør og melk når han var der om vinteren. Det synes klart at de omtalte jordstykkene var regna som prestegårdens eiendom. De ble brukt av de fastboende, men var ikke tilstrekkelig til å dekke deres behov. Derfor hadde *de* i tillegg egne slåtteplasser - *ubetydelige Jordstykker, som ere Invaanernes Eiendom*, som kunne ligge opptil flere mil unna. Han nevner også at for å oppnå bedre tilgjengelighet til slåttemarkene, var det flere familier som i 1833 og 1834 hadde flytta til et sted en mils vei nedover elva – en plass som hadde fått navnet *Nyebyen* (Rode 1842: 59).

Rundt 1890 var det fast bosetting på følgende steder, foruten Máze og Guovdageaidnu kirkested: *Sihččájávri, Áidejávri, Siebe, Gálaniiitu, Ávžejávri, Ávži, Soahtefielbmá, Mieron, Heammojávri, Láhppoluoppal, Biggeluoppal og Suolovuopmi* (NOU 1978: 18 A, s. 164).

3.12.1 Myrer, torv og skog

Mot slutten av 1800-tallet hadde myndighetene også stor oppmerksomhet vendt mot bruken av torv til brensel. Amtsagronom Nielsen besøkte Kautokeino i 1880 for å besiktige mulige torvmyrer. Han fant noen slike også i nærheten av kirkestedet, men ennå i midten av juli lå tela i en dybde på fra 12 til 18 tommer. Heldigvis hadde området bra med brenneved (Ytreberg 1959: 75). I mange av myrene som hadde et tykt moselag skulle det også være is ca. 50 cm under overflata (Helland I 1905: 126).

Torv ble brukt til takteking og som byggemateriale i gammer. En spesiell sort myrtorv hadde også annen anvendelse. Den ble tørka og brukt som underlag i komser og barnesenger. Den samiske betegnelse for denne var *mánádarfi*.⁹⁹ Enkelte fastboende solgte også slik torv til flyttsamene (Kalstad/Storm 1978: 177).

⁹⁸ Her er det en viss usikkerhet om denne opplysninga kan dreie seg om Karasjok.

⁹⁹ Et toleddet ord satt sammen av *máná* (barn, unge) og *darfi* (torv) – barnetorv.

Når det gjelder skogen ser det ut til at de offentlige reguleringene av skogene i Finnmark fra andre halvdel av 1850-tallet, i liten eller ingen grad ble gjennomført for Kautokeinos vedkommende i de påfølgende årene. Mellom 1857 og 1873 ser det ut til at kommunen kun to ganger hadde besøk av skogfunksjonærer. Heller ikke virker det som om det var iverksatt noen utvisningsordning i denne perioden. Likevel var skogbehandlinga tilfredsstillende.

Forstassistenten fra Alta var der i 1862, og rapporterte at når det gjaldt *Fjeldfinnerne* var det like vanskelig å kontrollere dem her, som andre steder. Imidlertid var det jo slik at de etter leveviset sitt måtte hogge brensløt der de befant seg i løpet av året. Men - *Forholdene var ganske tilfredsstillende*. Etter hans oppfatning var behandlinga av *Brændeskogen* i innlandet også mer skånsom enn langs kysten.¹⁰⁰ I 1870 var forstmesteren (Norman) selv på befarings. Han fant bl.a. store strekninger med småvokst bjørkeskog *hvor vel tildels sjelden eller aldrig nogen Nordmand har sat sin Fod*. Større bjørkeskog fant han særlig ved Moarttaš og Ávžejohka. Det var også på disse stedene at de største hogstene fant sted. Selv om disse ikke var helt mønstergyldige, var de gjennomført med en slags *Orden og Omhyggelighed* som man ikke alltid fant i sjødistriktene. Reindriftssamene ble også gitt oppmerksomhet – *mod hvem ethvert Skovpoliti er afmægtigt*.¹⁰¹

Når det gjelder skogen ga Amund Helland på begynnelsen av 1900-tallet en noe tvetydig fremstilling av brenselstilgangen i herredet. På den ene sida skrev han at det var vanskeligheter med *brændeved*. På den andre at de fastboende ikke var særlig tallrike og at skogen hadde holdt ut lenger enn man skulle forvente. Derfor fantes det fortsatt tilstrekkelig brenselsskog. Transportstrekninga, særlig frem til Kautokeino kirkested, kunne likevel være ganske lang. Men – skogen bar mange steder spor etter reindriftssamenes sterke hogst. Noe av brensløt til bosettinga på kirkestedet ble også henta lengre nede ved vassdraget, og frakta oppover med båt. (Helland III 1906: 82, 84 f). På begynnelsen av 1900-tallet var det ennå ikke brukt torv til brensel i Kautokeino (Helland III 1906: 81-85).

3.12.2 Jordbruket – fra slutten av 1800-tallet. Positive beskrivelser

Husdyrholdet i Kautokeino var i stor grad basert på ulike typer fôr fra naturen, men det har også vært dyrka bygg rundt midten av 1800-tallet. Blant annet ble det høsta modent bygg der i 1860 (Ytreberg 1959: 35). I 1875 var det registrert 34 gårdsbruk i kommunen (NOU 1978: 18 A, s. 174).

De fastboende i Kautokeino som var knytta til et gårdsbruk, hadde en meget allsidig næringstilpasning. Om de daglige gjøremålene deres rapporterte lensmannen for perioden 1876-80, at de ved siden av innlandsfisket drev med *Slaa, Mosesamling, Vedhugst og Vedkjørsel*. De berga seg, men at de ved sin Bedrift ingen Kontanter kunne tjene. Antallet rein som de fastboende måtte holde til *Kjørselen af Hø og Ved m. v.*, var også sterkt forminska de senere årene - *rimeligvis paa Grund af Tyverier, hvortil de stegne Priser paa Fjeldvarer have lokket* (SSB 1884: 36). Sophus Tromholt skriver fra samme tid om *Elvelapperne*, dvs. de fastboende, at deres hovednæringsvei var *nogen Kvægavl, Fiskeri i Elve og Indsøer, samt Jagt og Rypefangst* (Tromholt 1885: 134).

På begynnelsen av 1880-tallet ga amtmanden en meget rosende omtale av stellet hos gårdbrukerne i kommunen:

¹⁰⁰ Indredepartementet 1874: 286.

¹⁰¹ Indredepartementet 1874: 342 f.

I Guovdageaidnu, hvor alle de Fastboende holde Kreaturer, er Stellet ogsaa bedre, end man er vant til at se det hos de ved Søen boende Lapper; deres Fjøs ere ordentlige og de fodre sine Kreaturer godt. (ID 1890: 5).

Det ble også gjort forsøk med dyrking av poteter i Kautokeino rundt 1870 – *men foldigheten her var liten*. Imidlertid ble det meldt om stadig fremgang på begynnelsen av 1890-tallet (Ytreberg 1959: 42,65). Fra 1890-tallet rapporterer amtsagronomen også om høyavlen, blant annet i Kautokeino. Det var en såkalt *sammenskraping* av vinterfôr fra eng og utslåtter. Høyet ble også ofte satt i kraker, noe som førte til at kvaliteten ble dårligere og en del fôr gikk tapt (Ytreberg 1959: 81).

I 1902 var amtsagronomen igjen i Kautokeino, og kom da med positive vurderinger av jordbruket i kommunen. Området hadde mindre muligheter på jordbrukssektoren, men lå likevel delvis lengre fremme når det gjaldt fjøsstell og føring enn f.eks. Sør-Varanger. Fortsatt henta man en stor del av høyet fra utslåtter, men det ble satsa på oppdyrking av hjemmejorda, og nye bruk ble etablert. Før hadde de fleste brukene klumpa seg sammen på kirkestedet. Rundt århundreskiftet ble det imidlertid stadig skapt flere nybruk også utover i kommunen (Ytreberg 1959: 98 f).

Jordbrukerne i Kautokeino ble på denne tida trukket frem som forbilder når det gjaldt husdyrhold. Alle de fastboende samene holdt kyr. Disse fikk både bedre stell og fôr *af finnerne heroppe i fjeldet*, enn av befolkninga i de større bygdene nede ved kysten. Der var nemlig sulteføring like sikkert *som vaaren kommer* (Helland III 1906: 80). Amund Helland skriver i 1905 at man omkring selve Kautokeino overraskes av *det uventede og nye syn af grønne enge og kjær på beite* (Helland I 1905: 115). Mye av høyet ble likevel henta fra utslåtter ved elvebreddene, eller fra myrer hvor slåttekarene vassa til knes i vannet (Helland III 1906: 80). Utslåttene kunne ligge opptil 10 km fra bostedet. (NOU 1978: 18 A, s. 174). Det var også vanlig at man hadde slåtteplasser på bestemte nes i elva. Disse ble regna som deres, og hadde gjerne navn som knytta seg til brukeren (Prestbakmo 1994: 168).

I Kautokeino hadde jordbrukerne, ved siden av høy, også et annet og meget viktig fôremne. Det var reinmosen. Den ga både mer og bedre melk, når den ble gitt sammen med annet fôr. Én familie kunne bruke opptil 200 reinlass av dette fôret om året (Helland III 1906: 80).

Helland skriver også at hjemmejordene i regelen var små, men gode, hvor man brukte all gjødselen fra husdyrene. Engstykkene ble gradvis utvida på en spesiell måte. Om våren flekte man torven av et stykke *nyland* nært boplassen. Der lot man husdyrene oppholde seg hver natt. Det fikk man til ved å tenne opp bål der som beskytta husdyra mot myggplagen. Den påfølgende våren hakka man opp jordstykket og sådde neper, en vekst som var ganske årviss. Året etter ble dette arealet til gressmark (Helland III 1906: 79).

Hjemmehavnene, det vil si beitet for husdyrene, var overalt noenlunde tilstrekkelige og til dels meget gode. Unntaket var Kautokeino kirkested. Der var det mange dyr, og et forholdsvis lite beiteareal. I Kautokeino ble det for første gang holdt fjøsskue i 1899, og amtsagronomen *fant her store pene besetninger og fjøs*. Det samme gjaldt høystakkene, med *nok av friskt, velberget fôr*. Amtsagronomen bemerker også at ingen herfra dreiv fiske (Ytreberg 111 f).¹⁰²

Tall over husdyrholdet viser at det i 1890 var 215 storfé i kommunen, og 427 sauer. Dette hadde endra seg frem til år 1900, da tallene var hhv. 204 og 223. I den samme perioden hadde det også

¹⁰² Dvs. i sjøen.

vært en sterk reduksjon i antallet rein. Der hadde antallet gått ned fra 44 245 til 33 160 (Helland III 1906: 80). Dette har trolig sammenheng med katastrofevinteren 1893-94, som ble særlig hard for reiene i Nord-Norge. Beitene ble dekt av ishard skare, og en masse dyr led sultedøden (Ytreberg 1959: 65). Helt frem til 1896 var det dårlige beiteforhold om vinteren, med store reduksjoner i reintallet i Torneträskområdet (Riseth et al. 2016: 297). Det er grunn til å tro at de samme værforholdene også ramma Kautokeino, og bidro til reintallsreduksjonen der.

I årene rundt 1910 ble det danna en rekke landbruksforeninger i Finnmark. Guovdageaidnu fikk sin forening i 1912 (Ytreberg 1959: 23 f.) I mellomkrigstida var det fokus på å fremme jordbruket i fylket. Blant annet ble det gjort forsøk med bygging av hustyper av billige materialer. Med støtte fra Landbruksdepartementet ble det i 1934 gjort forsøk i Kautokeino med å bygge et fjøs som *stampejorðhus*. Resultatet var imidlertid mindre bra (Ytreberg 1959: 168). Pløying ble utført med hest om høsten, slik at det var klart til såing om våren. Møkk fra husdyra ble brukt som gjødsel (Hætta 2011: 10 f.) Gårdene kunne ha en betydelig størrelse. P.L. Smith skriver i 1938 at de største gårdsbrukene kunne ha hest, rundt 10 kyr og en god del sauer (Smith 1938: 300). I mellomkrigstida gjorde man også forsøk med svinehold i Finnmark. Omfanget var ikke stort, og absolutt null i samebygdene Karasjok og Kautokeino (Ytreberg 1959: 181).

Når det gjelder arbeidet med høyberginga hadde de fastboende tre stadier i slåttonna. Fra mellomkrigstida fortelles det at først slo man hjemmejordene. Etter at høyet var hesja kom turen til utmarksslåtta og til sist myrslåtta. Utmarksslåttene var gjerne også kultivert på den måten at man rydda bort kvister. Disse ble brent og aska spredt ut over marka som gjødsel. Myrgress ble gjerne slått på isen og brukt som grønnfôr før den ordinære vinterfôringa tok til.¹⁰³ Etter at høyet var berga starta samlinga av reinlav (Hætta 2011: 6, 12).¹⁰⁴ Hvis utmarksslåttene lå så langt fra hjemmet at man var nødt til å overnatte på stedet, var det vanlige at man hadde gammer der. Sennegress var også svært viktig. Dette ble tatt med fra myrslåttene, eller skåret i bukter og viker langs elvebredden. Kvinner og barn sto for tilvirkninga av dette (Hætta 2011:8).¹⁰⁵

Organisert levering av meieriprodukter kom i gang etter 1960. Før den tid gikk produktene fra jordbruket til eget forbruk, og var viktige byttemidler i handelen med flyttsamene. Det gjaldt salt sik, kjøtt og sennegress. Motytelsen var reinkjøtt, skinn og husflidsvarer (Prestbakmo 1994: 175). Noe av sennegresset ble også solgt til fastboende på kirkestedet (Kalstad/Storm 1978: 177).

Ved jordbrukstellinga i 1959 var det bare én av 123 aktive gårdbrukere som ikke hadde tilleggsinntekter utenom jordbruket. 37 personer opplyste at de hadde jordbruk som hovedyrke. De øvrige 85 hadde det som tilleggsnæring. Det er denne gruppa som i første rekke *har utnyttet utmarkstilgangen utover beitelandet* (Mosli/Nilsen 1994: 33). Nordisk Samisk Institutt utmarks-næringsundersøkelse forteller at 9,5 % av befolkninga primært var sysselsatt i jordbruket. Omtrent alle de spurte oppga at de var avhengige av utmarksressursene på en eller annen måte. De fremste biervervene var innlandsfiske og bærplukking. Et stort flertall av folk med

¹⁰³ Klemet Nilsen Turi har beskrevet det beinharde slitet med myrslåttene, særlig seint på høsten, i iskaldt vann og med fottøy som ikke holdt vannet ute. Jf. Turi 1982: 13.

¹⁰⁴ Se også Hætta II 2016: 87 ff, om ut- og myrslåtter.

¹⁰⁵ En beskrivelse av jordbruket i Indre Finnmark på 1950-tallet, inklusive Kautokeino, finner man i KUD 1959: 44 ff.

hovedbeskjeftigelse innen andre yrker utenom reindrift, hadde også de to nevnte utnyttelsesmåtene som viktige bierverv (NSI 1978: 253).¹⁰⁶

For enkelte jordbrukere har også skogen vært en kilde til kontantinntekter. Salg av ved til institusjoner og private på kirkestedet hadde gitt inntekter. Utenom det henta alle brensløtt sitt fra skogen, emneved til ulike formål, byggematerialer til gammer og uthus, og bark til barking av skinn. Den spredte fastboende befolkninga hadde fått teiger utvist av skogforvaltninga, men det hadde også vært vanlig at enkelte familier hadde *sine faste hogstplasser, som de har hatt hevd på siden gammelt av* (Prestbakmo 1994: 175).

Av Hans Prestbakmos undersøkelse går det frem at jordbruket i Kautokeino rundt 1990 ble drevet langt mer intensivt enn tidligere, og at høsting av utmarksslåtter hadde opphørt på den tid.

3.12.3 Jorddelingsresolusjonen for Finnmark av 1775 - matrikuleringer

Som vi har sett i det foregående har det vært drevet jordbruk i Kautokeino i flere hundre år. Selv om kildene er sparsomme, ser det ut til at denne næringa hadde en betydelig utvikling gjennom 1800-tallet. Ved inngangen til 1900-tallet ble jordbrukerne i kommunen faktisk også trukket frem som forbilder for andre distrikter i Finnmark.¹⁰⁷ Et interessant spørsmål er hvilken hjemmel, utenom sedvanen, de hadde til den jorda de brukte.

Jorddelingsresolusjonen for Finnmark, gitt i København i 1775, har seinere vært en viktig faktor i forvaltninga av grunn og ressurser i dette amtet/fylket. Hvordan og når ble bestemmelsene i denne gjort gjeldende for Kautokeinos vedkommende? I litteratur om eiendomsforhold og forvaltning av grunn og ressurser i Finnmark er slike spørsmål i mindre grad spesifikt berørt for denne kommunen.

I sin redegjørelse for Ressursutvalget for Finnmarksvidda i 1978 drøfter Sverre Tønnesen rettssituasjonen i Indre Finnmark i forhold til 1775-resolusjonen. Han skriver der at det var fellesretten for gruppa som var det sentrale *i den gamle samiske sedvanerett*. Derfor ville en inndelingsordning som ikke tok hensyn til dette, *måtte virke fremmed*. I mange av de reinte samiske strøkene kom imidlertid inndelinga ikke i gang før hundre år seinere. Da den kom i gang, mista man ytterligere sansen for at bygdefolket som sådant var bærere av retten til utmarksgodene i allmenningen (Tønnesen 1978: 194 f.).

Otto Jebens peker på at det ved tilblivelsen av resolusjonen var ett forhold i Indre Finnmark som var helt ulikt fra det som var resolusjonens hovedsiktemål – nemlig at private jordstykker tok sikte på å støtte opp under fiskeribefolkningas økonomiske livsgrunnlag langs kysten og fjordene. Han betegner den som en jordbrukslov for Finnmark, som ved tilblivelsen ikke fikk noen praktisk innflytelse, verken for fjellsamene eller Indre Finnmark. Det var lite jordbruk der, og folk levde i det vesentlige av tradisjonelle samiske næringer som reindrift, jakt og ferskvannsfiske. I og med at fjellsamene ikke var nevnt i 1775-resolusjonen, trekker Jebens den slutning at den ikke tok sikte på å endre deres rettslige stilling, eller rettsstillinga i Indre Finnmark overhodet (Jebens 1999: 350 f.).

¹⁰⁶ NSI utarbeidde også en detaljert, prosentvis tabell over kombinasjoner mellom ulike næringer og driftsformer (NSI 1978: 254).

¹⁰⁷ Jf. Kap. 3.10.2.

3.12.4 Finnmarkskommisjonen 1826

En kilde hvor man naturlig skulle finne opplysninger om Jorddelingsresolusjonens anvendelse i Kautokeino, er hos Finnmarkskommisjonen i 1826, om lag 50 år etter 1775. Dette var en viktig kommisjon som reiste rundt om i Finnmark og hadde møter en rekke steder i hele regionen. Denne var nedsatt av regjeringen etter initiativ fra Stortinget, og hadde et omfattende mandat. Den skulle nemlig vurdere alle sider ved økonomi og næringsliv i Finnmark, og fremme forslag til tiltak.¹⁰⁸

Av den omfattende kommisjonsrapporten ser man at den la betydelig vekt på jordeiendomsforhold, utmålinger som hadde skjedd iht. 1775-resolusjonen, og kom med forslag til hvor flere beboere kunne slå seg ned i grender og bygder i Finnmark. Man skulle tro at det i et slikt kildemateriale også ville fremkomme opplysninger om Kautokeino, og mulige jordeiendomsforhold der.

Kommisjonen kom aldri til innlandet, men holdt møtene sine på kysten og i enkelte fjordstrøk. Det nærmeste man kom Kautokeino var møter som ble holdt i Talvik og Bossekop. Ifølge protokollen var ingen fra Kautokeino innkalt til disse møtene. Finnmarkskommisjonen nevner ikke jordforhold eller næringer i Kautokeino med et eneste ord. Det eneste unntaket er muligens at man gjengir klager fra steder rundt Altafjorden om rein som gjorde skader på engene om sommeren, og man nevner at reindriftssamene var viktige både når det gjaldt skyssvirksomhet og posttransport.

Kommisjonsrapporten gir likevel en viss indikasjon på at det ennå i 1826 trolig ikke hadde skjedd noen jordinndeling i Kautokeino i henhold til bestemmelsene fra 1775. Av rapporten fremgår det at man var lite tilfreds med den formen for inndeling som hadde skjedd i Øst-Finnmark, men i Vest-Finnmark hadde folk i det vesentlige jordeiendomsforholdene i orden. Likevel var det ikke helt i orden der heller. Kommisjonen fremma derfor forslag om at det måtte ansettes en landmåler til *at utføre jordindelingen i Østfinmarken og paa nogle Steder i Vestfinmarken* (Riksarkivet 2014, Kap. 3. *Om Landvæsenet*). Uten at det kan sies noe sikkert om det, er det mulig at kommisjonen kan ha fått opplysninger om at Kautokeino kunne være ett av de områdene i Vest-Finnmark hvor jordinndeling ikke hadde skjedd.

3.12.5 Finnmark: Statens allmenninger i vidløftig forstand. Indre Finnmark overlatt til *de omvandrende Lapper*

Når det gjelder jordeiendomsrettstilstanden i er det grunn til å feste oppmerksomhet også ved en annen offentlig undersøkelse som foregikk omtrent samtidig med Finnmarkskommisjonens arbeid, arbeidet med å få oversikt over statens eiendommer. I 1824 ønsket Stortinget en totaloversikt over statens eiendommer, og kongen ble bedt om å sørge for at regjeringen *la frem en fuldstændig Fortegnelse over de Staten tilhørende Eiendomme*. Dette omfattet både jordegods, skoger og allmenninger.¹⁰⁹ Dette ble gjort for at Stortinget etter paragraf 19 i Grunnloven skulle kunne bestemme hvordan disse eiendommene skulle brukes og bestyres. Siktemålet var at dette skulle bli en *Fortegnelse over de Staten tilhørende Eiendomme af alle Slags*.

Finansdepartementet var det overordna statlige organ som skulle gjennomføre undersøkelsen og oversendte spørsmålsstillingen til amtmennene. Disse igjen tok kontakt med sine fogder og ba dem

¹⁰⁸ Jf. Riksarkivet 2014).

¹⁰⁹ Det følgende er et sammendrag fra Pedersen 2001: 300-305. Der vil man finne nærmere kildehenvisninger.

redegjøre for statens eiendommer. Fogden i Øst-Finnmark svarte svært raskt og sendte et kort brev til amtmannen om at staten ikke eide noen allmenninger der:

...forsaavidt Øst-Finnm. betræffer, skulde jeg herved give mig den Frihed at indberette at saavidt mig bekiendt, existerer ingen Staten tilhørende Almindinger i Øst-Finnm.

Fogden i Vest-Finnmark – som Kautokeino lå under – spurte lensmennene, men en del av de opplysningene han hadde fått fra noen lensmenn, *betræffende Statens Almindinger*, var ikke *synderlig tilfredsstillende*. På spørsmålet om hvorvidt jorden i Finnmark var statens allmenning(er) eller ikke, gav han et svar til amtmannen som neppe kan kalles presist. Ut fra en nærmere begrunnelse anførte han at de i *vidtløftig Forstand ere Staten tilhørende Almindinger*, men at det var vanskelig å gi en detaljert beskrivelse over disse. Fogden var imidlertid helt klar når det gjaldt innbyggernes rettigheter. De enkelte distriktene hadde rett til beite og brensel i allmenningene.

Opplysningene om statens eiendommer som var samla inn fra hele landet, ble av Finansdepartementet trykt og utgitt i 1827 - *Beskrivelse over Statens Eiendomme, forfattet dels i Aaret 1825 og dels i 1826*. Når de motstridende og uklare beskrivelsene om den eiendomsrettslige karakteren av grunnen i Finnmark skulle sammenfattes, grep man i Christiania til Vest-Finnmarkfogdens uttrykk – nemlig vidtløftighet.

I det egentlige Finnmarken, hvor lidet eller ingen matriculeret Jord findes, maa vel alt det øvrige i vidtløftig forstand kaldes Almindinger, (...).

Det vil si at heller ikke beskrivelsen fra regjeringshold gir noe klart og entydig bilde av eiendomsretten til grunnen i Finnmark i andre halvdel av 1820-tallet. Den trykte beretningas omtale av allmenninger i *vidtløftig Forstand* kan knapt sies å være noe presist uttrykk. Staten hadde imidlertid enkelte definerte eiendommer, særlig i Vest-Finnmark, men ingen i innlandet. Bortsett fra de nevnte statlige enkelteieendommene var hele det øvrige Finnmark stilt til disposisjon for allmuen:

Det hele øvrige ødeliggende Land i Finmarken overlades, ifølge Rentekammerskrivelse af 8de Juni 1775, til dem af Almuen, der ønske at oprydde samme, og vorde, naar Oprydningen er foregaaet, skyldsatte.

I 1835 ga Jens Kraft ut andre bind av *Historisk-topographisk Haandbog over Kongeriget Norge*. Der berørte han også grunneiendomsforholdene i den indre delen av Finnmark. Det han skriver har direkte relevans til Kautokeino:

Landets Indre var overladt til omvankende Lapper med deres Reensdyr-Hjorder, og kun paa et Par Steder findes saakaldte Finnebyer; (Kraft 1835 II: 560).

Det vil si at i de indre delene av Finnmark, var det samene – reindriftssamene - som rådde over grunnen. Der drev de sin næring slik de selv ønsket. Dernest skriver han at

(...) Grundeiendom har ikke været indført i Finmarken førend efter 1775, men hele landet var en Staten tilhørende Sameie, hvoraf Indbyggerne i Flæng betjente sig (Kraft: 1835 II: 560).

3.12.6 De første matrikuleringer i Guovdageaidnu – nesten hundre år etter jordinndelingsresolusjonen

Sverre Tønnesen skriver at i mange av de reint samiske strøkene kom jordinndelinga ikke i gang før hundre år etter 1775, men gir ikke ytterligere opplysninger om *når* utmålingene eller matrikuleringene i Kautokeino tok til (Tønnesen 1978: 194 f.). Det var etablert gårdsbruk i Kautokeino allerede i den svenske perioden før 1751.¹¹⁰ Utover på 1800-tallet økte antallet gårder, og dermed også behovet for hjemmestrender og utslåtter. Spørsmålet er om dette skjedde i henhold til regelverket fra 1775?

Vi bruker grenda Siebe som eksempel, hvor Odd Mathis Hætta har undersøkt eiendomsforholdene. Den første som etablerte seg med gård og grunn i Siebe var Anders Larsen Bæhr, som sammen med familien slo seg ned der rundt 1840. Der hadde de både bolighus, sauefjøs, og ett eller flere uthus. I tillegg var Bæhr også reieneier med flere hundre rein. 1865 var det tre gårdsbruk på stedet. Hætta skriver at ifølge matriklene hadde disse ingen formell eiendomsrett til jordene på det tidspunktet, men nettopp dette året skjedde den første befaring og oppmåling, med tinglysning i 1869. Anders Larsen Bæhr var den første som da fikk skjøte på eiendommen, *Gaska Dalogieddi* (Hætta II 2016: 172, 183, 193).¹¹¹

Eiendommen(e) hans hadde ikke amtsseddel, men grunnlaget for oppmåling og skyldsetning som ble gjort i 1865 var *gammel bruk*¹¹². Mathis Mathisen Hætta, Siebe, som også fikk tinglyst sine eiendomsforhold i 1869, fikk formalisert eiendomsretten til i alt 10 ulike jordstykker (Hætta II 2016: 189 f).

Den nettbaserte *Matrikkel for Guovdageaidnu* viser at det ikke er tilfeldig at de første matrikuleringene i Siebe finner sted i 1869. Nettopp dette året finner man en rekke tinglysninger også fra andre deler av kommunen – til sammen 28 i tallet. Flere kommer til i løpet av 1870- og 1880-tallet, og 1890-tallet utmerker seg med et betydelig antall.¹¹³

Hva var det som lå til grunn for matrikuleringene som skjedde i 1869? Var det nye jordinndelinger? Eller – var det inndeling som hadde skjedd tidligere, men at matrikuleringa skjedde først da?

En oversikt over de 28 matrikuleringene som fant sted i 1869, viser at det var sju med amtsseddel fra 1855, og to med tilsvarende fra 1857. Matrikuleringsgrunnlaget, dvs. grunnlaget for eiendomsretten for de øvrige 18 eiendommene var *lang bruk*. 24 av disse var oppmålt og skyldsatt i 1865 – derav tre på grunnlag av *lang bruk*. De tre øvrige – med *lang bruk* var oppmålt og skyldsatt i 1860 og 1862. Ett trekk som også er svært slående ved matrikuleringene i 1869, er antallet teiger som ble tinglyst til hver enkelt eiendom. Ni av eiendommene hadde én teig i tillegg. De øvrige hadde fra to og oppover, og de som lå høyest var eiendommer med 9, 10, 13 og 18 teiger.¹¹⁴

¹¹⁰ Dette var for øvrig den aller første eiendommen i Kautokeino som ble oppmålt, 23. September 1854. Se kap. 3.11.4.

¹¹¹ Dvs. om lag 30 år etter at han hadde etablert seg på stedet.

¹¹² Personlig meddelelse fra Erik Sundland, Vadsø, 2019.

¹¹³ https://www.kartverket.no/globalassets/om-kartverket/fylkeskartkontorene/troms-og-finnmark/matrikkel-troms-og-finnmark/adressering-troms-og-finnmark-mai-19/matrikelboker-finnmark/2011_kautokeino_kommune.pdf

¹¹⁴ Oversikt velvillig stilt til disposisjon av Erik Sundland, 2019.

Det man kan slutte ut fra dette, er at matrikuleringene stadfesta etablert bruk. Det er helt i overensstemmelse med det som også var lagt til grunn i jordinndelingsresolusjonens pkt. 1 a. i 1775. Der var det nemlig fastsatt at hvor en eller annen hadde i bruk visse, allerede opprydda plasser, skulle vedkommende tildeles slike så langt det var mulig. Et interessant trekk er også at denne første matrikuleringsbølgen i 1869, er at den finner sted bare noen få år etter at jordsalgslova av 1863 innførte et nytt prinsipp for å erverve eiendomsrett til jordstykker i Finnmark, nemlig at kjøperen måtte betale for jorda.¹¹⁵

I forhold til det som skjer på jordeiendomssektoren i Kautokeino i andre halvdel av 1860-tallet, er paragraf ni i den nye lova av særlig interesse. Der var det bestemt at en som allerede hadde tatt i bruk bestemte jordstykker minst ett år før lova trådte i kraft, og som tidligere kunne ha fått papir for disse, skulle få matrikulering etter de tidligere reglene. Det vil si at det ikke skulle betales for slik jord som var tatt i bruk. Videre ble det presisert at det samme gjaldt for de som hadde fått amtseddell, eller at jorda allerede var dyrka og innhegna. Men – oppsitteren selv skulle i løpet av en toårsperiode etter at lova trådte i kraft – på egen bekostning sørge for at stedet ble skyldsatt, dvs. matrikulert. I tilfelle dette ikke skjedde, ville jorda falle tilbake til staten hvis denne ville gjøre sin rett gjeldende.

Lov om Afhændelse af Statens Jord i Finmarkens Landdistrict. 22. Juni 1863. Paragraf 9.

Den, der mindst et Aar før denne Lov træder i Kraft som Opsidder har brugt Jord, paa hvilken han forhen kunde have faaet Udviisning, skal ogsaa efter denne Lov kunne vente sig den udviist og tilskjødet efter de forhen gjældende Regler, naar han enten har Amtsseddel eller Jorden allerede er dyrket og indhegnet, eller Besiddelsens Gjenstand er bebygget Grund med umiddelbart tilstødende Jord (...).

Opsidderen har inden to Aar efterat denne Lov er traadt i Kraft paa egen Bekostning at besørges Stedet Skyldsatt. Hvis ikke, falder det tilbage til Staten, om den vil gjøre sin Ret gjældende.

Dette vil si at folk i Kautokeino ikke behøvde en tidligere utvisning/amtsseddel for å få jordene sine matrikulert uten å måtte betale for det. Paragraf 9 åpna nemlig, slik som vist foran, at betalingsfritak kunne skje i forhold til jordstykker som folk allerede hadde tatt i bruk, og som de kunne ha fått utvisning for tidligere. De mange skyldsetningene og oppmålingene i 1865 kan også tolkes som en oppfølging av bestemmelsen i paragraf 9. Folk var blitt gjort oppmerksom på at hvis det ikke ble holdt oppmålings- og skyldsetningsforretning innen to år, for jord de hadde i bruk, måtte de betale for den. Mye tyder derfor på at matrikuleringene som finner sted i 1869, også er en direkte oppfølging av paragraf 9 i jordsalgslova av 1863.

3.12.7 Sogneprest Hvoslef og jordeiendomsforholdene – de første utvisninger i 1854

I den ganske omfattende litteraturen om Kautokeino er det sparsomt med opplysninger om de formelle jordforholdene. En sokneprest som omtaler jordforholdene, er P.L. Smith som i 1938 skriver

¹¹⁵ Lov om Afhændelse af Statens Jord i Finmarkens Landdistrict, 22. Juni 1863.

Fra først af og inntil de senere tider har enhver som vilde bli fastboende slått sig ned hvor han syntes det var høvelig plass, og lagt beslag på de engstykker og utslåtter han syntes han trengte.

Videre anfører han at det først fra 1854 ble ordna med utmål, så eiendomsforholdene etterhånden kom i lovlige former, og nu for tiden må utmål af statens jord nogenlunde snart ordnes (Smith 1938: 300). Smiths opplysning om utmålinger i Kautokeino fra 1854 er interessant. Hva er grunnen til at de første utmålingene opptrer nettopp da? I en slik forbindelse må man rette blikket mot ytterligere en sokneprest.

Det er F.W. Hvoslef som kom til Kautokeino i oktober 1851 (Zorgdrager 2004: 7). Han grep bl.a. fatt i jordeiendomsforholdene ut fra et ønske om å få kunnskap om hvor mye jord som hørte til prestegården. I prestearkivet fant han en gammel fortegnelse uten opplysninger om størrelsen, og en henvisning til et dokument fra 1720 som ikke fantes. På spørsmål til de fastboende som brukte områdene nevnt i fortegnelsen, svarte de at områdene *tilhørte Præstegaarden*. For bruk av disse områdene leverte de smør til presten (Zorgdrager 2004: 23).¹¹⁶ Det kan være denne fortegnelsen som fins gjengitt i Tingbok for Finnmark – *Guovdageaidnu Præstegaards Engsletter* (1760). Der finner man navnene på 11 lokaliteter som lå opptil 5 mil fra kirkestedet. I tillegg ble det også opplyst om *Fiskevandene*.

Koutokeino Præstegaards Engsletter. (1760).

1. Mando-lobbel, en liden Holme i Elven, en god Fjerdning fra Gaarden.
2. Zabur-elv ved Aabredde.
3. Ved Losko-javre, 1 ½ Mil herfra.
4. Yle-Enno op i Elven over 1 Mil.
5. Siepe, 2 Mil herfra.
6. Gjergat, 2 ½ Mil herfra og ½ Mil fra Siepe.
7. Sollo-voma, mod 4 Mil herfra.
8. Ala-Eno, mod 5 Mil herfra.
9. Njufse-jeagge eller Jokas-jenke, ¾ Mil herfra.
10. Junti-jeigge, omtr. 1 Mil.
11. Maakke-Jeigge eller Kröge-Myhr. Nordenfor Zopatus-Jokki.

Fiskevandene er:

Ala-Eno og Yle-Eno.

*Kaudo-javre, 1 Mil herfra.*¹¹⁷

For å få nærmere klarhet i spørsmålet tok han kontakt med stiftsdireksjonen vedrørende de formelle jordeiendomsforholdene. Amtmann Harris svarte at det verken i stiftsdireksjonen eller i amtsarkivet fantes noe dokument om jordeiendom i tilknytning til prestegården.¹¹⁸ Oppmålinga av prestegårdens eiendom skjedde så 1. oktober 1854, hvor i alt 17 jordstykker beskrives som tilhørende prestegården. Noen av disse lå i Siebe – mer enn to mil fra kirkestedet.

¹¹⁶ Helt i overensstemmelse med prost Rode 20 år tidligere.

¹¹⁷ Nissen u.å, s. 61.

¹¹⁸ Hvoslefs interesse for disse eiendommene hadde trolig sammenheng med at prestene på 1800-tallet levde av sportler, avgifter, betaling for kirkelige handlinger og hva prestegårdseiendommen kunne kaste av seg. Om dette - jf. Hansen 1957: 209.

Hvoslefs interesse for å få jordene oppmålt, og hans samtaler med fastboende samer førte til at disse også ønska det samme. Det var lensmann Klerk som på vegne av fogden sto for oppmålingene. Den aller første oppmålinga skjedde til Mathis Mathisen Hætta, den eldre, i Siebe, 23. september 1854. Det vil si sju dager før oppmålinga av prestegårdens eiendommer. Samme dag fikk også Mathisen Hættas bror, skysskaffer Johan Mathisen Hætta oppmålt en del utslåtter (Zorgdrager 2004: 23 f.).

I oktober og november samme høst ble det oppmålt jord til i alt 10 fastboende samer i grendene *Siebe, Ávži, Guovdageaidnu* og *Gálaniiitu*. Utmålingene ble behandla i formannskapsmøte i juni 1855,¹¹⁹ og ble av Hvoslef, som også var ordfører, sendt til fogden og derfra til amtmannen. Denne skreiv ut amtsedler som ble tinglest i Kautokeino 25. februar 1856. Høsten 1855 og vårhavåret 1856 ble det også utmålt jord i Masiområdet. Til disse hadde amtmannen merknader pga. at det delvis ikke var nevnt noe om størrelsen på jordene, og at det mangla grensemerker for mange av jordstykkene. Hvoslef mente imidlertid at en nøyere angivelse av grensemerker var mindre nødvendig. Strekningene lå nemlig avsides og langt fra hverandre, og besto i det vesentlige av myrer som *oftere er oversmømmet* (Zorgdrager 2004: 24). Hvoslefs initiativ i saka, etter at han ankom Kautokeino i 1851, ser ut til å være det som har initiert de første utmålingene som resulterte i matrikuleringer i 1869. Det er for øvrig 94 år etter at jorddelingsresolusjonen ble utstedt i København.

Til tross for at matrikuleringer ikke kom i gang før det var gått nesten hundre år etter 1775, skjøt matrikuleringa fart fra 1870-tallet og utover. Ved utgangen av år 1900 var det 215 matrikulerte eiendommer i kommunen. Amund Helland gir da en detaljert oversikt over de enkelte grendelagene i kommunen, hvor mange matrikulerte eiendommer som fantes i disse, og matrikkelskylden for hver enkelt av dem (Helland III 1906: 85 – 88).

Matrikkelskyld i Finnmark: Eiendomsverdi fastsatt i forhold til hvor mange kyr/sauer som kunne holdes på eiendommen, etter forholdstallet 1 ku er 8 sauer. På grunnlag av dette ble det så fastsatt hvor mye som skulle betales til kongen/staten.

3.13 Bruken av utmarksgoder

3.13.1 Innlandsfiske

Etter at det gamle fangstsamfunnet endra karakter fra slutten av 1500-tallet, da reinnomadisme og fastere bosetting ble mer vanlig, var det andre fangsttyper som fortsatt var viktige. Det gjelder ikke minst sikfisket som foregikk både sommer og vinter. Ved siden av å være en viktig matfisk ble siken også omsatt i salta eller tørka tilstand (Keskitalo 1989: 151, 157). Det ble også fanga røye, abbor, gjedde og lake.¹²⁰ Det viktigste redskapet var not, og lokalbefolkninga hadde bestemte steder, varp, hvor nota ble trukket. Hvert notvarp hadde sitt eget navn. Som eksempel kan nevnes at bare i et tre kilometer langt vatn øst for Siebe – *Jevdešjávri* - er det registrert 23 slike varp med egne navn. I hovedelva hadde man også såkalte drivnotvarp (Keskitalo 1989: 155, 157).

Alf Isak Keskitalo legger til grunn at innlandsfisket er en meget viktig forutsetning for den faste bosetninga i sognet (Keskitalo 1998: 857). I det gamle veidesamfunnet var fiskeplasser og vassdrag

¹¹⁹ Etter reglene for jorddelingen hadde formannskapet ingen rolle. Dette var en særegen ordning som var innført av en amtmann før midten av århundret. Jf. O. No. 33, 1863, s. 9.

¹²⁰ Andre fiskeslag som ble fanga var småsik og harr (Keskitalo 1998: 165).

avgjørende for hvor folk slo seg ned. For de som gikk over til å bli fastboende var fisket fortsatt en av de mest sentrale naturgodene, og hver familie hadde ofte sine egne vatn hvor de dreiv fiske. Allerede så tidlig som i 1697, under det svenske rettsregimet, var det en person som fikk rettens kjennelse for at de som fiska uten tillatelse i hans tre vatn, skulle bøte en bestemt mengde sølv (Kallstad/Storm 1978: 175).

De første opplysninger om notfiske etter sik har man fra slutten av 1600-tallet da presten Tornæus dreiv slikt fiske i *Stálonjávvi* i Kautokeinoelva. Allerede de første gårdene hadde notvarp på bestemte lokaliteter. Kjente notfiskevatn er bl.a. *Jevdešjávri*, *Suolajávri*, *Bajášjávri*, *Vuorašjávri* (hvor man også har en tsjudefortelling om fisket), *Nákkitjávri*, *Galša* og *Stuorrajávri*. Både not og garn ble brukt, og garnfisket under isen ga både sik, gjedde og røye (Keskitalo 1998: 857, 807).

Den første danske (norske) sognepresten i Kautokeino i 1755, omtaler også innlandsfisket. Det var nærmest overflod av god fisk i fjellvatna, og fra elva kunne man hver dag om sommeren og utover høsten få fersk laks (Dahl 1793: 120).¹²¹ Garnfiske var vanlig, også om vinteren. Garna ble satt gjennom huller i isen (Samisk: *Juonasteapmi*).¹²²

Innlandsfisket i Kautokeino var så viktig at man også finner dette omtalt i amtmannens femårsberetninger for Finmarkens amt i andre halvdel av 1800-tallet. Blant annet gjelder det beretninga for perioden 1871-75. Alle de fastboende fiska i juni og juli. I alt fantes det 40 nøter i kommunen, men det ble også brukt garn om høsten og om vinteren:

I Guovdageaidnu Herred, der har en Mængde af fiskerige Indsøer og Elve, er Ferskvandsfiskeriet af Vigtighed for de Fastboende, der alle uden Undtagelse befatte sig dermed i Juni og Juli. Ogsaa enkelte Fjeldfinner deltagte i Fisket. De hyppigst benyttede Redskaber ere Nøter, hvoraf efter Lensmandens Opgave haves ca. 40 i Sognet. Adskillige fiske ogsaa med Garn i Gangstiden (August)¹²³ og om Vinteren paa Isen. Den sædvanligste Fisk er Sik, desuden ogsaa Rør, ørret, Gjedde, Abor og Lake. Udbyttet antages gjennemsnitlig at have udgjort ca. 45 Tønder til en Værdi af 36 Kroner pr. Tønde (SSB 1879: 27)

Innlandsfisket ble også omtalt i femårsberetninga for 1876-80. Fangsten var ikke gått tilbake, selv om fisket i *Gangstiden* vistnok skulle være skadelig. Utenom den daglige kokfisken ble det antatt at det *Aar om andet (...) saltes til Vinterbrug for ca. 1 500 Kr.* De viktigste fiskesortene var *Sik* og *Rødfisk* (SSB 1884: 25).

Helt på begynnelsen av 1900-tallet, legger også Amund Helland stor vekt på innlandsfiskets betydning for Kautokeino, og regner blant annet opp de viktigste fiskevatna sørover mot grensa. Det var også vanlig å tørke fisk til bruk om vinteren. Han nevner spesielt at *Finner fra Guovdageaidnu og Moartasj driver hvert aar fiske, og til dels med godt udbytte* (Helland III 1906: 78).¹²⁴ Fra en båtreise

¹²¹ Det siste må bero på en misforståelse. Trolig dreier det seg om sik.

¹²² Denne tradisjonen er fortsatt fullt ut levende i Kautokeino, slik Isak Mikkelsen Hætta meget instruktivt forteller om i et intervju med bladet *Nuorttanaste*, november 2018, s. 6 f.

¹²³ Gytetida for en del av fiskeartene

¹²⁴ *Moartasj*, første faste bebyggelse 10 km sør for Kautokeino (Helland I 1906: 263). Trolig identisk med *Moarttogieddi*, gård og boplass i *Gálaniito*, første gang innført i grunnboka i 1869. Personlig meddelelse fra Nils Thomas Utsi, Guovdageaidnu. P.L. Smith setter et direkte likhetstegn mellom Moarttaš og Gálaniito (Smith 1938: 298).

på strekninga mellom *Moartasj* og Kautokeino kirkested gir Helland også en meget illustrerende beskrivelse av ulike innretninger langs elvebredden som forteller om den allsidige ressursbruken både sommer og vinter i dette området:

- (...) *snart sees en «krake» fuld af h , snart en fiskergamme, hvor finnerne om sommeren oppholder seg, medens de fisker i elven, og i slaatonnen, naar de høster sine udslaatter; snart sees et stillads af dem, fjeldfinnerne bruger n r sine telte til at oppbevare sine sager paa* (Helland III 1906: 71).

Til svært langt inn på 1900-tallet var fisket stadig svært viktig for de fastboende, ikke minst som en del av det daglige kostholdet. Hovedfisket foregikk mellom våronn og sl ttonn. I tillegg til de tidligere omtalte fiskeslagene nevnes også ørret som en del av ressursgrunnlaget, men siken dominerte fortsatt. Stadig ble det også fiska en del med garn under isen. Om sommeren var not det viktigste redskapet. Til dette trengte man også b ter. Begge deler, samt tønner og salt, ble frakta opp på vinterføre. Ved fiskevatna var det gjerne én eller flere gammer, men mange av disse var forfalt på 1970-tallet. På grunn av manglende transportmuligheter sommerstid, ble mesteparten av fangsten salta, og t nnene gravd ned i myrer med tele under overflaten. Rundt t nnene f ra man med ris, og bygde deretter opp med torv rundt disse. Det var de såkalte *guollegoadit* – fiskegammer. Disse t nnene ble så henta ned til bostedet på vinterføre. Fisk som man fikk med seg ned til bygda om sommeren, ble røkt for å bedre holdbarheta. Til det daglige kostholdet var det vanlig å hente fersk fisk i nærområdet, også om sommeren (Kalstad/Storm 1978: 175 f.).¹²⁵

Et tilsvarende bilde gis av Odd Mathis Hætta som bygger på erfaringsmateriale fra bygda Siebe. På slutten av 1950-tallet var det vanlig at familien trakk siknot 2-3 ganger ukentlig, tre til fire kilometer fra bygda. Fangsten kunne være opptil 15-20 kg usløyd fisk, som gjerne ble delt med naboen (Hætta I 2016: 20).¹²⁶ Notfisket etter sik foregikk ikke bare om sommeren. Det ble også fiska med not under isen, like etter at den hadde lagt seg og var trygg nok til å ferdes på (Hætta II 2016: 55).¹²⁷ Fiske etter lake på blankisen om høsten var også et supplement i husholdninga.¹²⁸ Iallfall gjaldt det bygda  vre-Siebe. Folk spiste imidlertid ikke lake. Den fisken ble kokt til husdyra sammen med l yping, høy og reinlav. Levra derimot ble både spist og brukt til å smøre skinn med for å gjøre dette mer vannavstøtende (Hætta II 2016: 55).

Det var en alminnelig oppfatning blant de fastboende at notfisket om sommeren var viktig for å opprettholde gode og sunne bestander. I tillegg brukte man flere andre kultiveringsstrategier. I Kalstad og Storms undersøkelse fra andre halvdel av 1970-tallet f r man dette bildet fra den tida innlandsfisket ble drevet tradisjonelt – og gjelder iallfall til tidlig etterkrigstid.

- Hvis fiskebestanden gikk tilbake, lot man vannet hvile noen år.
- Opprenskning av utløp.

¹²⁵ Disse opplysningene om innlandsfisket som bygger på manns minne mot slutten av 1970-tallet, bekreftes av Johan Mathis K. Hættas optegnelser om forholdene i mellomkrigstida (Hætta 2011).

¹²⁶ Deling av fangst på denne måten er et kjent trekk i samisk kultur helt fra det gamle siidasamfunnets dager. Om eldre fordelingsskikker - Jf. Solem 1933, 2. Utg.e 1970: 93 f.

¹²⁷ Om innlandsfisket og interne rettsregler for bruken av natugodene i Siebe, se også Hågvar 2006: 219 ff.

¹²⁸ Et slag i isen med en treklubbe der man så at fisken sto. Den ville da flyte opp under isen i mer eller mindre bevisst s tilstand, og man fikk den opp ved å lage et hull i isen akkurat der.

- Oppdemming: I vann som hadde for stor bestand av gjedde og abbor ble utløpet sperret. Derigjennom steig vannspeilet, og det ble skapt nye gyteplasser. Når de nevnte fiskeslagene hadde gytt i sivet på grunt vann, ble vannstanden senka igjen. Derved ble rogn liggende tørt, og ble ødelagt.

Utsetting av fisk og yngel var også en kultiveringsmetode som hadde vært brukt.

Frem mot andre halvdel av 1970-tallet hadde det skjedd store endringer i innlandsfisket.

- Notfisket hadde ikke den samme plassen som tidligere.
- Konkurransen om fiskeressursene var blitt større.
- Nye kommunikasjonsmidler - snescooter, traktor og fly – hadde økt allmennhetens adgang til fiskevannene (Kalstad/Storm 1978: 176).

Når det gjelder rettsoppfatninger i forhold til innlandsfisket, var skikken i mellomkrigstida at - *Det var en uskrevet regel mellom fiskerne at de ikke fisket i andres vann* (Hætta 2011: 18). Det hadde også eksistert en form for hevd, *der den enkelte familie har hatt førsteretten til enkelte vann*. Mot slutten av 1970-tallet hadde dette endra seg. Grensene var blitt utviska på grunn av endringer i næringsforhold, flere veier og bedre kommunikasjonsmidler (Kalstad/Storm 1978: 175).¹²⁹ Blant annet nevnes at da veien mellom Norge og Finland ble åpna over Kautokeino, førte dette til rovfiske i vannene på Beaskades, og fiskebestanden minka katastrofalt. Dette førte til at disse ble freda, og bare flyttsamene fikk fiske der (Kalstad/Storm 1978: 180).

Alf Isak Keskitalo har anslått at det innenfor Kautokeinos areal årlig kan fanges om lag 200 tonn ferskvannsfisk. På slutten av 1990-tallet ville dette utgjort en verdi på om lag to millioner kroner. For årene 1973-77 var verdien av småviltjakta beregna til om lag 600 000 kroner (Keskitalo 1989: 171).¹³⁰

3.13.2 Multer

Når det gjelder multer, skriver Amund Helland i 1906 at det *vistnok* var multemyrer, men at multene sjelden ble modne. Likevel – i gode årringer var det en *mængde* multer, men salg av multer var det ikke (Helland I 1905: 126).

Gårdene brukte bestemte reinlavhauger og gressmyrer. Det samme gjaldt multene, slik at folk langt opp mot vår egen tid var vant til å plukke multer og andre bær på et bestemt område som etter sedvanen hørte til deres gård (Keskitalo 1998: 905 f). Fangsten med rypesnarer var også noe som tidligere foregikk fra nesten hver eneste gård. Den ga kontantinntekter, eller man kunne bytte til seg varer hos kjøpmannen. Revefangst var også vanlig, enten med gevær eller feller. Jernfeller ble også brukt til å fange bl.a. ulv (Keskitalo 1998: 907 f).

Spørsmålet om multer inngikk også i Kalstad og Storms intervjuundersøkelse fra andre halvdel av 1970-tallet. Der heter det at områdene rundt bostedene var forbeholdt den enkelte familie, og at

¹²⁹ Odd Mathis Hætta gir et meget konsentrert bilde av de materielle endringene som skjer i Kautokeinosamfunnet i perioden fra slutten av 1950- til slutten av 1980-tallet. Jf. Hætta I 2016: 19 ff.

¹³⁰ Keskitalo bygger disse anslagene på grunntall i *NOU 1984:18 Om samenes rettsstilling*, s. 88.

man i tillegg kunne ha andre faste steder hvor man plukket multer.¹³¹ Informantene opplyste at enkelte familier kunne plukke opptil 4-500 kilo for salg, noe som har hatt stor økonomisk betydning. Andre bærsorter som ble plukka var tyttebær, blåbær, krøkebær, åkerbær, villrips og einebær (Kalstad/Storm 1978: 177). I generalplanutkastet fra 1978 anføres det at utmarkshøstinga hadde synkende verdi. Likevel var det et stort antall husstander som hadde betydelige inntekter fra salg av utmarksprodukter. Særlig gjaldt dette de mindre bygdene i kommunen (Kautokeino kommune 1978: 59). Keskitalo skriver at i moderne tid har det vært til dels stor konkurranse om multene, og lokalbefolkninga brukte til dels også fly for å komme til områder hvor man fikk plukke nesten i fred (Keskitalo 1998: 151, 165).¹³² En undersøkelse gjort i 1982 viste at det innenfor kommunens grenser kunne være inntil 180 tonn multer, hvorav 120 tonn var lett tilgjengelige (Keskitalo 1998: 171).

Odd Mathis Hætta opplyser at folk i bygda Siebe hadde multene i fred i hundre år fra den første faste bosettinga til innpå 1950-tallet. Dette endra seg sterkt da luftforsvaret i 1955 etablerte seg i Kautokeino med hundre mann – derav en god del offiserer som hadde familiene med seg. Det ble vanlig at man brukte forsvarets helikoptre til å fly familiene inn til Siebefolkets sentrale multemyrer. Selv var disse opptatt med slåttonna. Store inntekter gikk tapt, men det var ikke noe de kunne gjøre med det. Etter dette fulgte enda flere multeplukkere først på 1960-tallet, da bilveien fikk høyere standard og mellomriksveien til Finland ble åpna. Da kom det også mange finlendere som plukka kart, noe som var uforståelig for folk. Forklaringa var at multekartene ble brukt til å lage multebærlikør (Hætta II 2016: 129).¹³³

3.13.3 Jakt og fangst, særlig av rype

De dyreartene man har drevet jakt på fra fangstsamfunnets tid til nærmere vår egen tid, er villrein, elg, bjørn, ulv, jerv, gaupe, oter, mår, bever, røyskatt, ekorn, fjellrev og rev.¹³⁴ Når det gjelder fugler har man vært ute etter gås, sjøorre, stokkand, fiskeand, svartand og andre vadefugler. Lommen hadde et godt skinn som man sydde små poser og vesker av, og rypefangsten om vinteren ga også kontantinntekter (Keskitalo 1998: 165).

I perioden 1876-1880 het det generelt for Finmarkens amt at jakt som binæring var av atskillig betydning, særlig for samene, *saavel de fastboende som Nomaderne*. Rypefangsten er særlig omtalt. I mai 1879 var det også fastsatt skuddpremie for rev, og jakten på dette dyret hadde fått et betydelig omfang. Samtidig hadde *Fangsten af de øvrige præmiebelønnede Rovdyr (...) bleven af mindre Betydning*. Guovdageaidnu er nevnt spesielt i forbindelse med rovdyrjakten: *Jagten paa Rovdyr drives væsentligst af Fjeldfinnerne og de fastboende i Guovdageaidnu* (SSB 1884: 25).

I perioden 1870-1880 hadde amtskommunen i alt betalt skuddpremie for 20 bjørn, 323 ulv, 465 jerv, 2093 rever (1879-1880), 341 ørn og 293 hønsehauker (SSB 1884: 25).

¹³¹ Formuleringa, etter det som skrives om bostedet, lyder slik: *Enkelte steder hadde og de enkelte familier faste steder der de plukket multer*.

¹³² Begrepet *moderne tid* betyr i dette tilfellet tida før 1998.

¹³³ Helårsveien til Finland kom i 1964. Jf. Hætta 2005: 16.

¹³⁴ Hare må være falt ut av denne oppregninga.

I femårsberetninga for 1886-90, nevnes også jakt som binæring, særlig for samene. Kautokeino var nevnt som en av de kommunene hvor rypefangsten kunne skaffe befolkninga *en ikke ubetydelig Indtægt* (SSB 1894: 26). Tilsvarende ti år seinere:

Af det jagtbare Fuglevildt er det væsentligst Rypen, der har Betydning for Befolkningens Økonomi. Mangesteds er Snarefangsten en ikke ubetydelig Indtægtskilde, specielt i Fjeldsognene Karasjok og Guovdageaidnu (SSB 1905: 24),

Fra begynnelsen av 1900-tallet rapporteres det at jakt på ryper, om høsten og vinteren, ble drevet av både fastboende og reindriftssamer. Fastboende hadde også, om sommeren, drevet en intens hijakt etter rev. Enkelte hadde kunnet tjene opptil 400 kroner på denne måten.¹³⁵ Fangsten avtok imidlertid etter at skuddpremien ble satt ned fra fire til én krone. Om vinteren foregikk revefangsten med gift (Helland III 1906: 82 f).

I mellomkrigstida foregikk rypefangsten blant annet ved at voksne sønner, i januar måned ble frakta med kjørrerein ut til gode fangstområder langt fra bygda. Der kunne de oppholde seg i opptil 50-60 dager, og fangsten kunne være opptil flere tusen ryper i løpet av en slik sesong (Hætta 2011: 18). Oppholdet i lavvoer vinterstid var imidlertid en hard tilværelse. Ved uvær fikk man inn snø. Alle rypesnarene var også føket ned. Så var det å grave dem frem og sette dem opp på nytt. Arbeid med snarene, uten votter, i minus 40 grader var krevende (Turi 1982: 14 f).¹³⁶

I en undersøkelse fra 1970-tallet heter det at de enkelte familier fra gammelt av hadde sine faste jakt- og fangstområder, og at disse næringene helt frem til da har hatt stor økonomisk betydning for lokalbefolkninga. Ryper hadde vært det viktigste viltet, men også andre vilt som ender og pelsdyr hadde betydning. Når det gjelder ryper var snarefangsten om vinteren det viktigste, men det ble også drevet noe geværjakt om høsten. I gode rypeår kunne enkelte få opptil 3 000 ryper. Det var ikke vanlig å bruke ryper i egen husholdning. Omtrent alt ble solgt, og enkelte tjente gode penger på fangsten. Av undersøkelsen fremgår det at snarefangsten hadde gått tilbake. Blant årsakene til dette pekte mange på en økning i rovviltbestanden, særlig kråke, ravn og rev (Kalstad/Storm 1978: 176).

3.13.4 Vårjakt på ender

Om våren var det vanlig å drive jakt på ender, gress og andre fuglearter. Det var et etterlengta tilskudd av ferskt kjøtt til egen husholdning på den tid av året. Blant annet var svaner ett av jaktobjektene. Disse ankom først, og i henhold til tradisjonell kunnskap måtte disse skytes parvis. Hvis svanen ble alene, ville den aldri finne en ny make igjen. Andejakta var en del av gårdsarbeidet for å sørge for ferskt kjøtt til familien. Våpenet man brukte var salongrifle, slik at skadeskyting kunne unngås. En jeger kunne skyte 30-40 fugler, særlig store fugler som sjørre og svartand, og jakta kunne være over på noen få timer. Hjemme ble fuglene ribba og tilberedt. Man tok vare på duna, som ble brukt i barnesenger, komser og soveputer. Vårjakten på ender varte til det var mulig å sette gjeddegarn. Gjeddga dermed den første smaken av fersk fisk på forsommeren (Hætta 2011: 20).

¹³⁵ Til sammenlikning kan nevnes at gjennomsnittlig årslønn for en tjenestekar på landet, var kr. 218 i år 1900. Jf. nettstedet Lønninger og arbeid på 1800-1900 tallet. <http://www.tilfedrene.com/lonninger-og-arbeid-pa-1800-1900-tallet/>

¹³⁶ Klemet Nilsen Turi (1895-1872).

Odd Mathis Hætta gir også en detaljert beskrivelse av vårjakta etter ender og gjess. Han skriver at dette på slutten av 1950-tallet ikke var noen sportsaktivitet, men nødvendig matauk. Siland og laksand var ikke ettertrakta jaktobjekter. Disse ble «spart» fordi det smakte fisk av dem, og fordi reirene deres – med 8-10 egg - var lette å finne (Hætta I 2016: 20, og II, s. 69). Vårjakten ble forbudt etter hvert. I en undersøkelse fra andre halvdel av 1970-tallet heter det likevel at

Denne vårjakten er ikke tillatt etter jaktlovens bestemmelser, men tross dette drives den enda som en del av en gammel tradisjon.

Informantene hadde også opplyst om at de som dreiv denne jakta *var varsomme og passet på at den ikke gikk ut over rugebestanden*. Tidligere ble det også sankt en del egg og dun fra ender og gjess. Dunet ble solgt og blant annet brukt som luefôr (Kalstad/Storm 1978: 176).

Det hadde også vært vanlig å drive jakt på ulike andefugler som fornyer fjærdrakten om sommeren. Under denne prosessen som betegnes som myting, kan fuglene ikke fly, og kunne da bidra med ferskt kjøtt en stund etter at vårjakta var over. Enkelte steder i Kautokeino kan denne jaktformen ha vært drevet frem til 2.verdenskrig (Hætta II 2016: 20).¹³⁷ En ytterligere jaktform når det gjaldt vadefugler var å bygge små flytende *øyer* kamuflert med torv og gress. Der satte man opp snarer som fuglene så gikk fast i (Turi 1982: 17 f.).¹³⁸

3.13.5 Elg

Elgen var blitt et jaktobjekt frem mot 1970-tallet, men hadde til å begynne med liten økonomisk betydning på grunn av at få dyr ble felt. Rev hadde man tidligere jakta på med gift, feller eller med gevær. Røyskatt var også blitt fanga på grunn av skinnen. I tidligere tider når bestanden av oter, jerv og ulv var større, var også disse objekter for jakt. Den økonomiske betydninga av denne jakta var imidlertid mindre. I enkelte deler av kommunen hadde det også vært drevet litt snarefangst etter snøspurv og hare (Kalstad/Storm 1978: 176 f.).¹³⁹

3.14 Andre sider ved fastboendes bruk av naturgodene

En sammenfattende kilde til fastboendes bruk av naturgodene i Kautokeino, finner man egentlig i Johan Mathis K. Hættas bok, *Dálon – Livet for en småbruker i Guovdageaidnu på 1920-40 tallet* (Hætta 2011). Forfatteren kommer selv fra dette miljøet, og har gjort omfattende intervjuer i alle deler av kommunen. Han skriver følgende om sin bakgrunn:

Jeg er oppvokst på småbruk i Guovdageaidnu, hvor vi også hadde nært samarbeid med reindriftssamer. Jeg har gjort all slags arbeid som måtte gjøres på et småbruk; drevet med fiske i fjellvann, gjort slåtta både hjemme og på myrer, drevet med vedhogst for salg, drevet

¹³⁷ Metoden er kjent også fra mange andre områder.

¹³⁸ Nærmere om vårjakta i "Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 1985".

¹³⁹ Når det gjelder reglene for jakt, fiske og fangst, forpaktninger av fiskevatn, m.v., over tid har Keskitalo 1998, en oversiktlig fremstilling av disse på sidene 172 til 183.

med jordbruk, jaktet på fugler om våren, drevet med rypefangst om vinteren, fisket med garn under isen, kjørt høy og temmet reinsdyr (...).¹⁴⁰

Denne bakgrunnskunnskapen har blant annet resultert i en detaljert oversikt over de enkelte grendenes utmarksslåtter i Kautokeino frem til 1944 - hvem som brukte dem, hvor de lå, og hvilke gammer, lavvoer, høystakker, etc., man hadde på disse lokalitetene (Hætta 2011: 38 ff). Disse er også kartfesta med symboler i utgivelsen (Hætta 2011: 66 – 85). Til sammen finner man en oversikt over 302 slåtteplasser, 556 høystakker, 272 steder for samling av høy på marka, 29 slåttegammeplasser, 28 lavvoplasser for bruk under slåtta, 34 navngitte steder for samling av reinlav, og 7 torvgammer brukt i forbindelse med denne utnyttelsen (Hætta 2011: 38).

3.14.1 Arbeidsfordeling, kvinner og menn

Audhild Schanche har undersøkt tidsbruken i forbindelse med fastboende voksne menns arbeid i *meahcci* (utmarka) i den tida de tradisjonelle kombinasjonene var vanlige. Hun fant at i minst 6 av årets 12 måneder var mannen så langt borte at daglig retur ikke var mulig. Om våren var det andejakt, om sommeren notfiske etter sik, på ettersommeren multesanking og høsting av utslåtter. Når isen la seg var det tid for isfiske og på etterjulsvinteren var det snarefangst etter ryper. Innimellom skulle det hentes matfisk fra nærliggende vann, vinterved skaffes, fiskeutstyr fraktes til og fra fiskevannene, samt fisketønner og ryper til markedene (Schanche 2002: 167).

I mennenes fravær var det kvinnene som sto for alt arbeidet på gården. Det gjaldt blant annet hogst, saging og transport av brensel fra nærområdet, henting av fôr fra utmarksslåtter, vannbæring, etc. Kvinnene så også til rypesnarer i nærheten av gårdene. I tillegg kom alt arbeidet med husdyra, husarbeidet og barnestell. De var også aktive på utmarksslåttene og i multesankinga, og hadde et særlig ansvar for å høste inn sennegress. Produksjon av klær og fottøy til familien var også kvinnes oppgave (Schanche 2002: 167).¹⁴¹

3.15 Bygdebruksområder - Rettsoppfatninger

Ut fra det foreliggende, gjennomgåtte materiale, ser det ut til at de enkelte grendene og bygdene i kommunen har hatt sine faste ressursområder.

I 1978 – undersøkelsen, gjort av Kalstad og Storm, presiseres det blant annet at for Masis vedkommende må man merke seg at bygda er delt i tre deler – Øvre, Midtre og Nedre Masi, og at det ser ut som om disse har hatt sine tradisjonelle bruksområder (Kalstad/Storm 1978: 177).

Geir Hågvar som har sett nærmere på bygdene Láhpoluoppal, Máze og Siebe, skriver at man der finner et sedvanemønster som i hovedtrekkene er felles: hver bygd har hatt sitt bestemte bruksområde eller bygdelag hvor bygdefolk mener å ha en førsterett eller fortrinnsrett til utnyttelse, konstituert gjennom husholdenes allsidige bruk (Hågvar 2006: 292).

Ressursutvalget for Finnmarksvidda fikk gjort en intervjuundersøkelse rundt utmarksnæringene i Kautokeino og Porsanger. Denne ble utført av Nordisk Samisk Institutt (NSI 1978). Der tok man også

¹⁴⁰ Hætta 2011, siste omslagsside.

¹⁴¹ Nærmere om produksjonen av sennegress – Hætta II 2016: 46 ff.

opp spørsmålet om lokalbefolkningas egen bruk, i forhold til konkurrerende bruk av utmarksressursene.

Nærmere hundre prosent av de spurte, i begge distriktene, var av den oppfatning at disse naturgodene burde forbeholdes lokalbefolkninga. Begrunnelsene for dette var at det økologiske systemet var sårbart og ressurstilgangen begrensa, dvs. at naturen ikke tålte en større belastning, og at skadevirkninger allerede hadde begynt å melde seg. Det gjaldt bl.a. innlandsfiskebestanden og en merkbar reduksjon i bestanden av vilt. Fattigdom og utarming ville bli resultatet hvis utviklinga fikk fortsette. For å trygge ressursene og bosetninga måtte disse næringene styrkes lokalt med utstrakt kontroll og planmessig utnyttelse (...). Myndighetene hadde et stort ansvar i en slik forbindelse, ble det påpekt. Men – det fantes stemmer som meinte at det også var konflikter i forhold til reindrifta (NSI 1978: 258). Av undersøkelsen fremgår det videre at om lag 1/3 av befolkningen meinte at det forelå et konkurranseforhold. De viktigste konkurrentene var tilreisende turister og folk fra byer og tettsteder i Finnmark som utnytta de aktuelle lokale næringene til fritidsformål. Dette medførte bl.a. høsting av bær utenom riktig modningstid.

3.16 Sammendrag

Kautokeino kommune er 9687 kvadratkilometer, og dermed suverent landets størst kommune i areal. Arkeologiske funn viser at det har bodd mennesker i området iallfall i 5000 år. Særlig markante er det store antallet fangstgroper - levningene etter villreinfangsten.

De første skriftlige kildene, svenske skattelister, er fra midten av 1500-tallet. Området var også underlagt russisk skattlegging, og dansk, fra rundt år 1600. Samene i Kautokeino hørte inn under svensk jurisdiksjon frem til den endelige grensefastsettelsen mellom Norge og Sverige i 1751. Fra da av har distriktet vært en del av Norge. Det er også mye som tyder på at reindriftssamenes bruk av vidda kom til å bli avgjørende for dette resultatet.

I løpet av de bortimot fem hundre årene man har oversikt over, har Kautokeino utvikla seg fra et jakt- og fangstsamfunn til fast bosetting, og med den nomadiske tamreindriften som den helt sentrale næringa. Denne næringsformen ser ut til å ha utvikla seg fra slutten av 1500-tallet, og har blitt mer og mer sentral i løpet av det neste århundret. Lenge ble reindrifta også drevet i kombinasjon med sjøfisket, og (iallfall) til godt inn på 1700-tallet med å drive laksefiske i Altaelva. Midt på 1700-tallet var den aller største delen av befolkninga involvert i reindrifta.

Tingbøker fra den svenske perioden viser at befolkninga hadde sterke, rettslig verna rettigheter til jakt og fiske, pga. at lokale personer som kjente sedvaneretten satt som meddommere i det laveste rettsnivået. Disse viser også det ble behandla en rekke saker av sivilrettslig karakter, som bl.a. kunne gjelde tvister om fiskevatn. I enkelte tilfeller gjaldt tvistespørsmål også siidaens/samebyens grenser når det gjaldt jakt og fiske.

Dette endra seg fullstendig når det danske rettsvesenet overtok etter 1751. Der satt det ingen med kunnskap om lokale sedvaner, og privatrettslige spørsmål og tvister om land og vann ble helt borte. I forbindelse med det nevnte årstallet merker man seg også at lite eller ting tyder på at det fant sted en eiendomsrettslig overdragelse av arealer fra den svenske til den danske kongen.

Til grensetraktaten ble et også knytta et tillegg om de grenseoverflyttende samene – Lappekodisillen – som etter gammel sedvane ga særlig reindriftssamene rett til å bruke sine tradisjonelle beiteområder i det andre landet. Det vil si at reindrifta ikke ble hindra av at det ble trukket ei grense. Det fikk heller ingen negativ innvirkning at Finland som var en riksdal av Sverige, i 1809 ble et storfyrstedømme under den russiske tsaren. Lappekodisillen sto fortsatt ved lag.

En katastrofal endring kom imidlertid i 1852. Kodisillen ble da satt til side på grensa mellom Finland og Norge, og de gjensidige reindriftsoverflyttingene forbudt. Mange fra Kautokeino valgte da å bli svenske undersåtter. Grensa mellom Sverige og Finland var nemlig ikke stengt. Dermed kunne man som svenske undersåtter fortsatt bruke de tilvante vinterbeiteområdene i Finland. Dette endra seg igjen i 1889, da grenseoverskridende reindrift ble forbudt også mellom Sverige og Finland.

Det førte til at mange av dem som hadde tatt utflytting til Sverige igjen vendte tilbake til Kautokeino. Dette bidro til ytterligere press på beiteressursene i store deler av Finnmark, og forsterka den uroen innen reindrifta som grensesperringa i 1852 allerede hadde skapt innad i amtet. Den hadde bl.a. ført til en opprettelse av den såkalte *Fjeldfinn-kommisjonen* i 1875. Som et resultat av deres arbeid fikk man en egen reindrifftslov for Finnmark i 1888, hvor amtmannen bl.a. fikk fullmakt til å fordele sommerbeiteområdene.

I 1933 ble det vedtatt en reindrifftslov som skulle gjelde hele landet, og man fikk blant annet reinsogn og distriktsgrenser. For Kautokeinos vedkommende finnes flere detaljerte oversikter fra 1900-tallet over siidaene, familier og personer tilknytta disse, samt sommer- og vinterbeiteområdene deres.

Reindriftssamer og fastboende har gjennom svært lang tid hatt et nært og tett samarbeid, og gode sosiale relasjoner. Den fastboende hadde sytingsrein i flyttsamenes flokk. Dette var rein som de brukte blant annet til transportformål vinterstid. Reindriftssamen hadde på sin side opptil flere stabbur på gården hos den fastboende hvor han oppbevarte saker og ting som ikke var i bruk akkurat da. I tillegg, og det var ikke det minst viktige, så hadde han husrom for seg og sin familie når han var nede hos sin *verdde* i bygda. Begge kalte nemlig hverandre gjensidig for *verdde* – venn/gjestevenn. Denne institusjonen var funksjonell for begge partene. Reindrifftslova av 1978 hvor det ble forbudt for fastboende å ha eget reinmerke, bidro sterkt til en endelig svekkelse av *verdde*-ordninga.

Grender og fast bosetning utvikler seg særlig i løpet av 1700-tallet – først på kirkestedet, hvor man finner gårdsbruk rundt midten av århundret. Kildene blir bedre utover på 1800-tallet, og man ser bl.a. at gårdbrukerne i Kautokeino trekkes frem som gode eksempler for andre distrikter. Jordbruket var likevel i stor grad ekstensivt med slåtteplasser som kunne ligge langt fra hjemgården. I tillegg til gress var reinlav et meget viktig fôremne for husdyra. Man dreiv en utprega kombinasjonsvirksomhet, hvor man i tillegg til produktene fra gårdsdrifta, livnærte seg av jakt, fangst og innlandsfiske – som nesten også var som en basisnæring å regne. Denne varierte utnyttelsen av alle tilgjengelige naturgoder varte også gjennom 1900-tallet til et godt stykke inn i etterkrigstida. Salg av brensel og transportvirksomhet med rein ga også inntekter til en del fastboende. Etter at multene ble en salgsvare, var de likeledes av stor betydning for husholdsøkonomien. Rundt 1990 erfarer man at jordbruket i betydelig grad er blitt et tilnærma eneyrke, etter det mønsteret man hadde ellers i landet.

Når det gjelder formelle jordeiendomsforhold var det i 1775 gjennom den såkalte jorddelingsresolusjonen, gitt av kongen i København, bestemt at jordstykker i Finnmark kunne

utmåles til privat eiendom. Enkelte rettshistorikere har meint at den hadde mindre relevans for Indre Finnmark, og det gikk nesten hundre år før de første eiendommene ble matrikulert i Kautokeino. Naturlig nok dreide dette seg om enger og jorder som allerede var i bruk, og som fikk en formell stadfestelse gjennom matrikulering. Man merker seg også at jordstykker som folk hadde tatt i bruk, omtales som *eiendommer* på 1830-tallet.

Når det gjelder rettsoppfatninger finner man at det har vært uskrevne regler for bruken av naturgodene. Det gjelder jakt- og fangstområder, bærplukking, m.v. De enkelte bygdene og grendene hadde sine områder som de hadde brukt over tid, og følte at de hadde førsteretten til.

Etter at Kautokeino ble knytta til veinettet både i Norge og Finland, førte dette til meget sterk konkurranse om naturgodene, og det ble vanskelig å opprettholde de tilvante bruksmønstrene.

3.17 Referanser

Adelaer, Henrich (1938) Henrich Adelaer i Finnmark 1690. I serien *Finnmark omkring 1700 NNS I, 4*. Utg.v/Ole Solberg. Oslo 1938

Aikio, Samuli/Luobbal Sámmol Sámmol (2017) *Davvisámi báikenamat*. Ohcejohka

Andersen, Svanhild, red. (2002) Samiske landskap og Agenda 21. Kultur, næring, miljøvern og demokrati. Dieđut nr. 1/2002. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.

Andresen, Astrid (1991) Omstillingstid – Nomadisk reindrift i Torne lappmark og Troms 1840-1920. Universitetet i Tromsø.

Bakke, B./Jørgensen, I. (1981) *Statlig skogbruk gjennom 100 år. Noen emner fra Sør-Varangers skogbrukshistorie. Hovedoppgave i skogbrukshistorie*. Ås – Norges Landbrukshøgskole. Mai 1981 (Utrykt)

Bing, Lars Hess (1796) *Beskrivelse over Kongeriget Norge, Øerne Island og Færøerne, samt Grønland ...* Kjøbenhavn. Kjøbenhavn 1796.

Bjørge, Narve, Kaartvedt, Alf, Rian, Øystein, red. (1995) *Norsk utenrikspolitikk historie. Bind 1. Selvstendighet og union. Fra middelalderen til 1905*. Oslo.

Bottolfsen, Øystein (1990) *Finnmark fylkeskommunes historie 1840-1990*. Vadsø.

Budde, Samuel Bugge (1808): Blandede Efterretninger om Koutokejno's og Afjovarra's Præstegjeld Finmarken's Amt og Trondhjems Stift i Norge, af Samuel Bugge Budde, Stedets Sognepræst og Missionær for den finske Almue i Porsanger-fjorden, i Kjeelvik's Præstegjeld. Trykt i *Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere. Julii indtil December*. Utgiver: Lorenz Nikolai Fallesen. *Tovte og siste bind. Kjøbenhavn 1808*.

Bull, Kirsti Strøm, Oskal, Nils, Sara, Mikkel Nils (2001) *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie. 1852-1960*. Oslo.

Bull, Kirsti Strøm (2001) *Rettshistorie 1852-1960*. I Bull, Kirsti Strøm, Oskal, Nils, Sara, Mikkel Nils (2001) *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie. 1852-1960*. Oslo.

Dahl, Hans (1793). *Corographie over Vestfinmarken, om Guovdageaidnu Sognekald*. Topographisk Journal for Norge. 3die Hefte. Christiania 1793.

Dieđut nr. 3 1998. Lappekodisillen. Den første nordiske samekonvensjon. Pedersen, Steinar, red. Guovdageaidnu 1998.

Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk (DVF): *Vårjakt på ender i Kautokeino/Guovdageaidnu – Utredning fra et utvalg nedsatt av Direktoratet for vilt- og ferskvannsfisk, 14.08.84. Innstilling avgitt i mai 1985*.

Elenius, Lars, Lantto, Patrik, Enbuske, Matti, red. Luleå 2009. *Studier i norra Europas historia 7. Fredens konsekvenser. Samhällsförändringar i norr efter 1809*.

Ellingsen, Dag/Walsøe, Jan O (1981) *Guovdageaidnu Forligelses-Commission 1833-1907 – Et inntak til samisk sedvane og konfliktbehandling. Mellomfagsoppgave i kriminologi*. Univ. i Oslo. Våren 1981. Utrykt.

Fellman, Isak (1912) *Handlingar och uppsatser angående finska Lappmarken och lapparne I*. Helsingfors.

FIN - Finansdepartementet (1827) *Beskrivelse over Statens Eiendomme, forfattet deels i Aaret 1825 og deels i 1826*. Christiania

FIN - Finansdepartementet (1836): *Beretninger om den oeconomiske Tilstand i Norge, m.m. ved Udgangen af Aaret 1835, Underdanigst avgivne af Rigets Amtmænd*. Christiania.

FIN - Finansdepartementet (1843) *Beretning. Kongeriget Norges oeconomiske tilstand i Aarene 1836-1840*. Christiania.

Finmarken amts femårsberetninger. SSB.no. Søkeord - femårsberetninger.

Fjeldfin-Kommissionen (1886) *Indstilling fra den ved Kongelig Resolution af 8de Mai 1875 nedsatte finmarkske Fjeldfin-Kommision*. Til Den Kongelige Norsk Regjerings Departement for det Indre. Datert Lerberg i Eker, 30.12.1885. Utgitt, Christiania 1886.

Fjellgren, Ellen Simma: *Utdrag ur domböckerna över Torneå lappmark - perioden 1660 – 1746*, (Utrykt) Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu 1981.

Gjerde, A. (1986) *Samisk befolkning i Nord-Norge år 1900. Tabeller*. En Undersøkelse for Nordisk Samisk Institutt. Guovdageaidnu. Utrykt.

Gjessing, Guttorm (1956) Mountain-Saames (Mountain-Lapps) Fishing at the Sea-Coast in the 17th and 18th Centuries. In *Arctica. Studia ethnogahpica Upsaliensia*. XI. Uppsala 1956.

Guttormsen, Helge (2005) *Fra istid til Læstadius*. Lyngen regionhistorie. Bind 1. Lyngen bygdebok.

Hagemann, Axel: *Flytlappernes Skogødeleggelser i Tromsø Stift*. (Finnes i A.B. Wessel, red. 1918).

Hansson, Kristian (1957) *Norsk kirkerett*. Oslo.

Hågvar, Geir (2006) *Den samiske rettsdannelse i Indre Finnmark. Om nordsamenes rettsorden, grunnlovsvernet og selvbestemmelsen*. Dieđut 2 – 2006. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.

Hågvar, Geir (2014) *Den samiske rettsdannelse i Indre Finnmark. Bind 2. Om retten til grunn og naturressurser. Om rettstenkningens vei over en kulturkløft*. Dieđut 1 - 2014. Sámi Allaskuvla. Guovdageaidnu

Helland, A. (1905) *Finmarkens Amt I*. Kristiania

Helland, A. (1906) *Finmarkens Amt II*. Kristiania

Helland, Amund (1906) *Finmarkens Amt III*. Kristiania

Hætta, Johan Mathis K./Tráktor-Máhtte (2011) *Dálon – Livet for en småbruker i Guovdageaidnu på 1920-40 tallet/Dálona eallin Guvodageainnus 1920-40 loguin*. Davvi Girji.

Hætta, Johan Mathis K. (2005) *Med godstog over vidda/Gálvoráidu duoddariid badjel 1945-75*.

Hætta, Odd Mathis (2016) *Samebygder på Finnmarksvidda – natur, bosetting og kultur sett i et økologisk perspektiv* – Bind 1. Alta 2016,

Hætta, Odd Mathis (2016) *Samebygder på Finnmarksvidda 2 – materiell og immateriell kultur sett i et økologisk perspektiv* – Alta 2016.

Indredepartementet (1858) *Beretning. Kongeriget Norges om økonomiske Tilstand Aarene 1851-1855 med tilhørende Tabeller*. Christiania 1858.

Indredepartementet (1867 og 1868) *Beretning om Rigets Oeconomiske Tilstand. Aarene 1861-1865. Første Hefte. De af Rigets Amtmænd afgivne spesielle Beretninger*. Christiania.

Indredepartementet (1873) *Norges offisielle Statistik udgiven i Aaret 1873. C. No. 2. Beretninger om Amternes Oeconmiske Tilstand. Aarene 1866-1870*. Christiania.

Innstilling 1904. *Indstilling fra den ved Stortingets Beslutning af 27de Juli 1897 og kongelig Resolution af 9de September s. Aa. nedsatte Kommission, der har havt at tage under Overveielse, hvilke Lovregler m.v. vedkommende Lappevæsenet der bliver at istandbringe, efterat Lov om Lapperne i de forende Kongeriger Norge og Sverige af 2den Juni 1883 er traadt ud af Kraft*. Kristiania 1904.

Jebens, Otto (1993) Hvem er eier av de tidligere umatrikulerte områdene i Finnmark. Otto Jebens' fremstilling. I *NOU 1993: 34*, s. 266-295. Oslo.

Jebens, O. (1999) *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*. Oslo.

Johnsen, O. A. (1922) *Finmarkens politiske historie*. Kristiania

Kaartvedt, Alf (1995) *Fra konge til regjeringskontrollert utenrikspolitikk*. I Bjørge, Narve, m. fl. red. 1995

Kalstad, Johan Albert/Storm, Dikka: Kap. 3.2.3. Bosetning og ressursutnytting. I *NOU 1978: 18 A. Finnmarksvidda – natur – kultur*, hovedkapittel 3 – Finnmarksviddas kulturhistorie.

Guovdageaidnu kommune: Generalplan for Guovdageaidnu 1977 – 1988. 1. Oktober 1978. 2. opplag.

Keilhau, B.M. (1831) *Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828*. Christiania

Keskitalo, Alf Isak (1998). *Guovdageainnu suohkangirji/Guovdageaidnu sognebok*. Guovdageaidnu.

Utne, Martha Brock, red, (1932). NNS I. Finnmark omkring 1700. Knag, Niels (1695) *Matricul og Beschrifuelse ofuer Findmarchen for Anno 1694*. Første hefte. To jordebøker fra 1694.

Knag, Niels (1704/1923) *Av Lagmand Niels Knags Relation, 2. August 1704*. Trykt hos Johnsen 1922, s. 320-323.

Lantto, Patrik (2009) Gränsstängningar, tvangsförflyttningar och samisk politisk mobilisering. I Elenius, Lars, m.fl. red. 2009.

Marainen, Johannes (1989 a) Kodicillen och samisk nationstillhörighet. I *Lappcodicillen av 1751 – var det samernas Magna Charta?* Dieđut nr. 1. 1989. Guovdageaidnu.

Marainen, Johannes (1989 b) Riksgrensene och samers statstillhörighet. I Aarseth, Bjørn, red: *Grenser i Sameland*. Serien: Samiske samlinger XIII. Norsk folkemuseum. Oslo.

Knag, N. (1932). Utgitt v/O.Solberg/M.B. Utne. To jordebøker fra 1694. I *NNS I. Finnmark omkring 1700, Første hefte*. Oslo

Kongelige Propositioner og Meddelelser fremsatte paa fjortende ordentlige Storthing i 1854. Stortingsproposisjon nr. 13. andre del. *Den Norske Regjerings underdanigste Indstilling af 18de Januar 1854, som ved Kongelig Resolution af 31te samme Maaned Naadigst er bifaldt*.

Korpijaakko, Kaisa (1986) *Yttrande över Guovdageaidnu lappbys (samesidas) nordgräns, d.v.s. dess gräns mot Danmark/Norge före dess införlivande med detta rike år 1751*. Enontekis. Augusti 1981. Utrykt.

Korpijaakko, Kaisa (1985) Samerna och jordägarerätten 1. Lappmannarättigheternas privaträttsliga från 1500-talet till medlet av 1700-talet. *Dieđut nr. 3 – 1985*. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.

Korpijaakko, Kaisa (1985) Samerna och jordägarerätten 2. Jorbeskattning, jordnaturer, nybyggarverksamhet och skogslagstiftning i Lappmarken från 1500-talet till medlet av 1700-talet. *Dieđut nr. 4 – 1985*. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu.

Kraft, Jens: *Det Nordenfjeldske Norge topographisk statistisk beskrevet. Sjette Deel*. Christiania 1835. Leem, K. (1767) *Beskrivelse over Finmarkens Lapper*. København.

Lov om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnerne i Finmarkens Amt. Vedtatt 23.6.1888.

Nielsen, Jens Petter (1990). *Altas historie. Bind 1. De glemte århundrene (1520 – 1826)*. Alta kommune.

Nielsen, Jens Petter (1995). *Altas historie. Bind 2. Det arktiske Italia (1826 – 1920)*. Alta kommune.

Nielsen, Jens Petter., red. (2001) Medforfattere Kjell Roger Eikeset og Kari Heitmann- *I storlaksens rike. Historien om Altaelva og Alta Laksefiskeri Interessentskap*. Alta.

Nielsen, Konrad. 1962. *Lappisk ordbok. Bind III. N –Æ*. Oslo

Mosli, Jens Halvdan/Nilsen, Ragnarutg. (2014) : *Inn fra vidda. Hushold og økonomisk tilpasning i reindrifta i Guovdageaidnu 1960-1993*. NORUT Samfunnsforskning rapport SF 17/94.

Nissen, Kristian (1911-12) *Finmarkens renbyer, 1911-12*. (Håndskrevet dokument. Norsk folkemuseum, Samisk seksjon. Oslo.

Nissen, Kristian (1920) *Fjeldfinnerne og rendriften i Finmarken*. I Schøyen, Carl. Red. 1920.

Nissen, Kristian (1924) *Reindriften i Finnmark*. I *Finmarkens Amt. Beretning om den økonomiske tilstand i Finmarkens amt i femaaret 1911-1915* (s. 13-19). Fins i SSB 1924.

Nissen, Kristian: Vardøhus Amts (Lehns) Justisprotokoller. Kristian Nissens etterlatte papirer. Avskrift av Qvigstads Optegnelser fra gamle justisprotokoller, m.v. vedr. Finmarkens historie. Universitetets (Oslo) håndskriftsamling, Ms 40 3051. U.å. (Kopier derfra 18.7.79).

Nordisk Samisk Institutt (NSI): Utmarksnæringen i Porsanger og Guovdageaidnu kommuner. I *NOU 1978: 18 A. Finnmarksvidda – natur – kultur*, s. 247 – 267.

Norges Handelskalender 1934/35.¹⁴²

Norsk biografisk leksikon VIII (1938) Oslo.

Norsk historisk leksikon (1999) Oslo.

NOU 1978: 18 A. Finnmarksvidda – natur – kultur. Oslo.

NOU 1997: 5. *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett*.

Nuorttanaste, nr. 10, november 2018.

O. No. 33. 1863. *Om Udfærdigelse af en Lov angaaende Afhændelse af Statens Jord i Finmarken*.

Olsen, M./Qvigstad J. red. (1924) *Norske Gardnavne. Oplysninger samlede til brug ved matrikkelens revision (...) af O. Rygh. Attende bind (Tillægsbind). Finmarkens amt*. Bearbejdet af J. Qvigstad og Magnus Olsen. Kristiania

Oskal, Nils/Sara Mikkel Nils (2001) Reindriftssamiske sedvaner og rettsoppfatninger om land. I Bull, Kirsti Strøm, Oskal, Nils, Sara, Mikkel Nils (2001) *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie. 1852-1960*. Oslo.

Oth. Prp. No. 27 (1887) *Om Udfærdigelse af en Lov angaaende Fjeldfinnerne i Finmarkens Amt*.

Palmstierna, C.F (1932) *Sverige, Ryssland och England 1833-55. Kring novembertraktatens förutsättningar*. Stockholm.

Paus, Hans: *Samling til Finmarkens Beskrivelse*. Ca. 1755. Avskrift i 1872, etter manus i det store kongelige bibliotek i København. Finnes i Kildeskriftfondets samling, nr. 272. Oslo.¹⁴³

Paus, Hans (1908) *Sorenskriver Hans Paus's Inberetning av 1769 om Finmarkens økonomiske tilstand med forslag om dens forbedring samt Bidrag til hvalfangstens historie*. Vadsø.¹⁴⁴

Päiviö, Nils-Johan: *Från skattemannarätt till nyttjanderätt. En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från slutet 1500-talet till 1886 års renbeteslag*. Uppsala Universitet 2011.

¹⁴² Store Norske Leksikon, internet: *Norges Handels-Kalender, fortegnelse opprinnelig utgitt av S. M. Bryde, Oslo, første gang 1878. Kom fra først av hvert tredje år, senere hvert annet år og fra 1973 årlig. Var inndelt etter fylke og kommune gis opplysninger om alle næringsdrivende, institusjoner, organisasjoner m.m.*

¹⁴³ Sverre Tønnesen oppgir at verket er forfatta rundt 1750 (Tønnesen 1989: 410). Det må imidlertid være noen år yngre, da man i teksten bl.a. finner opplysninger fra 1754 (s. 175). Paus nevner også et dokument fra 1763.

¹⁴⁴ Forord ved A.B.W – åpenbart Andreas Bredal Wessel (Distriktslege i Sør-Varanger).

Pedersen, S. (1994) Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig. Trykt som del I i *NOU 1994:21 - Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*.

Pedersen, S. (2001) Fra bruk av naturgodene etter samiske sedvaner til forbud mot jordsalg til ikke-norsktalende. I *NOU 2001:34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger*.

Pedersen, S. (2008) Lappekodisillen i nord 1751-1859 – Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke. *Dieđut nr. 3*, 2008. Guovdageaidnu.

Pedersen, S. (2009) Lappkodisillen och samernas rättigheter – från freden 1809 till gränsstängningarna 1852 och 1889. Trykt i Elenius, Lars, Lantto, Patrik, Enbuske, Matti, red: *Studier i norra Europas historia 7. Fredens konsekvenser. Samhällsförändringar i norr efter 1809*. Luleå 2009.

Pedersen, S. (1997) Norsk-svensk nei til å overta det nordligste Finland i 1859. I Rett og historie. I *Festskrift til Gudmund Sandvik*. Red. Michalsen, Dag, og Sprauten, Knut. Oslo 1997.

Prestbakmo, Hans: Bruken av utmarksressurser i Finnmark i dette århundret. I *NOU 1994: 21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*.

Qvigstad, Just (1938) *De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker*. 1938.

Qvigstad, J/Wicklund. K. B. (1907) Dokumenter angaaende flytlapperne m.m. Renbeitekommissionen af 1907. Bind II. Kristiania.

Rasmussen, Siv (2016) *Samisk integrering i norsk og svensk kirke i tidlig nytid. En komparasjon mellom Finnmark og Torne lappmark*. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor – Mai 2016. Universitetet i Tromsø. Nettutgave

Rathke, J. (1907) Afhandlinger om de Norske Fiskerier og Beretninger om reiser i årene 1795–1802 for å studere fiskeriforhold m.v., Selskabet for de Norske Fiskeriers Fremme. Bergen.

Ravna, Øyvind (2013) *Finnmarksloven – og retten til jorden i Finnmark*. Oslo.

Reindriftsadministrasjonen (1994) *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og Distriktsinndeling*. Alta.

Riseth, J.Å., Tømmervik, H., Bjerke. J.W. (2016) North Scandinavian Sámi reindeerherding between government policies and winter climatevariability (1835 – 2010). I *Journal of Forest Economics* 24, 2016.

Rode, Fredrik (1842) *Optegnelser fra Finnmark. Samlede i Aarene 1826 – 1834*, og senere udgivne som et Bidrag til Finmarkens Statistik. Skien.

Riksarkivet (2014). Finnmarkskommisjonen 1826. Undersøkelse ang. *Midlerne til Finmarkens Opkomst*. Transkripsjon av kommisjonens protokoll og forslag – utført av Riksarkivet

Sandring, Wetle Lars Wisløff (2017) *Hverdagsliv i Søer Wehr Sogn og Koutken anno 1690* Masteroppgave i historie, Univ. I Tromø.

Sandvik, Gudmund «Ei forelda lære: «Statens umatrikulerte grunn i Finnmark», i Thuen red. 1980.

- Sandvik, G. (1993) Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv. Vedlegg I til NOU 1993: 34. Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark. Oslo
- Schanche, Audhild (2002). Meahcci – den samiske utmarka. I Andersen, Svanhild, red. 2002.
- Schnitler, Peter (1962) *Major Peter Schnitlers Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742 – 1745*. Bind I v/Kristian Nissen og Ingolf Kvamen. Oslo.
- Schnitler, Peter (1985) *Major Peter Schnitlers Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742 – 1745*. Bind III, v/Hansen, Lars Ivar og Schmidt, Tom. Oslo
- Schou, J. H., red. (1795) *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve (...) VII Deel. Aarene 1778 - 1780*. København.
- Skoghøy, Jens Edvin (1998) Urfolkskonvensjonens betydning for samenes rettigheter til grunn og ressurser. I *Festskrift til Per Stavang. Stat, politikk og folkestyre*. Bergen.
- Schøyen, Carl, red. (1920) *Nordlandet*. Kristiania.
- Solbakk, Aage (2019) Transkriberinger av danske (norske) skattelister for Kautokeino, 1783 – 1715.
- Solberg, O, red. (1942) Lilienskiold, Hans *Speculum Boreale*. I *NNS IV. Bd. 2. Annet hefte*. Oslo.
- Solem, Erik. 1970. *Lappiske rettsstudier*. 2. Utgave. (Første utgave 1933). Oslo.
- Spilling, K. (1920) *Av Finmarkens skogret*. Kristiania.
- SSB (1973) *Folke- og bolig telling 1. November 1970. 2011 Guovdageaidnu*. Oslo.
- SSB (1879) *Norges offisielle Statistik udgiven i Aaret 1879. Beretninger om Amternes Oeconomiske Tilstand. Aarene 1871-1875. Udgivne af det Statistiske Centralburerau*. Christiania.
- SSB (1884) *Norges offisielle Statistik. Ny række udgiven i aaret 1884. Beretninger om Amternes oekonomiske tilstand. Femaaret 1876 – 1880. Udgivet af det Statistiske Centralbureau. Andet bind. Christiania 1884*.
- SSB (1890) *Norges offisielle Statistik. Beretninger om Amternes økonomiske Tilstand. Femaaret 1881 – 1885. Udgivne af det Statistiske Centralbureau. Andet bind. Kristiania*.
- SSB (1894) *Norges offisielle Statistik. Beretninger om Amternes økonomiske Tilstand Femaaret i 1886-1890. Udgivne af det Statistiske Centralbureau. II. (Stavanger-Finmarken.) Kristiania*.
- SSB (1899) *Norges offisielle Statistik. Beretninger om Amternes økonomiske Tilstand Femaaret 1891 – 1895. Udgivne af det Statistiske Centralbureau. II. (Stavanger – Finmarken.) Kristiania*
- SSB (1905) *Norges offisielle Statistik. Fjerde Række. no. 106. Beretninger om Amternes økonomiske Tilstand Femaaret 1896 – 1900. Udgivne af det Statistiske Centralbureau. II. (Stavanger – Finmarken.) Kristiania*

SSB (1911) Norges offisielle Statistik. v. 93. Beretninger om Amtenes økonomiske Tilstand 1901 – 1905. Afgivne i henhold til den norske Regjerings Resolution af 9. juni 1905. Udgivet af det Statistiske Centralbureau. II (Stavanger – Finmarken). Kristiania

SSB (1915) Norges offisielle Statistik. Beretninger om Amtenes økonomiske Tilstand 1906 – 1910. Afgit i henhold til den norske Regjerings Resolution af 9. juni 1905. Udgivet af det Statistiske Centralbureau. II. (Stavanger – Finmarken.) Kristiania.

SSB (1924) *Norges offisielle Statistik. Beretninger om Amtenes Oekonomiske Tilstand. 1911 – 1915.* Avgit i henhold til den norske Regjerings Resolution av 9. juni 1905. Udgivet av Det Statistiske Centralbureau. II. (Stavanger – Finmarken). Kristiania. 1924

Steen, Adolf: *Fjellkirken Masi Zion*. Trondheim 1972.

Steen, Adolf: *Guovdageaidnu gamle kirke*. Trondheim 1969.

Steen, Adolf: *Guovdageaidnustudier*. Bind III av Samiske samlinger. Norsk Folkemuseum. Red. Nesheim, Asbjørn. Oslo 1956.

Steen, Adolf (1962) Masi – en samebygd. Bind VI av Samiske samlinger. Red. Nesheim, Asbjørn. Norsk folkemuseum.

Sundland, Erik (2019) Tabell over matrikuleringene i Guovdageaidnu i 1869, og bakgrunnen for disse (Personlig meddelelse fra Erik Sundland, Vadsø.

Thuen, Trond, red. (1980) Samene – urbefolkning og minoritet. Tromsø – Oslo – Bergen.

Tromholt, Sophus (1885) *Under Nordlysets Straaler*. Kjøbenhavn.¹⁴⁵

Turi, Klemet Nilsen (1982) *Áiggit rivdet. Jår' galæd'ji' Å/S*

Tønnesen, Sverre. (1979) *Retten til jorden i Finnmark. Rettsreglene om den såkalte «Statens umatrikulerte grunn» - en undersøkelse med særlig sikt på samenes rettigheter* (2. utg.) Bergen – Oslo - Tromsø.

Tønnesen, Sverre. Eiendomsforhold og bruksretter. I *NOU 1978 : 18 A. Finnmarksvidda – Natur – Kultur*.

UD. Norges traktater 1661 – 1966. Bd. 1. 1661 – 1944. Oslo 1967.

Vorren, Ørnlv (1962) *Finnmarksamenes nomadisme I og II*. Oslo.

Vorren, Ørnlv (1978) Kap. 3.3.2. Bosetning og ressursutnytting under veidekulturen og dens differensiering, i *NOU 1978:18 A Finnmarksvidda - Natur - kultur*.

Vorren, Ørnlv (1998). Reindriften som livsform. I *Keskitalo 1998*, s. 323 ff.

Ytreberg, N. A. (Vadsø) *Finnmark landbruksselskap 1859-1959*. Vadsø.

¹⁴⁵ Her er brukt et gjenoptrykk v/Samisk høgskole/Nordisk Samisk Institutt. Alta 2007.

Aarseth, Bjørn, red. (1989) *Grenser i Sameland*. Serien: Samiske samlinger XIII. Oslo 1989.

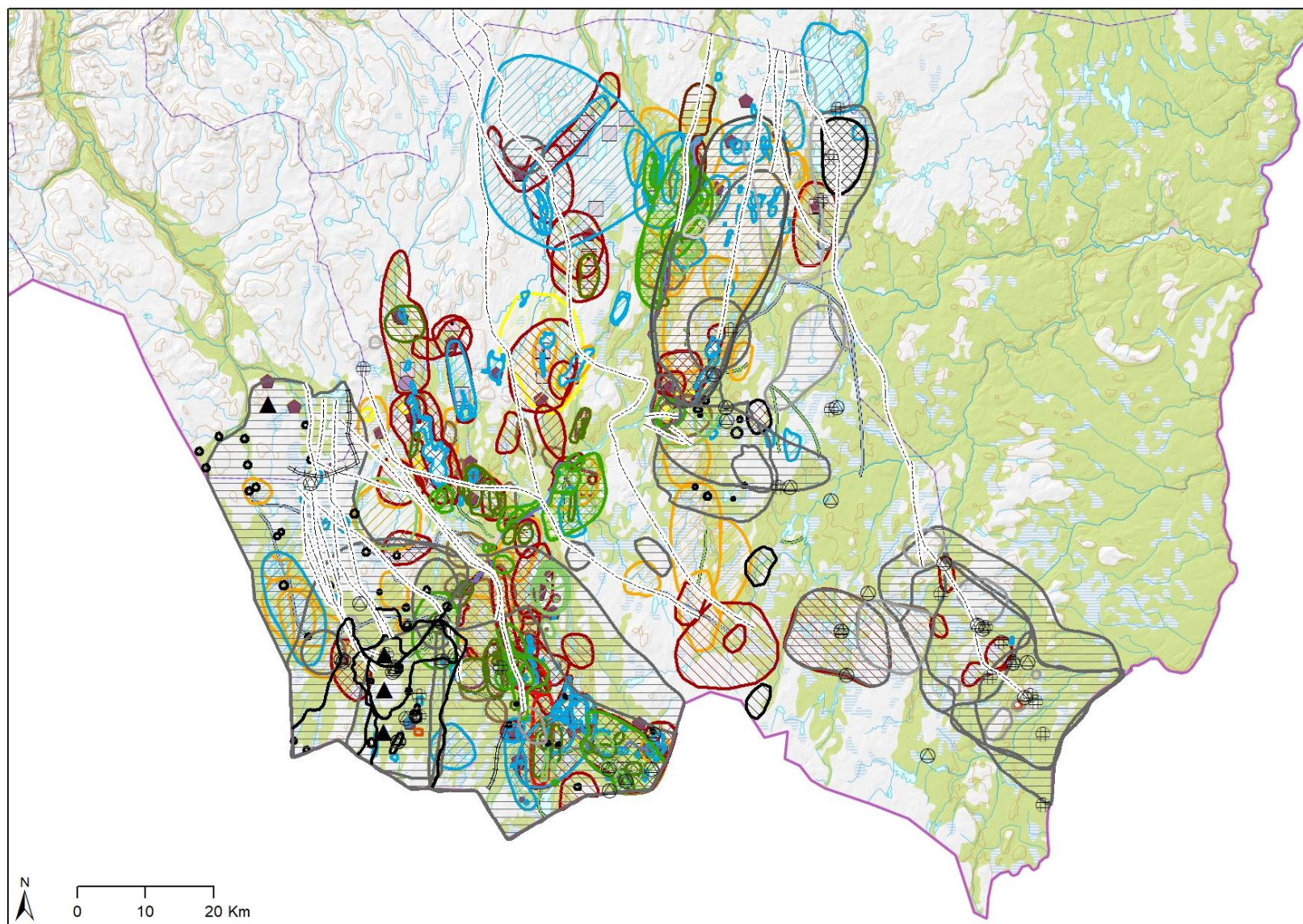
Aarseth, Bjørn (1989) Grenseoppgjørene og konsekvensene av disse for den nordsamiske bosetting i Norge. I *Grenser i Sameland*. Serien: Samiske samlinger XIII. Red. Aarseth, Bjørn. Oslo 1989.

Aarseth, Ola (1986). *Adolf Steen – Guovdageaidnuslekter*. Revidert og utvidet av Ola Aarseth. Bind XIV. Samiske Samlinger. Norsk folkemuseum. Redaktør: Bjørn Aarseth.

Forkortelser

Art.	Artikkel
Bd.	Bind
Bil.	Bilag
Br.	Brev
Chra.	Christiania
Dat.	Datert
DNTF	Den Norske Turistforening
Dok.	Dokument(er)
FA	Finmarkens Amt
FA.	Finmarkens Amt
FaaB.	Forordninger og aabne Breve
FAB.	Finmarkens Amts FemaarsBeretninger
FIN.	Finansdepartementet
Forf.	Forfatter(en)
HT	Historisk tidsskrift
ID	Indredepartementet
JD	Justisdepartementet
Jf.	Jamfør
Kgl.res.	Kongelig resolusjon
Kst.	Konstituert
KUD	Kirke- og undervisningsdepartementet
NBL	Norsk biografisk leksikon
Ngn.	Nogen (noen)
NHL	Norsk historisk leksikon
NNS	Nord-norske samlinger NOF
NOU	Norges offentlige utredninger

NRA	Det norske riksarkiv, Oslo
NSI/SI	Nordisk Samisk Institutt/Sámi Instituhtta
O. No.	Odelstingsproposisjon nummer
OAJ. saml.	Oscar Albert Johnsens samling
Ot. prp.	Odelstingsproposisjon
Pk.	Pakke
Prot.	Protokoll
SATØ	Statsarkivet i Tromsø
SI/NSI	Sámi Instituhtta/Nordisk Samisk Institutt
SRA	Det svenske riksarkiv
SRU	Samerettsutvalget (i Norge)
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
UD	Utenriksdepartementet
Utg.	Utgitt

Figur 6: Informanternes stedfestede informasjon om bruk av områder og naturressurser i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket

4 Bruk og rettsoppfatninger i reindriften

Elisabeth Librekt Olsen, Sanne Bech Holmgaard og Hans Tømmervik

Kapitlet redegjør innledningsvis for hovedtrekk i utviklingen av reindriften i utredningsområdet frem til andre verdenskrig. Videre kartlegges ressursbruk og rettsoppfatninger i reindriften med hovedvekt på tiden fra 1940 og framover. Utredningen baserer seg på både skriftlige og muntlige kilder med hovedvekt på intervjuer med representanter for reindriftnæringen i utredningsområdet. Formålet er å undersøke reindriftsutøvernes bruk av naturressursene og rettsoppfatninger knyttet til denne bruken. Dette gjøres gjennom en beskrivelse av innhold, omfang, varighet av næringens bruk, samt endringer over tid. Det redegjøres for hva reindriftsutøverne legger til grunn for en rettmessig fordeling av bruksområder, gjennom kunnskap om hvordan de oppfatter den tradisjonelle bruken av områdets ressurser samt rettighetsforhold knyttet til dette. Kapitlets hovedfokus er på informantenes utsagn om den tradisjonelle og nåværende bruk av området, endringer i bruk, forholdet til andres bruk, samt rettsoppfattelser og synspunkter på myndighetenes reguleringer.

4.1 Naturgrunnlaget i Guovdageaidnu/Kautokeino

4.1.1 Geologi, vegetasjon og topografi

Berggrunnen i Finnmark kan grovt sett deles i to. Indre Finnmark domineres av grunnfjell, mens fjord- og kystområdene i det vesentlige består av yngre bergarter. Skillelinjen mellom de to hovedtypene av berggrunn går fra bunnen av Varangerfjorden mot Lakselv, før den bøyer av mot det punktet der fylkesgrensen mellom Troms og Finnmark møter riksgrensen mot Finland. Grunnfjellsområdene er vesentlig sure og tungt oppløselige bergarter med liten tilgang på plantenæring. Dette gir en fattig vegetasjon med lav- og lyngrike bjørke- og furuskoger. De yngre bergartene i vest er gunstigere for planteveksten og gir grunnlag for mer krevende vegetasjonstyper. Frodige høystaudebjørkeskoger i noen av dalgangene i Vest-Finnmark reinbeiteområde er en direkte følge av berggrunnen.

Berggrunnens betydning for plantenes vekstforhold kan være mindre i områder med løsmasser over berggrunnen. I de indre områdene av Finnmark ligger et tykt morenelag av grov masse som består av materiale fra det gamle grunnfjellet. Dette resulterer stort sett i fattige vegetasjonstyper med lav produktivitet, som gir særlig gode vilkår for lavbeiter. Klimaendringene i form av økt nedbør de siste årene har imidlertid resultert i at dvergbjørk og gressaktige arter har økt. Topografisk er indre deler av Vest-Finnmark gjennomgående preget av viddelandskap med store flater som er avbrutt av avrundede topper, mens landskapet mot kysten blir mer preget av fjell.

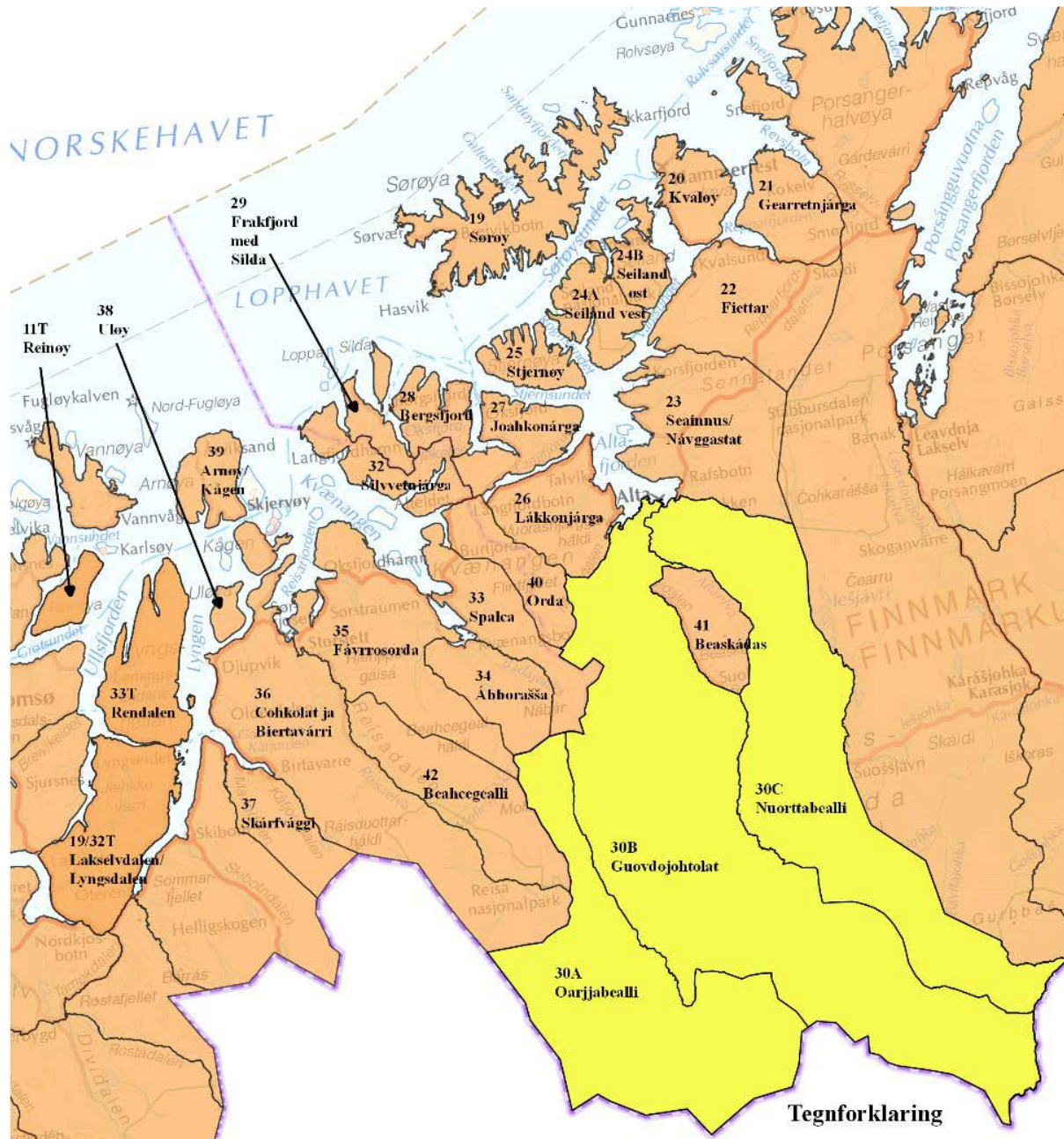
4.1.2 Klima

Reinens viktigste krav for gode vinterbeiter er en stabil, kald og tørr vinter med lite snø. Det er minst snø i de indre områdene og i indre fjordstrøk, der det normalt er 50-74 cm snø. For vinterbeitene er det bare den vestlige del av vestre sone som har noe mer snø, men også her er mengden begrenset i forhold til det samiske reindriftsområdet for øvrig. Området henger sammen med vår- og høstbeitene i Kautokeino, som stort sett har 75-100 cm snø på vinteren. Stabilt lave temperaturer reduserer risikoen for regn og dermed låste beiter. Finnmarksvidda har en gjennomsnittlig temperatur i januar som varierer fra -8 til under -16° C, med de laveste temperaturene i sørlige deler

av vidda. Det er ingen andre områder innen det samiske reindriftsområdet i Norge som har tilsvarende lav vintertemperatur og dermed et så godt klimatisk utgangspunkt for vinterbeite.

4.2 Dagens distriktsorganisering i Vest-Finnmark - Kautokeino

Vest-Finnmark reinbeiteområde består av 25 sommerbeitedistrikter og tre vinterbeitedistrikter.

Figur 7: Kart over reinbeitedistriktene i Vest-Finnmark reinbeiteområde. Kilde: www.Kilden.nibio.no.

Reinbeitedistriktet er både et offentligrettslig og et privatrettslig organ. Distrikters forvaltningsrettslige oppgaver framgår av reindriftslovens §§ 8 tredje ledd, 22 første og annet ledd, 23 annet ledd og 24. Reindriftsloven tilleggjer også distriktsstyret ved lederen en privatrettslig rolle,

ved at det med hjemmel i reindriftslovens § 8 annet ledd blant annet kan inngå forlik, saksøke og saksøkes på vegne av reiene i distriktet i felles anliggender.

Reindriftsstyret vedtok distriktsgrenser for vår/høst/vinterbeitene i Vest-Finnmark i 2004, jf. figur 7 distrikter merket gult. Inndelingen i distrikter innebar at vinterbeitene i Kautokeino ble delt inn i tre distrikter, henholdsvis distrikt 30 A Oarjjabealli (heretter Vestre sone), 30 B Guovdajohtolat (heretter Midtre sone) og 30 C Nuorttabealli (heretter Østre sone).

Sommerbeitedistriktene i Vest-Finnmark består av totalt 36 sommersiidaer. Sommersiidaene brytes opp og danner mindre vintersiidaer når de flytter fra høstbeite og inn på vinterbeitene i Kautokeino. Totalt er det 53 vintersiidaer i Vest-Finnmark. Av sommerbeitedistriktene er det syv distrikter som flytter inn på vinterbeite i Østre sone, tolv flytter inn på vinterbeite i Midtre sone, mens seks sommerbeitedistrikter flytter inn på vinterbeite i Vestre sone. Følgende distrikter flytter inn Kautokeino Østre Sone: 19 – Sállan/Sørøy, 21 – Gearretnjárga, 22 – Fiettar, 23 – Seainnus/Návvgastat, 24A – Oarje-Sievju/Seiland Vest og 24B – Nuorta-Sievju/Seiland Øst. Følgende distrikter flytter inn på vinterbeite i Kautokeino Midtre Sone: 25 – Stierdná/Stjernøy, 41 – Beaskádas, 26 – Lákkonjárga, 27 – Joahkonjárga, 28 – Cuokcavuotna/Bergsfjord, 29 – Seakkesnjárga ja Sildá/Frakfjord med Silda, 32 – Silvvetnjárga, 33 – Spalca, 40 – Orda, 11T – Ráidná/Reinøy, 33T – Ittunjárga/Rendalen og 19/32T – Ivgoláhku/Lakselvdalen/Lyngsdalen. I vestre sone flytter følgende distrikter inn: 34 – Ábborašša, 35 – Fávrrsorda, 36 – Cohkolat, 37 – Skárfvággi 39 – Árdni/Arnøy/Kågen/Gávvir og 42 – Beahcegealli.

Samtlige sommerbeitedistrikter er representert i distriktsstyrene for Østre og Vestre sone. I Midtre sone har Reindriftsstyret godkjent at distriktsstyret skal bestå av åtte representanter.

Representasjonen i midtre sone er basert på siidaene på høstbeitene. De siidaer som er for seg selv på høstbeite har én representant hver i distriktsstyret. De siidaer som er sammen på høstbeite deler på én representant i distriktsstyret. Dette innebærer at representasjonen i distriktsstyret rulleres på de ulike siidaene som deler høstbeite.

I likhet med øvrige distrikter skal distriktsstyrene også for Østre, Midtre og Vestre sone utarbeide bruksregler. Distriktsstyret har utarbeidet bruksregler for Vestre sone. Fylkesmannen har etter reindriftslovens § 58 utarbeidet bruksregler for Østre sone, da distriktsstyrets arbeid ikke førte frem.

Representantene som velges inn i distriktsstyret for vinterbeitedistriktene oppnevnes fra sommerbeitedistriktene (Østre og Vestre sone) eller fra siidaene på høstbeitene (Midtre sone). Dette innebærer at representantene i distriktsstyrene ikke samarbeider om bruksregler og distriktplan i alle årstidsbeitene.

Vintersiidaene, for eksempel i Midtre sone, har ansvaret som ifølge loven skal ivaretas av distriktsstyret på vinterbeite. Dette gjelder blant annet ansvaret for bruk og vedlikehold av gjerder og andre fellesanlegg. Vintersiidaene eier og vedlikeholder disse anleggene. På høstbeite forvalter distriktsstyret bruk og vedlikehold av gjerder og andre anlegg.

Ressursregnskapet for reindriften bygger i hovedsak på reieneernes reindriftsmeldinger, samt opplysninger fra listeførte slakterier. Tabell 1, 2 og 3 gir en oversikt over distriktene i Østre, Midtre og Vestre sone. Tallene er fra Ressursregnskapet for reindriftsnæringen 2018/2019 (Landbruksdirektoratet 2019).

Tabell 1: Nøkkeltall for reindriften i Østre sone.

Distrikt	Areal km ²	Fastsatt reintall	Reintall ¹⁴⁶	Totalt slakteuttak	Antall siidaandeler	Personer i siidaandelene	Sommer-siidaer
19 – Sállan/Sørøy	818	-	4853	995	10	82	3
20 - Fálá/Kvaløy	336	2000	2407	486	6	25	1
21 - Gearretnjárga	482	2400	2262	392	8	35	1
22 - Fiettar	990	5239	6113	1625	14	107	1
23 - Seainnus/Návvgastat	1187	6600	6480	3086	15	124	4
24A - Oarje-Sievju/Seiland Vest	359	1250	1240	384	6	41	2
24B - Nuorta-Sievju/Seiland Øst	225	1200	470	50	3	19	2

Tabell 2: Nøkkeltall for reindriften i Midtre sone.

Distrikt	Areal km ²	Fastsatt reintall	Reintall ¹⁴⁶	Totalt slakteuttak	Antall siidaandeler	Personer i siidaandelene	Sommer-siidaer
25 – Stierdná/Stjernøy	246	1450	1153	120	6	47	2
41 - Beaskádas	400	2800	3192	433	5	53	1
26 - Lakkonjárga	584	5250	4867	1470	16	154	1
27 - Joahkonjárga	396	-	4452	730	13	107	1
28 – Cuokcavuotna/Bergsfjord	273	900	883	105	3	23	1
29 - Seakkesnjárga ja Silda	189	1100	1196	385	3	17	1
32 - Silvvetnjárga	384	2100	2100	715	6	72	2
33 - Spalca	609	-	5229	1893	17	137	1
40 - Orda	416	4750	5923	2726	14	107	1
11T – Ráidná/Reinøy	148	600	530	117	2	13	1
33T – Ittunjárga/Rendalen	614	900	887	182	3	24	1
19/32T – Ivgoláhkku/Lakselvdalen/Lyngsdalen	873	2300	2177	642	6	24	2

¹⁴⁶ Ukorrigerte tall per 31.mars 2019.

Tabell 3: Nøkkeltall for reindriften i Vestre sone

Distrikt	Areal km ²	Fastsatt reintall	Reintall ¹⁴⁶	Totalt slakteuttak	Antall siidaandeler	Personer i siidaandelene	Sommer-siidaer
34 - Ábborašša	483	4200	4335	1951	11	97	1
35 - Fávrrósorda	1253	-	6398	1872	16	83	1
36 - Cohkolat	2079	6900	7054	1892	13	65	1
37 - Skárfvággi	445	1650	1268	226	3	18	1
39 – Árdni/Arnøy/Kågen/Gávvir	364	2000	1892	430	8	40	1
42 - Beahcegealli	922	2700	2693	1017	5	34	1

4.3 Ørnulf Vorrens beskrivelser av reindriften i Finnmark

Ørnulf Vorren har i Finnmarkssamenes nomadisme I og II 1962 gitt en fullstendig beskrivelse av de ulike reinbeitedistrikters bruk av beiteområdene og flyttingene i Finnmark og Nord-Troms slik situasjonen og flyttemønsteret var midten av 1950-åra (NOU 1994). Sammenligner en Vorrens kart og beskrivelser med dagens reindriftskart, ser en at det i grove trekk er overensstemmelse (NOU 1994, Gaup og Westlund 1997). Ved studier av disse opptegnelsene mener Alf Isak Keskitalo at mønsteret i dagens Kautokeino-siidaer er det samme som for hundre år siden (Kirsti Strøm Bull 2001b). Undersøkelser Keskitalo har gjort av enkelte siidaers flyttemønstre i Vestre sone viser stor overensstemmelse med Vorrens opptegnelser (Keskitalo 1998). Kirsti Strøm Bull skriver videre:

En slik overensstemmelse er forsåvidt ikke påfallende. Reinen er et vanedyr, og det er lettere å gjete reinen der den er kjent fremfor å drive den inn på nye områder. Topografiske forhold vil dessuten være bestemmende for hvor man har sine rasteplasser, kalveplasser, tidlig vårbeiteland osv. Slike forhold vil stort sett være nokså uforanderlige. De endringer som skjer i flytte- og beitemønsteret, synes først og fremst å skyldes inngrep som for eksempel Kautokeino/Alta-utbyggingen, veibygging osv. Når en siida gjennom slike inngrep mister områder, må den for å berge seg videre presse seg inn på andres tradisjonelle områder. Høyt reintall som man særlig hadde for ti år siden (1990) og som man fortsatt sliter med ettervirkningene av, vil også kunne føre til overskridelser av de tradisjonelle siida-grensene. Ønsket blant reineierne er imidlertid et rettslig vern av de gamle siida-grensene (Kirsti Strøm Bull 2001b).

En del endringer har skjedd (Gaup og Westlund 1997, Riseth 2000, 2009). Flere nye reinbeitedistrikter har blitt etablert i Kautokeino siden 1950-tallet, det siste distriktet ble etablert så sent som på 1980-tallet. Noen distrikter har også blitt lagt ned og slått sammen med andre distrikter. Videre brukes vinterbeiteområdene lengst sør på Finnmarksvidda, som blant annet omfatter Anarjohka-området, langt mer i dag sammenlignet med på 1950-60-tallet da de var lite brukt (Vorren 1962, Lyftingsmo 1965). I tillegg må det nevnes at antall rein og reineiere var betydelig lavere på 1950-tallet sammenlignet med i dag. Det var da også færre konflikter mellom siidaer og reinbeitedistrikter i vinterbeiteområdene på den tiden sammenlignet med i dag. Reintallet betydelig redusert under andre verdenskrig og økte ikke igjen før på 1970-tallet, da dårlige vintre (bodnivihki and cuohki) også reduserte reintallet betydelig på 1960-tallet (Riseth m.fl. 2016).

Da det er betydelige forandringer i både distriktenes vinterbeitearealer og beite- og driftsmønster siden 1950-tallet har vi valgt å ikke analysere intervjuene direkte mot Vorrens kart. Se for øvrig vinterbeitene i delkapittel «Beiteordningen i Kautokeino – utviklingen i arealfordelingen mellom distrikter 1957 – 1997»

4.4 Reindriften regulerings og lover

4.4.1 Fellesbeiter og de eldre reindriftslovene

Reindriftsutøverne i Kautokeino har gjennom historien hatt tradisjonelle beiteområder for sine rein, hvor bestemte grupper har hatt tilknytning til bestemte områder (Solem 1933, s.83).

Begrepet fellesbeitedistrikt er et meget gammelt begrep, blant annet nevnt på side 76 i Norges Offisielle Statistikk VII 55 av 1922. Her står det at et område på Finnmarksvidda kalt:

Fellesbeitedistriktet (mellom Kautokeino og Karasjok) på 1153,84 km² ble opprettet ved kg. Res. 13 juli 1871. I 1888 var hele vinterbeitet i indre Finnmark å betrakte som fellesbeite (Sara m.fl. 1994: 1 spalte, side 40), og på side 79, spalte 1 (før forordningen basert på 1933-loven). I samme utredning står det at «Forslaget innebar at vinterbeitene fortsatt skulle være en **felles ressurs** innenfor reinsognet» Unntaket her var deler av Varanger reinsogn.

Lov om reindriften av 12. mai 1933 nr. 3, avløste Fælleslappeloven av 1883, tilleggslappeloven av 1897 og alle de spredte lovene som gjaldt for Finnmark. Lovens hovedformål var å regulere forholdet mellom jordbruket og flyttsamene. Loven regulerte interne forhold i reindriften, samt forholdet mellom reindriften og jordbruket (NOU 2001: 35 Forslag til endringer i reindriftsloven). 1933-loven gjaldt helt til den ble avløst av Lov om reindrift av 9. juni 1978 med endringer i 1996. Fram til 1978 var det ingen selvstyreordning i reindriften og staten styrte lokalt reindriften i Kautokeino gjennom et lokalkontor i Kautokeino som ble styrt av en lappefogd med assistenter. Lappefogden var den som ofte styrte fellesbeitene etter 1933-loven slik at statens oppfatning var at bruken og retten til å drive reindrift i fellesbeitedistriktet var regulert av reindriftsloven med lappefogden som «styrer og regulator». Når det gjelder fellesbeiter, så brukte den Norsk-Svenske reinbeitekommisjon av 1964 (1967) denne betegnelsen om vår-høst og vinterbeitedistriktene i Kautokeino og Karasjok.

Den tidligere lovgivning la til grunn en forståelse om at distriktets reindriftsutøvere i fellesskap var bærere av beite- og bruksrettigheter. I ettertid har bruken av termen «fellesbeiter» befestet seg ytterligere etter 1978-loven, da det begynte å bli trangt på høst-vår og vinterbeitene og vinterbeiteressursene ble redusert (Riseth 2009, Tømmervik m.fl. 2009).

4.4.2 Reindriftsloven av 1978

Loven av 1978 fastla rammer for reindriftsutøvernes rettigheter, regulerte forholdet til andre næringer og samfunnsinteresser, regulerte så langt som nødvendig de innbyrdes forhold mellom reindriftsutøvere og skulle skape grunnlag for en hensiktsmessig organisering og administrasjon. I § 9 fremkommer at retten til å utøve reindrift i reinbeiteområde er en bruksrett som uten hensyn til hvem som eier grunnen og så langt ikke det følger av særlige rettsforhold omfatter rett til opphold med rein og til ferdsel, flytting og flyttleier, rett til beite for rein, rett til anbringelse av anlegg som trengs til reindriften, rett til brensel og trevirke og rett til jakt, fangst og fiske.

Loven introduserte begrepet driftsenhet. Med driftsenhet forstås en reinhjord som eies og drives av én ansvarlig leder, eller av ektefellene i fellesskap, når de eier rein i eget merke i hjorden.¹⁴⁷ Setningen «eller av ektefellene i fellesskap» kom inn i loven i 1991 og 1993. Begrepet driftsenhet ble etablert for å utpeke én ansvarlig leder av et driftsfellesskap og for å hindre overetablering i reindriften. Se ellers om loven i lovdata med henvisningen ovenfor. Lokalkontoret i Kautokeino ble forsterket med personell og den gamle tittelen «lappefogd» ble byttet ut med tittelen reindriftsagronom.

¹⁴⁷ <https://lovdata.no/pro/#document/NLO/lov/1978-06-09-49?searchResultContext=1120>

Ved en lovendring i 1996 ønsket Landbruksdepartementet å skaffe lovhjemler for styringstiltak for en bærekraftig reindrift, gi Sametinget en rimelig innflytelse og skape god sammenheng mellom reindriftsforvaltning og -politikk, samt samepolitikken for øvrig. Dessuten ønsket man å sikre reindriftssamenes rett til de faktiske bruksområdene og dermed skape klar overensstemmelse mellom Norges folkerettslige forpliktelser og norsk lovgivning (Reinbeiterettsutvalget 2003).

Reindriftsloven av 1978 ble avløst av Reindriftsloven av 2007. De overordnede målene med reindriftpolitikken fra St.meld. nr. 28 (1991-1992) ble videreført i formålsparagrafen til reindriftsloven av 2007, med en økonomisk, økologisk og kulturelt bærekraftig reindrift. Landbruks- og matdepartementet (LMD) understreket i Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) at et viktig premiss for arbeidet var at reindriften er avhengig av de biologiske ressursene og at bruken av disse må være bærekraftig i et langsiktig perspektiv (Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) - Om lov om reindrift (reindriftsloven)). Loven legger opp til en lovmessig ramme som skal sikre større grad av internt selvstyre i næringen, da dette anses nødvendig for å oppnå bedre måloppnåelse.

Et viktig premiss for ny lov var at den la vekt på kultur og tradisjoner innenfor reindriften og det arbeidsmessige begrepet siida fikk en sentral plass. Begrepet driftsenhet fra reindriftsloven av 1978 ble erstattet av begrepet siidaandel.

Ordningen med reinbeitedistrikter ble videreført og de ble rendyrket som et privatrettslig organ, jf. Ot.prp. nr. 25 (2006-2007)¹⁶. Etter loven skal hvert distrikt ha eget distriktsstyre. Distriktsstyrets viktigste oppgave er å utarbeide bruksregler, jf. kapittel 7 i reindriftsloven. Bruksreglene skal gi nærmere bestemmelser om forvaltning av distriktets ressurser og der bestemmelser om beitebruk og reintall er særlig viktig. Loven legger opp til at reindriften i utgangspunktet ikke skal behøve å være gjenstand for myndighetenes oppmerksomhet gjennom offentligrettslige reguleringer og vedtak. De private aktører forventes selv å finne frem til fornuftige og langsiktige løsninger.

Distriktsplan ble videreført fra reindriftsloven av 1978. Distriktsplanen skal i henhold til reindriftsloven av 2007 rendyrkes som et dokument for offentlig planlegging. De privatrettslige forholdene i distriktsplanen fra 1978 ble flyttet fra distriktsplanen og over til bruksreglene.

Reindriftsloven av 2007 fikk en egen bestemmelse knyttet til megling i forbindelse med konflikter. I forslag til distriktsinndeling for Finnmark (1994) heter det:

I praktisering av både tidligere og gjeldende lovgivning er det lagt til grunn at distriktets reineiere i felleskap er bærere av reindriftsretten innenfor eget distrikt, og at ingen individer eller grupper har særlig eller subjektive rettigheter.

Reindriftsmyndighetenes fellesbeiteforståelse la til rette for at etablerte beiterettigheter på siida-nivå ble utfordret (Utsi 2002, Riseth 2009), noe som dermed førte til strid om beiteareal. Når fornærmede reindriftsutøvere tok opp beitekrenkelse med reindriftsagronomen var tilbakemeldingen at en siida ikke hadde bedre rett til reinbeiteareal enn en annen innenfor samme distrikt. Dette kan også illustreres med at en av informantene til Reinbeiterettsutvalget for Vest Finnmark uttaler at *Lappefogden hadde gitt beskjed om at dette var fellesbeite* (Reinbeiteutvalget 2002).

Når myndighetene praktiserte lovverket slik at det åpnet for å forstå at beiteareal var til fellesbruk for alle reindriftsutøvere, førte dette til konflikter i reindriftnæringen, spesielt der det fra før av var

antydning til konflikter (Riseth 2009). Reindriftsnæringens egne oppfatninger om at siidaer hadde bestemte arealer å forholde seg til ble dermed utfordret etter som reintall og antall reindriftsutøvere økte (Riseth 2009, Tømmervik m.fl. 2009).

4.4.3 Siida – rettighetsbærer til bruk av arealene etter reindriftsloven av 2007

Reindriftsloven av 1978 satte til side siidaen som institusjon og prøvde deretter å regulere reindriften direkte gjennom reinbeitedistrikt (som i Finnmark som regel består av flere siidaer) og driftsenhet på husholdsnivå (Riseth 2009, Riseth m.fl. 2010). Med innføring av reindriftsloven av 2007 er siidaen igjen anerkjent som rettighetshaver og grunnleggende arbeidsfellesskap i reindriften. Gjennom dette grepet har man tatt skrittet tilbake til siidasystemet. Siidaene kan etter § 53 i reindriftsloven velge å utnevne et styre eller utnevne en kontaktperson mellom distriktsstyret og siidaen. Dette er, med andre ord, opp til siidaen. Begrunnelsen for at det ikke er gitt bestemmelse i reindriftsloven om at det skal velges styre for siidaen, er at det bør vises forsiktighet med å detaljregulere siidaens interne styring eller fastsette regler som bryter med siidaens rolle internt i reindriften i dag, eller med samisk kultur, tradisjon og rettsoppfatning. Siidaen er konsensusorientert. Det foretas ikke flertallsbeslutninger, men det er opp til de aktive reindriftsutøverne å bli enige om hvilke beslutninger siidaen skal treffe på konkrete problemstillinger. Avklaringer og beslutninger tas i den daglige driften. Dette innebærer at det er på fjellet når reindriftsutøverne er i arbeid at diskusjonene foregår. Det er forskjell på sommersiida og vintersiida. På sommerbeite er ikke beitenes minimumsfaktoren slik det er på vinterbeite. På vinterbeite kan dermed situasjonen bli mer tilspisset all den tid beiterettighetene ikke er avklart og at det kan oppstå uforutsette hendelser, for eksempel klimatiske forhold, som gjør driften vanskelig og at reinen trekker inn på nabo-siidaens områder. Mye av det som står i bruksreglene gjelder forholdet mellom siida-andelene, som for eksempel reintall for distriktet/siidaene, beiteområder, beitetider, fellesgjerdanlegg samt bruk av terrengkjøretøyer. Bruksreglene sier ikke så mye om utnyttelse av andre naturressurser som vilt, bær og fisk. Dette har nok sammenheng med at mange distrikter er langt ute på kysten i barmarkstiden slik at områdene da ikke er så mye brukt av reindriften.

4.4.4 Beiteordningen i Kautokeino – utviklingen i arealfordelingen mellom distrikter 1957-1997

Fellesbeiteanordningen for vinter- og høst-vårbeitene gjelder et høyt antall distrikter og siida-grupper (varierende mellom 50 og opp til 70 siidaer) i Kautokeino (Riseth 2000, 2009). Mens vinterbeitene stort sett er fordelt på det åpne viddelandskapet, er høst-vårbeitene mer naturlig delt i tre soner; Vestre, Midtre og Østre soner. Disse sonene har særegne flyttesystemer, hvor de ulike distrikter og siidaer følger et tradisjonelt mønster for flytting. Disse systemene følger et «køsystem» hvor de som ligger innerst inne mot høstbeitene ligger først i køen for flytting sørover mot høst- og vinterbeitene, mens øydistriktene kommer sist. For å forenkle dette så kan vi snakke om indre og ytre områder hvor de ulike distrikter/siidaer enten flytter til og fra de indre mens andre flytter til og fra de ytre områdene.

Sommerbeitene befinner seg på øyene («suolo»), halvøyer/nes («njarga») og områdene innenfor («nanne»), mens høst-forvinter-vårbeitene er lokalisert ytterligere et stykke lengre inn fra kysten og grenser til «nanne»-områdene. De tradisjonelle vinterbeitene befinner seg i de indre og sørlige

delene av Kautokeino mot Finland. Det er tre tradisjonelle flyttveier inn mot vinterbeitene, en for hver sone. Hvert distrikt/siida har tradisjonelle vinterbeiter og et tradisjonelt flyttemønster. Høst-forvinter-vårbeitene samt vinterbeitene har ikke noen formelle grenser/soner for de ulike siidaer/distrikter innenfor dem da dette har vært og er fellesbeiter. Dette har ført til et varierende mønster av konkurranse mellom de ulike siidaer og distrikter. Mens en på sommerbeitene ofte deler områdene i ulike siidaområder (Paine 1994:38), så blir det mer sammenblanding av ulike reinbeite-distrikter og siidaer på høst-forvinterbeitene (Riseth 2009).

Riseth (2009) har på bakgrunn av kart (Gaup og Westlund 1997) utarbeidet av Reindriftsforvaltningen (Landbruksdirektoratet) beregnet de ulike distrikters fordeling av vinterbeiteområdet i Kautokeino i perioden 1957 til 1997 (Tabell 4). De ulike siidaer/distrikters arealer tilbake til 1957 følger ulike kartverk som blant annet kart over vintersiidaer/distrikter i Vorren (1962), mens grensene fra 1997 er basert på kart/registreringer utført av Reindriftsadministrasjonen (Gaup og Westlund 1997). Tabellen er laget av Riseth (2000, 2009). Etter 1957 har flere nye ytterdistrikter blitt opprettet blant annet de som nå flytter til Troms etter endringer i den Norsk-Svenske reinbeitekommisjon. I tillegg er distrikter som 41-Beaskádas og 42-Beachegealli kommet til siden 1957.

Tabellen viser endringene av de ulike distriktenes vinterbeiteareal (vintersiida-areal) i perioden 1957-1997 og her viser det seg at noen av de gamle ytre distriktene har krympet vesentlig, mens noen av de større innerdistriktene har økt sitt areal (tabell 4). Dette forklarer noen av de negative holdningene til bruksregler og sonestyrer som rapporteres av de mindre distriktene (Olli 1997). I tillegg har den nye kategorien av ytterdistrikter som ble opprettet etter 1957 tatt sin del arealene innenfor de tradisjonelle vinterbeiteområdet i Kautokeino (distrikt 31).

Det må også opplyses at både reintall, distrikter og reindriftsutøvere har økt i førtiårs-perioden etter 1957, da Vorren utførte sine registreringer og kartlegging (Vorren 1962) når (1950-60-tallet) de gamle siidagrensene nok ble respektert. I tillegg har lite brukte vinterområder sør i Kautokeino (Lyftingsmo 1965) blitt tatt i bruk i denne perioden - etter innføring av snøskuteren på 1960-tallet (Riseth 2009, Tømmervik m.fl. 2009). Det siste har ført til at arealfordelingen mellom distrikter/siidaer har blitt noe endret i perioden.

Tabell 4: Tabellen viser den relative arealfordelingen for ytter- og innerdistrikter i perioden 1957 – 1997.

Reinbeitedistrikt	Relativ del av vinterbeitedistrikt (%)			Relative endring i % 1957-1997
	1957	1997	Endring i prosent	%
Reinbeitedistrikt 20	4,0	2,7	-1,3	-32,5
Reinbeitedistrikt 21	4,0	2,3	-1,7	-42,5
Reinbeitedistrikt 22	5,0	8,2	+3,2	+64,0
Reinbeitedistrikt 24A/24B	7,6	3,9	-3,7	-48,7
Reinbeitedistrikt 28	3,8	2,1	-1,7	-44,7
Reinbeitedistrikt 29	3,6	2,3	-1,3	-36,1
Reinbeitedistrikt 37	2,8	1,7	-1,1	-39,3
Reinbeitedistrikt 38	0,8	1,4		
Reinbeitedistrikt 39	1,0	2,7		
«Gamle ytterdistrikter»	32,7	27,2	-5,5	
Reinbeitedistrikt 19	-	2,4		
Reinbeitedistrikt 25	-	1,3		
Reinbeitedistrikt T11	-	1,0		
Reinbeitedistrikt T19-32	-	2,4		
Reinbeitedistrikt T33	-	1,8		
«Nye ytterdistrikter»		8,9	8,9	
Totalsum ytterdistrikter	32,7	36,1	+3,3	
Reinbeitedistrikt 23	6,4	8,2	+1,8	+28
Reinbeitedistrikt 26	7,7	7,6	-0,1	-1,3
Reinbeitedistrikt 27	8,6	2,5	-6,1	-70,9
Reinbeitedistrikt 32	11,1	2,3	-8,8	-80
Reinbeitedistrikt 33	5,4	4,7	-0,7	-13
Reinbeitedistrikt 34	7,5	11,0	+3,5	+46,7
Reinbeitedistrikt 35A/35B	11,8	12,2	+0,4	+3,4
Reinbeitedistrikt 36	2,9	8,2	+5,3	+182,8
Reinbeitedistrikt 40/41	5,8	7,2	+1,4	+24,1
Totalsum innerdistrikter	67,2	63,9	-3,3	
Total sum	99,9	100		

4.5 Vestre sone

Vestre sone består av seks distrikter: 34 Ábborašša, 35 Fávrosorda, 36 Cohkolat ja Biertavárri, 37 Skárfvággi, 39 Árdni/Arnøy/Kågen, 38 Ullisulu/Úløy og 42 Beahcegealli. 38 Ullisulu/Úløy har ingen aktiv reindrift for tiden. Det er intervjuet informanter fra Cohkolat, Skárfvággi og Beahcegealli. Det er gjennomført fem intervjuer med til sammen ti informanter, hvorav ni er menn.

I det følgende struktureres informantens utsagn i tre hovedtema:

1. Bruk direkte knyttet til reindriften, herunder beiteområder, flyttveier, samlingsplasser, gjeterhytter og liknende
2. Annen utmarksbruk av distriktets reindriftsutøvere
3. Rettsopfatninger.

4.5.1 Beachegealli

Det er gjennomført tre intervjuer med seks informanter fra dette distriktet, hvorav fem menn og en kvinne. To av intervjuene er gjennomført med representanter for distriktet, i tillegg til ett intervju med to informanter fra samme distrikt. Se for øvrig kapittel 2 om metode og gjennomføring av intervju.

4.5.1.1 Beiteområder og kalvingsområder

Informant N4 og informant N5 forteller at vinterbeiteområdet er sør i kommunen mot finskegrensen og mellom Áidejávri og Goahteluoppal. Dette vil si øst for Gielleduottar og til Bálggevuopmi eller til Bizoavi, og fra Urdevárri og østover. Holgavárri og Fávrosjohka hører til vinterbeiteområdet, og området strekker seg til Kautokeinoelva. Høst- og sommerbeite var i området ved Raisjávri, i Troms. Kalvingsplassen er også i dette området. Ifølge informant N5 hadde hans foreldre sitt område helt til Áidejávri, men nå har andre overtatt den plassen.

Informant N23 forteller at vinterbeiteområdet er mot finskegrensen, fra Skierreoavi og nordover. Grensen følger elva Bizejohka, som renner igjennom små vann og til Kautokeinoelva. Dette er grensen, på vestsiden av Goarjevárri. Derfra går området til Gálaniitu og følger Suolojohka derfra, fra Sállenjohka til Sállenluoppal og til finskegrensa. Grensen går mellom Njáhpit og Gielleduottar. N22 forteller at familien må ha brukt områdene siden på slutten av 1800-tallet, eller før. Han nevner Vorrens bok om reindrift, hvor både hans oldeforeldre og besteforeldre er nevnt. Det er ifølge informant N22 og informant N23 disse områdene som er beskrevet i Vorren. Ifølge informant N22 og informant N23 er det andre distrikt som også vil bruke disse områdene og som *prøver å komme over den grensa* (N23). Informant N22 understreker at det er dette de mener er deres beiteområde, og som de kommer til å legge inn krav på:

Det der er jo helt vanlig når det gjelder reindrifta. Men, det er nå dette som vi mener er vårt område (N22).

Vinterbeiteområdet går ifølge informant N33 og informant N34 fra Gálaniitu og følger Sállanjohka. Fra Gálaniitu til Skáidi og Geatkevárri og grensen følger derfra Sállanjohka. Derfra går grensen etter

Sállanluobbal og Sulojohka til Suolójávri og Njáhppevárri og til grensegjerdet. Grensen mot vest følger Bizejohka, men dette er ifølge informant N34 noe som kom i senere tid:

Den kom nok i min tid, men nøyaktig når er jeg usikker på. Så den grensa kan ha kommet allerede før jeg begynte å drifte med rein. Den gangen flyttet de jo over «skáidi» Bizojuh'skaidi (land mellom to elver som møtes). Men vinterbeiteområdet var jo til vanlig her. Og den gikk jo helt til Bizojuh`njálbmi (Bizoelva munningen). Men, vi lot også reinen beite i Bizojuh'skaidi. Og det er den som er den naturlige grense. Langs med den elva (N34).

Informant N34 forteller at forfedrene også tidligere var lenger vest, i Bálggesvuopmi området.

Ifølge informant N33 var de lenger østover med flokken tidligere. De var også i Jávrrešduottar. Ifølge N33 hadde slekten også tidligere vinterbeite i dette området:

Den nest eldste sønnen, han Fimpan har oppholdt seg primært i dette vinterbeiteområdet. Det var jo slik de delte seg til områdene på den tiden, men det er vel ikke så veldig lenge siden Fimpa-Johan og Fimpa-Aslak dro hver sin vei. De dro hvert til sitt på sommerbeite, men alle de vinterbeiteområdene som er der i dag, hadde Fimpaene (N33).

Ifølge informant N33 gjorde staten endringer som betød at de måtte endre område:

Det var da staten kastet den paragrafen og loven om at man skal følge vinterbeiteområdet. Sommerbeiteområdet skal følge vinterbeiteområde. Da passet det seg slik at Skárfvággi skulle vært i dette vinterbeitelandet og Cohkolat og Ráisduottar i dette vinterbeitelandet. Men det tradisjonelle vinterbeiteområdet for Skárfvággi er jo i Vuotsetvuopmi. Sånn var det for lenge siden. Deres rein beitet i området ved Gohteluoppal (N33).

Informant N33 og N34 forteller også at de måtte gi fra seg områder på vestsiden, samt på nordsiden og østsiden.

4.5.1.2 Flyttveier og gjerder

Flyttveien mellom sommer- og vinterbeite gikk ifølge informant N5 på østsiden av Gohteluoppal og til Holgavárri. Kalvingsplassen er på nordsiden av Ráisjávri, ved Meahccevárri. Ifølge informant N5 er flyttveien igjennom et øde og ubebodd område, og den har ikke endret seg.

Det er ifølge informant N5 en reinskilleplass på Guorbavuomis, hvor fire siidaer har blitt enige om å skille rein. Dette er ved bilveien til Biddjovággi, på fylkesgrensen til Troms, og derfra leveres det til slakt. Det har tidligere vært private innhegninger. Disse har ifølge N5 ikke vært på faste plasser, men ble flyttet rundt. Informant N5 nevner også et skillegjerde som fortsatt er i bruk:

Det har vært en ved Gohteluoppal, ved Moskolotvárri. Den har vært lenge i bruk og er det fortsatt. De skiller der de siidaene som er der. Det er Statens verk og den brukes i fellesskap. Det tilhører ikke til noen distrikt. Og den er fortsatt i bruk (N5).

På høsten går flyttveien Ifølge N23 fra Ráisjávri og på vestsiden av Staðđajávri og Ivnnatoaivvi og videre mot vinterbeiteområdet. Det er ifølge informant N23 denne som er den gamle flyttveien. Det er høstsamlingsplass ved Goikevuopmi. Ifølge informant N23 blir de vanligvis der en stund, til alle

dyrene er kommet nordfra. Høstsamlingsplass og kalvingsområdet er i Troms. Ifølge informant N23 må de flytte litt annerledes på våren enn på høsten. Det kommer ifølge informant N22 an på hvor andres flokker er:

Veldig ofte kommer naboene tidligere til vinterbeiteområdet enn oss. Og da kan det hende at de er der når vi kommer og da kan vi ikke komme den ruta (N23).

Flyttvegen starter fra Goarjevárri og møter Kautokeinoelva ved Gievdneluobbal. De drar derfra videre på vestsiden av Luhppojohka, langs med Luhppomaras, til Luhppogiellas og videre strake veien retning Riekkáš. Flyttveien er ganske strak, og det er slik de vanligvis drar på våren.

Sommerboplassen er fra Ráisjávri og nordover til Doaresvággi, i Troms fylke.

Ifølge informant N34 gikk flyttveien tidligere lenger mot vest enn den nåværende. De stoppet ved Čáhppesvárri og videre ved Duolbajávri og derfra over Luhppojávri. Videre dro de over høyden på østsiden av Moskolatvárri og over Gievdneluoppal. Derfra gikk flokken selv videre sørover. Om våren dro de over Gomatoaivvi.

Informant N34 forteller også at det på våren er mest mat for reinen nærmere vidda og de flyttet fra det ene fjellet til det andre mens de passet på å ha reinen samlet. Ifølge informant N33 kalvet forfedrenes rein ved Juvvanroavvi. Ifølge informant N34 har hele flyttveien blitt trangere, og andre distrikt gjør at de ikke lenger kan bruke den tradisjonelle flyttveien.

Det er gjerde både på østsiden og vestsiden av området sør for Ráisvannet. N22 forteller om et gjerde i Guorbavuopmi, akkurat på grensen mellom Finnmark og Troms. Gjerdet på vestsiden er satt opp av et annet distrikt, på begynnelsen av 1970-tallet. Mesteparten av dette er i Troms fylke. N33 og N34 forteller om et gjerde over Ripmonoaivi og et gjerde i Goavda-området. Dette er ifølge N33 og N34 satt opp i forbindelse med høstsamlingen, og det er satt opp ulovlig. Ifølge informant N33 er området som tidligere var deres høstbeiteområde, nå sommerbeite for et annet distrikt. Informant N34 forteller at de tidligere gjette fram til Riekkáš. De stanset der en stund, fra rundt en uke til en måned. N34 forteller også at det har vært uenighet om dette område og at de ikke lenger får gjete reinen sin der.

Det er ifølge informant N34 en fast innhengning ved Sudenjoaski hvor de også hadde hytte. Det er også en innhengning ved Fávrosjoga-hytta. Ifølge informant N34 har de hatt innhengninger mange plasser, som har blitt satt opp og tatt ned igjen.

Informant N22 nevner et skillegjerde i i Guorbavuopmi, på grensen mellom Finnmark og Troms, på østsiden av Ráisjávri. Dette er et gammelt reingjerde hvor de har holdt på med reinskilling tidligere. Ifølge informant N22 hadde Fávrosorda reinskilling der. Informant N22 forteller at de også har brukt det gjerdet og fortsatt gjør det i dag. I dag brukes det mer i forbindelse med salg etter at det ble fornyet.

4.5.1.3 Hytter, gammer og boplasser

Ifølge N4 hadde de ikke gjeterhytter på flyttveien, de flyttet direkte uten stopp. Men på vinterbeiteområdet har de hytter. Informant N5 nevner flere hytter som de har bygd på

vinterbeiteområdet: i Sundejohka, nær Holgavárri og et par bygg ved Fávrrsjohka. En av bygningene ved Fávrrsjohka var en gang fjellstue og ligger et par kilometer fra finskegrensen:

I gammel tid, så gikk postveien forbi der. Den gikk fra Gálaniitu til Karesuando. Da det ble slutt på fjellstuedriften så overtok reindrifta bygningen. De ville selge den og kom med tilbud og vi kjøpte den. Så nå er den vår og har vært siden 1950 tallet (N5).

Informant N23 forteller at de har fem næringshytter. Det er ved elven som renner forbi ved Cirrajávri, ved den gamle postveien og to ved Čakčajávri. Dessuten har informant N23 hus i Gálaniitu, hvor hans kone er oppvokst. Det var ifølge informant N22 en hytte ved Sállanjávri som ble bygd i 1952. Den sto der til 1975-76 og ble senere flyttet. Det var også en hytte på vestsiden ved elvebredden i samme område. Den hytten var ifølge informant N22 bygd lenge før krigen. De fleste av hyttene som er markert på kart er ifølge informant N22 bygget på 1940 og 1950-tallet. En av de er bygd på slutten av 1980-tallet og en av de var tidligere statens fjellstue, som siidaen fikk kjøpt. Informant N22 forteller også at hans bestefar hadde en torvgamme ved Rikkaš, som ble satt opp på 1920-tallet. Den står ikke lenger, men man ser rester etter den. Den ble ifølge informant N22 brukt både i forbindelse med flytting og jakt og fiske.

Informant N33 forteller at hans oldefar også har brukt de samme vinterboplassene, selv om det har vært noen endringer:

De byttet jo litt på de vinterbeiteområdene, så jeg er litt usikker. Det kom flokker fra alle kanter, (riikaeallu - landsflokken). De kom jo fra Nasja og Spalca, og de kom jo helt inntil finskegrensen. Og da endret de vårt vinterbeiteland ved å gjøre det overbeitet (Čiegarin). Så det endret seg (N33).

N33 forteller at de har hytte i Moskkolatmohkki hvor også forfedrene tidligere hadde hus. I den tiden hadde de vinterbeite der. Informant N33 har flyttet de første 30 årene av sitt liv i dette området:

Ja, jeg husker ikke når dette ble bestemt, men vinterbeitet skulle høre til sommerbeitet. Også passet det seg slik i den tiden da far, mor, bestefar Fimpen-Áilo og jeg fartet her. Akkurat da var vi i Skárfvággi. Det var da det ble vedtatt. At det skal følges med vinterbeite området (N33).

Ifølge N34 brukte de også Mohcchoat til beiteland.

Det var ifølge N33 og N34 plasser for gammetelt ved Vievssesjohka, ved Áškasjohka, Gardevárre og Mákkavárri. Plassen på Áškasjohka er minst 80 år gammel. Det var også en gammeplass ved Riekkáš. De hadde også gammetelt ved Gomat-skogen og det hendte de dro dit om høsten. Det var også en gammel hytte som de brukte da de gjetet ved Mohcchoatmohkki. Det er ifølge informant N34 en fast innhengning ved Sudenjoaski hvor de også hadde hytte. Det er også hytte i den øvre enden av Fávrrsjohka, ved Holgavárri. Det er flere hytter der nå. Hytten ved Sállanjávri ble flyttet dit. Det er også hytte ved Cirra, rett ved Bizeoaivi. Ifølge informant N34 er alle hyttene som reindriften har, næringshytter. Informant 34 mener at det er punktfeste, men er ikke sikker:

Nei, det vet jeg ikke hvordan de organiserte med de hyttene den gang. Men jeg tror nesten at det er et festepunkt (N34).

N22 mener at alle hyttene har punktbeste. Han forklarer også at ting ble gjort annerledes før:

Dette er jo kommet i den nyere tid, dette med festekontrakt. Der står klausulen. De som har bygget i gamle dager har ikke trengt noe festekontrakt. De har ikke trengt å skrive under på noe (N23).

N23 spesifiserer at hyttene står i siida-andelens navn, og at det er en klausul slik at den dagen du avviker skal den fjernes eller selges til en annen siida.

4.5.2 Fávrrósroda

Det er gjennomført ett intervju med en informant fra distriktet.

4.5.2.1 Beiteområder og kalvingsområder

Informant N14 forteller at oldeforeldrene hans var i samme reinbeitedistrikt som han selv. Tiptippoldefaren kom til dette reinbeitedistriktet. Han var født i 1795 og kom fra Karesuando:

Og vi har fulgt hans fotspor hele veien. Det er skrevet om han at han var den rikeste reineieren som var her på den tiden (N14).

Informant N14 forteller at de flyttet sammen med de svenske samer den gang, da det ikke var grenser. De brukte områdene helt til Gohteluoppal den gang. Østover dro de til viddegrensene, under Jávrášduottar. Nordover dro han til Kautokeino. Det var ifølge informant N14 en fast plass hvor de stoppet og hvor folk kjøpte kjøtt.

Informant N14 forteller at områdene var større før og at det den gang var god plass og få folk:

For her var ikke andre siidaer den gang. Så da hadde dem mye større muligheter og bedre plass. Men så har det endret seg stadig og det kom flere siidaer. Og da kunne han ikke lenger dra i så vide områder. For han dro jo også helt til Karesuando på vintrene. Og der har han jorder som han har kjøpt (N14).

Grensen for vinterbeiteområdet går nå til Suolojohka og Gielleduottar mot øst og til Galaniitu og går til Suttomašluoppal og østover derfra til Suolojávri og til Bajášjávri. Ifølge informant N14 har deler av disse grensene vært slik i omtrent 20 år, men noe er endret senere. Vårsamlingsplassen er mellom mellom Áidejávri og Rietnjávži. Høstsamlingsplassene er på vidda nær Biedjovagge og nordover. Kalvingsområdene er ikke i kommunen.

4.5.2.2 Flyttveier og gjerder

Sommerbeiteområdet er i Reisa kommune. Flyttingen starter fra Rietnjaávži. Derfra går flyttveien langs med bilveien nesten til Kautokeino og dreier av ved Suohpatjávri og går over elva og følger bilveien til Bidjovagge og Reisa kommune. Dette er ifølge informant N14 den samme flyttveien som ble brukt i gammel tid. Høstsamlingsplassen var nær Bidjovagge og nordover. Flokken samlet seg på vidda nær Bidjovagge og nordover, hvorfra de skilte flokkene og startet flytningen. Vårsamlingsplassen var imellom Áidejávri og Rietnjávži.

Ifølge informant N14 hadde de mange innhegninger. Det var en ved Gođđoávži, ikke så langt fra Bajášjávri. Informant N14 husker også at faren hadde gjerde under Spálloaivi ved Guoleheapme og ved Eallarohtu, på nordsiden av vannet. Det var også gjerde ved Rietnjávži og ved Rietnjávri. Ifølge N14 har disse vært brukt i 10-20 år, ettersom det har vært bruk for det, i både lengere og kortere perioder. Et av gjerdene står fortsatt, på nedsiden av elva:

Også er det et stort gjerde her på nedsiden av elva og det står jo enda der. Og det har jo også vært et gjerde her i nærheten, ikke så langt fra huset. Også er det gjerder der på vestsiden, ved Rietnjávži og en her ved Rietnjávri. Det var også et gjerde på den elva (N14).

Det har også vært mange små innhegninger i tillegg til disse, som bare har stått kort tid.

4.5.2.3 Hytter, gammer og boplasser

Informant N14 forteller at de hadde flere gammetelt (bealljegoahti), på vinterboplassen. De hadde et slikt i Šuvččaganvárri og et ved Čurgenjávri og ved Spálloaivi. De tok med seg duken når de flyttet for at den ikke skulle morkne, men stengene ble stående. De hadde også plasser for gammetelt ved Repmešroavvi. Informant N14 mener at teltplassene var i bruk i rundt 20 år:

Det var i den tiden man kjørte med rein. Du brukte lenger tid på å ferdes den gang. Derfor måtte man ha telt for der fantes ikke noen hus hvor du kunne overnatte. Og man var nødt til å være der reinen var (N14).

Ifølge informant N14 bruker de samme plassene i dag, selv om de bruker gumpier og ikke telt:

Reinen er jo slik at den drar tilbake til samme plassen der den har vært før. Reinen går seg aldri vill, den har sin faste vandringsrute (N14).

De hadde også en hytte ved Gahtjadanjohka, en tømmerhytte som ble bygd på begynnelsen av 1960-tallet. Den brant ned, men noen rester står enda. Ved elva nær Bajášjávri hadde Oskal-folket, som var venner av de, en torvgamme som ble brukt i forbindelse med fangst.

4.5.3 Cohkolat

Det er gjennomført et intervju med tre informanter for dette distriktet. Alle informanter er menn.

4.5.3.1 Beiteområder og kalvingsområder

Ifølge informant N27 er vinterbeiteområdet delt til hver side av Ráisávži. Beahcegalit og Fávrane er på østsiden og de selv på vestsiden. Ifølge informant N27 har de fra Troms-Ánte, høyfjellstrekningen gjetet helt til Buvssašmohkki. Vinterbeiteområdet gikk til Suolojohka og derfra og til Ákšomuotki. Derfra gikk det østover til Beahcegešvárri og Áddjit. Dette var slik områdene var tidligere. N27 beskriver områdene slik:

Vi har vestbeltet Suolojohka og helt til Ákšomuotki. Og fra Ákšomuotki og østover til Beahcegešvárri og Áddjit og til..... Det der kaller vi for Stuorračearru. Da er det Rávdoaivi, Čáhppesvárri, Čáhppesjávri, Ivnnatoaivi, Stáđđaoaivi, Ripmonoaivi og helt til bredden av

Ráisjávri. Det er innenfor den sirkelen vi har vært i årtier. Det er så mange generasjoner som har vært der (N27).

Ifølge informant N27 har distriktet blitt fortrenget lenger vestover av andre distrikt. Andre distrikt har etablert seg i Gielladuottar og Fávrosávži. Dette har skjedd etter krigen. N27 forteller hvordan etableringen av grensegjerdet mot Finland gjorde at andre distrikt ble fortrenget fra beiteområder i Finland, hvilket skapte økt press på områdene i Kautokeino. Vinterbeiteområdet var slik større før, men har blitt redusert vestover. Før beitet også distriktet på Holgavárri, da distriktet som var der, hadde få rein i perioden. Ifølge N29 beitet de der fra 1970-tallet og frem til 1990-tallet. N27 forteller at de gjetet helt fram til bredden av Bizejávri og Bizejohka. De sluttet å bruke det området på slutten av 1970 eller starten av 1980-tallet. I dag er vinterbeiteområdene fra Bálggesvárri og nordover til Luhppujohka:

Og Mohccahatmohkki også nedover elva. Så til Gálaniitu. Det der er Ruskešjávri. Så går den ved Ruvke og der er Skierrevárri. Der er Cuonjávri og Čáhppesvárri også går den slik. Det der er grensen og der beiter våre rein (N27).

Informant N29 forteller at Skárfággi-området ble øde og lyst ut som ledig av Reindriftsadministrasjonen i 1976-1977 og det kom nye folk dit. Det var ifølge informant N27 ingen konflikter i den forbindelse:

Og han var jo en bekjent av oss og vårt distrikt ønsket ikke fremmede til det området. Så det er de to siidaene som nå er innenfor vår sirkel. Og vi klarer oss fint sammen. Og fremgangsmåten etter det har vært slik at vi skiller reinen samlet. Da er hele siidaen med, men av og til også bare den ene siidaen (N27).

Det har ifølge N27 også vært både uenigheter og endringer knyttet til høst og vårbeite:

Gaoskinjávri og der er Gorževárri. Det skal starte der. Jeg er ikke helt sikker på hvor den gikk, men jeg streker av sann omtrent. Den går ganske beint slik. Det der var høst- og vårbeite. Så ble det stor krangel om det området. Vår siida og han der har alltid hatt sitt område der (N27).

Ifølge informant N28 kan det være utfordringer med at andre distrikt blir for lenge i deres beiteområde:

Så lenge de ikke blir boende her, så fungerer det bra. De burde passert fortore forbi her til sitt eget vinterbeiteland. Da hadde det fungert veldig bra (N28).

4.5.3.2 Flyttveier og gjerder

Informant N27 forteller om flere endringer i hvor flokkene til de ulike siidaene har befunnet seg. Eksempelvis har grensegjerdet mot Finland på 1950-tallet gjort at siidaer som tidligere flyttet via Finland eller hadde sine rein der, har blitt fortrenget til andre områder:

Grensegjerdet presset dem slik at de ikke lenger fikk flytte langs med reinelva. De gjetet jo sine rein veldig mye på finsk side. Det er de to siidaene som har kommet i retningen vår siida (N27).

Flyttveien er fra grensen til Troms ved Njalla. Ifølge informant N27 flytter de på forskjellig vis og ikke etter helt samme rute hver gang. Kalvingsplasser er i Troms fylke.

Informant N27 og N28 forteller at det i en ti-års periode fra rundt 1957 var mye sammenblandinger og nedbeiting på vinterbeite, før det kom gjerder:

De høstgjerdene går østover og de fantes ikke den gang. Etter krigen så begynte flokkene å bli større. Og den gang var ikke folk sammen med flokken kontinuerlig. Og derfor mistet de dyrene både hit og dit. Det ble kalt for rikets flokk (N27).

Informant N28 forteller at de måtte flytte østover til Árdni/Arnøy/Kågen, mellom Lávv'oaivi og Urtuhat, og være der hele vinteren. Dette beskriver de som en nødløsning i den perioden.

4.5.3 Hytter, gammer og boplasser

Informant N27 forteller at familien har bodd mye i gamme i Hans'oivárri. Der er det hytter og de har hatt gammer der før hyttene kom. En stund var det også innhegning der. Det har også vært gammer og innhegninger ved Hapajár'gáddi. Informant N28 forteller at faren bodde i Ádjetjávri, i nærheten av Ádjituoppal, på vinteren. Det var også plasser for gammetelt i Nieidaávži og Nieidajohka. N28 forteller at han brukte å ha lávvu ved Goikefielbma, før de fikk gumpi. N28 forteller også at de hadde plass for gammetelt ved Ragatoaivi og Gaskasoavi i gammel tid, og at de også hadde innhegning der. Det var ifølge informant N29 også plass for gammetelt ved Fávrrosávži. N27 og N28 har også hytter etter foreldrene. N29 forteller at de har hus ved Goahteluobbal

4.5.4 Annen utmarksbruk i reindriften

4.5.4.1 Fiske

Informantene forteller at noen reindriftsutøvere fisket noe, men at omfanget av dette fisket ikke var stort. Det mest vanlige var at man byttet seg til fisk med de fastboende. Informant N14 forteller at det ble fisket i vann etter kokfisk under flyttingen. Det var røyevann på flyttveien og den gang var det mye fisk. De hadde venner som hadde gammer rundt gode fiskevann nærmere Reisa kommune. N14 forteller også at faren fisket med garn under isen sammen med morbroren som bodde i Oskal og som hadde gammer rundt fiskevannene der. De fisket også litt i vinterbeiteområdet, men på grunn av dårlige fiskeredskaper var det ifølge N14 bare gjedda og abbor som beit på, mens det var sik som egentlig var ønsket fisk.

Informant N33 og N34 forteller at i deres distrikt var det folk som fisket under isen. Det ble ikke fisket fast, men av og til. Informant N34 nevner at de brukte å fiske på Rikkáš med garn under isen og selge fisken. Også andre informanter forteller at det har vært drevet med garnfiske under isen. Informant N22 har selv vært med på garnfiske da han var barn. De drev også med stangfiske. N23 nevner også at de drev på med pilking på isen på våren eller i mørketiden. N22 nevner Rikkáš, Balse, Čáhppesjávri, Áhkejávri, Cirrasáiva, Boagánjávri, Sállanjávri, Sállanluoppal, Roggeluoppal og Bizejávri som vann hvor de fisket da han var barn.

Omfanget av fisket har likevel ifølge N22 ikke vært stort. Om de ble på en plass en god stund og det var et godt fiskevann, kunne de fiske der:

Det kunne jo hende vi ble en god stund på en plass der det var godt med beite for reinen. Som for eksempel ved Rikkášjávri. Da passet det jo å sette ut garn under isen. Det er en plass på det vannet som aldri fryser. Det er en råk der året rundt. Det er midt imellom Balsi og Rikkáš, et lite stille vann i elva som aldri fryser (N22).

Det var ifølge N22 og N23 godt marked for fisken i Finland. De fraktet fisken med reinraiden. Posttraseen gikk forbi vinterbeiteområdet deres og helt til Karesuando. Det fiskes ifølge N23 lite med garn under isen i dag:

Det er jo noen som enda holder på med det, men på langt nær så mye som tidligere (N23).

Tidligere begynte de fastboende med garnfiske under isen med en gang isen la seg. I dag skjer dette mer spontant og i mindre omfang.

Det var ifølge informantene mest fastboende som fisket under isen. I reindriften fisket de ifølge N5 lite på vinterstid, da de var travelt opptatt med andre oppgaver i reindriften:

De som hadde reindrifta som hovednæring fisket omtrent ikke på vinterstid. De jobbet bare med reinen. På sommeren kunne dem fiske. Men de som fiska under isen var de fastboende (N5).

Informantene forteller at de byttet seg til fisk med de fastboende, som også hadde bedre utstyr til fiske. Ifølge N27, N28 og N29 var det ikke vanlig at reindriftsamenere fisket mye selv. Noen fisket litt og det nevnes at noen brukte å fiske på våren på Gomajávri før flyttingen startet. Ellers var det først og fremst relasjonen og byttehandel med fastboende som gav tilgang på fisk:

Jeg tror reindriftssamen har byttet til seg salt sik med fastboende. De fisket ikke selv. De fisket ikke noe før de kom til sommerboplassen på våren. Reindriftssamen har aldri fisket fast (N27).

N28 nevner at reindriftssamene hadde fastboende venner som tok vare på kjørerein og sytingsrein og som de byttet seg til fisk med. N5 forteller også at de byttet reinkjøtt mot fisk fra de fastboende, men dette foregår ikke lenger.

Reindriftssamene fikk fisk av fastboende og fastboende fikk kjøtt. Derfor trengte ikke reindriftsutøvere fiske. Det var byttehandel dem imellom, eller vennskapshandel. Det er det jo slutt på, folk klarer seg (N5).

Informant N22 forteller også at det mest var de fastboende som fisket og at reindriftsutøverne byttet seg til fisk med de fastboende:

Som han sier så var det mest fastboende som fisket. Også byttet de fisken med reinkjøtt (N22).

Det var altså vanlig å bytte seg til fisk fra fastboende, men når reindriftsutøverne ble værende en plass en stund med reinen, kunne de også sette garn selv.

Informant N5 forteller at de fisket mest i Stourrajávri. Det var mange fra kommunen, altså fastboende, som kom dit for å fiske. For eksempel var det en skikk at alle kom dit for å fiske rundt sankthans. De saltet fisken og fisket så mye at de måtte lage groper i jorden for å holde fisken kjølig og deretter hentet fisken med kjørerein når snøen kom. Det ble ifølge N5 først og fremst fisket sik, og noe ble solgt i Finland. N5 forteller at det nesten ikke var ørret den gang, men det har vært gjedde og abbor hele tiden. I den senere tiden har det blitt satt ut ørret.

4.5.4.2 Jakt og fangst

Snarefangst har vært en tilleggsnæring for reindriftsutøverne, særlig i vinterbeiteområdet. Snarer ble satt i skogsområder, langs skoggrenser og langs med elvene og eller hvor det passet og flokkene ikke befant seg. Snarefangst var noe man begynte med i tidlig alder, ofte som barn. Informant N14 begynte å sette snarer i 10-årsalderen. Han satte snarer etter Aitejohka og ved små elver i området, til finskegrensen. Han satte også snarer etter Rietnjajohka og Bievjaveaijohka og i nærheten av Spálloaivi ved de små elvene. Rypene solgte han. Ifølge N14 var snareplassene arvet og han forteller at slekten hadde holdt på med snarefangst lenge. Også hans tippoldeforeldre hadde drevet med det. Han har ikke jaktet rype med våpen.

Informant N5 begynte også med snarefangst fra han var ung. I forhold til områder var det ifølge N5:

Vanlig på den tiden å høre med hverandre om hvor rypa befant seg det året. Og de begynte aldri med snarefangst før ut i januar da det ble lysere ute (N5).

N5 forteller også om en spesielt god snareplass i Nkivlojávri-området hvor det ble satt ut mye snarer. Det var et bra rypeområde oppover den elvedalen, og nedover helt til Stourrajávri.

Informant N33 og N34 var også med å sette ut snarer da de var yngre. N33 forteller at de satte ut snarer da han var gutt og de bodde i Moskolatmohkki på vinteren. En vinter på slutten av 1970-tallet fanget faren så mange ryper at han kjøpte snøscooter for pengene. Informant N28 forteller også at han satte snarer da han var ung. Snarefangst var noe å bruke tiden på når det var lite jobb med reinen:

Vi hadde gamme der og der var mye rype den gang. Reinen beitet der i fred og ro så noe måtte man jo holde på med (N28).

Rypene ble solgt. Ifølge N27 holdt reindriftsutøvere på med snarefangst, men ikke i like høy grad som fastboende:

Jo, jeg tror nok at reindriftssamene drev litt med det. Men det var nok fastboende som var flinkest til det (N27).

N27 forteller at det også var folk fra Reisa og Kåfjord som satte snarer, eksempelvis var folk fra Reisa mye i Goikevuopmi.

Det har ifølge informantene ikke vært jaktet rype med våpen i noen særlig grad. Det settes fortsatt snarer, men ikke i like stort omfang. Informantene forteller at det var mer vanlig med snarefangst tidligere, mens det i dag er det mer for moros skyld. N22 og N23 forteller at folk holdt på med snarefangst som næring fram til slutten av 70-tallet eller starten av 80-tallet.

Jakt på vannfugl var ifølge N5 vanlig før. De fleste jaktet i de områdene der de bodde. Vannfugl ble ifølge N5 jaktet ved Stuurajávri, mens de som bodde i Gohteluoppal og Šižžajávri jakta i sine områder. Et annet populært område var Suttolašluoppal. N5 forteller også at fuglene samlet seg ved noen vann og at det ved disse ble mye bly, eksempelvis ved Čuđuvuohppi-neset. I dag er det ifølge N5 lite vannfuglejakt, da det er kraftige innskrenkninger og man må søke om tillatelse.

N23 forteller også at folk har lenge jaktet vannfugl i området. Kautokeinoelva og Roggeluobbal har vært viktige områder. Andre områder som nevnes er Suttomušluobbal, Siebejávri, Suohpajávri og Sállanluoppal. Det var ifølge informant N23 mest fastboende som holdt på med vannfugljakt, da reindriftssamene var dratt av gårde til sommerboplassen.

Folk begynte ifølge N5 å jakte på elg etter krigen. Før det var det nærmest ikke elg i området. Folk jaktet i starten hvor de ville:

Helt fra begynnelsen fikk folk elgvald, men de var nå ikke så nøye med elgvald og grenser. Folk dro på jakt dit det passet dem (N5).

Det var ifølge N14 ikke så mange som jaktet før i tiden, og det var ikke en jaktform for alle:

Det var ikke så mange i begynnelsen, bare de høye herrene. De hadde våpen og kunne den slags jakt (N14)

Reindriftsutøverne jaktet også på rovdyr. Flere informanter husker at de selv eller familiemedlemmer skjøt rovdyr og fikk skuddpremie. Rovdyr kunne man tjene gode penger på. Informant N5 forteller at man kunne få 500 kr for en ulv og nærmere 4 000 kr for en jerv. Dette var rett etter krigen. Informant N28 har også selv skutt en del jerv med fellingstillatelse. N22 forteller at faren og onklene jaktet på rovdyr på 1960-tallet. Man kunne få 500 for en ulv. Faren og onkelen fant et jervehi ved Guovžajávri og tok ungene med til bygda og solgte de. Dette var betydelige summer:

Mener å huske at de fikk 3 000 kroner for dem. Og det var mye penger den gang. Og den gang var prisen for en okserein cirka 150 kroner. Til sammenligning er det jo en hel reinflokk (N22).

Informant N14 forteller at det var lite rovdyr før, bortsett fra noe ulv:

Det eneste rovdynet var vel ulven. Den ble jo borte på 1960-tallet da de begynte å jakte på den fra lufta (N14).

N14 forteller også at de ikke hadde gode nok våpen den gang, så det var vanskelig å få skutt ulv. Det ble ifølge informant N5 også skutt kråke og skjære tidligere, da det var skuddpremie på disse.

4.5.4.3 Hogst, brensel og byggematerialer

Informantene forteller om flere konkrete plasser hvor man drev hogst og hentet brensel, men forteller også at man i hovedsak hentet brensel der man fant det og der det trengtes. Ifølge informant N5 var det ikke noen restriksjoner på hvor man kunne hente brensel. Man hentet i nærområdene der man viste at det var ved.

Da vi bodde i Čunovuohppi så hentet vi det på andre siden av vannet. Det heter Čuojavárri, i retning Vuoskkoroggi, det området. Der var det bra med skog (N5).

I dag henter folk ifølge N5 mest ferdig kappet ved i Finland.

Gjerdestolper ble ifølge N5 hentet på sommerboplassen, da det var der man trengte de. Materialer til bygninger fikk de først og fremst fra Finland. N5 forteller også at det var viktig å få riktige trær til ulike formål. Til gamle eller buestangsgamme trengte man krumme trær. De kunne man finne der dalen var trang og det samlet seg mye snø, da snøen kunne legge seg over trærne og bøye dem. N5 forteller at forfedrene hans hentet byggematerialer fra Raisávži hvor det var bra trær som også var litt tykkere.

Informant N14 forteller at de hentet ved og drev hogst ved Rietnjávži hvor de hadde hus. Material til bygninger og gammetelt var ifølge N14 viktige ressurser som det kunne kreve litt mer innsats å få tak i:

Det var slik at enkelte plasser var det rette fine trær. Men stenger med den rette bøyen til teltene (bealljegoahti), var vanskelig å finne. De kunne finne det i Rietnjávži, men det hendte også at de måtte dra langt av gårde før de fant det. Det var viktige ting som man måtte ha på den tiden (N14).

Ifølge N14 har det blitt mye mindre vedhogst, hvilket har gjort at skogen har vokst. Han forteller at skogen har tatt mye av beitemarken til reinen, slik at der hvor reinen beitet tidligere har det nå blitt skog. Samtidig har endringer i naturen gjort at det vokser mer skog:

Naturen og temperaturen har endret seg. «Skogen vokser fortere. Før vokste det mye mer reinlav. Etter at skogen kom og ble tykkere så vant den over all laven. Trærne som faller og råtner gjør at laven blir død da den ikke får luft. Reinlaven vokster nå bare høyere oppe (N14).

N14 mener at dette gjør at beiteområdene har blitt mindre og at det har bidratt til at det har blitt trangere om plassen på vinterbeite.

Informant N27 forteller at brensel ble hentet i områder der man hadde hytter og gammer. Stolper til innhengning ble hentet der det var høye og rette trær. Ifølge N27 tilpasset man også plasseringen slik at man satte opp innhengningene der det var rikelig med slike trær. Ellers ble brensel og stolper hentet i de områdene man trengte de.

Informant N23 forteller også at det ikke var faste plasser for å hente ut brensel, men at reindriftsutøverne hentet det der man stoppet og ble boende en stund. Gjerdestolper ble hentet fra de samme plassene, og også nær elver der det var fine trær. Dette gjaldt også materiale til duodji, seletøy, lávvustenger og annet. Før snøscooteren kom måtte de ha seletøy til kjørereinen. N23 forteller at man fortsatt trenger noe seletøy, for eksempel når man skal hente ved til vinteren.

Men det som er forskjellen er jo at du henter mye mer av gangen i dag enn det du gjorde tidligere. Den gang bodde vi i lávvuer og ble på en plass en kort stund. Nå har vi jo hytter og lagrer mye mer ved der (N23).

Informant N34 forteller også at brensel og gjerdestolper ble hentet i nærområdene.

4.5.4.4 *Sanking, bærplukking og annen høsting*

Informant N14 forteller at de ikke var i Kautokeinoområdet når det var sennegras. Sennegras ble hentet i sommerbeiteområdene ved kysten. Sennegras var en viktig ressurs den gang og det ble brukt mye av det:

Folk gikk jo med kommager hele sommeren. Det fantes jo ikke sko den gang (N14).

Man skar og behandlet sennegraset ved elvebredden. Ifølge N5 hentet de sennegras i nærområdet, i Čunovuohppi. Der var det en liten elv med skog rundt hvor det vokset tynne fine gras. Folk likte ikke å hente sennegras på de store åpne myrene hvor sennegraset var grovere og det var mer arbeid for å få det mykt. Bruk av sennegras er ifølge N4 ikke vanlig lenger. N27 forteller også at sennegras ble hentet ved kysten. Multebær ble plukket i Goahteluoppal-området. De dro dit med traktor. De plukket rundt Muvreš. Ifølge informant N22 brukte de å hente sennegras, både i Troms og innenfor Kautokeino kommune. Kona til informanten nevner også at det ble hentet sennegras i Gálanitu, ved elvebredden, der bestemoren hennes bodde. Andre steder som nevnes er Rávddašjohka, ved Stoaikkehan luhppu. Bark hentes ifølge N22 og N23 ikke fra bestemte plasser, men fra der man finner det. Informant N34 forteller også at de hentet sennegras ved sommerboplassen.

Alle informanter forteller at de eller andre i distriktet brukte å plukke multebær. N14 forteller at det var mye multebær langs kysten og på vidda. Han nevner også at det i den siste tiden har kommet folk der for å plukke. Han mener at bærene var bedre før, mens det i dag er sorte prikker på bærene. Áidejávriområdet er ifølge N14 et bra multebærområde. Informant N34 forteller at multebær ble plukket i Ráisjávri-området. Ifølge N34 har også utviklingen innenfor kjøretøy hatt betydning for hvor man har plukket multebær, slik at områder som tidligere var utilgjengelige er blitt tilgjengelige.

Informant N28 forteller at det først og fremst ble plukket multebær i Gaohteluobbalområdet. De plukket også i Gaetkevuopmiområdet på grensen til Troms. N28 har også plukket ved Skierrebuolža og N27 nevner at de stoppet og plukket ved Junkajeaggi. Multebær ble ifølge informant N23 plukket både ved kysten og i Kautokeino, i områdene ved Ráisjávri og ved Geaskejávri og Rohtojávri. Ifølge N23 plukket de multebær over hele området ved vinterboplassen.

Ifølge N22 og N23 vokste ikke multene på de samme plassene hvert år, og det er derfor ikke mulig å si at de bare plukket på helt bestemte plasser. Multeområdene var ikke beholdt bestemte familier, men beskrives som et fellesgode:

Og så er det jo mange andre folk som også plukker der. Og ingen sier at dette er min plass og ingen får lov til å komme dit (N22 og 23).

Det er ifølge N22 og N23 noen som forsøker seg på å hevde eksklusive områder hvor ikke andre får lov å plukke, men dette mener de to informantene ikke er riktig, da multebær er et fellesgode. N22 og N23 forteller at tyttebær blir plukket overalt, og beskriver også dette som en allemannsrett.

4.5.4.5 *Gammer og boplasser*

Informant N5 nevner en rekke gammer brukt av fastboende, vanlige torvgammer rundt fiskevannene. Det var blant annet gammer i Stuorrajávri-området, som nå har rast sammen. Det var to gammer ved Stuorrajávri og i nordenden ved Giđašnjárga var det tre gammer nært hverandre. I

den tiden hadde de utmarksslåtter rundt omkring, og der hadde folk gammer. N4 forteller at de hadde gamme ved Niettasáiva:

Der hvor vi hadde utmarksslåtter. Og der fiska dem jo også. Da var det bruk for gamma» (N4).

Det var faren eller bestefaren til informant N4 som hadde bygd den og den ble ifølge N4 brukt inntil maskinene kom.

4.5.4.6 Ferdselsveier

Det var ifølge informant N14 viktig at det var faste traseer når de kjørte med kjørerein:

I den tiden da vi kjørte med kjørereinene måtte det være faste traseer. Når flokken var her på øst og sørsiden så brukte vi den vintertraseen som kom fra Oskal eller fra Siebe og Rietnjávži. Vi fulgte den hit til Áidejavri for der var det hårdtråkket snø. Det var jo lettest å kjøre der det allerede var opptråkket. Men når du skulle herfra og til flokken så var det ikke lenger en fast vei. Da måtte man kjøre rundt flokken og der var det ikke noe fast trasé (N14).

Det gikk en vintertrase fra Aidejavri til Kautokeino. Det gikk også en vintervei til Oskal og videre til Siebe, og fra Siebe videre til Kautokeino. Dette var ifølge N14 den veien alle brukte, og den gikk omtrent der veien går i dag.

Ifølge N5 er de fleste stier merket på kartet. Poststien var en av hovedstiene og vinterløypen følger omtrent den samme stien. Det gikk stier fra Kautokeino til Soahtefielbmá og ellers i alle retninger (N5). Det gikk også en til Ávži. Disse stier gikk ikke helt på samme plasser som veiene går i dag, da man la stiene der det var tørrest, rundt myrene. Det er ikke mange som bruker de stiene lenger:

Folk bruker jo bilen i dag. Og så er det jo slik at du ikke har lov å krysse finskegrensa mer. Du skal krysse ved tollstasjonen. Derfor blir ikke de stiene brukt mer (N5).

Informant N22 og N23 nevner at den traseen som tidligere gikk helt til finskegrensen ble stengt av kommunen for lenge siden. Når går traseen bare til Goahteluppal. En av årsakene til dette var at det kom bilvei i stedet. Det er ifølge N22 mange sommertraseer som elgjegere har laget og N23 mener at dette ødelegger naturen. Ifølge N22 forstyrres reinen av motorisert ferdsel på disse traseene:

Reinen trenger mere ro for den er et skogsdyr av naturen. Den får ikke beite i fred når den beiter ved traseer. Plutselig kan det dukke opp et titall scootere. Og spesielt rett etter at de har kommet til den plassen og det da kommer scootere. Reinen flykter da tilbake til den plassen der den kom fra. Det beste for min del hadde jo vært at det ikke fantes en eneste trasé (N22).

På vinterstid er det fredelig, og det samme gjelder på våren. Det er ifølge N22 ingen åpne løyper på deres flyttvei.

Ifølge informant N33 og N34 kjørte de bare etter traseene på sommeren når de skulle se til næringshyttene eller i forbindelse med reparasjon av gjerder. N34 nevner en trase til Sudenjoaski, til en hytte der. Det går også en over Gárgovárri.

4.5.5 Rettsoppfatninger og forhold til myndighetene i Vestre sone

4.5.5.1 Myndighetenes regleringer av beiteområder

Flere informanter er kritiske til reindriftsloven og til myndighetenes reguleringer. Særlig praktisering av fellesbeiter og reindriftsloven fra 1978 har ifølge flere informanter ødelagt de tradisjonelle grensene og forårsaket konflikt. Ifølge informant N22 og N23 holdt man seg tidligere til sine egne områder og folk fulgte stort sett de tradisjonelle grensene. Dette endret seg med etablering av fellesbeite og etter det ble det flere konflikter:

Den uskrevne regelen fra gammelt av forsvant. Den sedvanegrensa ble borte. Noen startet med det lureriet og så at myndighetene ikke gjorde noe med det. Dette fordi det var et felles område. Da var det bare å fortsette (N22).

Fellesbeite har ifølge N22 og N23 gjort at de tradisjonelle grensene ikke lenger blir fulgt. Også informant N29 er kritisk til dette og omtaler reglene rundt fellesbeite i reindriftsloven av 1978 som *noe av det dårligste de fant på noen gang*. Ifølge N29 laget ordningen med fellesbeite *mye kaos og ødela mye av det som var samenes reindriftsforståelse*.

Et av kritikkpunktene fra informantene er at loven ikke blir fulgt opp eller håndhevet på en bra måte. Ifølge N22 har staten laget en lov uten å følge den opp, uten at det er noen håndhevelse:

De har laget en lov som noen bryter. Også viser det seg at det blir ingen konsekvens eller straff av det. Det finnes ingen lovhjemmel for det. Du kan melde ifra og klage, men ingen kan dømmes. Så det der faller mellom to stoler. Myndighetene har rett og slett ikke forstått eller tenkt hvordan dette kom til å utarte seg da de laget denne loven. De lager en lov og tror at alt er i orden. Men de visste kanskje ikke hva de gjorde (N22).

N22 og N23 forteller at konfliktene oppstår fordi andre har endret på sine områder slik at de nå kommer over på deres område. Ifølge N22 og N23 er det andre distrikt som *bare slipper flokkene og holder ikke reinen samlet. Da blir det vanskelig for andre* (N22). Ifølge N22 er ikke dette direkte en regulering foretatt av myndighetene, men myndighetene har allikevel et ansvar i det de ikke griper inn.

Informant N27 mener at myndighetene generelt styrer mer og mer i forhold til tidligere og nevner som eksempel at det ble restriksjoner i forbindelse med opprettelse av nasjonalparken i Reisa. De ble lovet at nasjonalparken ikke skulle være til hinder for reindriften, men det ble den allikevel. N27 mener at de norske retningslinjene ikke passer inn i reindriften, men at de den gang nasjonalparken ble opprettet ikke hadde annet valg enn å gå med på det og at de ikke ble informert ordentlig, at informasjon var utelatt.

Informant N33 forteller at vinterbeiteområdet ikke lenger følger slekta, men følger sommerbeiteområdet. Dette var ifølge N33 *statens forvaltningsbestemmelse* (N33). Ifølge N33 og N34 har beslutninger tatt av reindriftsforvaltningen og staten vært bra for noen distrikt og dårlige for andre. Flere informanter nevner manglende eller uriktig informasjon fra myndighetenes side og ifølge N33 har de som har hatt gode norskkunnskaper hatt en fordel i kommunikasjon med myndighetene. Dessuten har myndighetene gitt fordeler til de som var mest skrivekyndige og de som var flinkest til å snakke for seg.

4.5.5.2 Myndighetenes reguleringer av jakt, fiske, rekreasjon og gammer

Informantene fra Vestre sone gir ikke uttrykk for at myndighetenes reguleringer av fiske i innlandsvann har vært til stor hindring eller at de er uenige i reguleringer som har med fiske å gjøre. Informant N5 nevner at det er mange som har blitt fratatt garn i et røye vann innenfor nasjonalparken hvor det ofte er kontroll. Det er ifølge N5 viktig å opprettholde fiske for dersom det ikke blir fisket i et vann, blir fisken dårligere og til sist er det ingen som vil fiske der mer.

Flere informanter er kritiske til myndighetenes reguleringer av vannfugljakt og mener at myndighetene har tatt fra de rettigheter. Informant N22 mener eksempelvis at reguleringen av vannfugljakt har fratatt dem rettighetene til jakt på en urettmessig måte:

Også det der har nordmannen tatt fra oss. Om de ikke har tatt fra oss absolutt alt, så har de begrenset det til det minimale (N22).

N23 mener også at reguleringen av vannfugljakt er urettmessig, og beskriver dette som et ran:

De har rana oss totalt. Eller man kan vel kanskje si at de har tatt fra oss alt. Derfor er det nok noen få som gjør dette ulovlig i dag (N23).

N23 knytter dermed det som folk opplever som å være urettmessig fratatt jaktmuligheter til at noen fortsetter å praktisere jakt ulovlig.

I forhold til regulering av jakt på vannfugl mener informant N5 at det nå er jakt i så liten skala at disse reguleringene antakeligvis ikke merkes. Det er ifølge N5 ikke mange fugler som skytes lenger. Samtidig understreker N5 at det dør mye mer vannfugl i oljesøl og forurensning:

Da er det snakk om mengder. Og så sammenligne vår jakt her med det og forby oss å jakte (N5).

Informant N14 mener at staten først og fremst er opptatt av å tjene penger på å selge fiske- og jaktrettigheter og at dette ikke er rett. Det er ifølge N14 feil at tilreisende skal kunne kjøpe tilgang til jakt og fiske, og at de som har brukt et område i generasjoner skal være nødt til å betale for å jakte og fiske i de samme områdene. Ifølge N14 er bruksretten til de som har brukt områdene større enn statens rett:

Men, jeg har rett til å bruke områdene og den bruksretten er sterkere enn statens. Du skjønner jo det at staten skal jo tjene penger på områdene og vil selge rettighetene. De selger jo til folk som driver med jakt. Også mener jeg at de som i generasjoner har brukt områdene sine ikke skal trenge å kjøpe rettighetene fra staten. Her har staten gjort en feil (N14).

N14 mener at når et område har vært brukt i generasjoner, skulle folk selv hatt mulighet til å forvalte det og at det er feil at staten skal tjene penger på det:

De (staten) eier jo grunnen, men allikevel mener jeg at det er feil av dem. De selger rettigheter til elgjegere og rypejegere der jeg har mitt vinterbeiteområde. De skal selvfølgelig tjene penger på det» (N14).

Angående gammer mener N14 at de som har bruksrett til et område også skal ha tillatelse til å sette opp gamle eller hytte. At de som bruker området og har gjort det i generasjoner skulle måtte søke tillatelse til dette, er ifølge N14 ikke rett:

Den som bruker et område, skal ikke trenge å spørre staten om å få lov til å sette opp en gamle eller ei hytte. De områdene er jo brukt av folk i hundrevis av år. Staten visste jo ikke en gang at det var slik folk levde og brukte områdene her. Det er jo først i nyere tid at staten har fått vite hvordan folk levde her og hvor de hadde gammene sine. Og da de oppdaget det så begynte de å lage lover (N14).

Flere informanter fra sonen er kritiske til omfanget av motorisert ferdsel. N14 mener eksempelvis at fritidskjøring er et problem da det ødelegger landskapet og myrene. Flere informanter er kritiske til hvordan kommunen praktiserer dispensasjon til kjøring i utmark. N27 mener at kommunen ikke informerer reindriftsutøverne godt nok når de gir dispensasjoner til kjøring i områdene deres. N28 og N29 forteller at kjøring i områdene forstyrrer reinen og mener også at det ikke blir sagt ifra til dem når folk kjører i utmark. Dette gjelder rekreasjonsbruk, eksempelvis nevnes kjøring i forbindelse med fuglefotografering.

Informantene N27, N28 og N29 mener at det er for vanskelig å få fellingstillatelse på rovdyr i dag:

Det er veldig vanskelig å få tillatelse i dag. Den kan ha drept mange dyr, men noen fellingstillatelse får du ikke. Den må ha drept noen og tyvetalls rein før du kanskje får tillatelse til å felle den (N28).

N28 mener at myndighetene ikke i tilstrekkelig grad drar ut for å se hvilken skade rovdyr har gjort. Ifølge N28 får reindriftsutøverne beskjed om å legge de døde dyrene i en kontainer hvor de kan bli liggende lenge, inntil myndighetene konkluderer med at de har dødd av en ukjent årsak. Også N29 er stekt kritisk til måten dette praktiseres på:

Det der er et veldig dårlig system. Det fungerer så dårlig at du kan sammenligne det med et stort null (N29).

Ifølge N29 er rovdirene der hvor reinsdyrene er, de følger etter flokken. Informanten mener at det er feil at jerven bare tar dyr som allerede er svake:

Jerven er et slikt rovdyr som ikke tar et svekket dyr. Nordmannen påstår at den tar skadet dyr, men det stemmer ikke. Den tar den feitesten. Det har jeg selv sett. Den unngår magre utmattede rein (N29).

Disse tre informantene mener også det er feil at det ikke jaktes mer på gaupe, som tar mye både rein og sau.

4.5.5.3 Endringer og økt press på beiteområder

Informanter nevner en rekke konflikter mellom ulike siidaer rundt beiteland og flyttveier. Informantene knytter særlig et økt konfliktnivå til at det har blitt trangere om plassen på vinterbeite og flere folk som driver med rein. Ifølge informant N5 har økningen gjort at det har blitt flere problemer, fordi det blir for trangt:

Det blir mere problemer når det blir for trangt og mindre beiteland for reinen. Av og til kan det da bli krangel om hvem sitt beiteland det er. Og sånn blir det når det blir for mange som skal dele på områdene» (N5).

N5 mener at det har blitt mye folk i reindriften, blant annet fordi det er vanskelig å finne seg andre jobber:

Det er nå slik at det er så mange som er i reindrifta. Og det er jo arbeidsledigheta som er skyld i det. I en familie må både de unge og de som er eldre drive med reindrift og det blir for mange. Her er jo vanskelig å få seg annet arbeid. På den måten blir det problemer i reindrifta (N5).

Samtidig har utviklingen innen reindrift gjort det dyrt å drive, med behov for dyre maskiner og bensin, som betyr at folk må ha større flokker for å klare seg.

Informant N33 mener også at det har blitt mye trangere om plassen og at alle er under press. Dette har forårsaket konflikter med andre distrikt. Det har ifølge N34 vært krangler og konflikter *om det meste og spesielt om beiteland* (N34). Mens da det var færre rein, eksempelvis etter nedgangen i reintallet på slutten av 1990-tallet, så man lite til naboens flokker og da var det fredelige forhold.

Også N14 mener at et økt press på beiteområder og flere folk i reindriften har gjort at det har blitt flere konflikter. Tidligere, da det var mindre folk, var det ikke noe problem å bli enig om bruken av områder og fordeling seg imellom:

Var de blitt enige om at det området hører til den sidaen, da dro man ikke dit. Det var så lettvinnt på den måten (N14).

Informantene nevner altså både større flokker og flere utøvere som årsaker til økt press på områder og konflikter.

Informant N33 mener at et annet reinbeitedistrikt hindrer dem i å flytte etter den tradisjonelle flyttveien. Han forteller at de har måttet flytte lenger og lenger østover, presset av andre og større distrikt:

De begynte å presse på og sa vi ikke fikk lov til å gjete reinen vår der. Vi hørte ikke på dem så nå har de begynt å presse oss med styrken av svære flokker. Og vi med liten flokk blir overkjørt. Vi kan ikke slippe vår flokk dit (N33).

Informant N33 og N34 gir uttrykk for at mindre distrikt kan oppleve å bli presset av større distrikt.

Også informant N28 og N29 mener at det var færre konflikter før i tiden. Tidligere var det i større grad slik at man ikke kom inn på områder som man visste ble brukt av andre. Det betyr likevel ikke at det aldri var konflikt før, eller at det aldri var folk som brukte områder som de ikke skulle:

Det kunne jo hende den gangen også at en annen lot sine rein beite på andres vinterbeiteområder. Men, da gjorde de andre skam på ham. Da var han både frekk og umoralsk. Og dette tok vedkommende til seg og lovet å ikke gjøre noe slikt igjen. Så folk tok slike ting mer til etterretning den gang. Men det fantes jo også slike som ikke brydde seg (N29).

Flere informanter forteller at bruksreglene i mange tilfeller ikke overholdes, men at noen distrikt med viten og vilje lar reinen sin gå over på andres områder. Informant N27 mener at noen lar reinen beite hvor den ikke skulle, og at de fortsetter med dette såframt det ikke kommer reaksjoner:

Spesielt de siidaene som først kommer til en plass så mister de reinen litt og litt over beitegrensa. Kommer det ikke noe reaksjon fra en eller annen så gjentar de det samme året etter igjen. Men når det anmeldes så roer det seg for en periode. Slik fungerer det der (N27).

N27 og N28 mener at noen reindriftsutøvere lar flokken sin gå over beitegrensen med vilje, uten at dette får konsekvenser. Informantene mener at det er tydelig forskjell på om dette skjer planlagt eller ved et uhell:

Og dersom han ikke snur flokken sin riktig vei så skjønner du at han gjør det med vilje. Men ser du at han snur flokken sin så skjønner du at han har mistet flokken over. Det er forskjellen på de to tingene (N28).

4.5.5.4 Inndeling og utarbeidelse av bruksregler

Informantene forteller om mange tilfeller av konflikter, både knyttet til beiteområder og flyttveier. Flere informanter knytter dette til bruksreglene som er vedtatt av sonestyret. Eksempelvis mener informantene N33 og N34 at flyttveien har blitt endret etter at de nye bruksreglene kom, slik at andre reineiere ikke flytter seg når flokken skal forbi, selv om flyttveien skal være åpen. Flere informanter er misfornøyde med bruksreglene som er vedtatt i vestre sone, i forhold til flyttveiene. N22 mener eksempelvis at det er et problem at det ikke står eksplisitt i bruksreglene hvor de tradisjonelle flyttveiene går:

Det å komme seg til vinterboplassen og tilbake til sommerboplassen. De har utelatt den delen. På en måte sier de at hver enkelt flytter på sitt tradisjonelle vis. Men de har ikke forklart hvor den tradisjonelle flyttveien går (N22).

Ifølge N22 skaper dette uenighet og det blir konflikt fordi noen distrikt endrer flyttveiene og dermed skaper problemer for andre distrikt.

Informant N33 og N34 mener at de med store flokker kan presse de med mindre flokker og de er kritiske til at beslutninger tas med flertallsvedtak i sonestyret:

For vårt distrikt 30 vinterbeite har [man] stemmerett på grunnlag av antall siidaandeler. Vårt reinbeitedistrikt blir i mindretall. Vi skal stemme mot deres mangfold av mennesker. Det vil si at de reinbeitedistriktene der det er flest utøvere, har selvfølgelig beslutningsmyndighet. Fra vi starter fra vårt sommerbeiteområde, så kan de begrense både flyttveien og vinterbeitelandet vårt. Det er det nordmannen kaller for flertallsvedtak (N33).

Reguleringen innenfor sonen i bruksreglene kan både betraktes som en regulering av myndighetene som har pålagt distriktene å lage bruksregler, og som en konflikt mellom distriktene eller siidaene om beiteområder. Spørsmål knyttet til myndighetenes reguleringer blir derfor også sett i sammenheng med opprettelsen av sonestyre og sonestyrets arbeid med bruksregler. Slik omtaler informant N23 de uenighetene de har hatt i forhold til bruksregler:

Ja, men på en måte er vi også i konflikt med forvaltningen. Det her som er på vestsiden av Kautokeino kalles for 30A. Det er et eget styre som lager bruksregler. De skal lage bruksregler

til vintersiidaen. På en måte så har de ikke tatt hensyn til oss og har tegnet grensa her, rundt det fjellet. Men, den er ikke godkjent enda. Og vi har klaget (N23).

Flere informanter gir uttrykk for at grensene i de nye bruksreglene i flere tilfeller ikke er hensiktsmessige i forhold til terrenget. Informant N22 mener at de nye grensene i bruksreglene ikke på samme måte som de gamle grensene følger naturlige formasjoner og betingelser i terrenget:

Og de nye grensene fungerer ikke slik den gamle gjorde. Elva kløyver beiteområdet og derfor er det enklere å gjete reinen på hver side av elva. Du kommer herfra og lar de beite helt til bredden av elva. Det blir verre å holde styr på dem i vidstrakte forhøyninger i terrenget. I reindrifta er elva en naturlig grense. De tidligere grensene tok hensyn til terrenget og den gang fantes ikke snøscooter. De holdt til der det var naturlige grenser. Og hadde jeg fått bestemme så hadde jeg lagt dette til grunn grensene (N22).

Informant N33 mener også at de nye grensene ikke tar hensyn til de naturlige grensene slik som de tradisjonelle grensene gjorde:

Vi kan vel kanskje si det slik. Etter at vi ga dem lillefingeren så tok de nesten hele hånden. Før så skilte disse elvene distriktene. Reinen er slik av natur at den stopper ved et elveleie. Den blir der en god stund slik at vi rekker å lede den eller forhindre at den går over grensa. Men når grensene er blitt så unaturlige for reinen, så går den dit den ikke skal (N33).

Det kommer også til uttrykk igjennom intervjuene at det ikke har vært fokusert på rettigheter i fordelingen av områder og fastsettelse av grenser i de nye bruksreglene, men i større grad på å oppnå enighet. Informant N27 forteller at bruksreglene var et krav fra reindriftsadministrasjonen og at de grensene som er satt har ikke tatt noe særlig hensyn til rettssikkerhetsspørsmålet (N27). Om de skulle ha tatt det inn i arbeidet hadde det blitt flere rettsaker og det hadde vært vanskelig å komme til enighet.

Også informant N33 forteller at det i forhandlingene om bruksreglene ikke handlet om de tradisjonelle områdene, men om å forhandle og bli enige om grensene. N33 opplever at de ble tvunget til å bli enige og gi fra seg områder:

Og så var det en slik agenda at vi måtte kommunisere og ble tvunget til å komme til en enighet. Dersom vi da hadde sett på de tradisjonelle områdene, som vi selv mente var våre tradisjonelle områder, da hadde det ikke blitt fredelige forhold. Vi måtte bare samtykke når det gjaldt den delen både på nord- og østsiden (N33).

Informant N22 og N23 understreker at de ikke er fornøyd med måten sonestyret fungerer på og de mener at distriktene burde bestemt mer over egne områder:

Vi ville være for oss sjøl og selv bestemme over vårt vinterbeiteområde. Akkurat på samme måten som vi gjør på sommerboplassen. At det ikke er det store distriktsstyret som styrer. Det er jo nabo-siidaen vår som blir konkurrenten vår. Vi vil være suverene på våre områder. For vår del kunne det der sonestyret vært avsluttet (N22).

4.5.5.5 Forholdet til de fastboendes bruk av utmarksressurser

Informantene nevner i liten grad konflikt med fastboendes bruk av utmarksressurser. Som nevnt tidligere er noen informanter kritiske til bruk av dispensasjon til kjøring i utmark og forstyrrelser

knyttet til eksempelvis elgjakt. I forhold til fiske og sanking har det ifølge informantene ikke vært konflikt om ressurser. N5 forteller at folk stort sett har fordelt områdene for høsting av utmarksressurser fredelig mellom seg, som bærplukking og fjellvannsfiske:

De familiene fisker i de vannene, mens de fra det området fisket i de andre vannene. Det var vanlig (N5).

Det har ikke vært store uenigheter eller konkurranse om ressursene. Gammer bygget folk hvor det passet dem:

Ja, der bestemte folk selv. Og i den tiden trengte ikke folk å søke. Så på alle måter var det mer frihet før (N5).

Informant N27 mener ikke at hans bruk og rett til et område utelukker at andre kan bruke det og ha sine områder for ressursutnyttelse innenfor beiteområdene. Ifølge N27 har det aldri vært uenigheter mellom fastboendes bruk og deres bruk:

De er innenfor vårt område, men de er hjemmehørende der. Men, dersom fremmede kommer så er det ikke helt etter våre meninger. Man har da en følelse av at vedkommende ikke hører til her (N27).

Som det kommer fram i sitatet her, er det stor forskjell på om områdene brukes av fastboende som har brukt områdene i generasjoner eller om de brukes av tilreisende.

Informant N34 beskriver også fredelige forhold mellom reindriftsutøverne og de fastboende. De fastboende brukte de samme områdene som de brukte i reindriften, uten at dette var noe problem. N22 og N23 nevner dog forstyrrelser knyttet til motorisert ferdsel i forbindelse med elgjakt.

4.5.5.6 Rettsoppfatninger i reindriften generelt

Informantene omtaler både bruksrett og eiendomsrett knyttet til områdene de har brukt. Alle informantene gir tydelig uttrykk for at reindriften har en sterk bruksrett, mens det er større usikkerhet knyttet til spørsmål om eiendomsrett i reindriften. Informant N14 mener eksempelvis at de som har brukt områdene, har bruksretten:

Jeg vet ikke om dette med eiendomsrett. Men bruksretten kjenner jeg til. De er jo folk som har brukt områdene i uminnelige tider, kanskje i flere hundre år. Det må jo være de som skal ha bruksretten. Jeg tror ikke den skal tolkes på en annen måte. Det må nesten være slik det har vært til i dag (N14).

N14 nevner at det er staten som eier grunnen, men understreker samtidig at bruksretten til de som har brukt områder og ressurser gjennom mange generasjoner er sterkere enn statens rett:

Men, jeg tenker at dette er statens grunn og det er staten sitt eiendom. Derfor tenker jeg at jeg ikke kan ha eiendomsrett til det. Men, jeg har rett til å bruke områdene og den bruksretten er sterkere enn statens. Du skjønner jo det at staten skal jo tjene penger på områdene og vil selge rettighetene. De selger jo til folk som driver med jakt. Også mener jeg at de som i generasjoner har brukt områdene sine ikke skal trenge å kjøpe rettighetene fra staten. Her har staten gjort en feil (N14).

Når staten selger rettigheter til naturressurser, blir dette altså feil, ifølge informant N14. Eksempelvis er det feil av staten å selge rettigheter til elgjegere og rypejegere i beiteområder eller gir tillatelse til gruvedrift:

Jeg ser på det som helt feil. Det der er ikke riktig. Det er ikke tatt riktig standpunkt til det (N14).

N14 forteller at også bestefaren hadde sine rein i det samme område og beskriver dette som en arv:

Du kan sammenligne det med et hus. Der dine forfedre har vært, dit drar du også. For du arver jo det (N14).

Om eiendomsrett og bruksrett uttaler informant N22:

I forhold til reindrifta, så tror jeg ikke det er riktig å ha eiendomsrett. En reindriftssame er en som driver og flytter. Han er ikke slik som en fastboende same. Reindriftssamen bor bare på en fast plass om vinteren. Men, så kan man vel si at der han holder til på vinteren, det burde han fått eie (N22).

Informantene N22 og N23 formulerer dette som å eie beiteretten (N23) eller å eie det området i den tiden han er der på vinteren hvis det går an å si det på den måten (N22).

Selv om informantene forteller at det er staten eller FeFo som eier grunnen, føler de eierskap til områdene som de bruker og har brukt i generasjoner. Ifølge N27 og N28 oppfattes vinterbeiteområdene som en plass der man er hjemme og noe som man eier, selv om eiendomsretten ligger hos FeFo.

Vi føler det slik at dette er hjemmet vårt. Alle mennesker føler det slik. Når du kommer til ditt eget hjem så er det noe du eier. På samme måten er det når jeg kommer til mitt reinbeitedistrikt. Jeg føler at jeg eier det. Men jeg vet jo at det er FeFo eller staten som eier det og ikke jeg. Likevel er dette mitt hjem. Og dette er bygd slik i generasjoner (N27).

Informant N33 beskriver å ha både en følelse av eierskap og bruksrett, og stiller samtidig spørsmål rundt forholdet mellom de to:

Jeg har den følelsen at vi eier de områdene og har bruksretten innenfor de områdene. Og de områdene hadde vi ønsket å forvalte 100%. Dersom du bare har bruksrett så kan en annen komme å si at det er han som eier det. Og har han større rett til å eie det enn meg? Og da kommer det nye spørsmålet. Skal vi eie alt hvis vi skal kunne bruke det? (N33).

N34 formulerer dette slik at:

Det er nesten at jeg sier eiendomsrett for jeg tenker på min familie og mine etterkommere (...) Men i alle fall at de skal ha en solid bruksrett (34).

Ifølge N33 og N34 oppfører noen andre distrikt seg som om de har eiendomsrett over beiteområder og presser andre bort. Informant N34 mener at dette skaper konflikter:

Den følelsen fikk man allerede da jeg holdt på med rein. Og det er så trist at det skulle bli slike konflikter og man må leve i frykt (N34).

Informant N27 mener at det norske systemet og de norske reglene ikke passer for reindriften og har ødelagt mye:

Det norske systemet passer ikke for naturbruken vår. Jeg ser dagens ungdom hvordan de er ødelagt av det norske systemet. De bare følger med på lover, regler og slakteprosenten ol. De har ingen naturforståelse. De skjønner ikke en gang værtegnene (N27).

Flere informanter gir uttrykk for at norske forvaltningsprinsipper har påvirket reguleringen av reindriften, også internt i reindriften. Ifølge informant N33 har påvirkningen fra det norske forvaltningssystemet gjort at man i reindriften har begynt å styre mer etter norske prinsipper:

De siidaene som er her i Finnmark i dag, de har begynt å forholde seg til det norske styringssystemet. Styre det på samme måten som det norske demokratiet (N33).

Et eksempel på dette er beslutningsprosessene og reguleringene av beite i sonen, hvor beslutninger tas ut fra et flertallsprinsipp. N33 mener slik at mindre distrikt har lite å si på vinterbeite, når flertallet avgjør og tar beslutninger, som beskrevet i tidligere i dette avsnittet.

Figur 8: Fangstgrop for rein ved Máđiiluoppal – Heastajávri. Foto: Alma Thuestad, NIKU.

4.6 Guovdajohtolat/Midtre sone

Guovdajohtolat/Midtre sone består av 11 distrikt og en siida fra D-19 Sallán/Sørøy (4 driftsenheter), da denne siidaen bruker midtre sone når de flytter. De øvrige distriktene som flytter innenfor denne sonen, er: D-25 Stierdná/Stjernøy, D-26 Lákkonjárga, D-27 Joahkonjárga, D-28 Cuokcavuotna/Bergsfjord, D-29 Seakkesnjárga ja Sildá/Frakfjord med Silda, D-32 Silvetnjárga, D-33 Spalca, D-40 Orda, D-11T Ráidná/Reinøy, 19/32T Ivgoláhkku/Lakselvdalen/Lyngsdalen, 33T Ittunjárga/Rendalen og D-41 Beaskáđas.

Det ble foretatt flere intervjuer av informanter med tilknytning til og kunnskap om denne sonen. Da to intervjuer med kvinnelige informanter ikke ble godkjent, baserer denne delen seg imidlertid kun på to intervjuer med informasjon fra fire informanter som alle er menn fra distriktene Ittunjárga/Rendalen og Lákkonjárga.

For å beskrive reindriftsutøvers bruk av naturressursene og rettsoppfatninger knyttet til dette, er informantenes utsagn strukturert slik:

1. Bruk direkte knyttet til reindriften, slik som beiteområder, flyttveier, boplasser, ferdsselsveier¹⁴⁸ osv.
2. Annen utmarksbruk
3. Endringer.
4. Rettsoppfatninger

Informantene kommer fra to ulike reinbeitedistrikt og denne delen er strukturert slik at de to distriktenes bruk, slik den er beskrevet av informantene, er presentert hver for seg.

4.6.1 Reinbeitedistrikt 33T Ittunjárga/Rendalen

Det er intervjuet en person fra fra Ittunjárga/Rendalen reinbeitedistrikt. Han oppgir at han har holdt på med reindrift hele livet og at begge foreldrene hans kom fra reindriftsfamilier.

4.6.1.1 Beiteområder og kalvingsplasser

Sommerboplassen til N19 er i Ittunjárga/Rendalen i Nord-Troms. Vinterbeiteområdet er i området rundt Buolžajávri. Informant N19 oppgir at vinterbeiteområdet strekker seg fra Nieidavárri og østover. Kalvingsplassen var frem til ca. 1972 i området Soagñojávri og Máiddonvárri, og etter dette har den vært i Ittunjárga/Rendalen.

Informant N19 oppgir at morfaren hans visste at området ved Buolžajávri var veldig bra. Han anslår at bestefaren begynte å bruke disse vinterbeitene rundt 1930, samt at det ikke fantes andre siidaer i området og derfor flyttet bestefaren dit.

N19 overtok og fortsatte reindriften etter sine foreldre og bruker de samme områdene i dag, skjønt han oppgir at myndighetene har laget andre grenser, men at han har tegnet inn omtrent det han mener er riktig. Informant N19 forteller også at bestefaren hans hadde en stor flokk på 7-800

¹⁴⁸ Ferdsselsveier er både knyttet til reindrift (å ferdes til og fra beiteområder etc.) men omfatter også annen bruk.

kjørerein som var i vinterbeiteområdet hele året, og etterkommerne fortsatte med dette etter at han døde. Imidlertid oppgir ikke informanten når denne aktiviteten opphørte.

4.6.1.2 Flyttveier og gjerder

Vi følger fjellene der det ikke er elver. På våren må vi dra hvor det er best dersom elvene har åpna seg (N19).

Siidaen bruker omtrent samme veien både på høsten og våren, ifølge informanten. Han forteller at flyttveien går ved Vuomagielas, så rett over og langs Lávžejávri og over ved Heammogieddi, og så mot kalvingsplassen [Máiddonvárri/ Soaghojávri], deretter Vouoldejávri og så ved Stuora Čuorvunjávri mot Kvænangen. N19 oppgir at ruten har endret seg litt, og at de følger fjellene når der ikke er elver og at de om våren selvfølgelig må dra der det er farbart dersom elvene har åpnet seg.

De har innhegninger der de har vinterbeite, sier informant N19, og har hatt dette veldig lenge. Imidlertid hadde de ikke innhegning på den gamle kalvingsplassen, for på den tiden laget man ikke slike innhegninger, forteller han. Imidlertid er det mange innhegninger på reiseruten, men de er felles for alle. Slike finnes over hele Kautokeino, legger informant N19 til.

4.6.1.3 Gammer og boplasser

Da informant N19 var barn hadde de torvgammer der de hadde kalvingsplass. N19 ble da igjen med moren, hustruene til hennes brødre, sammen med barn og gamle:

Mor ble igjen her med barna på våren og bodde der med dem hele sommeren og helt til siidaen var tilbake (N19).

Ifølge informanten hadde de ulike siidaene vinterboplasser ved Buolžajávri, Davimus, Vuosttašluoppal og Bismiid.¹⁴⁹ Alle disse siidaene hadde og har fortsatt hver sitt hus i disse områdene. Han mener at bygningene i Davimus, Vuosttašluoppal og Bismiid stod der under krigen, slik at disse kan ha vært oppført før andre verdenskrig. Det er kommet til flere bygninger senere, men disse husene/hyttene ble ifølge N19 oppført rundt krigen. Han anslår at hytten ved Buolžajávri ble bygget på begynnelsen av 1950-tallet, og at alle siidaene fortsatt bruker disse hyttene. N19 opplyser at det er punktfeste på de faste gjeterhyttene.

4.6.1.4 Ferdseisveier

Informant N19 forteller at det gikk faste traseer til de ulike beiteområdene. Traseene til vinterbeiteområdet er fortsatt i bruk. De ble til i gamle dager, og går på flatere steder og langs myrer. N19 mener at traseene skal være merket på kartene og at det skal være satt opp stikker. De har faste traseer som de følger til beiteområdene, som har vært der lenge og fortsatt er der, sier informanten.

¹⁴⁹ Også skrevet Bosmiid på kart, men skrevet Bismiid i intervjuene.

4.6.2 Reinbeitedistrikt 26 Lákkonjárga

Tre personer er intervjuet fra Lákkonjárga reinbeitedistrikt. De forteller at deres slekt har vært i reindriften i generasjoner.

4.6.2.1 Beiteområder og kalvingsplasser

Informantene begynner med å fortelle om og streke opp vinterbeitelandet som de mener historisk har vært deres. De hevder at besteforeldregenerasjonen deres begynte å bruke dette området. De mener at de har blitt fratatt beiteland av en siida som aldri var der tidligere, og hevder at det finnes skriv som viser at dette har vært deres område og at deres siida har vært der fra gammelt av, og viser til Vorren og Nissen.

Vinterbeitelandet starter ifølge informantene ved Galbajohka, og så til Unna Galbajávri, på østsiden av Skihčči og på østsiden av Áldovárri:

Så gikk det på østsiden av Áldovárri. Sånn forklarte han det. Det er datidens historie (N32).

Ifølge N32 er det et stykke som er gitt bort, og N31 bemerker at det ikke tilhører dem lenger. N30 sier at det i gamle dager så var den delen der med. De beslutter derfor at de først tegner av den gamle delen og så tegner den nye delen og markerer dette.

Den gamle gikk på nordsiden av Vuottašjávri, og så merker de av både hvordan de gjeter i dag og hvordan de gjette i gamle dager. I samråd tegner de opp sør for Gállojávri, sånn omtrent, og så til Leammojávri, langs høydedraget Geavletmaras, deretter til Láhpojohka etter Bassejohka, langs bilveien og Gihččenjárga skal også være innenfor, ifølge N30. De snakker igjen om Gihččenjárga når de snakker om den eldgamle flyttveien:

Og vinterbeitelandet begynte rett der på den andre siden. Og den kom hit til Gihččenjárga og der begynte flokken å beite (N32).

N31 forteller at de bruker hele området i dag, men at de blir forvist vekk. N32 legger til at de ikke får gjetet reinen der, mot Gihččenjárga, der de merker av dagens grense. Han forteller at denne grensen er noe de har bestemt selv og at de har holdt til akkurat der i 40 år. De mener at de er blitt fratatt et område, men er ikke helt enige om dette skjedde i 2004 eller 2007, da det ble satt opp en foreløpig grense.

N32 forteller at de har hatt noen faste samlingsplasser på våren, før de begynner flyttingen, men at de er tatt fra dem: *Ja, det var jo her ved Vuoskuduottar. Men den er jo tatt fra oss.* Dette har ifølge N32 også skjedd etter 2007, og de merker også av dette området på kartet. N30 forteller at bestefaren deres dro helt til Anárávži.

Ved Hárcečorru, like ved Láhpulubbal, var det en fredet plass fordi kjørereinene var tjoret fast der, forteller informant N32. Der de parkerte kjørereinene var det ikke tillatt å la andre rein beite, ifølge informant N31.

Informantene har også informasjon fra en video, der en eldre mann (f. 1920) forteller om at alle nabosiidanene som holdt til i området, samt (beite)grensene imellom dem. Denne mannen forteller ifølge informant N30:

Han forklarte at alle nabosiidaene flyttet til Lákkonjárga. De som holdt til på østsiden. De var også i Galbajohka. Og sørover igjen var det tre siidaer ved siden av hverandre. Det begynte ved Galbajohka (N30).

4.6.2.2 Flyttveier og gjerder

Informantene oppgir at de ikke bruker nøyaktig samme flyttvei på våren som på høsten, men at de går nesten samme plass til/fra Basejávri. Dersom de har to flokker så går den ene litt høyere opp, det hender også at de skiller flokkene og at de andre kalver litt lenger sør.

Der er Basejávri. Der drar vi i mørketiden, så kommer vi her, omtrent på samme plassen (N31).

De merker også av den eldgamle flytteruten.

Vår fars eldre bror flyttet jo over fra Masi og rett hit. Det var den gamle flyttetraseen. Han kom jo over Veardnaš og helt til Giikennjárga og så over der (N32).

De tilhørte det som ble kalt for midtre sone «Lákkuid» og bestefaren dro helt til Anárávži, ifølge N30.

Når det gjelder innhegninger og gjerder, så oppgir informant N32 at de ikke har gjerder, bare innhegninger. Han forteller også at han ikke vet om besteforeldrene drev med reinskilling, men det har de sikkert gjort og at dette kanskje skjedde ved Ánttámaras. Imidlertid var det ikke skillegjerde der:

Nei, ikke direkte et gjerde, for den gangen brukte de å skille ved bruk av stav [čuoldit] (N32).

N32 mener også at en innhegning, [eid av en annen], lå rett under Hárcačorru, fordi [en eldre dame] brukte å snakke om det. Informantene forteller også at de har en innhegning i dag (i nærheten av Náhpolsáiva). De har også hatt innhegninger ved Vuoskkojávri og Sáiva. I tillegg til innhegninger ved Gálloráhpátog ved Ánttánvárri, rett sør for Suolójávri og så har det vært en innhegning ved Ritnimaras. I dag bruker de innhegningene i nærheten av husene sine.

4.6.2.3 Gammer og boplasser

Når det gjelder boplasser så forteller informantene om et hus i Láhpoluobbal, som gikk ut av bruk på slutten av 1960-tallet. Dette huset er revet. Der nest flere bosteder ved Galbajohka og et hus ved Sáiva. Generasjonene før dem hadde vinterbeite ved Galbajohka.

Jeg kan fortelle om denne vinterboplassen. De har fartet over Lákkonjárga i lang tid de som har brukt dette området, her hvor vi er i dag. Ved Náhpolsáiva og Galbajohka (N30).

4.6.2.4 Ferdselsveier

Sommertraseen er merket og åpen helt til Náhppesáivemohkki. Vintertraseen går omtrent på samme sted, men over noen islagte vann. Vanligvis kommer de fra Láhppoluobbal, men det hender også at

de kommer fra Heammogieddi eller starter fra Maze, noen ganger kommer de fra Kautokeino til Náhpolsáivu, ifølge N31. Det er traseer der som de kjører etter, legger N30 til.

4.6.3 Annen utmarksbruk

I denne delen beskrives annen utmarksbruk av distriktets reindriftsutøvere. Imidlertid er verdde-relasjonene og byttehandelen mellom fastboende og reindriftsutøvere relevant, derfor er beskrivelsene av disse relasjonene og denne bruken også tatt med. Dette forteller også noe om informantenes rettsoppfatninger.

4.6.3.1 Ferskvannsfiske

Informant N19 forteller at de ikke fisket ved vinterboplassen og at det ikke var vanlig at reindriftssamer fisket med garn under isen. I stedet byttehandlet de med fastboende. N19 sier at de ble holdt med saltfisk av vennene, men at denne relasjonen ikke eksisterer på samme måte i dag. Imidlertid sier N19 at de fisket i fjellvann og at de fisket på Speilgajávri. N31 forteller at han ikke tror at generasjonene før fisket noe særlig, men at han ikke vet dette. Kanskje de gjorde det. N32 observerer at det stadig er færre fastboende som fisker med garn under isen, tidligere har det vært flere som fisket og at dette var folk fra Láhpoluobbal. Han forteller at [en mann], som var både fisker og reineier, fisket så vel på vinteren som på høsten. Han vet imidlertid ikke hvilke vann denne mannen fisket i. N30 oppgir at han vet at [en annen mann], som bor i Láhpoluobbal og heller ikke tilhører siidaen, fisket med garn under isen. I følge N30 gjør denne mannen det den dag i dag.

4.6.3.2 Jakt og fangst

Informant N19 forteller at de ikke hadde skytevåpen, derfor jaktet de hverken på vannfugl eller ryper med våpen. I stedet drev de på med snarefangst av ryper over hele området, men forteller at Čuovžavárri var et spesielt bra rypeområde og at han gikk mye på ski sammen med faren sin der, samt at de tjente gode penger på rypene:

Den gang fantes ikke snøscooter så da gikk vi på ski. Rypene gav oss store penger (N19).

Informant N19 kan også fortelle at snarejakten tok slutt etter at snøscooteren kom:

I dag tar de hagla på ryggen og så kjører de av gårde på rypejakt (N19).

De andre tre informantene forteller at de selv ikke har drevet med snarefangst, men sier at generasjonene før sikkert har holdt på med dette. Imidlertid har N30 videreformidlet kunnskapen til kommende generasjoner:

Jeg har bare satt snarer sammen med barn og barnebarn for å vise hvordan dette gjøres (N30).

De drev heller ikke med jakt på rovdyr og rev for skinnet sin del, men jaktet på ulv fordi den drepte mange rein, ifølge informant N19. Han kan huske at faren hans hadde ulvesaks, og kan så vidt huske

at det var veldig mye ulv på den tiden. N19 kan imidlertid ikke huske at faren noen gang fanget ulv i ulvesaksen, men vet at faren la ut ulvesaks:

Ulven gikk vel ikke dit, den tok jo levende rein (N19).

De andre informantene forteller at de har med våpen, dersom et skadedyr har kommet og forsynt seg av flokken. De kan ikke huske en tid da det var lov å skyte rovdyr og har søkt om å få skyte ørn:

Ja, vi har søkt om å få skyte ørnen og fått tillatelse til det et par ganger. Vi har veldig mye ørn her i vårt område (N30).

4.6.3.3 Hogst, brensel og byggematerialer

Brensel har alltid blitt hentet i nærområdet, ifølge N19. Han medgir at i dag må man ha tillatelse fra FeFo for det er deres område, men at når en befinner seg langt unna allfarvei i beiteområdene, så er ikke FeFo der og dermed henter de ved hvor de vil.

Tidligere hentet de også stolper på fjellet, men informant N19 anslår at de begynte å kjøpe inn gjerdestolper for ca. 10 år siden. Det hender fortsatt at de henter stolper selv, om de bare skal ha en liten innhegning, men til større gjerder kjøpes det stolper.

De andre informantene forteller at de henter både brensel og emner til gjerder der de har hyttene:

Ja, det henter vi der hvor vi har hyttene. Og helst så nær hyttene som mulig. Og det samme gjelder emner til gjerder (N31).

4.6.3.4 Sanking, bærplukking og annen høsting

Nå må du fortelle om de gode multebærområdene dine. Ikke forvent at det blir fortalt riktig! (N31).

Ved Spielgajávri plukket de også mye multebær, ved siden av å fiske, og der fant man også sennagresset man hadde behov for, forteller N19.

Informant N30 forteller at det ble plukket multebær og det gjøres fortsatt i dag. I områdene rundt hele Náhpolsáiva, ved Goddejohka og Lávžejohka plukkes det, og det er et stort multebærområde fra Lávželuobbal og sørover, ifølge N30. Han forteller at sennagresset ble skåret ved kysten.

4.6.3.5 Endringer

N19 sier at myndighetene ikke blandet seg like mye i tidligere tider:

Vi skrev bare på et skjema til myndighetene hvor vi dro og hvor sommerbeitelandet vårt var. Til Lappefogden. Og det var alt. Og du trengte ikke å søke om noe. Du bare skrev hvor du holdt deg til i de forskjellige årstidene (N19).

Informantene forteller at det var fredelige forhold før, og at kommunikasjonen var god:

Kommunikasjonen var mye bedre før. Folk kunne stikke innom på en liten prat og kaffekopp. Det er slik jeg husker det (N31).

Informant N19 forteller at andres rein beitet på hans område når han ikke var der også i tidligere tider, men når han var i området, så passet de på å lede reinen sin lenger bort:

Vi hadde en veldig god kommunikasjon (N19).

N19 mener endringen fra fredelige til konfliktfylte forhold begynte med fellesbeitene:

Etter det begynte alle å dra overalt med sine rein hvor det passet dem. Likegyldig til hva som var der (N19).

N31 hevder også at noen utnyttet at loven sa at noe var fellesbeite til sin fordel. Han forteller at han selv har fått erfare hvordan dette ene ordet «fellesbeite» blir brukt til å si at ingen kan si at noe er deres og annet er vårt.

N32 sier bruddet i kommunikasjonen kom da de begynte å tegne opp streker og laget grenser, og N31 tidfester denne endringen på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet. Da kom myndighetene og ba dem tegne grensene og etter dette har forholdene mellom nabosiidaene bare blitt verre. N19 peker også på gjerdene som ble satt opp på 1990-tallet og at ting ikke ble gjort etter deres ønsker når endringen inntraff, og at nå kan man bli anmeldt hvis man ikke følger «korridorene». I dag er det også blitt slik at de må være raske med å komme til beiteområdet, forteller N19, for ellers kan det være for sent og andre har vært der med sine rein allerede:

Det er slik det fungerer i dag. De bare tar seg til rette (N19).

N19 hevder at bakgrunnen for at de ikke respekterer hverandres beiteområder er fordi reintallet er så stort og det er kommet så mange flere inn i reindriften.

N30 mener at flyttingen går bra, men at det er vinterbeitegrensene som er hovedproblemet. N31 karakteriserer ikke utfordringene som så store på våren og høsten når de andre siidaene eller distriktene kommer, men N30 sier at det er blitt noen små utfordringer fordi de ulike sirklene/omkretsene er fordelt til forskjellige sidaer.

Ja, nå har de igjen som holder til her på den flyttveien begynt å uttrykke misnøye. Men hvordan det nå enn er, så må man flytte (N31).

Informant N19 forteller imidlertid at tidspunktet for flyttingen har endret seg totalt. Han sier at den begynner allerede i april, slik at de er fremme i mai måned, så blir de frem til juni og kanskje helt til juli måned. N19 sier at de ikke har mulighet til å gjøre det på en annen måte. Informant N19 forteller også at ferdsele har endret seg litt, for i dag er det ikke sikkert at du får lov til å ferdes langs de gamle traseene:

Selv om der er en trasé fra gammelt av, så er det ikke sikkert at du får lov å ferdes der (N19).

Både informant N19 og N31 kommer inn på at tidligere var det vanligere med gjestevenner, men relasjonene har endret seg. N31 forteller om sine foreldre og besteforeldre:

Ja, jeg tror nok at de hadde gjestevenner. Det bodde jo folk i nærheten av våre vinterbeiteområder. Måten jeg tolker hva venner er i dag, er ikke på samme måten som den gang (N31).

Informantene forteller at verdde-relasjonene har endret seg, N32 forteller også at det blir stadig færre fiskere. I tidligere tider var det flere folk fra Láhpoluobbal som fisket i området deres, oppgir han. N19 forteller også at de har begynt å kjøpe gjerdestolper, i stedet for å hente selv.

4.6.4 Rettsoppfatninger

I denne delen behandles forholdet mellom reindrift og annen bruk, i tillegg til oppfatninger om fordeling av områder, syn på myndighetene og rettsutøvelse, samt eiendomsrett, slik det fremkommer i intervjuene.

4.6.4.1 Forholdet mellom reindriften og annen bruk

Ingen av informantene fra midtre sone mener at fastboende er til hinder, eller at de konkurrerer om ressursene med dem:

Jeg har aldri hatt en slik følelse at vi konkurrerer om områdene. Vi aksepterer det de driver med og de aksepterer oss (N32).

N32 forteller at det i hovedsak dreier seg om fastboende som fisker med garn under isen i siidaens vinterbeiteområde.

Informantene karakteriserer ikke elgjegerne som et hinder, for de er ikke selv i området om høsten. Det informantene imidlertid bemerker er at jegerne lager spor med firehjulingene oppe på høydene, som blir breiere år for år.

Og det leges ikke så fort og kan vises veldig lenge, kanskje for alltid (N32).

N19 synes at motorisert ferdsel er i orden, så lenge folk holder seg innenfor lovverket og der naturen tåler det. N32 tar imidlertid opp at kommunen gir dispensasjon til eljegere og N31 forteller at det var en stund det var veldig ille, men at det er blitt noe bedre den siste tiden.

Det var nesten slik at alle fikk dispensasjon og kunne kjøre hvor de ville. Det er blitt bedre og de [kommunen og fylkesmannen] er ikke lenger så slepphendte (N32).

4.6.4.2 Oppfatninger om fordeling av områder, rettsutøvelse og eiendomsrett

Midtre sone/Guovdajohtolat er omfattet av "midtre sone-avtalen" som ble inngått i 1990 og revidert i 1993. Denne avtalen avgrenser og regulerer bruk av vår- og høstbeitene, samt oppføring og bruk av sperregjerder i området, i tillegg til slakting og konsekvenser ved overtredelse av avtalen (Olli 2007).

N30 hevder at myndighetene ikke forstår seg på reindriften, og N31 legger til at det er myndighetene som har startet det hele ved å sette grenser og be dem dele på områdene, noe som fremmer uenigheter.

Informant N19 mener at myndighetene har ikke tatt riktige grep. Han mener at reindriftsagronomen tolket fellesbeite slik at disse områdene ikke tilhørte noen, på bakgrunn av måten han handlet på dersom noen forsøkte å klage på at nye siidaer hadde flyttet inn i deres område. N19 sier at slik skulle det aldri blitt og dette var en svakhet.

Informantene har flere innvendinger mot myndighetene og måten «midtre sone- avtalen» kom i stand og fungerer, fordi myndighetene laget andre grenser. N19 forteller at alle fikk spørsmål om hvor beitegrensene gikk, men at alle tegnet sine områder langt utover det de var i realiteten. Alle

ville naturligvis ha størst mulig beiteområde. Også informant N31 nevner tidsperioden da myndighetene ba dem tegne grensene, og forteller at det har ført til forverrede relasjoner mellom nabosiidaene og at dette også har påvirket kommunikasjonen med de fastboende:

Det var da myndighetene kom og fortalte oss at vi nå skal begynne å tegne grensene til våre vinterbeiteland. Og etter det er forholdene mellom nabosiidaene bare blitt dårligere og dårligere. Men de endringene berørte ikke fastboende. Men likevel er også kommunikasjonen blitt mindre i forhold til dem også. Det er ikke lenger vanlig at de stikker innom for en liten prat (N31).

De hevder at de ikke er blitt hørt og har innvendinger mot hvordan grensene er dratt og mener de er streket litt vilkårlig:

Ja, de har bare satt streker på kartet (N19).

N30 kaller det også streking og sier det ble gjort på måfå:

Selvfølgelig spurte de jo folk, men når de var ferdig med intervjuene så satte de likevel grensene på slump. De streket jo bare opp noen rette linjer, gjennom noen høydedrag med skog (N30).

Problemet er at grensene ikke følger naturen, slik det var før, ifølge N30 og N32. Ettersom grensene ikke følger naturen, så fører det til mange tilfeller av sammenblanding:

Og kommer den der siidaen som er lenger nord samtidig, så blander de seg. Derfor skulle den grensa vært der for det er en naturlig grense etter naturen (N30).

En måte å forsøke å unngå sammenblanding på har vært å sette opp gjerder. Disse gjerdene ble ifølge N19 satt opp på 1990-tallet:

Det er skrevet rapport om det, men den er visst ikke offentliggjort. Den er ikke laget etter våre ønsker eller vår oppfatning. Det var ikke slik vi ønsket det (N19).

N19 sier at det ikke er blitt tatt hensyn til tidligere beite- og siidaområder, samt at grensene har vært og er kilde til konflikter:

Der står streken, men reiner beiter over den streken. Og det blir bare krangel av det. Det har ikke kommet noe positivt ut av det. Fylkesmannen har laget Bruksregler for vinterbeiteområdene, og det er ikke tatt hensyn til tidligere siida-/beiteområder (N19).

Også N30 forteller at det beites over grensene og at naboene stadig siger over på hverandres områder. N30 sier både at andre siidaer trenger seg på og forsøker å ta over områdene, og at grensene som er satt har frarøvet dem områder:

Det er ikke lenger bare det at de trenger seg på, men de forsøker å ta over våre områder. De forsøker å frarøve oss våre områder. Områdene er jo streket opp. Og trør vi over den streken så får vi bot (N30).

N30 hevder at området de nå har er for lite for flokken, samt at den er vant til å ferdes der den har beitet før, som gjør det vanskelig å snu den og at reinen vender tilbake neste natt:

Og når det plutselig kommer en strek på kartet så skjønner jo ikke reinen det. Den drar dit uansett. Du kan forsøke å få den snudd, men det nytter ikke. Neste natt har den gått tilbake dit igjen (N30).

Informant N19 karakteriserer også reintellingen til myndighetene som en fiasko, ettersom de sa at reintallet skulle nedjusteres, men i stedet er det blitt enda flere rein. N19 mener at myndighetene ikke lytter på dem eller tar imot råd fra reindriftsutøverne:

De hører ikke på oss og tar ikke imot noen råd fra oss. Den måten de gjør det på er noe som de selv har funnet på (N19).

Alle informantene er enige om at alle skal ha bruksrett til sine tradisjonelle områder, men N31 nevner at de kanskje til og med skulle hatt eiendomsrett. N19 er klar på at han skal ha bruksrett- og førsterett til f.eks. vinterbeiteområdet. De andre informantene bruker Lákkonjárga som eksempel og mener at de i det minste skal ha bruksrett til områdene for de har brukt flytte- og beiteområdene i veldig lang tid. N32 uttaler også at de kanskje til og med skulle hatt eiendomsrett, samtidig er de blitt innprentet dette med bruksrett:

Men, det er fortalt oss så mange ganger at vi bare skal ha bruksrett til områdene. Dette er noe de har innprentet i oss så nå tror vi vel på det (N32).

N19 mener at det beste hadde vært om han hadde hatt myndighet til å bestemme over akkurat sitt område og vernet bruken av det, og uttaler:

Ja, og at det er jeg som forsvarer eller beskytter det området. At jeg får gjete mine rein der uten andre inntrengere (N19).

Bakgrunnen for denne uttalelsen er at N19 opplevde at han plutselig ikke hadde myndighet over sine tidligere beiteområder da staten sa at dette er et felles beiteområde, forteller han. Han beskriver en kamp for og et jag etter beiteområder:

Det er blitt slik at jeg må skynde meg dit før andre kommer. Kommer jeg for seint, så har andre vært på området med flokken sin. Og da må jeg prøve å finne områder rundt andre plasser. Og gjør jeg ikke det så er det noen andre som gjør det (N19).

Når det gjelder hytter så er også N19 klar på at han mener at det er riktig at dersom du avvikler driften, så skal hytten fjernes og du skal rydde alt etter deg:

Selvfølgelig må du fjerne det slik at andre kan begynne å bruke området (N19).

Også de andre informantene gir svar der de uttrykker at de ikke har tenkt på å tilegne seg eiendomsrett til tomt. De oppfatter det som helt vanlig at hyttene skal være næringshytter.

Figur 9: Fangstgrop for rein i Avžė. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU.

4.7 Nuortajohtolat/Østre sone

Nuortajohtolat/Østre sone består av 7 distrikt: D-19 Sállán/Sørøya (unntatt 4 driftsenheter/1 siida, som bruker Guovdajohtolat/Midtre sone når de flytter), D-20 Fálá/Kvaløya, D-21 Gearretnjárga, D-22 Fiettar, D-23 Seainnus/Návvgastat, D-24A Oarje-Sievju/Seiland Vest og D-24B Nuorta-Sievju/Seiland Øst.

Det er foretatt tre intervjuer med tre personer og alle de intervjuede er menn. Disse kommer fra tre reinbeitedistrikt: Gearretjárga, Fiettar og Seainnus/Návvgastat.

For å beskrive reindriftsutøvernes bruk av naturressursene og rettsoppfatninger knyttet til dette, er informantenes utsagn strukturert slik:

1. Bruk direkte knyttet til reindriften, slik som beiteområder, flyttveier, boplasser, ferdsselsveier¹⁵⁰ osv.
2. Annen utmarksbruk
3. Endringer
4. Forholdet mellom reindrift og annen bruk 4. Rettsoppfatninger og forhold til myndighetene.

Denne delen er strukturert slik at de tre distriktenes bruk, slik den er beskrevet av informantene, er presentert hver for seg.

¹⁵⁰ Ferdsselsveier er både knyttet til reindrift (å ferdes til og fra beiteområder etc.), samt beskriver også annen bruk.

4.7.1 Reinbeitedistrikt D-21 Gearretnjárga

Det er intervjuet en person fra Gearretnjárga reinbeitedistrikt. Begge informantens foreldre kom fra reindrifsfamilier og N41 har hatt reindrift som hovedbeskjeftigelse hele livet.

4.7.1.1 Beiteområder og kalvingsplasser

Høst- og vinterbeitedistriktet er Kautokeino Østre sone 30 C og sommerbeiteområdet heter Gearretnjárga. Skiehččanskáidi med Cuhpulskáidi og Gošvuopmi med Geadeborgielas er vinterbeiteområder. Sommerboplassen for Gearretnjárga siida heter Guorojohka:

Vi er i Gearretnjárga nå og de fjellene der heter det. Det er det neset som er midt imellom Repparfjord/Riehpovuotna og Revsbotn/Jáhkuvutna (N41).

Informant N41 beskriver først beiteområdene som generasjonen før ham brukte, som var opp etter Suttessjohka, så over Deanobokárri og til Noarvváš, så til Hárdilangielas. Han bemerker at den ene streken er grensen til nasjonalparken. Deretter etter Bávttejohka helt til Hárdilangielas.

Den gang var den gamle grensen mellom Karasjok og Kautokeino kommune beitegrensen, en grense som, ifølge informanten, kom i 1933 med reindrifsløven. Før dette igjen, på 1800-tallet, var det en fellesbeiteordning, forklarer N41 og da fikk Karasjoksiidaene komme til den vestlige grensen av fellesområdet, og siidaene fra vestsiden dra helt til den østlige grensen av fellesområdet. Her kunne de flytte slik de måtte ønske. Bakrunnen for denne fellesbeiteordningen var at siidaene fra vestsiden hadde veldig lite skogsbeite og siidaene fra østsiden hadde for lite viddelandskap:

Denne grensa gikk fra Cuovddatmohkki og sørøstover til Gurbes, så sørover til Deanobohvarri, så vestover til Noarvas og derfra nordover til Vuottasjavri på grensa mellom høst og vinterbeitene. Jeg tror den ordningen fungerte i cirka 50 år (N41).

Dagens beiteområde er mindre da det er satt nye grenser:

Der er ikke satt noe grense på midten. Vårt beiteland er fra Goššjohka og østover mellom områdegrensa og finskegrensa i øst, og sonегrensa i vest (N41).

Informanten forteller også at Gearretnjárga av og til deler seg i to siidaer, men de holder likevel til innenfor samme område. I tillegg har de en muntlig avtale med en annen siida fra Karasjoksiden om bytte av beiteland, slik at beitingen skal bli mer hensiktsmessig.

På våren samler de, ifølge informanten, flokken på viddene i området helt til Šuojáčohka og gjeter reinen der før de begynner å bevege seg.

Kalvingsområdet er i sommerbeitedistriktet. Informanten har også merket av området Rágesvárri, Gárdevárri, Jeagilčorrojávrrit og nesten til Iešjavri, og merket det som vår- og høstsamlingsplass.

4.7.1.2 Flyttveier og gjerder

Flyttingen pågår etter samme ruten vår og høst. De starter etter myrene til Geađgeborgielas, derfra videre etter myrene til Gaiba og over Muorjevárri, så videre til Speajal, Ástejávri og over myrene til

Šuoššjávri, hvor de krysser veien nedenfor fjellstua og over vannet. Noen ganger er det imidlertid så bløtt at de må dra over ved Áhkárjávri og til Rágesvárri. De raster gjerne noen døgn på Rágesvárri, så drar de videre rett frem over neset og over Galbasuolo ut på lešjávri. Informant N41 mener grensen går omtrent midt på lešjávri. De kommer så iland på Karasjoksiden, der det heter Várddačohkka. Informant N41 oppgir at flyttveien alltid har vært den samme så langt tilbake som han kan huske. Han kan ikke huske at foreldre eller besteforeldre har snakket om at den tidligere gikk en annen plass:

Nei, de har nok alltid flyttet her og det gjør vi også i dag (N41).

Tidligere hadde de innhegning på Rágesvárri på høsten, fordi de den gang flyttet før brunsttiden. Han husker også at de hadde innhegning overfor Vuolit Sevdnjeseana ved elva, rett ved siden av myren ved Háippa og Suttessuollan. I tillegg hadde de en innhegning på Gárdevárri¹⁵¹, men informanten tror nok ikke det er deres innhegninger som har gitt fjellet dets navn, for navnet er nok eldre:

Det navnet der er nok mye eldre enn våre innhegninger tror jeg. Noen kaller den for Gárdečopma¹⁵², men på kartet står det Gárdevárri (N41).

I samme område hadde de også gjerder, forteller N41. De hadde et gjerde som gikk etter elven helt til Rágesjohkamunningen, også opp til til Rágesluoppal oivoš og langs med bredden av Rágesluoppal og nordover og helt til bredden av Rágesjávri (N41).

Informant N41 forteller at de i dag har en innhegning like ved den lille hytten sin [ved Cuhppuljohka]. De har også en innhegning like ved noen av hyttene [ved Ruvžajohka], samt mellom to av de andre hyttene [ved Goššjohka] og disse brukes også i dag.

4.7.1.3 Boplasser og gammer

Distriktet har flere hytter i vinterbeiteområdet i dag:

Vi har den i elvebukta, også har vi mellom den elva og myra. Den hører til siidaen vår¹⁵³ (N41)
[ved Ruvžajohka og ved Háippávárri/Goššjohka].

I tillegg har de en liten hytte [ved Cuhppuljohka], som de benytter når de arbeider i gjerdet, på samme sted der de tidligere hadde gammetelt¹⁵⁴.

Tidligere hadde de også to plasser for gammetelt¹⁵⁵ og en hytte fra ca. 1960, fra den tiden det var fellesbeiteområde med Karasjoksiidaer. Hytten ble bygget på en tidligere gammetelt-plass.

Informanten anslår at boplassene¹⁵⁶ ble brukt fram til 1970-tallet, kanskje helt frem til 1980-tallet, og oppgir at hytten brant ned i 1989/1990 og ikke ble bygget opp igjen. I tillegg stod det flere gammetelt ved Geađgeborjohka. Det var også hus i Gaiba tidligere, men i dag er det Fála/Kvaløy som har sine

¹⁵¹ Gárdevárri: gárdi=innhegning (gjerde) og várri = fjell (høyt berg/topp)

¹⁵² Čopma = haug/topp

¹⁵³ Det er tre bygninger der

¹⁵⁴ Goahiti. Informanten klargjør ved flere anledninger at de ikke hadde gammer, men goadit. Ordet goahiti (pl. goadit) kan både referere til (jord/torv)gamme (lavdnje-/darfegoahiti) og en teltstruktur (gammetelt evt. bealjegoahiti - buesperregamme). Derfor blir dette presisert og så langt det er mulig brukt gamme for jord-/torvgamme, /gammetelt for goahiti/ goadit.

¹⁵⁵ Goahtesajit

¹⁵⁶ Goahtesajit

bygg der, forteller N41. Til tross for at de hadde flokkene på forskjellige steder, hadde de gjeterhyttene på samme sted.

De hadde også gammetelt og hytte ved innhegningen på Gárdevárri, som informant en også forteller ble kalt Gárdečopma, men hytten stod ikke så lenge før den brant ned. De har også plasser for gammetelt både på Øvre- og Nedre Molles, der de kunne bli i over en måned og kanskje opp til 6 uker, frem til det ble skikkelig vinter, forteller N41.

Informanten forteller at de ikke har hatt noen torvgammer, gammeltelt og lavvoer:

De brukes jo også på samme måten som gammene. Det skulle ikke bli for langt å gå på ski til flokken. Sånn sett var lavvoene mere høvelige. Da hadde du et krypinn nær flokken. Og lavvo-plasser er det jo overalt (N41).

Imidlertid var det noen gammetelt langs Anárjohka som foreldrene til informanten brukte. Ifølge informanten var disse gammene mye i bruk:

De brukte å ta en tur med kjørereinene til Anjel for å bake litt (N41).

4.7.1.4 Ferdselsveier

Det går en gammel ferdselsvei der de flytter med flokken i dag og dette er en gammel trasé som brukes den dag i dag.

Informant N41 beskriver også en ferdselsvei som går til Kautokeino fra en av hyttene deres [Ruvžajohka]. Den følger traseen og går så rett vestover over Čievttasmuoroaivi og ved Gurrabuolža og til Buolžajávri, så til Nedre Nieidajávri og derfra i ganske rett linje til Kautokeino. Det er også en annen ferdselsvei som går til Anjel. Den går etter myra fra hytta og så over til Finland. På norsk side heter området Bassevuovdi, oppgir informant N41.

Alle disse traseene ble brukt på vinteren. De blir også brukt i dag, ifølge N41. Han sier at det er 34 km til Anjel og 97 km med snøscooter til Kautokeino, avhengig av føret. Foreldrene brukte også traseen, men de kunne også følge elva:

De har også fortalt at de kunne følge elva Anárjohka til Bassevuovdi og til Anjel. De brukte gammene der og de var mye i bruk (N41).

Om sommeren er det ingen som ferdes der, slik at det finnes ikke stier og traseer i området, forteller N41.

4.7.2 Reinbeitedistrikt 22 Fiettar

En person er intervjuet fra Fiettar reinbeitedistrikt. Han oppgir at han går i fotsporene til sine foreldre og besteforeldre, samt at begge foreldrene kom fra reindrifsfamilier. Han forteller også at sønnen hans viderefører reindriften.

4.7.2.1 Beiteområder og kalvingsplasser

N20 oppgir at vinterbeiteområdet deres er i Cuhppulskáidi og Gošvuopmi-området, som ligger i nærheten av finskegrensen. Sommerbeiteområdet kalles Fiettar. Her har N41 fra Gearretnjárga

en annen oppfatning da Cuhpulskáidi er del av Skiehččanskáidi som er vinterbeiteområde for Gearretnjárga. Det samme gjelder Gošvuopmi med Geadeborgielas som også er et vinterbeiteområde for Gearretnjárga.

Informant N20 merker av områdene til forfedrene og forteller at de har brukt Roavvi, Geađgebargielas, Anárávži og nordover til Vuollošjohka. De har også brukt Skielgan og Rámberjohka. Ifølge N20 ble disse områdene brukt i flere hundre år, men det er skjedd noen endringer og forteller at de ikke er i samme siidaen, og at slekten bruker ulike områder. Noen bruker områdene på nordsiden også. Forklaringen er at det er ulike etterkommere etter tre brødre [født på slutten av 1800-tallet]:

Og de etterkommerne bruker igjen Gaiba-områdene, som er litt lenger borte. Jeg og mine søsken bruker områdene sør for Gaiba som hovedregel (N20).

I tillegg til dette, forklarer informanten, så giftet en av brødrene seg på nytt med en enke og fikk dermed to bonusbarn, slik at også disse hører til i området. N20 sier at det ikke har ført til utfordringer og indre diskusjoner etter hvert som det har kommet flere, og sier at de har godtatt alle:

Vi har godtatt alle. Sånn har det vært i hundrevis av år. Jeg vet ikke om det har vært så klare og tydeligere grenser blant andre reineiere (N20).

N20 beskriver hvordan de ulike gruppene flytter:

Noen i den samme slekta flytter til Fálá i Hammerfest, og noen andre drar til Gearretnjárga i retning Kokelv. Ei gruppe blir igjen på sørsiden av Sennalandet, på vestsiden av Rávttasjávri. Det kalles for Seainnus (N20).

Kalvingsområdet deres er Rágesvárri og Rágesvuopmi, forteller N20. Dette har ikke endret seg så mye de siste årene, og kalvingsplassen ble også brukt tidligere av dem som var eldre enn informantens far. Slik de driver i dag har de gjort siden 1972, oppgir N20. Så vidt informanten bekjent har de ikke brukt andre kalvingsplasser:

Nei! Den her slekta har bare hatt den plassen. Og så har de dratt til kysten, der er kalvingsplasser for noen andre siidaer (N20).

4.7.2.2 Flyttveier og gjerder

N20 beskriver flyttveiene slik:

En starter her [Informantens strek starter ved Muorjvárri] og går over Speajal. Alle i denne slekta som har vinterbeite sør for Vuollošjohka bruker den flyttveien. Også går den der og her deler den seg. Den ene går i den retningen og den andre dit. På våren drar vi etter det vannet (N20).

[Informanten har tegnet en inn en flyttvei som deler seg omtrent rett ved Áhkárjavri, der den ene går mot Luvnnetjávri, videre til Ádjeljávri og Dávgoaivi og den andre går over Rágesvárri, Gárdevárri og mot lešjávri]. Informant N20 mener at bestefaren også har flyttet i samme områdene, og at de har hatt den samme flyttveien i generasjoner, fra midten av 1800-tallet. Også bestefarens forfedre har flyttet den samme veien, slik at N20 anslår at de har flyttet samme vei i minst 200 år og kanskje mer.

Flyttveiene har ikke endret seg, annet enn at det hender de må gjøre små endringer på grunn av vær og føreforhold:

Men det hender vi må unngå enkelte plasser dersom det har vært en lang høst med mye regn og det er barmark. Da er det ikke sikkert at vi kan krysse Karasjohka der vi vanligvis flytter på grunn av flom. Det kommer mye an på hvordan føre det er (N20).

Informant N20 forteller at de både har innhegninger og gjerder, samt at gjerdet følger elven og at de også merker kalvene i dette området. [Sannsynligvis den som er merket innerst i Galbaluohta].

På vinterbeitet har siidaen til informant N20 tre innhegninger:

Her har vi vinterinnhegningen. Og så har vi en her. I vår siida har vi tre innhegninger (N20).

[En er merket av ved Buollánčopma, en ved Ruvžavárri og en ved Gasteroavvi].

Informanten har merket av 6 samlingsplasser på våren [på Deanobokvárri, Ruvzaskáidi, Hárdilangiellas, et stort område rundt Čivttasmaroai, et område rundt Muorjevárri og et område av Skielgan/rundt Giđđavárri] og slik det fremstår i intervjuet så er dette en oversikt over hvor ulike siidaer, inkludert hans egen samler flokken. Om høsten samler de i nord [Iisaráhpesvárri]. Heller ikke her har det endret seg og de samme plassene blir brukt til innhegninger den dag i dag, ifølge N20.

4.7.2.3 Boplasser og gammer

N20 forteller om de faste boplassene, som alle er permanente bygninger. Informanten sier at de har hytter i Ruvžavárri, samt et sted informanten karakteriserer som et «bittelite krypinn», som tilhører siidaen. I tillegg har de et hus i Háippavárri og et i Reaskamaras. Videre forteller han at det er et par hus ved Gearjerasa og ved Buollán. Han forteller at slekten i dag er innenfor ulike siidaer, men kommuniserer om bruken

Der er alle husene som tilhører vår slekt. Dette er i dag innenfor flere siidaer, og vi kommuniserer om bruken av disse (N20).

Alle disse husene er, ifølge informanten, knyttet til næringen og at noen har stått der i 70-80 år. Imidlertid er noen brent ned og noen er flyttet på. De har også hytte ved Geađgebarjohka.

I tillegg forteller N20 at det var flere gammetelt i Bajit Sevdnjeseana, for der holdt forfedrene til, sammen med sine brødre og søstre. Det har også vært gammeteltsteder i Skielgan og Rámerjohka.

4.7.2.4 Ferdelsveier

Informant N20 forteller at sommertraseene har kommet i den senere tid, i forbindelse med elgjakta, og at vinterveiene går der flyttveien deres går, altså til Šuoššjávri og tilbake til vinterbeitelandet. Dette karakteriserer han som hovedferdselsåren.

4.7.3 Reinbeitedistrikt 23 Seainnus/Návvgastat

En person er intervjuet fra Seainnus/Návvgastat reinbeitedistrikt. Informantens familie og slekt har vært i reindriften i generasjoner, og informantens barn er også i reindriften. N21 oppgir at han har arbeidet med rein siden han var barn.

4.7.3.1 Beiteområder og kalvingsplasser

Informanten forteller at han tilhører reinbeitedistrikt 23 Seainnus/Návvgastat og at dette er deres oppholdssted, der de har vært fra gammelt av. Beitegrensen var ved Láhpokkáidi og elven var grensen. På andre siden var høstbeiteplassen. Om vinteren ble flokkene skilt. N21 forteller at det er mange siidaer i distrikt 23.

Da informant N21 var ung hadde de vinterbeite fra Láhpoluoppal og østover, og han forteller at deres siidaer var på østsiden i gamle dager. Han sier at dette er tydelig forklart i boken til Vorren. Grensen gikk på sørsiden av Vuoskojávri og dreide sørover, så på nordsiden av Skiehččajávri og til Vuotsjávri.

En stund gjette vi helt til Morten Áslakroávvi og til sørsiden av Rissevárri ved Guivvárri. Og så dreide den nordover derfra (N21).

Derfra dro de videre og på andre siden av Galbačearru. De gjette videre over hele Gáhkkešoaivi-området, og til Garjjávárri og helt til Šuoššjávri. De fulgte Karasjok-grensen, men det hendte at flokken dro over grensen, forteller N21. Fra Šuoššjávri til Láhpoluobbal langs samme vei som går der nå, oppgir N21. Informanten understreker at dette blir veldig nøyaktig forklart i Vorren og sier at han [Vorren] forklarer nøyaktig, fra haug til haug, hvor de gjette.

Ifølge informant N21 har dette imidlertid endret seg etter delingen, og grensen er satt ved Láhpoluoppal. Dette er noe som har gjort forholdene trangere, sier N21:

De har jo presset oss helt til Láhpoluoppal og satt grensa der. Det er jo blitt kjempe mye trangere for oss (N21).

Informant N21 sier at når det skal fordeles slik *så er det liksom at arven skal fordeles* og at det har blitt konflikter og mye bråk.

Hele området rundt Caggi var samlingsplass på våren før de startet flyttingen på våren, forteller N21. Kalvingsområdet var i Øvre Maze-området ved Njukčajávri. De gjette helt til Buollánbávtašoaivi, og derfra igjen til Lisavouopmi og til Vuosttašjávri, ifølge informanten. Hele dette området til Láhpoluobbal var kalvingsplass og høstoppholdssted, oppgir han, men høstoppholdssted og høstsamlingsplass er ikke det samme: [...] *Høstoppholdsstedet er der reinen er i brunsttiden* (N21).

4.7.3.2 Flyttveier og gjerder

Flyttveien går ved Láhpoluobbal og helt til Šuoššjávri, og de har brukt alle disse områdene forteller N21.

Om høsten drar de på vestsiden av lešjávri og langsmed Duolbajávri og rett fremover, ifølge N21. De har også flyttet den veien på våren, men der har de en kalvingsplass på nordsiden og derfor dro de på nordsiden. Informant N21 opplyser da om at de dro over ved Mielbmas og etter elva helt til Jotka på våren.

Ja, og forbi Vearnaš. Vi avsluttet da med å ha kalvingsområdet der. Vi kom til den konklusjonen at beitelandet ville bli så ødelagt dersom vi lot de beite der. Og det gjorde vi i 10-12 år (N21).

Denne ordningen var også gunstig i forhold til de andre siidaene, da det gav dem mulighet til å flytte forbi hverandre:

Og det var høvelig å dra langs med elven, for de andre siidaene kunne da dra forbi oss på østsiden. Vi holdt oss til langsmed elva og nordover. Og da kunne vi bli ved Joatka helt til alle andre siidaer var dratt forbi. Da først slapp vi flokken vår østover. Den gang var vår flokk den største på den flyttveien (N21).

Informant N21 forteller at de hadde *gjerder [...] i alle retninger* og at det ble satt opp gjerde i Láhpoluoppal og ved elven. De hadde også mobile innhegninger, blant annet ved Láhpójávri. De hadde også en innhegning ved Áldovárre-hytta. Det var få innhegninger på sørsiden, samt innhegning ved Čiehkkejávri og at de satte opp innhegninger der det var nødvendig og der flokken var.

4.7.3.3 Boplasser og gammer

Informanten har bodd flere plasser i oppveksten, men hjemmet var med reinflokken:

Jeg var jo der med mine foreldre. Men den største delen av tiden var jeg sammen med reinflokken. Det var det som var mitt hjem, være sammen med dyrene (N21).

Siidaen informant N21 tilhører har en hytte på nordsiden av Áldovárri, og hovedhuset deres har også vært i dette området. Det er ikke flere slike gjeterhytter, men i Galbajohka kunne de gjete sammen med en annen. Det var også hytter på sørsiden av Geađgejávri, der informanten nevner at det var flere som holdt til. Den ene av disse hadde en hytte der som sto i 3-4 år, forteller N21. Det står fortsatt noen hytter der, som tilhører andre, men alle disse hyttene informanten har fortalt om, har brent ned. Informanten forteller at etter brannen, bygde de en hytte ved veien i stedet. Der er mange hytter der som blir brukt i forbindelse med reindriften, oppgir N21:

Ja, og der er mange hytter som blir brukt i forbindelse med reindriften. Det er jo mye høveligere å ha den der, da den er nær bilveien. Man er jo avhengig av bilveien. Her er Suolójávri og Ánttamáras og her var det også en ved Suolomaras (N21).

Slik det fremstår i intervjuet så mener informant N21 at det på de sistnevnte stedene var lavvoplasser, og er fra *den gangen da det var opprør* og at disse ble brukt av flyttsamer som var fra østsiden.

Informanten oppgir at de hadde lavvo ved Láhpójávri, samt en hytte ved Čiehkkejávri¹⁵⁷ og ved Suotnju.

Men vi hadde også ei hytte her i nærheten av Suotnju. Nå har vi en innhegning der. Og her var det hytte som var satt opp for lenge siden (N21).

Hytten brant ned, forteller informant N21, men at de har bygd to hytter til i Suotnju og at de har flere gumpier. Ettersom gumpene er flyttbare og kan trekkes, så regner informanten de ikke med. Ifølge

¹⁵⁷ Skrevet Čiekkajávri på kart.

informant N21 har de også hatt hytte ved Rávdnječoelejávri. Den brant også ned, men informanten tror at de vil bygge den opp igjen for deres område, fordi de gjeter reinen der. Oppholdsstedet var ved Rávdnječoelejávri, og de gjette ved Čiehkavárri¹⁵⁸ og helt til Karasjok-grensa.

4.7.3.4 Ferdselsveier

Informant N21 begynner med å bemerke at de ferdselsårene som allerede er merket i kartet vel er sommertraseene.

Med utgangspunkt i Láhpoluobbal så forteller informant N21 at de på vinteren dro rett over til Unna Galbajávri og så videre over Stuorra Galbajávri, så går ferdselsveien videre til skogen og så til Fielbájohka. Derfra går den traseen videre til Bávttaohka og så enda videre sørover, mot finskegrensen. N21 oppgir at denne traseen nå blir merket med stikker, og at alle kan benytte den i dag. N21 opplyser også om at en løype som ble brukt om vinteren er flyttet, fordi han ikke tillater kjøring når flokken er i området. Fra Gárgoluobbal går det også en traktorvei, som går ved Gierraga og helt til den møter den andre løypen. Også den brukte de om vinteren, ifølge N21. Det går også en gammel trase ved Čiehkajávri¹⁵⁹, som brukes når det passer både om sommeren og om vinteren, oppgir N21.

Informant N21 viser til en fjerde trase som ikke brukes på sommeren, og en annen trase som både brukes sommer og vinter:

Den brukes ikke om sommeren, men den der brukes både om sommeren og på vinteren. Men den som startet fra Gárgoluobbal gikk helt til Guhkesvárri og helt til Aldovárri (N21).

Ifølge informanten gikk sommertraseen på samme siden over Guhkesvárri, og han tror den gikk helt til vannet Vuosttašjávri.

Informant N21 sier at han tror traseene blir mer brukt i dag enn tidligere og mener at barmarkskjøringen har økt for mye, og burde vært begrenset.

4.7.4 Annen utmarksbruk

I denne delen beskrives annen utmarksbruk av distriktets reindriftsutøvere. Imidlertid er verdde-relasjonene og byttehandelen mellom fastboende og reindriftsutøvere relevant, derfor er beskrivelsene av disse relasjonene og denne bruken også tatt med. Dette kan også si noe om informantenes rettsoppfatninger.

4.7.4.1 Ferskvannsfiske

Informant N20 forteller at hverken han eller foreldrene har fisket noe særlig i fjellvann, unntatt kanskje litt ved kalvingsplassen om våren:

¹⁵⁸ Skrevet Čiekkavárri på kart.

¹⁵⁹ Skrevet Čiekkajávri i kart.

Jeg har vært med på dette i godt og vel 50 år. Og jeg må si at de aldri har fisket noe særlig. Om våren når vi er ved kalvingsplassen kan det hende at vi fisker litt. Men ellers fisker vi ikke (N20).

Han forteller også at det hender at de fisker litt på våren ved elvemunningen til lešjávri og litt i selve lešjávri, men at fisken er så hvit i kjøttet i de andre vannene at de ikke spiser den. Informant N20 forteller at de fisket i de samme vannene i gamle dager, på grunn av røye. Kona til informanten synes også at han skal fortelle at han fisker i Vuosttašjohka, skjønt informanten mener at det ikke er så mye å fortelle om.

Siidaen N21 tilhørte fisket med garn, men bare i sommerbeiteområdet. N41 forteller også at de beste vannene ligger i sommerområdet og at det meste av fisket deres foregår der.

Informant N41 kan fortelle at de aldri har fisket for salg, men at de fisker såpass at de selv har fisk og dermed har det aldri vært fisket i store mengder. De har fisket lite i områdene de har vinterbeite:

Men vi har fisket litt i det sik-vannet ved hytta til [...]. Der kan du få sik som veier opp til fem kilo. Men, der er mange år siden sist jeg fisket der. Der kunne vi sette garn under isen på senhøsten. Det gjorde vi før isen ble for tykk (N41).

N41 forteller at de fisket litt på isen på vårparten etter hvert som de nærmet seg sommerboplassen, samt at de kanskje pilket litt på noen vann langs flyttveien i forbifarten.

I gamle dager hadde de verdde-relasjoner forteller informant N21, slik at de fikk fisk av fastboende. Alle hadde slike venner, ifølge N21. Fisken han spiste ble derfor fisket av andre. N21 karakteriserer dette fisket som viktig. Også informant N20 peker på verdde-systemet når han skal forklare deres eget beskjedne fiske:

Selv om vi ikke fisket selv, så spiste vi fisk likevel. Vi byttet med gjestevennene. De fikk kjøtt av oss og vi fikk fisk tilbake (N20).

N21 mener at disse vennskapene er borte, og at det er nordmannens skyld:

Nordmannen har ordnet det slik at fastboende og reindriftssamer skal krige seg imellom. Og jeg forteller det så rett fram som det er (N21).

N41 peker også på at verdde-relasjonene var sterkere før i tiden, etter å ha fortalt at han ikke tror at generasjonene før ham fisket noe særlig.

N20 forteller at de [som de fikk fisk av] fisket med garn under isen om vinteren, og at de også fisket med not. De hadde sine egne områder der de fisket, og det var også god kommunikasjon, folk kom til enighet om hvor de fisket:

Og det var god kommunikasjon, som for eksempel mellom de fra Láhpoluoppal og Gárgoluoppal. De ble enige om hvor og i hvilke vann de fisket (N21).

Han forteller også at de [som fisket] hadde sine egne ruter til fiskeplassen, først brukte de hest og senere traktor.

4.7.4.2 Jakt og fangst

Rypesnarer ble satt ut i vinterbeiteområdene, og dette holdt de på med frem til 1980-tallet, forteller N41. Snarene ble satt langs elvene på vidda, for eksempel langs Geadgeborjohka, Goššjohka og også de små elvene der. Informant N21 forklarer at det var snarer overalt langs elvene:

Ja, og det var overalt her og langs med elvene de satte snarene. Rypa bruker å springe opp langs med elvene og spise ris. Derfor satte de snarene på tvers der (N21).

Informant N20 forteller på sin side at de hadde sluttet med snarefangst på 50- og 60- tallet, og forteller:

De brukte vel å sette snarer i Bávttajjohka ávži. Men også litt høyere oppe her - Dallosaivárri. Det her var et populært snare-område (N20).

Informant N21 forteller at han selv ikke holdt på med snarefangst, men at de hadde snarene der reinflokken var:

Det var her i nærområdet, og hovedområdet var i Láhpoluobbal. Her hadde vi, på Áttán. Det der går vel til Galbajohka. Her er det området og det var et bra område. Ikke det at jeg holdt på med det (N21).

Informant N41 mener at rypefangst er en gammel tradisjon, og forteller at de som barn fikk lære hvordan det skulle gjøres og hvor det var best å sette snarer. Før informanten begynte på skolen, drev han selv med rypesnarer:

Jeg holdt også på med snarer i Goššjohka før jeg begynte på skolen. Og vi var ivrige å gå på ski den gangen. Vi kunne gå en mil etter de snarene på en dag. Og det var jo ingenting. Og nå klarer man ikke å gå en kilometer. Men, så finnes det jo heller ikke ryper lenger (N41).

N21 har ikke selv drevet med snarefangst, men både hans foreldre og generasjonene før drev med snarefangst, forteller han. Han fremholder at det handlet om å tjene litt penger og om å klare seg:

Ja, men de fanget bare såpass at de skulle klare seg (N21).

Informant N21 mener at folk har sluttet med snarefangst og rypejakt med våpen, og at det bare er folk sørfra som driver med det:

Jeg tror folk har sluttet med snarefangst. Og det samme tror jeg har skjedd når det gjelder rypejakt med våpen. De eneste som enda driver på med det er vel de som kommer sørfra (N21).

I følge N20 er de få snarene som har blitt satt opp de siste årene bare for å vise barna hvordan det gjøres. Informant N20 tror ikke at reindriftssamene drev så mye med snarefangst, og om de drev med det så var det veldig lite. Imidlertid så har N20 sett at de som bor avsides og har skogen rundt seg driver med snarefangst. Når det gjelder jakt på rype og vannfugler med rifle, så uttrykker informant N21 at han i grunnen ikke er så begeistret for fuglejakt. Han mener at reineierne ikke jaktet på vannfugl, men mener at de fastboende nok gjorde det.

Rypejakt med våpen var noe som kom på slutten av 1970-tallet og den gang var det mye ryper, forteller N41. Da dro de ikke ens ærend på jakt, men hadde våpenet med når de flyttet med flokken. Rypejakten har alltid vært for salg og rypene ble veldig sjelden spist av dem selv:

Vi spiste ikke rypene selv til vanlig. Men, det hendte at noen skaut en og annen rype under flyttingen og stekte det. Men det var få som spiste det selv. Det var en salgsvare (N41).

Informant N20 sier at de ikke drev jakt på rype eller rev med våpen.

Ettersom informant N41 sine folk alltid har vært på sommerboplassen når vannfuglene returnerte har de aldri hatt tradisjon for jakt på vannfugl og han forteller at vannfugljakt er mest populært blant folk som bor rundt kirkestedet i Kautokeino. Informant N20 forteller at heller ikke de drev med jakt på vannfugl.

Elgjakt har de heller ikke hatt tradisjon for, men i krigsårene har informant N41 hørt at de jaktet på elg av nødvendighet, skjønt det var lite elg den gangen så det ble mye leiting.

Informant N20 forteller at det omtrent ikke fantes rovdyr da han var ung, og at man kunne få betalt for å skyte rev og også få 5 kroner for å skyte kråke. Imidlertid sier han at det fantes en del rovdyr i området på 1900-tallet, og forteller at han vet at det var ulv i området og at det var et stort problem, det har han hørt flere historier om. På denne tiden hadde ikke alle skytevåpen, så da måtte han som hadde skytevåpen tilkalles:

Og man hadde jo store forventninger til børsekaren (N20).

Informant N41 kan berette om andre jaktmetoder. Han sier at han vet at de i tidligere tider både jaktet på ulv og jerv med jernsaks, og han har hørt at de kunne røyke reven ut fra hiet og tror at de solgte skinnet:

Men hva de gjorde med den vet jeg ikke. Kanskje de solgte skinnet. Ja, det må de ha gjort for de snakket om skatten (N41).

N20 forteller at morfaren hans jaktet på fjellreven ved bredden av Suolajávri i riktig gamle dager, og at de gjorde dette for inntekten og for å klare seg.

Informant N41 kan huske at jernsaksene fortsatt ble brukt da han var barn, og disse saksene ble satt ut for å fange ulv og jerv:

Og det var veldig strengt om hvor du kunne sette disse jernsaksene. Det var ikke lov til å sette dem i nærheten av gammene og ikke på skiløypene (N41).

Informant N41 kan ikke huske at noen har nevnt bjørnen, som uansett lå i hi i det tidsrommet de var i vinterbeiteområdet.

Også gift ble brukt som metode for å komme rovdirene til livs, forteller N41. Dersom de fant et kadaver, så brukte de det som åte og la gift i det:

Ja, og her er et fjell som jeg ser er skrevet som Ruvžaskáidi, men det heter egentlig Mirkovárri (Giftfjellet). Og det er fordi de jaktet med gift der. Veldig ofte plasserte de kadavrene der med gift. Og derfor fikk det navnet Mirkovárri (N41).

Informant N21 forteller også om bruk av gift, og sier at det ikke var rovdyr, men reven de jaktet på:

Nei, ikke rovdyr, men reven jaktet de på. I Láhpoluobbal brukte de revegift. Det var slik de fanget reven (N21).

I dag er det ikke lov til å jakte på rovdirene, forteller informant N41. Dersom det hadde vært lov ville de sikkert jaktet på både jerv og ulv, for de har en til to ulver i området hver vinter og jerv er blitt veldig vanlig, så det er blitt satt inn tiltak fra Statens naturoppsyn (SNO) for å begrense tap av rein til rovdyr. Han forteller at SNO fjernet fire ulver i vinterbeiteområdet, og han hørte også at det var blitt fjernet fire ulver på finsk side.

Så vi opplevde faktisk ro og fred sist vinter. Det var ingen ulv i vårt område sist vinter, men det var det året før (N41).

Informant N20 bekrefter at rovdyr har vært til skade og tap, at han har jaktet litt på rovdyr og at det må søkes om lov. N20 forteller at de ikke drev med jakt på vannfugl, rype eller rev med våpen.

4.7.4.3 Hogst, brensel og byggematerialer

Alle informantene forteller at de henter brensel og materialer i nærområdet sitt, altså der de har boplass eller oppholdssted. N21 forteller om en endring fra før til nå, at før i tiden hentet de i nærområdet der det passet dem, for det var deres skoger:

Det ble hentet i nærområdet og der hentet vi når det passet oss, for det var våre skoger. Og på samme måten hentet vi brensel der hvor vi hadde våre hytter (N21).

I dag henter de ved i Finland for der er det nok og det er ikke lenger samme behov:

Ja, det har endret seg for folk er blitt latere. Du ser jo de vedsekkene på yttersiden. Det er ikke lenger det samme behovet for ved, slik det var i gamle dager (N21).

Informant N20 sier at de fortsatt henter brensel på samme måte fra skogen, men at det i dag er mange som har skaffet seg ovner som går på olje og gass. Materiale til bygging har de imidlertid ikke nærheten, slik at det må de hente andre steder. Informant N20 forteller at hans far selv hentet furumaterialer og snekret et ganske stort bygg da han var nærmere 80 år.

N41 forteller at hyttene deres er plassert der det er brensel og vannet ikke fryser så lett¹⁶⁰, akkurat som gammeteltene. Samtidig må de plasseres såpass sentralt, at det ikke er for langt til flokken:

Hytta er alltid stasjonen der du starter fra, og det skal ikke være for langt unna (N41).

Gjerdestolper og andre emner blir hentet fra de samme områdene, slik som før:

Det må jo helst være rette staur av bjørk. Og de finner vi i de elvedalene. Akkurat det trenger ikke å være helt i nærheten av hyttene (N41).

Informant N41 oppgir, i motsetning til de andre, at brenselsbruken ikke har endret seg så mye. Han sier at tørrfuru fortsatt er et veldig viktig emne, og de samler stubber og trerøtter i furuskogen og bruker det som tennved under flytting:

Den er tørr og fin. Og klarer du ikke å få fyr med en slik stubbe, så klarer du ikke det med noe annet heller. Da kan du bare glemme det (N41).

De koker imidlertid ikke tjære lenger, slik som faren gjorde.

Områdene N41 og de andre i siidaen henter materiale fra har imidlertid endret seg, for det første fordi det kom regler på grunn av nasjonalparken, men også på grunn av snøscooteren:

¹⁶⁰ Suttessáhci: suddi = råk, čáhci = vann

Og i dag kan man jo hente brensel lenger unna enn det man klarte tidligere. Vi har jo snøscooter i dag og trenger ikke å ta de nærmeste trærne. Og brensel må vi ha for der finnes ikke annen oppvarming (N41).

4.7.4.4 Sanking, bærplukking og annen høsting

Informant N41 forteller at de skjærer sennagress og plukker multer i sommerområdet. Andre bær blir ikke plukket. N21 sier at de særlig sanket gress og plukket bær på Sennalandet:

Vi plukker omtrent ingenting her [Láhpoluobbal], men på Sennalandet i Bastinvuopmi. På Sennalandet hentet vi også gress. Det er veldig lettvin (N21).

N20 forteller at de både skar sennagress og plukket multer nordpå, og N21 forteller at det samme gjaldt bark. Informant N41 sier at bark hentes, slik som før:

De skavet det fra selja. Kvinnene hentet disse i områdene rundt gammene. Og jeg ser at de gjør det fremdeles i dag også (N41).

N21 forteller at de i dag ikke er like avhengige av å plukke multer i samme områder som tidligere, på grunn av biler og andre kjøretøy. Dersom det allerede er folk der, kommer de seg nå til dags hvor som helst og kan lett dra til et annet sted for å plukke.

Når N21 blir spurt om urter, sopp, egg og emner til duodji så sier han:

Det der tror jeg ikke vi sank og soppen spiste reinen. Vi spiser vel ikke sopp (N21).

Egg tok de bare et og annet av, hvis de tilfeldigvis gikk på dem:

Men vi dro aldri ens ærend for å plukke egg (N21).

Også når det gjelder bærplukking og annen høsting nevnes verdde-relasjonene:

Men de hadde også venner i lešjávri- og Šuoššjávri-området, som dem fikk det av. Allerede på våren kunne de bestille det av dem. Ikke bare sennagress, men også saltfisk. Så ble de enige om at når han kom tilbake så hadde han reinkjøtt med seg. Men han kunne også få multer (N21).

Informant N41 forteller for eksempel at de ikke brukte å sanke og stable reinlav, for det var det bare de fastboende som gjorde:

Det var bare fastboende som sanket lav. Vi kjøpte reinlav av dem til kjørereinene (N41).

N20 forteller at det ikke er helt slutt på verdde-relasjonene og at de fortsatt har noen slike venner. Selv om de har slike venner både på nordsiden og der de er på høsten, har disse relasjonene imidlertid forandret seg,

4.7.4.5 Endringer innenfor reindrift og utmarksbruk

Informantene forteller om mange forandringer innen reindriften og utmarksbruk, slik det også har kommet frem i de foregående delene. I denne delen beskrives endringene mer utførlig.

Alle informantene forteller at kommunikasjonen var bedre før og at utfordringer ble løst i fellesskap, samt at de klarte seg med uskrevne regler:

Det har endret seg. De kommuniserte veldig godt tidligere og trengte ikke disse grensene. Og de respekterte hverandre selv om det ikke var noen stiplede grenser mellom siidaene. De holdt seg unna andres høst- og vinterbeiteområder selv om de kunne ha sneiet innom når den rette eieren ikke selv var der med sin flokk. Dette var noe de selv passet på. Det var ikke behov for noen lover og regler. Det der var en selvskreven regel at sånn gjør vi det (N41).

Informant N21 forteller mye av det samme og sier:

Det beste med reindrifta den gangen var at folk kommuniserte (N21).

N20 forteller også at før i tiden ble alt av gjøremål diskutert og pratet om i fellesskap, når hele slekta og siidaen var samlet. Utfordringer og problemer ble løst innenfor siidaen og i fellesskap med hverandre. Forfedrene passet på at de ikke ødela beiteforholdene for hverandre og innenfor hver av siidaene var det den som hadde mest kunnskap som fikk tillit og var leder. N21 forteller at de *var bra mange* i siidaen i gamle dager, og at de av og til hadde med seg naboene. Etter hvert ble imidlertid flokken så stor at de tok grep:

Men etter hvert så ble flokken så stor at vi ikke greide det lenger. Det ble et stort problem både for oss selv og for andre og hele verden... Så derfor tok vi bort en god del (N21).

I dag er det ikke lenger slik, selv om de har samme flyttvei og reindriftsmønster. Nå må de dra på kontorer og snakke med folk som ikke har peiling på reindrift, ifølge N20:

I dag er det helt annerledes og alt er ødelagt. I dag er det slik at du må dra til de forskjellige kontorene dersom det er noe du lur på. Enten må du til reindriftskontoret eller til Fylkesmannen. Som regel er det de samme folkene du skal prate med og det har ingen betydning hvilke navn eller tittel det står på døra. Og en ting er sikkert. Hva de enn heter og hvilke kontor de sitter på så har de ingen peiling på reindrifta. De har en helt annen kunnskap (N20).

Det har altså endret seg fra at det var siidaen som styrte, til at det i dag er staten og Fylkesmannen som styrer og som velger sine folk. De bruker andre kriterier:

Det er de som velger folk som skal styre dette, og det er ikke oss. Og det har medført masse strid oss imellom. De viser til loven og gir seg blaffen i kompetansen, flittigheten og engasjementet vårt. På deres bord tas avgjørelsene. Før var det siidaen som gjorde det (N20).

Informant N41 forteller at dersom det oppstår konflikt i dag, så har ikke styret myndighet til å ta avgjørelser, for det er det siidaene som kan gjøre. Dersom ingenting skjer, så er retten neste, og da er det opp til siidaene. Styret kan delta, men siidaene må dokumentere og bekrefte hvilke rettigheter de har.

N41 mener at det nok var uenigheter også i det gamle systemet, uten at han kjenner til det. N21 medgir at det var utfordringer før også, men peker på myndighetenes innblanding:

Det kunne være større flokker den gangen. Det kunne medføre problemer selvfølgelig den gang også. Jo større flokker, jo større områder trenger de (N21).

Han fremholder likevel at de har klart å bli enige før og at de kanskje hadde klart seg bedre uten myndighetenes innblanding, som bare har skapt problemer, ifølge N21.

Også N41 peker på myndighetene, og hevder at endringene inntraff særlig etter 1978-loven. Han sier at samene da hadde lært såpass norsk at de forsto betydningen av ordet «felles» i «fellesbeite». Det var det noen av dem som utnyttet:

Da hadde jo reindriftssamene også begynt å lære seg litt «norsk» (kulturelt forstått). Og da skjønte de jo også hva det der ordet «felles» var for noe. De forsto det jo liksom slik at de nå kunne dra hvor de ville. Og det var akkurat det noen reindriftsutøvere utnyttet og tok i bruk områder de tradisjonelt ikke hadde brukt (N41).

N41 bringer også inn at det nok var lettere å snakke om fordeling før i tiden, da det ikke var like mange siidaer:

Vi har klart oss med den kommunikasjonen. Men jeg tror det var lettere å snakke om fordeling av beiteland da det ikke var så stor næringstetthet (N41).

Det har nemlig blitt flere siidaer og flere rein, samt for mange siidaer i vinterbeitelandet, ifølge N41:

Det blir for mange når reinen må beite på de samme plassene flere ganger. Det er jo et av kjennemerkene at det er for mange. Det blir sterkt overbeitet. Beiteplassene får ingen hvile (N41).

Skjønt informanten liker ikke ordet «reintall», og mener det er for mange siidaer som er problemet. Informanten setter også det økte antall siidaer i sammenheng med reindriftsloven som kom i 1978:

I 1978 kom det ny reindriftslov. Da begynte det å komme nye siidaer (N41).

N41 forteller også om forutgående endringer som følge av innføring av nye lover og regler:

[...] den grensa kom i 1933 med reindriftsloven. Da gikk beitegrensa etter den. Og før det igjen på 1800-tallet var det laget en slik ordning som også den gang kaltes for fellesbeite. Da fikk Karasjok-siidaene komme vestover helt til den vestlige grensa av fellesområdet. Og siidaene fra vestsiden fikk dra helt til den østlige grensa av fellesområdet, f.eks. Gurbeš. Og innenfor det området var det ikke så nøye. Der kunne de flytte hvordan de måtte ønske (N41).

Imidlertid oppstod det uenigheter og konflikt etter en tid mellom Kautokeino og Karasjok, som vedvarte til myndighetene satte beitegrenser etter kommunegrensen og slik har det vært siden, forteller N41.

Senere har konfliktene bare blitt flere og alvorligere, N20 sier at det har kommet flere gjerder og det har oppstått mange konflikter i den forbindelse. N21 forteller om en rettsak og *skikkelig krig*. Det har blitt mer konflikt og større trykk på beitenes etter at det ble en fordeling av områdene i reindriften, og at ordningene ikke har fungert slik de trodde:

Fra den dagen da det ble fordeling av områdene i reindrifta, så ble det enda mere konflikter. Også trodde de at nå skal det ble fredelige forhold, men det skapte enda mere konflikter. Når en utøver klager til myndighetene så blir de andre sinte. Det er slik det fungerer (N21).

N21 beskriver et press:

De prøver å presse seg hit, å få vinterbeitet lenger hit (N21).

Han beskriver en slags dominoeffekt og sier at trykket har vært særlig kraftig de siste femti årene:

Ja, de presser oss lenger nord og vi igjen presser de som er nord for oss lenger nord. De siste femti årene har det vært et kraftig trykk (N21).

Informant 41 forteller hvordan det utarter for deres del, ved at de ikke får brukt alle områdene fordi andre har vært der først:

Men slik har det aldri fungert. Vi har aldri fått bruke det. Andre har vært der allerede tidlig på vinteren mens vi da har vært på skogsbeitene. Og det der burde bli rettet på, og vi håper jo at vi fortsatt får ha den omkretsen som vi har i dag, slik at vi får spart det der området til våren (N41).

N41 forteller også at de flytter mye senere fra sommerboplassen sin i dag enn de gjorde før i tiden. I dag kommer de ikke frem til tidlig-vinterboplassen før i begynnelsen av november. Grunnen til dette er at andre reiseiere har begynt å bruke det området som N41 sin siida tidligere hadde inngjerdet, som kalvingsplass på våren og blir der helt til juli måned, ifølge N41. Han sier at reinen unnviker mark som er hardt beitet på om sommeren, derfor stopper de ikke der om høsten. I stedet blir de på sommerområdet så lenge som mulig og drar så raskeste veien til vinterbeiteområdet. Informantene forteller også om andre endringer, når det gjelder utmarksbruk, på grunn av den generelle moderniseringen og velferdsøkningen. I dag kan de komme seg lenger av gårde på grunn av motoriserte kjøretøy og reguleringer har også medført noen endringer.

Det gamle verdde-systemet har også endret seg og informantene trekker frem ulike årsaker til dette:

Ja, men det finnes ikke lenger. Nordmannen har ordnet det slik at fastboende og reindriftssamer skal krige seg imellom (N21).

N20 forteller imidlertid at relasjonene fortsatt eksisterer, og at de har slike venner både i nord og ved kysten, men sier at det er blitt mindre av det ved kysten. Han trekker frem språklige hindringer og at tilbudene ikke er de samme nå:

Det første hinderet er jo språket. Vi snakker ikke lenger det samme språket og de har heller ikke lenger de samme tilbudene til oss. Ikke har de lenger sennagress og fisk (N20).

N20 sier at relasjonen har endret seg slik at de i dag har snekkervenner der [ved kysten] som de har bruk for, og i dag bytter de snekkerarbeid mot kjøtt:

Det er slik vi kommuniserer (N20).

Også N41 sier at vennskapene ikke fungerer på samme måten som tidligere, og at det er mange måter å definere slike vennskap på i dag. Det er nok heller ikke snakk om byttehandel lenger, tror N41, men om salg:

Tror ikke det er noe byttehandel lenger, men de selger nok kjøtt til sine venner. Vet ikke om de får kjøpt noe tilbake for man får kjøpt alt man måtte ønske på butikken. Fisk og multer er ikke aktuelle lenger (N41).

Informant N41 oppgir imidlertid at de fortsatt har venner på kysten, og skiller mellom kunder og venner.

4.7.5 Rettsoppfatninger

I denne delen behandles forholdet mellom reindrift og annen bruk, i tillegg til oppfatninger om fordeling av områder, syn på myndighetene og rettsutøvelse, samt eiendomsrett, slik det fremkommer i intervjuene.

4.7.5.1 Forholdet mellom reindrift og annen bruk

Informantene forteller at både fastboende og turister kan være til hinder for dem på ulikt vis:

Det er jo fastboende som drasser med seg turistene til fjells. Det er slik de skal tjene penger (N21).

N41 forteller at det er kommet masse turister til lešjávre-området; der hvor scooterløypa går. Det kan være hundrevis av folk og den scooterkjøringen er til hinder for oss, sier N41. Om vinteren har N21 fått flyttet skuterløypen i beiteområdet:

Den løypa er flyttet dit for jeg tillater ikke folk å kjøre der når flokken er der. Kjører de der så blir det kamp (N21).

N20 opplever imidlertid ikke utfordringer med snøscooterkjøring:

Jo, det er en løype som er åpen helt til Gaiba. Men folk kjører ikke dit heldigvis. Så scooterkjørere er ikke til noe hinder. Det kan jeg ikke klage på (N20).

Informant N20 har imidlertid større utfordringer med storturismen langs kysten og sier at det kanskje er fordi folketallet har økt mye i de ulike bygdene, samt at småkommunene oppfordrer folk til å springe på fjellet:

Og de små norske kommunene oppfordrer jo folk til å springe fra den ene toppen til den andre. De har laget egne ruter hvor de skal springe (N20).

Informant 21 sier at det ikke var problemer tidligere, men ser med bekymring på at det kommer stadig flere turister fordi han er redd for at de ikke vil klare seg i reindriften til slutt.

N41 hevder at turister forstyrrer mer enn fastboende, fordi de fastboende er mye flinkere til å ferdes og gjerne spør hvor det er best å ferdes slik at de ikke forstyrrer flokken. Han karakteriserer kommunikasjonen med fastboende som veldig god og sier at de gjerne kommer bort og slår av en prat. De utenforstående skjønner derimot ikke hvordan man unngår flokken, kjører gjerne rett igjennom den og kommuniserer ikke godt:

Men med utenforstående fungerer det ikke. Av natur er de annerledes. En utenforstående følger scooterløypa slavisk. Han viker ikke unna, men kjører rett gjennom flokken. Og spør du han om hvorfor han ikke kjører rundt flokken, så svarer han at han har rettighet til å kjøre etter oppmerket løypa, det være seg flokk der eller ikke. Men det verste er at de ikke kommer bort og slår av en liten prat. Da kunne vi ha forklart hvor og hvordan de skal kjøre for å unngå flokken (N41).

Informant N20 trekker frem hundekjørerne, som det bare er blitt flere og flere av. Han uttrykker sin frustrasjon over at de ikke nøyer seg med å kjøre på vinterstid, som ville vært greit. Imidlertid henger de etter hundespennene på firhjulinger også om sommeren og høsten. Da trener de og kjører frem og tilbake. Ettersom de ikke har motoren i gang så er det ikke et motorisert kjøretøy og dermed har de tillatelse til å ferdes etter løypene, sier N20. Han synes ikke dette er noe bra, og forteller at det heller ikke nytter å klage fordi de blir sure eller ikke forstår hva han sier, fordi de er utlendinger.

Ved siden av at rekreasjons- og friluftaktivitetene skremmer reinen, kan de også fremstå noe uforståelige fra et tradisjonelt synspunkt:

Ja, og av uforståelige grunner kan de ikke trene hvis man ikke løper hit og dit. Det der er jo noe som er kommet i nyere tid. Og dette er diskutert internt (i reindriften) at ikke er bra (N20).

Når det gjelder fiske, så ser informantene litt ulikt på det, N21 beskriver det som at de ikke smilte og at det var en misunnelse der:

Men vi smilte ikke akkurat dersom en nordmann kom for å fiske i vannene rundt husene våre. Du skjønner at den misunnelige ånden er veldig sterk og den skaper mye konflikter (N21).

Informant N20 har derimot ikke merket noen nevneverdige problemer og misunnelse når det gjelder fiske:

Folk fisker jo i de fiskevannene, men jeg tror ikke noen i reindrifta misunner folk som fisker. Også er det ikke så mange som ferdes der og driver med fjellvannsfiske. Selvfølgelig liker vi også fisk og kan fiske litt selv, men ingen av oss misunner de som kommer for å fiske (N20).

Heller ikke N41 ser at det er til ulempe eller skade at folk fisker i vannene *Ikke der sørpå iallfall*, men at det er fint at noen fisker der.

Informantene trekker også frem jakt og kjøring med firhjuling i forbindelse med jakt og fiske. N21 mener at det bare er folk sørfra som enda driver med rypejakt med våpen, og sammenlikner deres kjøring med firhjuling under jakta med at noen skulle kjøre på bondens jorder:

Også kjører de med firehjulinger her og jakter når det er bart. Disse engene er jo våre. Og våre levende vesener her skal jo kunne leve her og klare seg. Jeg tror ikke bonden heller ville ha likt dersom jeg kom med firehjulingen og kjørte over jordene hans (N21).

Informant N20 trekker frem elgjakten, som sammenfaller med at de er i høstbeiteområdet sitt.

Jegerne har med seg hunder, som de av og til må slippe løs. Det har hendt at flokken har delt seg i flere retninger og N20 sier også at de etterlater seg synlige spor. Ellers er det ikke noe stort problem, sier N20.

Sporene firehjulingene etterlater seg er også noe N21 nevner:

Og når de kommer hit og kjører med firehjulingene her, så smiler vi ikke. Vi reindriftssamene kjører veldig lite. Ettersom de gjerdene er kommet her, så skulle bruken av maskinkjøretøyene kunne minskes. Men jeg vet ikke om det er blitt mindre kjøring for jeg tror de kjører langs med gjerdene og det igjen lager slike stygge spor (N21).

N41 forteller også om spor på kryss og tvers etter firehjulinger, og tar et oppgjør med beskyldningene om at det er reindriftsutøverne selv som kjører der:

Men ingen vet hvem som kjører der. Noen påstår jo at det er vi selv i reindrifta som kjører der, men det stemmer ikke for vi er jo ikke der i barmarkstiden (N41).

N21 mener at barmarkskjøringen burde vært begrenset til de som kjører i forbindelse med elgjakten og mener at det ikke er riktig at jegerne skal bruke områdene på samme måte som reindriftsutøverne:

Både elgjegere og rypejegere kjører våre jorder sønder og sammen. De bryr seg jo ikke at markene våre blir ødelagt. Også kan dem i tillegg skape konflikter. Også vil de bruke områdene våre på samme måten som oss. Det er jo ikke riktig. Det der skulle vært forbudt og de skulle latt rypa få fly i fred. Rypa er jo bare et par gram kjøtt (N21).

N41 forteller at nasjonalparken verner områdene deres, for den stopper både scooterkjøring og barmarkskjøring. En og annen turist til fots lager ikke spor, sier han. Dessuten bidrar nasjonalparken til at de slipper å bekymre seg for inngrep, slik som gruvedrift og demninger. Da nasjonalparken ble

etablert var det et firma som lette etter malm i området, men det forsvant. N41 sier de er veldig fornøyde med at nasjonalparken kom, selv om det også innebærer visse hindringer:

Vi liker nasjonalparken for den verner området vårt helt automatisk, selv om den parken ikke er laget for å gagne oss. Men, den parken kan jo også være til hinder for oss i forhold til dette med gjerder, henting og kjøring av ved. De prøver å styre oss. Jeg bruker å si da at såpass må vi kunne tåle. Vi må jo også spare (N41).

4.7.5.2 Oppfatninger om fordeling av områder, rettsutøvelse og eiendomsrett

Som det allerede har kommet frem tidligere i kapittelet, så mener informantene at myndighetene står bak og har bidratt til mange utfordringer, konflikter og problemer i nyere tid. Informant N20 ser på dette som en kontinuerlig prosess:

Og det norske samfunnet har forsøkt å påvirke oss kontinuerlig så mye de bare har klart. Og de dem ikke har klart å påvirke husker fortsatt hvordan reindriftsforvaltningen var (N20).

Informant N21 forteller hvordan grensene ble satt og ufreden virkelig begynte:

Det ble jo slik at det kom en nordmann og sa til oss at nå går grensa der. Innenfor den grensa kan du la din flokk beite. Også kommer en annen og sier at du lar dine rein beite over den grensa. Det er ikke tillatt og så ringer han politiet. Det der skapte bare store konflikter (N21).

N41 har uttrykt seg kritisk til virkningene av 1978-loven, og mener at de negative endringene kom som følge av denne loven. Imidlertid er informanten optimistisk med hensyn til å reversere loven fra 1978, også med hensyn til å finne ordninger som fungerer igjen, selv om det tar tid:

Og vi jobber med den saken. Men, reindriftsloven har jo endret seg enda en gang etter det. Og det var i 2007. Den der loven virket jo i cirka 30 år og det tar lang tid før reindriftsutøverne tilpasser seg en ny lov. Og det har gått så lang tid at en hel generasjon har vokst opp med den 1978-loven. Og de forholder seg til den, og driften er tilpasset den. Og nå er muligheten gitt at de selv skal styre dette. Det som kalles for selvstyre. Vi jobber nå med å tilpasse vinterbeiteområdene med vårt eget styresystem. Altså etter det behovet vi har (N41).

N41 har i en kommentar til utredningen presisert angående misbruk av beiter:

I 1933-loven ble det innført beitetidsbestemmelser. Det hadde som formål å spare høst og vinterbeitene. Veldig forutseende av datidens lovmakere. Det har imidlertid blitt utvannet og mistet sin effekt ved stadige dispensasjoner. På 1970-tallet utbredte det seg kalving på innlandet av enkelte siidaer, og pga. små kalver er det ikke mulig å flytte til sommerdistriktet innenfor beitetidsbestemmelsen. Derfor dispensasjoner. Og det fører til sommerbeiting på høstområdene som igjen er den største årsaken til nedslitte beiter og for høyt reintall. Høstbeiteområdene har i dag helt nedslitte lavbeiter ettersom området brukes til kalving og til opphold til langt ut på sommeren, i den beste vekstperioden for lav og annen vegetasjon. Og det er ikke de som har brukt området lengst og betrakter det som sitt område som ødelegger.

Tidligere tider var brukt som høstbeiteland i påvente av sikker is på elver og innsjøer før flytting videre til vinterbeite. Området er også til tider brukt som vinterbeite når beitene lenger inne i landet var låst av store snømengder, (1930-tallet), og også senere.

Myndighetene i dag har fokus kun på reintall, bruker makt til å redusere antall rein og holde reintallet lavt. Men det som er det beste verktøyet for ivaretagelse av beitene brukes ikke riktig av myndighetene. Riktig bruk av beitene er det beste virkemiddel, og hadde beitetidsbestemmelsene blitt praktisert strengt, og/eller latt de opprinnelige brukerne/eierne bestemme, ville man ikke havnet i en situasjon med nedslitte beiter og for høyt reintall. Opphold med flokker under og etter kalving er den største skadevolderen for beitene (N41).

N20 forteller at det før den siste reindriftsloven kom var et indre krav om at noe måtte endres. Det var mye som ble kritisert og da ble det endret. Imidlertid ble det valgt inn folk fra reindriften som ikke fikk fullstendig støtte, og det kom mye kritikk mot loven. Slik N20 beskriver det:

Da vi så den nye loven så skjønte vi hvor det bar hen. Så kom det til høring. Nå skulle den tradisjonelle driften bort, altså vår kunnskap skulle bort. Nå skulle reindriften styres på en annen måte. Og dette gikk vi kraftig imot (N20).

Han sier at det har kommet kritikk fra deres forening og at de også har forsøkt å komme med innvendinger gjennom organisasjonen. N20 sier at han har jobbet hardt og gjort sitt beste, saken gikk helt til departementet, men innspillene deres ble aldri tatt i betraktning. Han beskriver dagens situasjon som kaos og rot, og sier:

Bruksreglene som vi ble vi bedt om å lage, de laget vi. Så fortalte de oss at de bruksreglene vi hadde laget kunne vi tørke oss med på en viss plass. Dere har ikke forstått noen ting. Så da måtte de selv lage de reglene og hovedansvaret hadde Fylkesmannen. Og det er de som har formet dette og det er resultatet. Så i dag er det et levende kaos og et evig rot (N20).

Informant N21 beskriver det som at beslutninger og reguleringer har blitt innført uten at de har blitt hørt og fått påvirke, som igjen avler konflikt:

Og du kan tenke deg selv hvordan det blir hvis myndighetene kommer og forteller deg at du har lov å fiske bare akkurat der og ingen andre plasser. Og dette uten at du har vært med på forhandlingene og ikke fått påvirke og si din mening. Akkurat det skaper store konflikter (N21).

Informant N20 sier at myndighetene har en helt annen forståelse og andre lover, som ikke har noe med reindriften å gjøre. Men de har hatt med seg noen fra reindriften, fått grunnlaget godkjent og kan vise til at ingen er blitt diskriminert:

Så har de skrevet under på dokumentene og organisasjonen har godkjent det. Og slik er grunnlaget blitt godkjent. Og de kan da vise til at de ikke har tilsidesatt eller diskriminert noen samer. Slik fungerer det (N20).

N41 er ikke like bastant. Selv om også han gjennom intervjuet gir flere eksempler på at myndighetenes innblanding ikke har vært positiv, så gir han ikke uttrykk for samme avmakt som de andre to informantene, men er klar på at det er mye å jobbe med:

Jeg kan komme med et eksempel når det gjelder soner og grenser. Vi har forlangt at Reindriftsstyret endrer på noe. Akkurat her hos oss har vi godtatt den grensa. Vi gidder ikke å

krangle. Men derfra og nordover har de forskjøvet grensa rett østover. Og det var ikke slik den ble nyttet i gamle dager. Og vi har jobbet og jobbet med den saken (N41).

Informant N21 mener imidlertid at det ikke nytter å protestere mot myndighetene og at staten ikke bryr seg, og uttaler:

Men staten er staten. Det er jo de som lager lover... Staten har bestemt; 2000 rein. Det kan være 50 driftsenheter, men det er ikke deres bord. Noen kan bare ha 75 rein. I dag klarer man seg ikke med 75 rein, men det bryr ikke staten seg om (N21).

Informant N20 gir også uttrykk for at det ikke nytter å snakke med myndighetene, for når de ikke har den rette forståelsen og kunnskapen om reindrift, så blir de bare opp i en bok:

Og når de ikke har den rette forståelsen og kunnskapen til reindriften så blir de bare opp i en bok og forteller meg at du har nok misforstått og ikke skjønt hva som er riktig. Og på spørsmål om hvorfor det er slik, så får [jeg] til svar at det er fordi loven sier det. Sånn foregår det i dag (N20).

N20 peker på myndighetene som han mener har lyktes særdeles godt med å påvirke de yngste utøverne. Denne nye generasjonen reindriftsutøvere er ikke oppdratt på den tradisjonelle måten, sier N20, men kommer fra skolebenken og blir satt til å drifte handlingsplan og bruksregler:

Også har vi de unge reindriftsutøvere som skal drifte dette videre. De har godtatt og festa seg til deres lover i den tro at de ikke klarer å styre driften hvis ikke myndighetene forteller dem hvordan dette skal gjøres. Her kolliderer det etter mitt syn. Vi har driften med dette på vår tradisjonelle måte fra barnsben av. De som er yngre har gått på reindriftsskolen og lært ting på en annen måte (N20).

Informant N20 mener at myndighetene har konkludert med at de yngre kan styre det bedre enn de eldre, noe N20 karakteriserer som veldig synd, fordi med det forsvinner den tradisjonelle kunnskapen. Han beskriver dette som å vite hvordan de skal finne frem: hvordan de skal ferdes og hvor det er best å ferdes i terrenget, kjenne vannene og hvor det er best å krysse elvene, samt vite hvordan føret er og været blir fremover. Dette er spesiell kunnskap reindriften alltid har hatt, sier N20, og hevder at de unge ikke har lært seg denne kunnskapen.

Når det gjelder rovdyr og skader mener N41 at har det gått gale veien i forhold til myndighetene, og at det ikke fungerer fordi dyrene må skades før han kan gjøre noe. På den måten vinner alltid rovdyrene, for de rekker å gjøre stor skade før N41 får lov til å beskytte flokken:

På en måte så sier myndighetene at vi ikke har lov til å vokte og ta vare på vår egen eiendom. Jeg får ikke lov til å beskytte mine egne rein (N41).

Både N20 og N21 mener at de hadde klart seg bedre uten myndighetenes innblanding, og N21 forklarer det slik:

Og myndighetene sier de må fordele områdene til oss siden vi selv ikke kan kommunisere. Før har vi jo klart å bli enige og kanskje vi hadde klart det bedre uten deres innblanding. Deres innblanding har bare skapt problemer. Det er ikke bra når en annen skal fordele levebrødet til sin neste (N21).

N41 er også klar på at det ble misnøye da Fylkesmannen laget siidagrensene, og at noen ble fornøyde imens de fleste ikke ble det. Han sier at de nå forsøker å tilpasse det, og om de kommer til enighet hadde de fått en lov de har laget selv:

Og nå prøver vi å tilpasse det slik at alle skal bli fornøyde. Det er det som kalles for bruksregel i den nye loven. Og hadde vi klart å komme til enighet så hadde det endelig kommet en lov som vi selv har laget (N41).

Det pekes også på at myndighetene har gått inn og regulert reintallet, samtidig som de gir jaktløyver:

Og du hører ingenting om de inntrengere. Ingenting om hvor mange som får komme og jakte på elg og rype i våre områder. Men å regulere reintallet forlanger de. Men antall personer i utmarka regulerer de ikke. Det er helt greit for dem at det kommer millioner mennesker. Det er nordmannen. (N21).

Samtidig er N21 ikke negativ til reintelling, for det må være grenser for alt:

Nå har jo dažæen [nordmannen] begynt med reintelling. Og jeg må jo være enig i det. For det må jo være en grense for alt. Det er ikke heldig med altfor mye av noe. Andre må jo også leve og klare seg (N21).

Imidlertid peker han på at begrensning av reintallet kan brukes til å rydde vei for inngrep, og sier at innblanding utenfra holder på å tilintetgjøre næringen. Han tror at den kanskje er borte om 50 år, dersom det ikke skjer noe:

De begrenser reintallet til det minimale slik at vi på den måten rydder vei for deres inngrep. Slik at de selv kan ødelegge og knuse viddene våre (N21).

Slik det har kommet til uttrykk flere steder i kapittelet, så eksisterer det noe ulike syn på og tanker om eiendomsrett. Informant N20 understreker at han aldri har vært ute etter eiendomsrett og at han personlig aldri har ment at de skal eie områdene. I følge N20 hadde det blitt helt feil. Imidlertid sier han at deres uttalelser burde blitt tatt mer til følge, så lenge det er de som er brukere av områdene. Han mener at den dagen han ikke lenger bruker området, så skal han miste bruksretten. Han ønsker ingen privatisering:

Hvorfor skal jeg eie det når jeg ikke lenger bruker det. Det skal ikke privatiseres. Sånn har det fungert og bør fungere. Men den som er bruker av områdene bør også bli hørt (N20).

N20 mener at den som bruker området også skal kunne forvalte det, og det skal rådføres med områdebrukeren.

Informant N41 uttrykker seg på en litt annen måte. Han sier at de bruker områdene som om de har eiendomsrett til dem, de snakker om områdene som om de er deres, selv om de vet at de ikke eier dem. I sitt indre ser de på det som sitt og at det betyr at de har større myndighet og bruksrett til områdene enn andre. Han ser ikke nødvendigheten av eiendomsrett, så lenge bruksretten fungerer slik den gjør:

Rettigheten er jo knyttet til å drive med rein (N41).

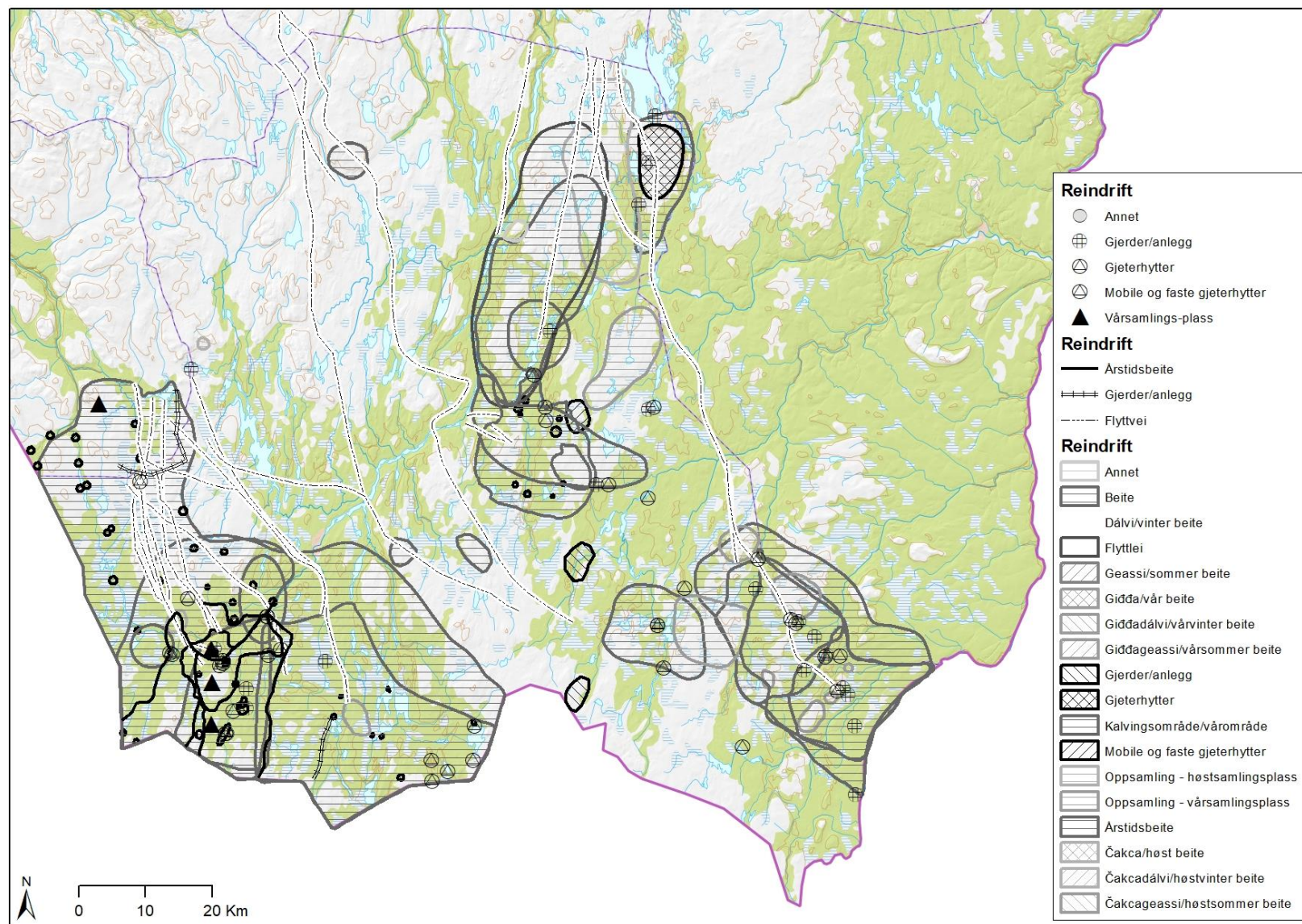
Han synes bruksretten passer fint når det gjelder reindriften, og synes det fungerer bra slik det gjør i dag. Han tror heller ikke eiendomsrett er helt bra for noen:

En reindriftsutøver lever heller ikke evig. Og bruksretten følger jo siidaene. Når vi en gang dør så kommer neste generasjon og overtar siidaene og har da de samme rettighetene. Man skal ikke trenge odelsrett og at du arver (N41).

Følgelig mener N41 at hyttene skal være knyttet til næringen, slik at du skal kunne eie hytten så lenge du er i næringen. Når du slutter, så skal du ikke lenger ha noen hytte der. Imidlertid sier informant N41 at man hadde kunnet tenke annerledes om det hadde vært snakk om eiendomsrett til sommerbeiteområdet, uten at han utdyper dette ytterligere.

Informant N21 mener i motsetning til de andre informantene at dette er deres område, og sammenlikner det med bondens enger. Han sier at dersom bonden kan kalle jordene for sin eiendom, så må de kunne kalle disse områdene for «våre enger». Her skal N21 sine dyr leve og dersom områdene blir ødelagt vil de måtte slutte med reindrift. Han oppsummerer det slik:

Jeg ser på disse områdene som vår eiendel. Vi bor og lever her i området. Og når andre skal bruke dem så ødelegger de vårt levebrød. Du ser jo nå at er vi er blitt presset innenfor gjerder om vinteren også, og der må reinen mates på samme måten som kyr. Det er jo nesten slik at man vurderer å heller starte med sauer (N21).

Figur 10: Et utvalg informanternes stedfestede informasjon om reindrift i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.

4.8 Sammendrag

Dette kapittelet har beskrevet reindriftsnæringens utmarksbruk og rettsforståelser, med hovedvekt på intervju av utvalgte reindriftsutøvere. Reindriften i Kautokeino kommune er omfattende og involverer mange aktører og distrikt. En fullstendig gjennomgang av reindriftens utmarksbruk er derfor utenfor denne utredningens mandat og omfang.

Informantene beskriver en utstrakt bruk i forbindelse med reindriften, hvor mesteparten av kommunens areal er i bruk som beiteområder. Informantene beskriver også flyttveier, kalvingsplasser og gjerder, samt en rekke oppholdsområder med hytter og andre boplasser. Informantene forteller også at områdene de bruker har endret seg. I hovedsak forteller informantene at områdene de selv eller forfedrene brukte, var betydelig større før.

Reindriftsutøverne har i noen grad fisket i ferskvann. Noen informanter forteller at de har fisket når det det passet med plasser hvor de stoppet en stund med flokken, enten på vinterbeite, langs flyttveien eller i kalvingsområdet. Ellers har reindriftsutøverne først og fremst byttet seg til fisk med de fastboende. Verdde-relasjonene var, ifølge informantene, viktigere før, mens de har endret seg og ikke eksisterer på samme måte i dag. Det har vært drevet lite rypejakt med våpen, men snarefangst på rype har vært viktig. Flere informanter forteller at rypene kunne gi en betydelig inntekt. Noen informanter har jaktet en del på rovdyr både fordi rovdyrene drepte rein, men også fordi det tidligere var skuddpremie på noen dyr. Rovdyr blir i dag kun felt ved bruk av våpen og kun etter tillatelse, men i tidligere tider ble det også brukt saks, og to informanter nevner at det ble brukt gift. Vannfugljakt er ifølge informantene mest utbredt blant de fastboende. Ved og gjerdestolper, samt annet materiale, har i hovedsak blitt hentet i nærområdene. De fleste informantene har enten selv plukket multer eller så har andre i siidaen har plukket, og noen har fått multer som en del av vennskapet.¹⁶¹ Sennegras har blitt og blir fortrinnsvis hentet i kystområdene. Snøscooteren og andre kjøretøy, slik som firhjuling, har gjort større områder tilgjengelig for utmarksbruk.

Informantene beskriver betydelige endringer i reindriften, med hensyn til hvilke områder de bruker, omfanget av områdene og kommunikasjonen mellom distriktene/siidaene. Informantene forteller at det var bedre kommunikasjon og færre konflikter før. Flere informanter nevner at det selvfølgelig oppstod uenighet tidligere også, men at det den gang var en annen måte å løse konflikter og bli enige på. Flere informanter knytter dette til at det var færre siidaer før, samt færre rein og mindre press på beiteområdene. Mange informanter nevner at det er trangt om plassen og at dette forårsaker konflikter om beiteland. Flere informanter forteller også at de har blitt presset bort fra områder. Blant annet nevnes grensegjerdet mot Finland som en av årsakene til dette.

Det beskrives noen få konflikter med fastboende i området, men ellers beskrives forholdet til de fastboende som godt. Det fortelles ikke om betydelig konkurranse med de fastboende om bruk av utmarksressurser. Noen informanter nevner forstyrrelser knyttet til scooterkjøring og kjøring med firhjuling, eksempelvis i forbindelse med jakt og fiske, men også som en del av turistnæringen. Flere informanter mener at det kjøres for mye, både på vinteren og på barmark. Hundekjørere som trener på barmark nevnes også som en forstyrrelse.

Informantene er kritiske til myndighetenes reguleringer og knytter det økte konfliktnivået til myndighetens innblanding. Informantene nevner fellesbeite og beskriver i særlig grad misnøye med

¹⁶¹ Verddevuohhta

hvordan dette ble håndhevet etter reindriftloven av 1978. Flere informanter mener at de har for liten påvirkning; at myndighetene ikke lytter tilstrekkelig og tar hensyn til næringens synspunkter og kunnskap. Det uttrykkes også misnøye med utarbeidelsen og håndhevelsen av bruksreglene. Informantene hevder at grensene som er satt ikke tar hensyn til de naturlige grensene i landskapet og de tradisjonelle flyttveiene. Informantene forteller også at rein siger over grensene, at grensene presses og at det skaper en dominoeffekt, samtidig som det bidrar til merarbeid og et økt konfliktnivå. Flere informanter er også misfornøyde med myndighetenes praksis når det kommer til rovdyr, og mener at det er for vanskelig å få både fellingstillatelse og erstatning.

Informantene uttrykker tydelig at de har en sterk bruksrett til områdene som de bruker. Flere informanter understreker at bruksretten er sterkere enn statens eiendomsrett. Noen informanter mener for eksempel at det er feil at staten kan selge rettigheter til jakt og fiske i områder som folk har brukt i generasjoner. Flere informanter gir uttrykk for at de både har bruksrett og en følelse av eierskap til områder, selv om disse områdene er eid av FeFo. Mange informanter mener at de burde hatt mer innflytelse og forvaltningsansvar i de områdene de bruker, og noen informanter uttrykker også at de burde hatt en form for eiendomsrett til noen områder. Noen informanter gir uttrykk for at myndighetenes forvaltning er i strid med tradisjonell måte å drive reindrift på og at myndighetenes innblanding har gjort at tradisjonell kunnskap forsvinner.

4.9 Referanser

Den Norsk-Svenske Reinbeitekommissjonen av 1964. 1967. Innstilling avgitt til Utenriksdepartementet, 27. februar 1967. 259 sider + 2 kart

Gaup, H. og Westlund, A. 1997. Vintersiidaer i Vest-Finnmark reinbeiteområde. (Kart) M: 1:400000. 8.7.97 Alta: Reindrifftsforvaltningen.

Keskitalo, A.I. 1998, Guovdageainnu suokhangirji/Kautokeino sognebok, 1998.

Landbruksdirektoratet 2016. Utfordringer for selvstyre i reindriftsnæringen. Tiltak for å nå mål om bærekraftig reindrift. Rapport nr. 7/2016, 06.12.2016. 119 s + vedlegg.

Landbruksdirektoratet/Eanandoallodirektoráhtta (2019) *Ressursregnskap for reindriftsnæringen, For reindrifftsåret 1. April 2018-31. Mars 2019*, Rapport nr. 34/2019, Alta: Landbruksdirektoratet.

Tilgjengelig fra: www.landbruksdirektoratet.no

Lyftingsmo, E. 1965. Oversyn over fjellbeite i Finnmark - Norske Fjellbeite, Mosjøen, XV:1-364.

Neahttagiánit <https://sanit.oahpa.no/>

NOU 1994. Bruk av vann og land i Finnmark i historisk perspektiv. Oslo.

Olli, J. 2007. Prosjekt 514103 Evaluering av "midtre sone" avtalen. Avtale mellom reinbeitedistrikter om bruk av midtre sone i Vest-Finnmark reinbeiteområde. Asplan Viak AS. 88 s.

Paine, R. 1994. Herds of the Tundra. A Portrait of Saami Reindeer Pastoralism. Washington and London: Smithsonian Institution Press.

Reinbeiterettsutvalget 2002. Utredning om reinbeiterettigheter - Vinterbeiteområdene i Vest-Finnmark. Utredning gitt av Reinbeiterettsutvalget for Vest-Finnmark 27. juni 2002.

Reindrifftsforvaltningen 2003. 72.s.

Riseth, J.Å. 2000. Sámi Reindeer Management Under Technological Change 1960-1990: Implications for Common-Pool Resource Use under Various Natural and Institutional Conditions. A Comparative Analysis of Regional Development Paths in West Finnmark, North Trøndelag, and South Trøndelag/Hedmark, Norway. *Dr. Scientarium Theses 2000:1. Dissertation*. Ås: Dept. of Economics and Social Sciences, Agr. Un. of Norway

Riseth, J. Å. 2009. Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway 1960-1990. Saarbrücken, VDM Verlag. ISBN. 978-3-639-16485-5

Riseth, J.Å., Solbakken, J.A. og Kitti, H. 2010. Fastboendes bruk av meachcci i Kautokeino kommune og konsekvenser ved etablering av naturvernområder. Sámi allaskuvla, 144 s + 8 vedlegg.

Riseth, J.Å., Tømmervik, H. & Bjerke, J.W. 2016. 175 years of adaptation: North Scandinavian Sámi reindeer herding between government policies and winter climate variability (1835–2010). *Journal of Forest Economics*, 24, 186–204.

Sara, O.K., Hætta, J.I., og Rushfeldt, I. 1994. Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark, Reindriftsadministrasjonen, Alta, 124 s.

Solem, Erik 1933. Lappiske rettsstudier. H.Aschehoug & Co. (W.Nygaard), Oslo

Steen, A. (1952). *Kautokeinoslekter* (Vol. 1, Samiske samlinger) Oslo: Norsk Folkemuseum.

Tilgjengelig fra:

<https://www.nb.no/items/8a5ca318f2ba15d2870e1c6f53f91ef2?page=3&searchText=kautokeinoslekter>

Steen, Adolf 1956. Kautokeino studier Bind III, utgitt av Norsk folkemuseum. Hovedkommissjon Johan Grundt Tanum, Oslo.

Strøm Bull, K. 2001a. Reindriftens rettshistorie i Finnmark 1852–1960. Norges offentlige utredninger 2001: 34, Samiske sedvaner og rettsoppfatninger, 85-248.

Strøm Bull, K. 2001b. Samiske sedvaner og rettsoppfatninger - bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget.

Tømmervik, H., Johansen, B., Riseth, J.Å, Karlsen, S.R., Solberg, B. og Høgda, K.A. 2009. Above ground biomass changes in the mountain birch forests and mountain heaths of Finnmarksvidda, Northern Norway, in the period 1957-2006. *Forest Ecology and Management*, 257, 244-257.

Utsi, N.M. 2012. Beitrettsgrenser i reindriften. Stor mastergradsoppgave i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø - Det juridiske fakultet - våren 2012. 100s.

Vorren, Ø. 1962. Finnmarksamenes nomadisme II, Universitetsforlaget.

5 Fastboendes bruk og rettsoppfatninger

Anders Hesjedal

I dette kapittelet presenteres informasjon om utmarkssbruk samlet inn gjennom intervjuundersøkelsene. Først presenteres innsamlet informasjon for hvert av de definerte områdene, fulgt av ei tematisk oppsummering med hovedtrekk fra de ulike utmarksnæringene. Til slutt presenteres informantenes rettsoppfatninger rundt reguleringer og rettigheter til bruk av utmarksressurser. Skriftlige kilder er ikke lagt til grunn for dette kapittelet i utredningen.

Kapittel 3 gir en oversikt over bosetting og ressursbruk i tidsrommet fra 1775 opp mot våre dager. Det trekkes her også en del historiske linjer tilbake til 1500-tallet. Den historiske oversikten bygger primært på tilgjengelig litteratur og trykte kilder. I dette kapitlet vil vi, basert på intervjuer, belyse jord-/kombinasjonsbrukere og øvrig fastboende bygdebefolkning sin bruk av grunn og naturressurser med hovedvekt på tida fra 1940 og framover. En del av intervjuene frambragte også informasjon om ressursbruk og næringstilpassing i tiden før 2. Verdenskrig, og slik informasjon framkommer derfor i noen grad også i dette kapitlet.

I forgående kapittel 3 er det dokumentert hvordan et bredt spekter av ulike typer utmarksnæringer var bærebjelken i befolkningens økonomi fram mot 2. Verdenskrig og nyere tid. Næringskombinasjoner var regelen også etter at jordbruk ble et sentralt næringselement utover 1800-tallet. Selv om yrkesspesialiseringen øker markant etter 2. verdenskrig, fortsatte utmarksnæringer å være en sentral del av folks økonomi i enda noen tiår. Ressursbruken og næringstilpasninga var relativt uforandret fra begynnelsen av århundret, også den første tida etter andre verdenskrig framstår i intervjumaterialet som en fortsettelse av 1930 års tilpasning. Økonomien var preget av selvforsyning, man utnyttet et mangfold av ressurser som til dels var relatert til hverandre og folk var for en stor del selvhjulpen og klarte seg med de ressurser som bygda hadde tilgjengelig. Bruk av beite og utmarksressurser var i stor grad uformelt regulert basert på gamle tradisjoner, og det var enighet innad i bygdene om fordeling av ressursene. De enkelte bygdene hadde sine faste ressursområder hvor bygdene nærmest var alene om ressursene. Fordelingen bygdene imellom framstod derfor også i intervjumaterialet som uformell, men ryddig og velfungerende.

Det store skiftet ser ut til å komme etter 1950. Den forbedrede infrastrukturen førte til nye muligheter og tettere kontakt med områdene rundt, noe som igjen førte til endringer i den tradisjonelle ressursbruken og næringstilpasninga. Dette førte også etter hvert til en tettere forbindelse til kommunale, regionale og statlige myndigheter. Ikke minst fikk man økt motorisering, først med traktor og etter hvert snøskuter og ATV. Bedre infrastruktur og motorisering førte med seg økt besøk og bruk av områdene både i form av kryssende bruk mellom bygdens tradisjonelle ressursområder og tilreisende brukere fra andre kommuner.

Som en praktisk løsning for å presentere materialet på en oversiktlig måte, har vi delt kommunen inn i fire geografiske ressursområder. Det er:

- Guovdageaidnu/Kautokeino nord: Máze/Masi, Heammogieddi og Mieron
- Guovdageaidnu/Kautokeino nordøst: Suossjavri, Garggoluoppal, Suotnju og Lahpoluoppal

- Guovdageaidnu/Kautokeino tettsted med omkringliggende bygder: Markan, Stuorrajavri/Cuonovuohppi, Avzi, Guovdageaidnu/Kautokeino tettsted, Ákšomuotki og Suohpatjavri.
- Guovdageaidnu/Kautokeino sør: Siebe og Áidejávri

Nedenfor følger en sammenfatning av innsamlet informasjon fra hvert av områdene.

Et varierende antall informanter fra hvert område har konsekvenser for hvor fullstendig informasjonen er, graden av dekning for den reelle bruken er derfor varierende. Dette betyr at steder som ikke er direkte omtalt ikke nødvendigvis er lite brukt, men snarere at man ikke har hatt mulighet til å intervju tilstrekkelig mange til å dekke alle områdene i kommunen. Nyanser knytta til dokumentasjon av mindre bygders tradisjonelle ressursområder kan også være ufullstendig dekket som følge av det metodiske grepet med å inndeke kommunen inn i fire områder. Definerte ressursområder finnes i flere nivåer og det har ikke vært mulig å fange opp alle slike nyanser og grenser.

Figur 11: Fangstgrop for rein gjenbrukt som smøregrop ved Hávgačávri. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU.

5.1 Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino nord: Máze/Masi, Heammogieddi og Mieron

I Kautokeino nord ble seks personer intervjuet, og de har alle svart på vegne av seg selv som fastboende (N8, N9; N25, N26, N7, N40). Av disse er tre kvinner og tre menn. Informasjonen som kom fram gjennom intervjuene omfatter den enkeltes families bruk, men gir også et bilde av det

generelle bruksmønster i ressursområdet. Det har vært kontinuitet i gårdsdrifta. Imidlertid må gårdsdrift her forstås mer som en kombinasjonsdrift der man også hadde rein. Vi kommer tilbake til dette seinere i kapitlet, i avsnittet om jordbruk i den tematiske oppsummeringa. Innlandsfiske, snarefangst og multeplukking var i etterkrigstida viktige deler av næringsgrunnlaget, særlig fram til 1980-tallet. Det både fiskes og plukkes multer fortsatt. Det er også enkelte som fremdeles driver med snarefangst av rype, men i mye mindre skala enn tidligere. Informantene er enige om at det har ikke vært konflikter mellom de fastboende om areal og ressurstilgang, det var nok til alle og de fordelte ressursene uformelt seg imellom. Imidlertid pekes det på at den tidligere gode og tette kontakten mellom fastboende og reindrifta nå er borte, i nyere tid har vært konflikter mellom fastboende og reindrifta. En informant mener også at tilreisende jegere skyter alt for mye rype om høsten, noe som er med på å redusere rypebestanden, som igjen gjør snarefangst uinteressant.

5.1.1 Jordbruk - husdyrhold; beiteområder, utmarksslåtter og fôrressurser

Fram mot 1960-tallet baserte man jordbruket i stor grad på for fra utmarksslåtter og andre ressurser i utmarka. Som tidligere nevnt var områdene uformelt fordelt mellom familiene. I Mieron lå sauebeitet på "andre siden av elva" dvs østsiden av Kautokeinoelva, sauene kunne trekke til fjells. Kyr beitet i nærområdet men kunne gå så langt som Havgavárri og Havgajávri. Hestene kunne gå helt til Ávži. Utmarksslåttene var ved Luossajávri (Laksvann) og langs med Luossajohka og ved Skuvlanjárga. Løv og ris ble sanket i nærområdet og brukt som fôr. Reinlav ble også brukt og stabling av reinlav foregikk også her i nærområdet, ved Skuvlajaggejávri. Det gikk mest i reinlav og myrgress. Reinlav ble også hentet i Ávjovársáiva. Lav ble brukt som for både til kjørerein og til husdyra Myrene ved Havgajávri ble også slått.

I Masi beitet kyrne i nærområdet. Det var lite sau her, de dro til fjells mens kyrne beitet langs med elva. Hestene beitet sammen med kyrne. Områdene ble brukt til beite fram mot 1960 tallet da de ble pløyd og omgjort til jorder. Reinlav, ris og løv ble brukt til for. Reinlav ble hentet helt i fra Gáicačorru og Jeagilčorru. Det var mest de som bodde i øvre- og midtre delen Masi som hentet lav derfra. Jeagilčorru var en bra plass. Reinlaven var både for til husdyrene, kjørerein og til gjestevennenenes kjørerein når de kom.

5.1.2 Ferskvannsfiske i elver og vann

For Mieron var elva viktigst når det gjaldt fiske i nærområdet. Det var nok fisk der til alle og det var der det ble henta mest fisk. Man fisket til Stálojávri og det ble fisket med not. Den nest viktigste og nærmeste området var Havgajávri. Hovedvannene var ellers Váidejávri der det var det røye og Njárgajávri der det var det harr og sik. Det ble fisket med not, noe man fremdeles gjør. Noen fiska også i Geašjávri og Bártašjávri.

I Masi ble det fisket sik i elva, spesielt i nærheten av Latnetjávri. En informant (N7) forteller at de vanligvis dro not i elva to ganger i uka. Det ble slutt med notfiske midt på 1980 tallet. De nærmeste vannene som Duolbajávri (Flatvann) Suotnjojohka og Suotnjogieran ble kalt for spiskammeret. Alle dro dit. Man fisket i alle de vannene som har utløp til elva. Siken i viddevannene var litt større enn den i elva og spesielt i Ádjeljávri. Hovedvannene begynner ved Duottar-Virdnejávri. Det ble fisket i Eanu-Virdnejávri, i Sieiddejávrit, i Ádjeljávri, Nuorbejávri, Savostanjávri og den lille innsjøen

Savostanluoppal. Biedjojávri var og er et bra sikvann. Silesjávri, Bealgejávri og Guotkojávrrit var og er også fiskevann. Det ble også brukt av folk fra Šuoššjávri. Bealgesáiva var et lite men bra vann, likeledes Riimmajávri. Vannene som er i Elleš-Suološjávri eller Elleš-leakši (leakši = myrlendt, vidstrakt dal) var også fiskevann. Man fisket også røye. Gumpejávri, Rávdojávri og Rávdoája var røyevann. Det er også noen små fiskevann som kalles for Eiravann. Sik var den mest ettertraktede fisken, så fulgte røye. Informant N40 hevder at en av grunnen var at sik ikke endrer smak etter salting og lagring i motsetning til røye og ørret. Ørret hadde lav status, informant N7 hevder at:

Vi her i Masiområdet mener at ørret er avfallsfisk (N7).

Man fisket også harr i elva. Det fiskes fremdeles i disse vannene, men da til eget forbruk og i mye mindre skala enn tidligere.

Man drev med notfiske etter sik i Soakņojávri. Alle i Masi fisker i det vannet, også de fra Øvre Masi. I Stuorra Suolójávri ble det fisket mest røye. Duolbajávri var også et røyevann. Biggejávri var viktig spesielt på høsten og rett før jul, «alle fra Masi» drev garnfiske etter sik under isen. Jávrreruš var også et bra røyevann, det samme var Sáiva og Roavvejávri. Alle vannene mellom Suolovuopmi og Masi er røyevann. Røye ble som regel fisket på våren, før isen gikk pilket man. Og rett etter at isen var borte så satte man garn. En informant uttrykker det slik at Suolójávri var det vannet der det alltid var i alle fall en Masiværing som fisket. Beaskáđas var et viktig område, der er det veldig mange røyevann.

5.1.3 Jakt og fangst

Snarefangst av rype har vært en viktig inntektskilde. En av informantene (N7) illustrerer dette ved å fortelle om en som etter å ha drevet snarefangst gjennom hele vinteren hadde tjent så mye på salg av rype at han kunne kjøpe seg hus og betale kontant. I Mieronområdet ble rypesnarer satt i nærområdet og informantene begynte allerede med snarefangst her som barn. I Njargajávri-området satte man snarer, områdene ved Váidejávri og ved Guhkesjavri ble også brukt til snarefangst. Det var satt opp gammer som ble brukt i forbindelse med snarefangsten alle stedene. Rypesnarer ble også satt rundt Spielgajávri, Mádjetjohka og Juzejávrrit. Alt man fanget ble solgt. Rypejakt med våpen starta man med når rypa begynte å bli hvit. Det var spesielle plasser som egne seg best for rypejakt, slik som rundt Havgajavri og på begge sider langs Váidejohka. Omfanget av snarefangst er kraftig redusert, men det er fremdeles noen få som setter rypesnarer.

Vannfugl som det kalles i intervjuene, dvs. andefugljakt om våren, pågikk ved elva og helt til Virdneguoika, opptil fossen der man ikke kom seg lengre med båt. Vannfugljakta gav ferskt kjøtt om våren i en tid der man ikke hadde strøm og fryseboks. Jakt på vannfugl skjedde nær hjemmet og på elva. Tidligere var det lov å jakte på elva eller hvor man ville, det fantes ikke noen restriksjoner. Det meste av jakta foregikk på elva med båt. I Mieron jaktet man vannfugl helt til Stálojávri. Jakta foregikk omtrent i de samme områdene der man også fisket. Man dro også til Sorvvoš på fuglejakt. Det er fremdeles noen som søker om tillatelse til og jakter på andefugl om våren.

Elg dukket opp i Mieronområdet allerede før krigen. Informantene herfra har imidlertid ikke jaktet elg og det gis ingen opplysninger om elgjakt. Eventuell jakt på rovvilt er det heller ingen informasjon om.

I Masi brukte man også nærområdet til rypefangst. Man satte snarer på begge sider av Masi og langs med Mázejohka. Det ble både fisket og satt rypesnarer langs hele dalen. De fra Øvre Masi dro oppover elva, men de fra Nedre Masi dro nedover. En informant (N25) forteller at han som barn røktet snarer som hans far satte ut på hjemplassen. Selv dro faren til «alle andre plasser» og satte snarer der. Områder som ble brukt var Guhkesjávri og vestsiden av Suolovuopmi. En viktig ressurs var såkalte «omreisende» ryper. Det var ryper som kom og kunne bli to-tre uker i området før de forsvant. En informant (N7) forteller at de satte ut flere hundre snarer, kanskje nærmere 500 til sammen. Arbeidet var så intenst de to ukene at man ikke kunne sove. Informanten fanget ryper på østsiden og nordsiden av lešjávri som var et veldig bra rypeområde. Der var det bare en liten skogsdal hvor rypene kunne bli en stund. Derfor var det lett å fange rypene der. Bojobeaski var et populært og viktig fangstområde. I Bahtagurra området fanget informantens familie 2 500 ryper i løpet av en vinter. Ruodđodievát, Giđđanjoaski og Náššájohka og helt til nordsiden av Soakņojávri var rypeområder. Sáivuopmi var også et rypeområde. Informanten setter fremdeles snarer, men gjør det bare for kulturen sin del.

På 1950-tallet begynte man å jakte elg. Til å begynne med var det *bare å skyte* (N25). Organisert elgjakt begynte man med på begynnelsen av 1960-tallet. Tidligere ble det også skutt elg, *men det skulle vel ikke snakkes så høyt om det* (N7). Etter hvert måtte man begynne å kjøpe elgvald. Det ble en sport. Men ikke alle brydde seg om å spørre om tillatelse. Når høsten kom så visste man at nå var elgen her og da var det bare å hente. Etter hvert foregikk imidlertid elgjakta i lovlige former.

Man jaktet også rev med gevær. Som barn/ungdom jaktet en informant (N25) hare med revesaks og en informant (N26) forteller at faren jaktet rev for å selge skinnen og at bestefaren brukte å komme hjem med *rev, fjellrev og hva annet det nå enn var*. Informant N40 forteller at hans far og bestefar jaktet ulv med gift, ulven gjorde stor skade på reinflokken.

Det har vært store endringer i jakta både på elg, rype og vannfugl. Det er lagt begrensninger og reguleringer på jakta som ikke var der tidligere. Mens jakt tidligere var en viktig del av inntekta (snarefangst på rype) og skinn fra rovdyr og hare og viktig del av kostholdet (vannfugl, elg) er dette nå en sport eller fritidsaktivitet.

5.1.4 Hogst, brensel og byggematerialer

I Mieronområdet hentet man brensel fra nærområdet. Her hentet man også gjerdestolper. Et viktig område var Mierovárri, men også Vuolgamašnjárga på andre siden (østsiden) av elva. Ved elvebredden ble også gjerdestolpene hentet. Man tjente også litt penger på det arbeidet. Bark til barking ble hentet i nærheten. Senere begynte man å hugge der det var lettere å komme til med bil. Det er helt slutt på salg av ved, men noen henter enda ved til eget forbruk. En informant (N8) henter nå ved fra Buollamis.

I Masi dro man til Nedre Masi for å finne brensel. Man hentet også ved på begge sider av elva i Latnetjávri-området og Hábatjávri-området. Gjerdestolper ble hentet i de samme områdene. Brensel ble solgt til skolen og sykestua, og gav litt inntekt. Materiell til handverk eller byggverk, f.eks. røtter, ble også henta i de samme områdene som brensel. Det er enda noen som henter brensel i de samme områdene, men i dag kjøper de fleste ved.

5.1.5 Sanking, bærplukking og annen høsting

Mens snarefangst etter rype var den viktigste inntekten om vinteren, var salg av multebær en viktig inntektskilde om sommeren. I Mieronområdet ble multe plukket langs den gamle løypa mot Luossajeaggi, men også mot Váidejávri og på østsiden mot Havgajávri. Andre multeområder var Vuolgamašjohka, Njargajávri, Ávži og østover mot Lávvogajávri. Man kunne gå ganske langt etter multebær. Multer plukkes fortsatt, men hentes nå med ATV. Blåbær og tyttebær ble plukket i nærområdet og var til eget bruk. I Mieronområdet høstet man sennagress fra Luossajeaggi.

I Masi-området kombinerte man fiske og multeplukking. Der man fisket sik plukket man også multebær. To av informantene (N25, N26) holdt til i Savostan elvedalen. De samme områdene brukes i dag, men nå med firehjuling, ikke hest. Hovedområdene for multebær var grovt sett på østsiden av elva og det som hører til Nedre Masi, men man plukket også på vestsiden. Man gikk ikke så veldig langt etter multebær, man hadde ikke behov for å dra lenger innover. De fra Øvre Masi plukket i Sáivuopmi og rundt Biggeluoppal. Det er vide områder helt til Biggejavri. Multebærplukking foregikk jo også mye på vidda.

Sennagress ble slått på enger ved elva. Reindriftsamene kom også ganske tidlig på året og de skar gress ved elva. Flere av Masi-folket dro også til elvebredden og nedover elva og skar sennagress. Bark fra selje ble brukt til barking av nøter og ble hentet i nærområdet. I forbindelse med fiske på fjellet ble det sanket egg som ble kokt og spist der.

5.1.6 Gammer og boplasser

Tidligere kunne man sette opp gamle der man hadde behov. Gammer ble satt opp i forbindelse med snarefangst, fiske og multeplukking. Gammene har gått i arv, men etter at skuter og ATV ble vanlig ble mange av gammene ikke lengre vedlikeholdt og har derfor falt sammen. Gammene skulle være ulåste slik at folk kunne bruke dem for å berge seg i fjellet dersom det var nødvendig å søke ly.

Folk fra Mieronområdet hadde gammer ved Luossajeaggi og det er gammetufter ved Njargajávri. Mellom Váidejávri og Njargajávri var det en hestestall. Alderen på disse byggverkene er usikker, men de ble satt opp før man begynte med motorisert ferdsel. Det har også vært gamle ved Geajávri, der kan man enda se ildstedet.

Folk fra Masiområdet hadde gammer og hytter i Sáivuopmi, ved Ádjeljavri, ved Virdneávži, ikke så langt fra Savostanoaivi var det også en torvgamme. Alle disse er rast sammen. Ifølge en informant (N7) står gammene ved Suolovjávri fremdeles. Samme informant forteller også at det ved Sáiva-bredden står hytter som folk fra Alta har bygd, noen av dem er sannsynligvis bygd rundt krigen. Videre står det ei hytte ved Stuorraoaivi. Informanten mener den var bygd på 1960-tallet, i tillegg skal det også ha stått en gamle der. Ved Soagnojávri var det en gamle og det har stått ei hytte ved Bahtagurra. Tidligere sto det ei hytte ved Giđđanjoaski, men den ble brent ned.

Bruken av gammene har endra seg. I dag utnyttes utmarksressursene i langt mindre grad enn tidligere og motorisert ferdsel og dermed økt mobilitet og muligheten til å tilbakelegge store avstander på relativt kort tid har redusert behovet for gammer og hytter. Det reduserte behovet har igjen ført til manglende vedlikehold, noe som har ført til at mange gammer har rast sammen.

5.1.7 Ferdselsveier

Informantene gir litt ulik informasjon om ferdsselsveier. En informant (N7) hevder at veiene som er på kartet i dag *er de som har vært der fra gammelt av*. Informanten hevder også at det etter at firehjulingen kom er blitt mange flere veier. *Det er så mange at du bare tar et steg til siden så er du på en ny vei*. Av ferdsselsårer som nevnes er den gamle veien til Suolovuopmi, den gamle stien som går til Biggejávri og den gamle løypa, mot Luossajeaggi. Til Hávgačávri er det en sti som ikke er merket på kartet. Den går rundt Hávgačávri og til Vuolgamašjohka, men den går ikke over elva. En annen går til Ávži. Det går vei til Ráissluoppal og mot Ádjeljávri. Ferdselsåra til Savostanjávri og helt til Duottar-Virdnejávri ble brukt tidligere. En vei gikk mot Šuoššjávri og en annen til Gárgoluoppal. Noen stier eller veier møttes på fjellet, veien som starter fra Øvre Masi møter den som kommer fra Nedre Masi. Under krigen lagde tyskerne vei til Ávjovárri og videre derfra til Šuoššjávri.

Figur 12: Ildsted ved Aidijavre. Foto: Alma Thuestad, NIKU.

5.2 Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino nordøst: Suossjavri, Gárgoluoppal, Suotnju og Lahpoluoppal

I Kautokeino nordøst ble det intervjuet to informanter, hvorav en kvinne og en mann. En av informantene (N10) vokste opp med reindrifta, men har i sitt voksne liv vært fastboende. Den andre informanten (N11) har vært fastboende hele livet og begge har svart på vegne av egen familie og seg

selv som fastboende. I intervjuene omtales også generelle bruksmønstre i ressursområdet, ikke kun hvordan den enkeltes familie brukte områdene. Den ene informanten (N11) er usikker på hvor lenge hans slekt har bodd i området, men informanten er i hvertfall tredje generasjon som bruker området. Innlandsfiske, snarefangst og multeplukking var i etterkrigstida en viktig del av næringsgrunnlaget, særlig fram til 1980-tallet. Det plukkes fortsatt multer, men nå kun til eget bruk, ikke for salg. Snarefangst pågår ikke lenger. Informantene mener det ikke har vært konflikter mellom de fastboende om areal og ressurstilgang, det var nok til alle og de fordelte ressursene uformelt seg imellom. Etterhvert som multeområder ble lettere tilgjengelig blant annet på grunn av veiutbygging, har det vært en viss konkurranse mellom fastboende og tilreisende om denne ressursen.

5.2.1 Jordbruk - husdyrhold; beiteområder, utmarkslåtter og fôrressurser

Informantens (N11) familie hadde både kyr og sau, men ikke hest eller geit. De hadde også kjørerein. Konas familie var informantens gjestefamilie. Dyra beitet som regel mot sør, men ikke så veldig langt av gårde, som regel til Bassejávri-myrene. Kyrne holdt seg nærmere elva og gikk sørover langs med elva. Alle familiene hadde husdyr som beita i de samme områdene. Noen hadde også hest. Informantens familie hadde slåtter både på nord- og sørsiden av Bassejávri. Det ble slutt på utmarksslåtter på 1960-tallet.

Det ble ikke sanket løv og ris forteller en informant (N10). Reinlav derimot, ble sankt av alle i de samme områdene, men enkelte merka av sine områder. Primært ble lav gitt til kjørereinene. Lav ble sankt fram til 1970-årene eller lenger. Etter hvert ble det opparbeidet jorder der det ble dyrket gress som kyrne fikk rett etter at de hadde kalvet.

5.2.2 Ferskvannsfiske i elver og vann

Hovedområder for ferskvannsfiske var først og fremst hele Láhpójávri og Bassejávri der man fisket både sommer og vinter. Man fisket også i Duolbajávri, Stuorra Galbajávri og Unna Galbajávri. Det ble fisket med not, båten ble frakta dit om vinteren. Andre fiskevann var Roggejávri, Dimbbarjávri og Suolójávri. I Jumešjávrrit og Šuorbmojohka ble det bare fisket om vinteren. Røye ble fisket i Láhpójohka og i Láhpójávri der man fisket med not. I elva var det bare å hente steke-røye. Røye ble fisket helt til det ble satt ut ørret både i elva og vannet. Da forsvant røya og *den stygge ørreten overtok* (N11).

Mye fisk ble salta der den ble fisket og så lot man den ligge igjen. Om vinteren ble den hentet ned med kjørerein. Det har vært store endringer i fisket. Informanten (N11) fisker nå kun en gang med not i løpet av sommeren. Det gjøres når barnehagen kommer på besøk for å lære om hvordan man fisket i tidligere tider.

5.2.3 Jakt og fangst

Rypesnarer ble satt ut i Veardnáš området. Ved Basejávri, og på sørsiden av vannet, og langs med Suotnjojohka ble det også satt ut snarer. Rypejakt med våpen foregikk om høsten i de samme områdene. Vårjakt på vannfugl foregikk ved Basejávri og Láhpójávri, Láhpoluobbalat og Skáidejávri. Informanten (N11) sluttet med fuglejakt for vel 20 år siden.

Elgen kom til området for lenge siden. Den ene informantens (N11) foreldre jaktet ikke på elg, han var den første i familien som begynte med elgjakt. Den andre informantens (N10) far jaktet både elg og fugler. Man jaktet rev på grunn av inntekten fra skuddpremien.

Snarejakt, fuglejakt og rypejakt har endret seg. Det er ingen lenger som driver med snarefangst, den tok slutt rundt 1970. Informanten (N11) oppgir at han har sluttet både med snarefangst og fuglejakt på grunn av at man må søke, noe som oppleves som svært tungvint.

Dažæn (nordmannen) har jo nekta oss å jakte på fugl (N10).

5.2.4 Hogst, brensel og byggematerialer

Brensel ble hentet på i området omtrent der sauene beitet (på begge sider av riksvei 92, vest for Basejohka). Man hentet også gjerdestolper fra samme plass. I dag kjøper de fleste ved, selv om det er store mengder med ved i skogen over alt. Informantene (N10 og N11) henter fremdeles ved til brensel.

5.2.5 Sanking, bærplukking og annen høsting

Sennagress ble også hentet i området hvor sauene beita og man hentet ved. Informantene (N10 og N11) hevder at de er de eneste i området som fremdeles skjærer sennagress.

Informanten N11 forteller at multe ble plukket i Goddejeaggi og Náhpolsáivu, hele veien under Náhpi. Andre multeområder folk dro til var Goddebuolžžat, Basegielas og Áldoáhpi. Områdene er så pass store at det var plass nok til alle.

Den andre informantens (N10) multeområder er i Láhpokáidi. I Suotnju er Geatkáš et viktig område. Informanten (N10) drar fortsatt dit og pleier å plukke fra Geatkáš til Áiteroavvi. I er tillegg Bassejávri et multeområde. Folk plukker ikke så mye multe som før. I dag plukkes det bare til husholdningen, før plukka man for salg.

Den gang var det vanlig å plukke par hundrede kilo. Da slo vi opp et skilt ved veien at her var det multer til salgs (N10).

5.2.6 Gammer og boplasser

Informantene (N10 og N11) hadde gamle ved Suoidnerohtu. De overnatta der mens de holdt på med sennagresset som ble rista, bunta og hengt til tørk. Det var mye lettere å bære det ned til bygda når det var tørka. Preparing av sennagress gjøres gjerne ved å banke det med treklubbe eller slå det mot en spikerfjøl. Gammen ble satt opp engang på 1960-tallet, men har nå rast sammen. Det var ingen gamle der før denne ble satt opp. De hadde også en torvgamme stående ved bolighuset, denne ble brukt til røyking av fisk.

5.2.7 Ferdselsveier

Av ferdselsveier nevnes veien til Lávželuoppal og videre sørover til Goddejeaggi og til Goddejávri. Veien fra Sáiva og østover er ikke merket, den går til Skiehččajávri og videre helt til Vuosttašjávri. Det går en bilvei helt til Buollánjeaggi, men den er ikke merka av på kartet. Det går en vei helt fra Láhpoluoppal til Masi. Det går også en vei til Geatkáš. Informanten (N11) mener veiene brukes mer i dag siden folk har kjøretøy.

Figur 13: Gouvdayaidnu/Kautokeino tettsted. Foto: Elin Rose Myrvoll, NIKU.

5.3 Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino tettsted med omkringliggende bygder

Det er intervjuet fem informanter i fra dette området som omfatter Markan, Stuorrajavri/Cuonovuohppi, Avzi, Gouvdayaidnu/Kautokeino tettsted, Ákšomuotki og Suohpatjavri. Av disse var fire menn og en kvinne. Fire svarte på vegne av egen familie og seg selv, en representerer Lembejavri Guollebivdinsearvi/fiskerforening. I intervjuene omtales både generelle bruksmønstre i ressursområdet og hvordan informantenes familier brukte områdene. Her som i resten av kommunen har innlandsfiske, snarefangst og multeplukking i etterkrigstida vært viktige deler av næringsgrunnlaget. Selvberging var viktig, inntektene kom for en stor del fra salg av snarefanget rype og salg av multe men også fra salg av fisk. De fastboende hadde gjestevenner i reindrifta og for mange var byttehandel/utveksling med reindrifta en viktig del av økonomien. Informantene N17 og N18 forteller at de fleste fastboende hadde husdyr fram til evakueringa men at få fortsatte med husdyr etter krigen. Samtidig forteller andre informanter (N12, N3) at man sluttet med sanking av reinlav og høsting av utmarksslåtter først rundt 1960- 1970. Det ser ut som om vesentlige trekk ved førkrigstidas økonomi og tilpassning fortsatte å være viktig i hvert fall fram til 1960.

5.3.1 Jordbruk - husdyrhold; beiteområder, utmarksslåtter og fôrressurser

Før informantens (N3) familie flyttet til Kautokeino fra Suolójávri, hadde familien kyr som beita i nærområdet. De hadde også hest, men informanten er usikker på hvor den beita. De slo gress i

nærområdet ikke langt fra hjemmet. De hadde utmarksslåtter på sørsiden av Suolojávri. Løv, ris og sopp ble sanket og brukt som for. Informanten kan ikke huske om de sanket reinlav, men etter at de flyttet til Kautokeino plukka de lav. Da familien i 1955 flyttet til kirkestedet hadde de husdyr, kyr og den siste tida også sauer, fram til ca. 1985. Beiteområdet var i nærområdet og i Gálaniitu. Sauene gikk fritt der, i hele området og rundt Gárgovárri og langs med elva og helt til Økseidet. De bygde en torvgamme slik at sauene kunne gå inn dersom det ble for varmt ute. Det var jorder på begge sider av elva opp til Gálaniitu, de hadde også utmarksslåtter der. Disse var i bruk fram til 1967-68. I Bredbuktnes beita dyrene på vestsiden av elva. Informantene N18 og N17 forteller at sauene beita i nærområdet, kyrne kunne gå så langt som til Čabardašjohka-munningen. Familien til N16 hadde hest som gikk løs når den ikke ble brukt. Da gikk den til kirkestedet, der det kunne samle seg en stor flokk hester. Hesten ble brukt til å trekke slåmaskinen under slåtta. Informantene N17 og N18 forteller at hestene holdt seg i bygda og i nærområdet. Informant N16 forteller at familiens hest ble brukt under slåttarbeidet, når de veltet/pløyde jorda, hentet ved og når de dro til Lembejávri i forbindelse med fiske.

Familien til N16 hadde et jordstykke i Ákšomuotki og ei lita hytte ved elva. De slo på to steder i Ákšomuotki, der det var utmarksslåtter over alt. Man holdt på med utmarksslåtter til rundt 1960. Levemåten der fastboende familier hadde gårdsbruk med sauer, kyr og hest varte til ca. 1965-1970.

Utmarksslåttene var opp etter elva. Folk fra Kautokeino hadde utmarksslåttene sine der for der var det bra med naturenger. Man dro dit om somrene, slo gresset og la de på staker. Det ble hentet ned på vinteren med kjørerein. Utmarksslåtter som nevnes er i Ávži, Máttaluobbal og rundt kirkestedet. Andre utmarksslåtter var Vuoskujávri, Beavejeaggi, Sør og Nord Jalgesvárri, Lohkkejávri. Jeaggejávri var et hovedområde for utmarksslåtter forteller informantene N17 og N18. Likeledes Hánnomarasjávri og Uhcavuovddašroggi, også på sørsiden av elva på Láppesjeaggi og Guonnaláttu, som er ved kirkestedet. Man slo så mye man klarte i selve bygda. Informantens (N12) foreldre livnærte seg på samme måte som besteforeldrene. Både bestefar, far og onkler slo i de samme områdene. Familien sluttet med utmarksslåtter da informanten (N12) var guttunge.

Løv og ris ble brukt som fór til krøtterne. Det meste ble hentet fra elvebredden, der kyrne og sauene beitet, men også ved utmarksslåttene. Reinlav ble sanket i Vuorašvárri. Det var mange i Kautokeino som dro dit, de bodde i gammer mens man sanket. *Det var gammer rundt hele det fjellet* (N12). Der var det slik at hver enkelt hadde sitt område. Reinlav ble hentet ned på vinteren. Man holdt på med sinking av reinlav til ca. 1960, laven ble brukt som for til kjørerein. Flyttsamene brukte å kjøpe reinlav. Gjestevennen fikk reinlav i bytte mot reinkjøtt. Familien til N12 hadde gjestevenner og familiens rein gikk sammen med gjestevenners reinflokk. Og når gjestevennene kom tilbake så bodde de hos familien. Man byttet også saltfisk mot reinkjøtt. Familien passet flyttsamenes kjørerein mens de var i Kautokeino i forbindelse med spesielle festligheter. I den tiden hadde ikke flyttsamene sine egne hus slik de har i dag. Derfor bodde de fleste hos de fastboende. Det ble også slutt på sinking av reinlav for «veldig lenge siden».

Det har vært store endringer i landbruket. Da informantene var barn/unge levde man, og drev småbruket på stort sett samme måte som de første i slekta som bosatte seg på kirkestedet på 1800 tallet. De fleste hadde dyr fram til evakueringa. Informantene N17 og N18 mener det var få som fortsatte med husdyrholdet etter krigen. Andre informanter er enige om at førkrigstidas tradisjonelle driftsmåter i store trekk fortsatte fram til ca. 1960.

5.3.2 Ferskvannsfiske i elver og vann

Ferskvannsfiske var svært viktig. Det ble fisket hele året, også på vinteren under isen. Fisket i vannene var viktigere enn elvefisket. Hovedredskapene var not og garn. Det ble fisket til eget bruk, for å kunne bytte fisk mot reinkjøtt fra gjestevennene og for salg. Mye av fisken ble saltet ned der den ble fanget og ble seinere på vinteren fraktet ned til bygda med kjørerein. Den viktigste fisken var sik, med røye som en god nummer to.

Viktige vann som det ble fisket i var Áidejávri, Čalbmejávri, Suolojavri, Luovosjávri og Luovosluoppal. Det ble fisket i alle elvene og de små innsjøene eller utbukningene i Kautokeinoelva langt oppover mot Sihččajávri. En av informantene (N3) forteller at han mor og bestefar, som bodde i Gálaniitu, fisket i alle vannene langt innover og rundt vannene i Gohteluoppal-området, i Vuottašjávri og Siedgajávri. De fiska fra Gálaniitu og helt til grensa og Siebe-området. Notfiske skjedde i nærheten av Økseidet som er ca. 10-15 km oppover elva. I den tiden fisket folk over alt (N3). Andre områder som nevnes er Ávjášjávri (6), Gorašvuopmi, Coagesjávri, Ávskárjávri og Lembejávri som betegnes som et hovedvann. Jorgajávri og Sorvošjávri var også fiskevann.

Det har vært store endringer i fisket. Det fiskes så å si ikke med not lenger. Gjestevannordningen er forsvunnet så bytte av fisk mot reinkjøtt gjøres ikke mer. Det er så å si ingen som lenger fisker for salg. I den grad det fiskes er det til eget forbruk.

5.3.3 Jakt og fangst

Jakt og fangst var viktig. Spesielt gjelder dette snarefangst av rype for salg, som var en viktig inntektskilde. Flere nevner også vårjakta på vannfugl som viktig, da den gav familiene ferskt kjøtt om våren, i en tid da man ikke hadde tilgang på fryse- eller kjølekapasitet.

Alle informantene opplyser at de allerede som barn var med foreldrene og lærte snarefangst. Først nær hjemmet, seinere i områder som familien brukte og hadde brukt. Områder som det ble satt snarer i er Vuorašvárri-området, Skáidi, østsiden av Báđášjohka og sørover. Man satte også snarer sør for Geatkeskáidi og nesten til Siebe. Området nord-nordvest for Bredbuktnes, mellom Mierovarri og Jalgesvarri ble også brukt, også området i retning Ávži. Lembejávri-området nevnes også som et hovedområde for rypefangst. Čáravárri og Njukčarohtu-området var også gode rypesnareområder. I den grad det ble jaktet rype med våpen foregikk det i de samme områdene som snarefangsten. Vannfugljakt, vårjakt på andefugler, foregikk i elva og opp til Økseidet. Men også opp etter Siebejohka som går til Siebe og langs Oskaljohka forbi Čalbmejávri og nesten helt til Áidejávri. Luovosjávri og Guolehis Suolojávri, men også Suolojávri var viktige jaktområder. Vuorašjávri og Nammajávri var jaktområder, og Geatkeskáidi og nesten til Siebe. Områdene for denne jakta var fordelt, folk ble enige om hvor den enkelte skulle jakte.

En informant (N3) har jaktet elg i 26 år, det er elgvald over hele kommunen. Elgjakta er relativt «ny», den startet ikke opp før etter andre verdenskrig. Informanten jakta på rev i nærområdet da han var yngre. Som guttunge jaktet han også på hare.

Jakt og fangst har endret seg mye. Det er nesten helt slutt på snarefangst selv om det fremdeles er noen som holder på. Det er mye færre ryper i dag enn tidligere. Jakt på vannfugl/andefugler er regulert, *i dag er det mer som en hobby* hevder en informant (N12). Jakt spiller ikke den samme rollen som tidligere, hverken økonomisk eller som matauk.

5.3.4 Hogst, brensel og byggematerialer

Brensel og byggematerialer ble hentet ulike steder av de ulike familiene. Men mye ble hentet i nærområdet. Som regel ble både brensel, gjerdestolper, byggematerialer og materialer til duodji/håndtverk ble hentet fra det området som den enkelte familien brukte. En informant (N12) forteller at Kautokeino-folket som bor på vestsiden av elva, hentet veden fra området rundt Bavalljavri. De som bor på østsiden av elva hentet det overalt. Noen hentet brensel sørover mot Suohpatjávri. Brensel ble også hentet i området ved Čabardasjohka og rundt Vuoskojavri. Det ble også hentet never til pulken og til nøtene. Never fra store trær ble brukt til taket på fjøs og stabbur. Man kjøpte også ferdig behandlet never fra Finland til dette. Folk henter fremdeles ved fra de gamle plassene, men nå brukes det snøskuter eller traktor for å trekke tømmer eller kjøre ned veden. Før brukte man kjørerein til dette.

5.3.5 Sanking, bærplukking og annen høsting

Multebær var en viktig ressurs og ble plukket for salg. Multe ble «plukket over alt», områder som nevnes er Geatkeskáidi, langs med elva og helt opp til Siebe, Njukčajávri og ved Čabardasjohka. Det ble plukket rundt hele Stuorrajávri og Lembejávri. Noen ganger gikk man over Čáhpesjohka og mot Uhca-vuovddáš for å finne bær. På østsiden av elva plukket man i Skaidi og områdene helt til Ávži. Det var slike faste områder man dro til. Vi dro aldri på andre siden av Ávži for der plukket noen andre. Blåbær og tyttebær ble plukket i nærområdet, stort sett til eget bruk.

Sennagress ble skåret langs med elva. Man skar sennagress i Áidejavri og helt til Čalbmejavri, også i Šihččajávri. Lembejávri nevnes også som et godt område for sennagress. Sennagress ble også skåret rundt tjern i nærområdet. Man plukka sopp til dyrene og på de små øyene på Suolojavri ble det sanket egg.

Bærplukking og annen sanking har endret seg. Det plukkes mye mindre multer. Før var områdene fordelt slik at alle familier hadde sine felt og man dro til sine faste områder for å plukke. Etter hvert som det kom til flere folk endret dette seg og fra ut på 1960 tallet plukket folk over alt uten å ta hensyn til den tradisjonelle områdefordelinga. Det er også et inntrykk av at det er mindre multer i terrenget enn før. Høsting av sennagress er det så å si slutt med, det samme gjelder bark.

5.3.6 Gammer og boplasser

Gammer ble her som i resten av Finnmark satt opp og brukt i forbindelse med utmarksnæringene. Alle gammene som nevnes av informantene er rast sammen, men man kan allikevel se rester etter dem i terrenget. Det sto en torvgamme ved bredden av Čalbmejavri som ble brukt om somrene i forbindelse med fiske. Man kan se ildstedet og arnesteinene etter gamma. En gamme ved Vuorašjávri ble brukt i forbindelse med snarefangst og fiske på isen. Om det er spor etter denne gamma vites ikke, det er 30-40 år siden informanten (N3) var der. Han vet heller ikke når gamma ble bygd. Ved Ávjášjávri var det ei hytte og en gamme som man fortsatt kan se rester etter. Informanten vet ikke når gamma ble bygd, men tror at den må være bygd før 1970-tallet.

Det var fem-seks gammer rundt Vuorašvárri. De var satt opp i forbindelse med sanking av reinlav. En informant (N12) tror de ble satt opp etter krigen, noen kanskje allerede før krigen. Bruken av gammene har endret seg, det er mindre behov for overnatting i fjellet seg etter at utmarksressursene gradvis er blitt mindre viktige. Motorisert ferdsel i utmark, og dermed større mobilitet og rekkevidde,

har også vært med på å redusere behovet for gammer. Mens man tidligere satte opp gammer der det var behov, må man nå søke. Mange vegrer seg for det og sjansen for å få tillatelse vurderes også som liten.

5.3.7 Ferdselsveier

Opplysninger om ferdselsveier er noe sprikende. En informant (N12) kjenner ikke til at det er traseer som ikke er merket på kartet. Det synes også som om at de gamle ferdselsveiene fremdeles er i bruk, men nå kjøres det med ATV der. Ferdselsveien til Vuorašvárri blir mye brukt. En sti som går til Ávjášjávri er ikke merket på kartet. Det samme gjelder en sti til Stuorrajávri, den er nå borte. Traseen til Njukčajávri nevnes som spesiell på grunn av et område langs traseen med mange «navnetrær». Ved rasteplassen skriver folk navnene eller initialene sine i trærne, noe som er godt synlig.

Endringene i ferdsel er store. Nå er det firehjuling og snøskuter som er transportmidlene. Det er også lagt restriksjoner på ferdselen, de fastboende må ofte søke om dispensasjon for å kunne kjøre dit de ønsker. En informant (N16) sier de at det nå er stier overalt på grunn av fordi *de kjører med firehjulinger overalt*. Men det var også stier «overalt» tidligere, ifølge andre informanter (N17 og N18).

Figur 14: Ved Gironvarri ved Suohpatjávri er det registrert både gammer og hustufter i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Foto: Alma Thuestad, NIKU.

5.4 Ressursbruk og næringstilpasning i perioden 1945 til nå i Guovdageaidnu/Kautokeino sør: Siebe og Aidejávri

Seks informanter fra dette området ble intervjuet. Informasjonen som kom fram i intervjuene omfatter både det generelle bruksmønsteret i ressursområdet og hvordan den enkeltes familie brukte områdene. Innlandsfiske, snarefangst og multeplukking har vært en viktig del av næringsgrunnlaget. Selvberging var viktig, en viktig del av økonomien for mange var byttehandel/utveksling med reindrifta gjennom at de fastboende hadde gjestevenner i reindrifta. Flere av informantene forteller at familiene/foreldrene/besteforeldrene hadde sytingsrein. Kjørereinen ble sluppet sammen med flyttsamenes flokker om sommeren og hentet tilbake på høsten. Vesentlige trekk ved førkrigstidas økonomi og tilpassning fortsatte å være viktig fram til 1960-årene.

5.4.1 Jordbruk – husdyrhold; beiteområder, utmarkslåtter og fôrressurser

Lengst i sør forteller en informant (N1) at bestefaren hadde husdyr, han er usikker om oldefaren hadde. Foreldrene hadde også husdyr både sau, kyr og en hest. De hadde også kjørerein (hearggit). Dette var sytingsrein. Husdyrene beita «overalt» (N1). Kyrne kunne gå ganske langt, til Áidejávri, eller over elva og helt til Ealláčoru. Áidejávri var deres nærområde. Det er vanskelig å avmerke hvor sauene gikk, de kom alltid tilbake av seg selv. Hesten var på hjemplassen, den beita i nærområdet. De hadde også husdyr på Oskal. Beitet var på vestsiden av elva til Siebe. Sau ble loset over elva og beitet der. Hesten gikk ofte til Siebe eller til samme plass som kyrne. Beiteområdet ble bare brukt av familien og ikke andre.

Det var vanlig å ha sytingsrein (N16, N13) *den gang hadde de fastboende i Siebe veldig mange kjørerein* (N16). En informant (N15) forteller at hans far på slutten av 1950-tallet hadde 100 rein som var hans private. Informanten hadde selv 42 rein som 17-åring. De fra nedre Siebe hadde reinbeite på nordsiden til Siebevárri mens de fra Øvre Siebe hadde sine kjørerein på begge sider av Siebejávrráš og på sørsiden av Siebejávrráš. Mellom 1950 og begynnelsen på 1960-tallet bodde det reindriftssamer i området nærheten av Jevdeš. Da var deres kjørerein sammen med de fastboendes kjørerein. All kjørerein ble sendt med flokken om sommeren. De som bare hadde noen få kjørerein, leide disse helt til Soahtefielbma og slapp dem løs der slik at de skulle vandre mot kysten sammen med flokken. Kjørereinen ble hentet tilbake i november.

I Siebe hadde familiene husdyr, vanligvis kyr, sau og hest, og kjørerein. En informant (N13) forteller at familiens kyr beitet på østsiden av elva, stort sett i nærområdet, men kunne gå så langt som til Suttamušjohka. Familien hadde hest, den ble brukt til slåttearbeid om sommeren. Den ble ikke sluppet ut på beite da den var veldig utsatt for myggen. Husdyr og kalver ble hentet fra Finland. Om somrene tok familien vare på geiter som en vennefamilie hadde. De beita sammen med kyrne og av og til med sauene. Det var bare to eller tre geiter. På 1960-tallet kom bilveien. Da begynte også maskinene å komme sånn gradvis. Mye endret seg på 1970- og 1980-tallet. Folk gikk mer over til pengehusholdning. Før det var det naturalhusholdning. Informanten (N13) tror det har vært husdyr i Siebe siden 1700-tallet. De fleste avviklet husdyrhold og gårdsdrift fra 1975 og utover 1980-tallet. Nå er det ikke husdyr igjen. Informantens søster var den siste som hadde husdyr. Hun sluttet på begynnelsen av 1990-tallet.

Reinlav var en viktig ressurs. Det ble samla for at både kjørereinene, sauene og kyrne skulle ha mat. Det skulle være litt fukt eller litt regn i lufta på høsten når man skulle samle og stable reinlav. I

Áidejávriområdet ble reinlav henta fra Jeagilmaras. Hele veien fra Áidejávri og sørover, men også på vestsiden av elva hentet man reinlav, og på Guhkesjávveađas (Langevannsletta). Guhkesvađđa er nær hovedveien. Man sluttet med dette mellom 1960 og 70, da fjellstuegrensa ble opphevet. Tidligere hadde ikke reinen lov å komme dit, så der var det lav å sanke.

Folk fra Siebe hentet lav på nordsiden av Jevdeš og retning Čuonjávri og til Vuorašvárri. Der hadde ikke reinflokken lov å beite, derfor var det bra med reinlav der. Dette ble bestemt allerede på 1870-tallet. Vi holdt oss til på sørsiden. Ved Aslakvannet og Varenatvannet stabla vi, men den beste plassen var Goddetčohkka som er 576 meter over havet. Informantens (N15) familie samlet cirka 600-700 bunter, hver bunt var omtrent like stor som en stor ryggsekk. Reinlav var en felles ressurs. Folk fra Suohpatjavri samlet reinlav der og også folk fra Oskal, selv om det var lang vei for dem å komme dit. Det kom også folk helt i fra Bredbuktnes til Vuorašvárri for å stable lav. De stabla det på nord- og østsiden, nærmere Ávži. Der stabla også folk fra Ávži reinlav. Som regel var man ferdig med dette i oktober. I begynnelsen av november - før det kom for mye snø og det var blitt noe frost på marka, ble reinlaven stabla noe høyere opp slik at man lettere skulle finne den når man skulle hente den ned fra Vuorašvárri med kjørerein. Det ble også sankt noe reinlav på Čuonjáduottar.

I den østlige delen av ressursområdet forteller informant N35 at oldefaren og bestefaren hadde sauer, noen kyr, rein og kjørerein. Familien har alltid hatt både rein og husdyr slik at de hadde *en slags kombinasjonsdrift* (N35). Informantens tante hadde geit, mest for melkas skyld, den ble brukt til å lage ost. Husdyra beitet rundt omkring på fjellet. De beitet mye på Heinnájeaggi der familien også slo og i nærheten av Cáhppesjávri. De gikk også i retning Guosasáiva. De beitet på gressmyrene på Čurgen-siden. Suvččagan-myra og bredden av Bajáš-myra var også beiteområder. Čurgen var det viktigste området for der var det også multemyrer og fiskevann. Reinlav ble stabla på nordsiden av Heinnájohka. Ved Čurgenvárri og på begge sider av Máđijávri og helt til Čáhppejávri var det også reinlavplasser. Reinlav ble gitt som tilleggsfôr til sauene.

5.4.1.1 Utmarksslåtter

Sør i ressursområdet som ble brukt av de som bodde i Siebe, hadde man utmarksslåtter cirka fire kilometer nedover elva mot Kautokeino, på begge sider av elva. Rundt Guhkesjávri (Langvann) var det også utmarksslåtter. Utmarksslåttene gav nok fôr til dyra og man høstet i liten grad ris og løv. Folk fra Oskal hadde utmarksslåtter på Ellamyra (sørøst for Nakkitjávri). De slo langs elvene og rundt Fidjotvannet. De hadde også utmarksslåtter rundt Opmovannet. Der slo også folk fra Siebe. Det var utmarksslåtter langs hele Opmojohka. Det ble sanket løv, men ikke så veldig mye.

I den østlige delen av ressursområdet hadde man utmarksslåtter på fjellet, blant annet ved Heinnájávri. Det var naturlig å ha en gamme ved Čurgenvannet fordi det var et bra fiskevann, der hadde man utmarksslåtter på vestsiden og der ble det også plukket multer. På Heinamyra og langs med hele Murdujohka, ved Ladvajávri og ved Ándarasjávri (Ánddešjávri) ble det slått. Man sanket løv, som man blandet med kokt gress og gav til dyrene. Utmarksslåttene gikk ut av bruk da traktoren kom og man begynte å opparbeide seg jorder. Dette skjedde på slutten av 1950-tallet fram imot midten av 1960-tallet. En av informantene (N35) forteller at de brukte utmarksslåttene fram til 1977.

5.4.2 Ferskvannsfiske i elver og vann

Ferskvannsfiske var viktig. Man fisket til eget forbruk, til å bytte mot reinkjøtt og for salg. Flere informanter forteller at familiene tidligere solgte fisk til Finland. De viktigste fiskeslagene var sik, røye, abbor og gjedde. Det ble fisket gjennom hele året. Not og garn var de viktigste redskapene. Man fisket med garn hele året, en av informantene forteller hvordan man også om vinteren fisket med not under isen på islagte vann. Informantene forteller om bruk av en rekke vann og vassdrag. Flere informanter (N1, N2, N15) nevner kultivering av vann ved at man har satt ut fisk i fisketomme vann.

Lengst sør i ressursområdet var Áidejávri et viktig fiskevann. Det samme var Luovusluoppal, Luovosjávri og Čalbmejávri. Det ble satt ut fisk i Guolehis «*Fri for fisk*» Suolojávri, så nå er det fisk der. Man fisket også i Oppaljávri. Det er først og fremst sik, men også abbor, gjedde og lake som fiskes. Informanten (N1) forteller at de aldri fisket på høsten, men kunne en og annen gang fiske litt med garn på våren. Fram til ca. 1960 ga fiske for salg en viktig inntekt. Man solgte til Finlendere, enten kom de til Siebe eller så dro de til Finland for å selge fisk. Fjellstuegrensa medførte at fiskevannene innenfor grensa på en måte var forpakta. Utenforstående oppfattet dette slik at vannene tilhørte de lokale og derfor kom det nesten ikke noen hit for å fiske. Det var vanlig skikk blant folket i Kautokeino at de hadde sine egne vann i sine egne områder, sånn var det i gammel tid. Informanten (N1) fisker fremdeles litt til eget bruk.

I Oskal fisket man i Rietnjávri, på Fidjotjávri og selvfølgelig på Oskaljávri og på Mohkkejávri der lokalbefolkningen har satt ut fisk. De dro også lenger innover og ble over natta. Der fiska også Siebe-folket og det var mer fellesfiske sånn som på Storrajavri, der fisket Siebe-folket og det kom folk fra kirkestedet dit. Hver gruppe hadde sitt eget bruk. De kunne fiske i en uke på vår/sommeren og så dra hjem. Det var de samme familiene som kom hvert år.

Ressursområdene i Siebe beskrives av en informant (N15) å være cirka fem kilometer mot øst og 7-8 kilometer nordover mot Vuorašvárri. På vestsiden av Siebe var det lite fisk i vannene. I Nakkitjávri (17) var det også lite og dårlig fisk. Her fantes ikke røye og ørret. En informant (N13) forteller at man likevel fisket av og til i Nakkitjávri og Guolehis Suolojávri. En annen informant (N1) forteller derimot at man fisket i Suolojávri, mens i Guolehis «*Fri for fisk*» Suolojávri var det ikke fisk. I Oppaljávri var det stor og fin fisk. På Skilggašjávri satte man nøter. Det hendte også at man dro helt til sørenden av Duolljejávri. En informant (N15) forteller at Siebefolket kunne gå nesten tre mil innover til fiskevannene og nesten helt til finskegrensa. De store gjeddevannene var Coages-Jevdeš og Vahttajávri. Man fiska og gjedde i Siebetjávri og i elva der. Čuonjávri var røyevann. Oskaljávri var et bra fiskevann og samme var Fidjutjávri. I Hávgašjávri var det fin sik. I Jevdeš og i Suolojávri fisket man med garn under isen. Folk fra Siebe fisket både i Duolljejávri, Skilggaža, Oppala, Rietnjávri, Storraluobbala og Fidjohit. I Fidjohit og Ritnjávri fisket de sammen med Oskal-folket. Av og til ble det fisket med garn under isen på Rietnjávri. Dette var ikke så enkelt, da vannet er ganske grunt. Folk fra Øvre-Siebe fisket i Rietnjávri. I Nedre Siebe gikk de til Bajášjávri. Fiskevannene Áidejávri og Luovosjávrit hørte mest til folket fra Áidejávri.

Lengst i øst ble Čáhppesjávri og Šihččajávri brukt av Šihččajávri-folket. I tillegg fisket de i Guosasáiva, Guossajávri, Buoiddesjávri, Suvččaganjávri, Čurgen og Bajášjávri. I Suolojávri har informantene N35 og N36 begynt å fiske i den senere tid. Tidligere fisket de også i Heinavannet og Sichčasáiva. I Vuskonjávri (Abborvann) var det både gjedde og abbor. Man fisket sik i Murdojohka. Den andre elva man fisket i var Bajášjohka.

Fisket har endret seg. Det fiskes mindre enn før, men en informant (N36) driver fortsatt næringsfiske for salg. Produksjon av saltfisk for å bytte mot reinkjøtt forsvant sammen med gjestevannordningen.

5.4.3 Jakt og fangst

Snarefangst var så utstrakt at det er vanskelig å forklare. Det var overalt (N1).

Rypefangst og rypejakt med våpen holdt man på med i de samme områdene der man fisket og videre langs med de små elvene. Jaktet man med våpen kunne man følge Bievjaveaijohka, helt til Rietnjavárre-området og over hele Ballo-oaivi, men også til finskegrensa. Av og til gikk man noe vestover. I Oskal holdt de også på med snarefangst langs med den samme elva, Bievjaveaijohka, til Geađgadat, som er midt imellom Siebe og Oskal. Man har nok også drevet med snarefangst på andre plasser. Familiemedlemmer til en av informantene (N2) kunne gå helt til Sihččajavre for å jakte rype.

I Siebe startet man med snarefangst i midten av januar forteller en informant (N15) og avsluttet 20 mars. Snareområdet var i Nedre-Siebe, rundt Siebejávri og i Leaviluokta. I Øvre-Siebe satte de snarer ved elva som går til Lille Siebejávri. De satte snarer langs med hele den elva i Opmoáhpí, helt fra Opmojávri til Suttomašluoppal. Oskalfolket hadde snarer rundt Oskaljávri og sannsynligvis rundt Mohkkejávri. Det ble også satt snarer ved Opmojohka. Da informantens far var ung kunne han fange 5-600 ryper i sesongen. Han bodde da i Øvre Siebe. Han måtte da røkte snarene daglig. Langs med bredden av Rietnjávri og Astejohka var et veldig bra rypeområde.

Áidejávri var et bra rypeområde. Der ble det satt snarer på begge sider av elva. Før i tiden satt de snarer helt opp til Náibesjávri, men også ved Coagesjávri. Rypejakt med våpen var mest aktuelt i de årene da snøen kom veldig seint. Rypene ble solgt forteller informant N15, de spiste dem aldri selv. Det kunne hende at de spiste hare dersom de fikk tak i den. Snarefangst for salg holdt man på med til midt på 1960-tallet. Noen holder på med hobby-snarefangst i dag, men det er utenbygds folk som kommer og setter snarer.

I øst brukte familien til informantene N35 og N36 å ha rypesnarer ved Heinaelva. Det er i de samme områdene der de andre utmarksressursene ble henta. Man satte snarer rundt hele Bajášjávri og på Heinamyrene. Informantens (N35) område var opp etter Bajášjohka. Ingen andre satte sine snarer der. Informantens far gjorde det tidligere og informantens datter har brukt de samme områdene.

Folk fra Áidejávri jaktet på vannfugler, dvs vårjakt på andefugl, i Čalbmejávri, som er nær Suolójávri. Man jaktet også litt i Luovosjávri, Luovosluoppal. Fuglene ble aldri solgt, det var kun til eget forbruk. Det kommer fremdeles en del folk fra kirkestedet for å jakte vannfugl, men det er kun en fugl pr jeger.

Vannfugljakta/andejakta starta mellom midten av mai og begynnelsen av juni. Det ble jaktet på en rekke ulike andefugler. Jaktsesongen var imidlertid kort og fuglene egnet seg dårlig til å oppbevare lenge. Man avsluttet jakta da fuglene begynte å samle seg. Dette var et tegn på at egglegging snart var i gang og man jaktet ikke på fugl *med egg i magen* (N15).

Man jaktet vannfugl/andefugl ved Siebejávri og ved Suttomušluoppal og ved Ristenjávri. Vannfugljakta var viktig fram til midten av 1960-tallet. Da man fikk strøm og fryseboks på 1960-tallet var det ikke lenger behov for den fuglen. Det er noen få som jakter på de fuglene. I Šihččajávri området jaktet de tidligere vannfugl ved Sáiva og ved Lávajávri.

Lokalbefolkningen har jaktet elg, men det er et relativt nytt fenomen og det gis inntrykk av at elgjakta ikke har vært så viktig som en del av naturalhusholdningen. Dette skyldes sannsynligvis at den kom såpass seint, og at den var regulert i fra begynnelsen. Elgjakta kom omtrent da pengeøkonomien var på vei inn og den utstrakte bruken av utmarksressurser fikk mindre betydning.

I Áidejávri har man jaktet elg fra ca. 1950-tallet. Man måtte ha tillatelse, men jaktsonen var mye større enn i dag. Man jaktet i nærområdet. Andre ganger kunne man jakte litt lenger mot øst, på østsiden av Ávži. Det var store områder som var tilgjengelige. Jaktlagene kunne være mellom 4-6 stykker så det ble ikke store summer på hver. En informant (N15) forteller at det var lite elg i Siebeområdet. Folk begynte å jakte på elgen fra den dagen den kom dit. Det ble tillatt å jakte på elg en gang på 1970-tallet. Informanten tror ikke det var tillatt på 1960-tallet. En informant (N35) forteller at hennes far aldri jaktet elg, men at hennes datter gjør dette.

Flere forteller at de jaktet hare, både for kjøttet og skinnen.

Av rovdyr ble det blant annet jaktet på rev. Den fikk man litt inntekt av. Det ble jaktet rev i nærområdet, men også kombinert med andre aktiviteter. En informant (N15) forteller at de satte ut revefeller ved revehi når de fisket. De fikk godt betalt for både voksen rev og revunger. Informant (N35) forteller at hennes far jaktet rev og solgte skinnen. Det ble også jaktet jerv, oter og ulv.

Det har vært store endringer i jakt og fangst. Jakt er regulert på en helt annen måte enn før og markedet for snarefanget rype er borte. Dessuten hevder flere av informantene at det er mye mindre rype nå enn tidligere. Vannfugljakt er regulert, dessuten får man nå tak i ferskt kjøtt om våren på andre måter. Den rollen jakt og fangst spilte, både for familienes inntekt og som del av selvbergingsøkonomien, er nå mye mindre enn tidligere.

5.4.4 Hogst, brensel og byggematerialer

I Áidejávri hentet man ved til brensel langs Bievjaveaijohka som renner mot Áidejávri, men man gikk ikke forbi Oskal, det var hovedplassen for der var det skogholt. I Oskal henta man også langs med elva på begge sider og i begge retninger, og langs med høydene som var bevokst med bjørkeskog. Også på vestsiden av elva hentet man ved. Gjerdestolper og never ble hentet de samme stedene. Det ble hentet lite til byggematerialer.

I Siebe forteller en informant (N15) at man felte trærne på våren. Om høsten dro man fra Siebe og først østover, så på nordsiden av Jevdešjávri. Náibesvuovdi er på sørvestsiden av Čuonjáduottar. Der reiste man trærne i lávvoform slik at det skulle være lettere å finne dem om vinteren når veden skulle hentes ned. Ved Bogijohka brukte man å reise stokkene opp. Også folk fra Ávži kunne komme dit for å hente ved. Det var også veldig bra skog på nedsiden av Siebejávri, men det ble ikke hugget så mye der, kanskje fordi de trærne ikke var så store. Det ble også hentet brensel ved Durkkihánvárra og rundt Durkkihánjávri. Det måtte hentes ned på vinteren for det var uframkommelig dit på sommeren. Det var også vanskelig å komme seg dit til fots. Emner til duodji og stolper ble helst henta ved elvebredden. De fleste aktivitetene foregikk på østsiden av elva. På den andre siden av elva var det veldig tungt å gå. Folk henter fortsatt ved, det blir henta ved i fra Leaibejávri på finsk side. Det er det enkleste. I Norge er det så mye restriksjoner og søknader som skal fylles ut.

I Šihččajávri-området ble brensel hentet i de samme områdene som de andre utmarksressursene. I den tiden var det mye skog. Man trengte ikke å dra så langt for å hente brensel. Materiale til

gjerdestolper ble det henta på samme plassen. Før i tiden så felte man trærne på våren og på høsten reiste man dem. Dette skulle gjøres ved starten av voksende nymåne. Da tørket veden best.

5.4.5 Sanking, bærplukking og annen høsting

I Áidejávri var og er det gode multeområder. Før så kom folk på sykkel og de dro forbi de nærmeste myrene og dro lenger innover. De visste at fjellstua var her og at fjellstuefolket hadde arbeid ved siden av og måtte få plukke i de nærmeste myrene. De lot de bærene stå. Da bilveien kom på 1960-tallet holdt ikke fjellstuegrensa lenger. Folk fra Alta-området kom og plukket og respekterte ikke den gamle fordelingsnøkkelen. Man plukket blåbær og tyttebær i de samme områdene. Man trengte ikke å dra så langt for å plukke det. Folk plukker fremdeles multer og andre bær.

Folk fra Siebe dro til nordsiden av Jevdeš, til Ristenjávri og Beazášjávri. Der er fine multemyrer. Folk fra Øvre-Siebe dro til Siebejávri og Opmoáhpí. Folk fra Nedre-Siebe gikk i Ábijávri området og der hvor man også hadde utmarksslåtter. Etter at traktoren kom, dro man også til Lávkavári og Durkkihánvárrí-området. Informanten (N13) tror at man også dro dit med hest tidligere.

Multene ble modne akkurat da slåtta startet (N15, N13). *Multebær plukkinga kolliderte alltid med slåtta* (N13). Men slåttearbeidet gikk foran multeplukking. Man måtte sørge for å ha for til dyra gjennom vinteren. En informant (N15) forteller hvordan personell fra forsvaret *røvet alt av bær* mens informantens familie holdt på med slåttearbeidet. Da *tømte militæret multemyrene*. Da slåtta var ferdig, og familien hadde anledning til å plukke multe var det lite eller ingenting tilbake.

Folk fra Šihččajávri plukket multe langs Muordujohka.

De fleste plukket blåbær og tyttebær til eget bruk, de ble stort sett høstet i nærområdet. Noen solgte også tyttebær. Det ble også plukket blokkebær og krøkebær til eget bruk.

Sennagress ble henta langs elvebredden. Også rundt Ábijávri var det fint sennagress. Man bar hjem store bærer med gress. Der ble det tilberedt. Det ble banket det og lagt på stillas. Det var slik at man henta ressurser der det var ressurser å hente. I Šihččajávri ble og blir sennagress hentet ved Murdujohka. Før i tiden skar man det med kniv. I dag slås det med ljà.

En informant (N15) forteller at de sanket egg fra fiskeand på en liten øy i Oppalvannet og egg fra lom på en øy i Jevdeš. En informant (N35) forteller at de tidligere sanket egg fra kvinand. Man satte ut rugekasser ved Čurgen, Sáiva og Bajásjávri. Da informanten var barn kunne de sanke inn bra mye egg. De tok aldri alle eggene. De har fortsatt rugekasser, men i 2018 år var det bare egg i en av kassene.

Det har vært store endringer i bærplukking og annen høsting. Bær plukkes stort sett til eget forbruk. Man er ikke lengre avhengig av inntektene salg av multe gav tidligere. Det er i praksis slutt på høsting av sennagress. Selv om sennagress fremdeles brukes, er det i mye mindre grad enn før. En informant opplyser at de henter bark som brukes til garving av skinn. Ellers er det slutt på bruk på bark til barking av for eksempel not.

5.4.6 Gammer og boplasser

Det har vært en rekke gammer rundt i hele ressursområdet.

Gammene ble jo bygd der det var mest ressurser (N15).

De fleste torvgammene synes nå å være rast sammen.

De forfalt raskt etter 1960-tallet da de ikke lenger ble brukt og vedlikeholdt. Vi fikk veien og vi fikk traktor og kunne lage egne jorder i nærområdet (N15).

Informantens (N1) familie hadde torvgamme ved Suolojavri. Informantens (N1) far bygde den før evakueringen, sannsynligvis på 1930 tallet. Det sto en fiskegamme der tidligere, men den husker ikke informanten. Informantens far og farens brødre brukte den da de fisket. Gammen ble brukt etter evakueringa. De bodde i den mens de fisket med garn under isen på 1950-tallet. Gammene er nå rast sammen, men man se tuftene. Det var en gamme på sørsiden av Duolljejavri og en ved bredden av Skilggašjavri, informanten (N15) kan ikke huske at den var i bruk. Det var gamme ved Oppaljavri og på nedsiden av Rietnjavri. Det skulle også være en gamme til der. Informanten tror at det var to gammer der som tilhørte folk fra Oskal. Ved Opmojohka var det høysjåer og flere gammer. Folk fra Øvre Siebe hadde to gammer der, også folk fra kirkestedet hadde gammer der. Informantens (N15) familie hadde torvgamme på nedsiden av Opmojohka, der de hadde utmarksslåtter. Det var en gamme på Bittosuolu (Bittoøya) på Jevdeš og på nordsiden av Jevdeš. Det var båtstøplass på sørsiden av Jevdeš og der var det også gamme i sørenden. Informanten (N15) tror at folk fra Ávži hadde gamme ved bredden av Láhtjavri. Det var flere gammer på nordsiden av Suolojavri. Der har også folk fra Nedre Siebe hatt gammer. Informanten (N15) forteller at det også er gammer på sørsiden av Suolojavri, men de tilhørte folk fra Áidejavri. Også på Geargadas var det gamme. Der var det også et hus senere og der holdt flyttsamene til. På Vuorašvárri var det i alle fall tre gammer, men der kan ha vært flere. På Jevdeš og Vuorašvárri ble gammene enda brukt etter 1950 tallet. På Bajášjavri er det også gammer, det samme gjelder på Oppal, men informanten (N15) husker ikke akkurat hvor de er.

En informant (N13) forteller at man også brukte lávvoer mye. Familien hadde lávvo ved Náibesjavri og brukte den i forbindelse med hogst. Når de dro til Vuorašvárri for å hente reinlav så hadde de med lavvoen. Så lenge man hadde kjørerein, eller hest gikk det fint an å ta med seg lávvo.

I Šihččajavri-området hadde de gamme ved Guossajavri. Det var også en gammel gamme i skogen ved Bajášjohka som ble brukt i forbindelse med rypefangst, men den har falt sammen og sees nesten ikke mer. Det var også en stor fin gamme ved Várdagáddi, og der var det også en fiskegamme hvor man saltet og lagret fisken.

Behovet for gammer ble borte på grunn av omlegging av økonomien, motorisert ferdsel og redusert behov for utmarksressurser. Mens man tidligere satte opp gammer der det var behov, må man nå søke om tillatelse, noe det er usikkert om man får. Dette har også vært med på å redusere antallet gammer i utmarksområdene.

5.4.7 Ferdselsveier

Informantene er enige om at de ferdselsårer som brukes i dag er de samme som alltid har vært brukt. Vinterveiene gikk stort sett langs elvene og over vannene. En av informantene (N15) forteller om postruta som, da han var liten gutt, gikk fra Kautokeino etter vinterveien til Coages-Jevdeš så til Vahttjavri og videre til Suolojavre og til Šihččajavri. Fra Šihččajavri kjørte man til Áidejavri og derfra etter vinterveien på Bievjaveaijohka til Rietnja-Ávži. I Rietnja-Ávži var det syv hus og der bodde flyttsamene. Derfra dro man til Oskal og til Siebe.

Tidligere gikk det kjerrevei fra Áidejavri til kirkestedet. Da det ble bygd ny vei fulgte den traseen til den gamle kjerreveien. Det gikk sti til Finland og poststi til Šihččajavri.

På sommeren gikk det en sti fra Oskal til Nakkit. Derfra starter veien over til Njuikun og til Luovosjávri og til Šihččajávri. Så derfra til Áidejávri der man måtte bli hentet med båt for å komme over elva. På slutten av 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet, så gikk det traktortraseer fra Siebe forbi Opmojávri og videre til myrene ved Lávkačjávri. Før traktoren kom dro de den veien med hest. Stien til Jevdeš brukes mye i dag av de som bor på kirkestedet. Stien til Ávžovuopmi brukes også flittig.

Veien som går til Šihččajávri er en traktorvei. Den kom kanskje på slutten av 1960 tallet eller på begynnelsen av 1970 tallet. Det går en løype til Heinavannet og en som er merket til Bađášjávri. Det går også en vei til Buoiddesjávri og en til Šuvččaganjávri. Slike traseer fantes ikke tidligere, da var det bare stier.

5.5 Tematisk oppsummering

Av intervjuene kan man se at bruken av utmarksressursene som informantene beskriver har pågått i lang tid, noe som er behørig dokumentert i det historiske kapitlet. I det følgende er hovedtrekkene i bruken av landskapet oppsummert tematisk og ikke etter geografisk område. Avslutningsvis følger kart som viser informantenes stedfestede informasjon om deres ressursbruk i Kautokeino fordelt på tema.

5.5.1 Jordbruk

Jordbruk har vært en del av næringstilpasninga i kommunen siden 1600 tallet. Det er imidlertid viktig å minne om to faktorer som påpekes i det historiske kapitlet. Det ene er den tette bindinga mellom reindrifta og fastboende. Flere av informantene nevner dette, en (N36) uttrykker det gjennom å hevde at familien alltid har drevet en form for kombinasjonsbruk, der rein og relasjonen til tamreindrifta har vært en viktig del av næringstilpasninga. Et sitat fra en av informantene (N15) kan være illustrativt:

Å temme reinen kan heller ikke de unge lenger. Far hadde vel hest i cirka fem år, men jeg likte den aldri. Men med kjørereinen kunne jeg (N15).

Det andre er at selv om det i dette kapitlet snakkes om fastboende har bruken av utmarksressursene krevd lange fravær og stor mobilitet, kanskje særlig fra den mannlige delen av befolkningen. Men som vi ser i noen av intervjuene, gjaldt dette også barn og kvinner. Nærheten til reindrifta og den store mobiliteten gjør at vi ikke kan bruke dagens fastboende bønder som modeller for den tilpasninga det her er snakk om. Det er kanskje mer snakk om ulike kombinasjoner og ulik utnyttelse av de tilgjengelige ressursene i et kontinuum der nomadisk tamreindrift og tradisjonelt jordbruk med beitedyr og opparbeidede jorder er ytterpunktene på skalaen.

Intervjuene forteller at familiene hadde få husdyr, vanligvis kyr og sauer. Noen hadde også geiter og mange hadde hest. Husdyra gav melk og melkeprodukter, i tillegg til kjøtt og ull. Hest ble brukt til transport, både når man skulle hente ved og i forbindelse med fiske. Dyra beitet ofte i nærområdet og på fellesbeite, kyrne som oftest nærmest hjemmet, sauene lenger unna. Hestene beitet ofte sammen med de andre dyra. Mange forteller også at de hadde kjørerein og systemet med sytingsrein var viktig både for reindrifta og de fastboende. Reindriftsloven av 1897 og 1933 forsøkte å regulere og begrense praksisen, men det tok lang tid før lovene ble overholdt, noe som viser hvor viktig

relasjonen mellom de to næringstilpasningene var. Fra gammelt av var det få eller ingen konflikter om beiterettigheter hverken innad i bygdene eller mellom reindrifta og de fastboende.

Fram til 1950 – 1960 tallet hadde småbrukene lite innmark, ressursene ble stort sett hentet i utmarka. Utfordringa var å skaffe tilstrekkelig med fôr til dyra gjennom vinteren. Utmarksslåttene ble slått og gresset tørket til høy. Sanking av løv og ris kunne være et viktig fórtilskudd. Reinlav ble det sanket mye av. I og med at mange hadde kjørerein så var behovet stort. Reinlav ble også brukt til å føre husdyra med, i tillegg solgte flere reinlav til reindriftssamene, noe som kunne gi en viss inntekt. Man stabled reinlav om høsten der man sanket den og kjørte den ned til bygda med kjørerein etter at snøen hadde lagt seg.

Det store skillet i jordbruket skjer etter andre verdenskrig. Jordbruket maskineres, traktoren gjør det mulig å erstatte høy fra utmarksslåttene med gressproduksjon på opparbeidet innmark. Behovet for de øvrige utmarksressursene avtar, etter hvert som det skjer en overgang til pengeøkonomi fra en økonomi basert på stor selvbergingsgrad. Bytteforholdet mellom de fastboende og reindrifta opphører. Modernisering, bedret infrastruktur og muligheten for lønnsarbeid er viktige årsaker til den store samfunnsmessige endringa som finner sted i deler av Finnmark.

5.5.2 Sanking, bærplukking og annen høsting

Salg av multer gav viktige inntekter. Et problem var at multesankinga kolliderte med slåttarbeidet. Det viktigste var å skaffe nok fôr til dyra gjennom vinteren. Etter at det var gjort kunne man plukke multer. En av informantene (N15) forteller (dette er også nevnt i det historiske kapitlet) hvordan dette skapte problemer for familien da personell fra militærleiren i Kautokeino kom og «røvet alt av bær» fra myrene som familien brukte å høste. Dette medførte at de gikk glipp av en viktig inntektskilde de årene dette skjedde. Man plukket også blåbær og tyttebær, for det meste til eget bruk, men noen solgte også tyttebær. Sedvane og tradisjon regulerte bærplukkinga, hver familie og bygd hadde sine områder der de plukket, alle visste hvor de ulike familiene plukket og man gikk ikke inn på andre sine områder. Større tilgjengelighet på grunn av bilvei og motorisert ferdsel medførte imidlertid at utenbygdsfolk, som ikke kjente de uskrevene reglene, kom og plukket, noe som kunne skape problemer for lokalbefolkningen, som i eksemplet over.

Sennagress var en viktig ressurs. Mye av gresset ble hentet langs elvene og ofte hadde familiene faste områder der de slo. Man høstet også bark til barking av garn og skinn. Flere informanter forteller at de også sanket egg om våren. Sankinga i utmarka har avtatt, på samme måte som høsting av fôrressurser, utover på 1960- og 1970-tallet. Den fastboende befolkningen høster fremdeles av utmarksressursene, men i langt mindre omfang enn tidligere. Høsting av bark og sennagress er det så å si slutt med. Mange plukkes nesten ikke for salg lenger, men stort sett til eget bruk. I tillegg er ressursene lettere tilgjengelig, snøskuter og firehjuling/ATV har økt mobilitet og rekkevidde, noe som også har vært med på å gjøre behovet for gammer mindre.

5.5.3 Jakt og fangst

Jakt og fangst har tradisjonelt vært viktig både som inntektskilde og som del av matforrådet.

Snarefangst av rype var svært viktig, det ble fanget store mengder rype for salg, rypa var for verdifull

til at man spiste den selv. Sammen med salg av multe var dette den viktigste inntektskilden (jmf. NIKU oppdragsrapport 39/2017 s.283-284). Snarefangst pågikk «overalt» og det var et intensivt arbeid å røkte snarene. Flere informanter forteller hvordan de allerede som barn var med foreldrene i nærområdet og lærte å sette og røkte snarer. Som ungdommer og voksne kunne de dekke store områder for å fange mest mulig rype. Rypejakt med våpen var mindre viktig og foregikk i mye mindre omfang enn snarefangsten. Det drives nesten ikke snarefangst lenger, men noen informanter forteller at de fremdeles setter noen snarer om vinteren for å vise barn og unge hvordan det gjøres.

Vårjakt på vannfugl/andefugl var viktig. I motsetning til rypa ble vannfuglene spist lokalt. På våren/forsommeren var det mangel på ferskt kjøtt. Flere av informantene påpeker hvor kjærkomment fuglekjøttet var i ei tid uten kjøle- og frysemuligheter. Det ble jaktet på hare, både for skinnet og kjøttets skyld. Oter ble jaktet for pelsen, rev, jerv og ulv som skadedyr. Disse var det skuddpremie på, i tillegg kunne skinnet/pelsen gi inntekt. En informant (N1) forteller også at de jaktet kråke og skjære da det var skuddpremie på disse også. Elgjakt er et relativt nytt fenomen, siden elgen kom seint til indre Finnmark. Noen av informantene oppgir at de har holdt på med elgjakt. Imidlertid har elgjakta, som tidligere nevnt, ikke betydd så mye i den tradisjonelle naturalhusholdningen. Den kom sent i gang og har vært mer eller mindre regulert i fra starten av.

5.5.4 Ferskvannsfiske i vann og elver

Fiske i vann og elver har vært en svært viktig del av næringstilpasninga. Man har fisket til eget bruk, for salg og for bytte mot reinkjøtt med gjestevennene. Man solgte også fisk til Finland og til reindriftsamene. Det ble fisket med not og garn og det ble fisket hele året. Om vinteren fisket man under isen med garn, og en av informantene (N15) forteller også hvordan man fisket med not under isen. Dette var arbeidskrevende. Hele bygda var med på fisket og utbyttet ble fordelt mellom deltagerne. Den viktigste fisken var sik, men også røye, abbor og gjedde var ettertraktet som matfisk. Ørret derimot, hadde lav status i det tradisjonelle fisket. Mye av fisken ble saltet ned og satt igjen der den ble fisket, på vinteren ble den så hentet ned til bygda med kjørerein. Saltet sik var et viktig byttmiddel, reindriftsamene fikk saltfisk og de fastboende reinkjøtt. Flere informanter forteller om kultivering av vann og om utsetting av fisk. Det fortelles også om at man forsøkte å ikke overbeskatte vann, for eksempel ved å la fiskeplasser/notvarp hvile mellom hver gang de ble brukt. Fisket ble redusert da det ikke lenger var behov for å bytte fisk med reinkjøtt da systemet med sytingsrein og gjestevenner opphørte. Salget av fisk har også avtatt og det er nesten ingen som fisker for salg lenger.

Informantene er enige om at det ikke var konkurranse mellom familier eller bygder om bruk av fiskevann og elver. «Alle» visste hvor de ulike familiene og bygdelagene fisket. I noen vann var det kun enkelte familier som fisket, i andre fisket flere sammen. Dersom det var dårlig fiske i et vann som en familie hadde hevd på å bruke, kunne de bli invitert til å fiske i andre vann der fisket var bedre. De ulike familiene hadde sine områder og ofte ble fisket kombinert med arbeid på utmarksslåttene og med bærplukking. Det var også vanlig å ha gammer ved mye brukte fiskevann slik at man kunne oppholde seg der i lengre perioder.

5.5.5 Hogst, brensel og byggematerialer

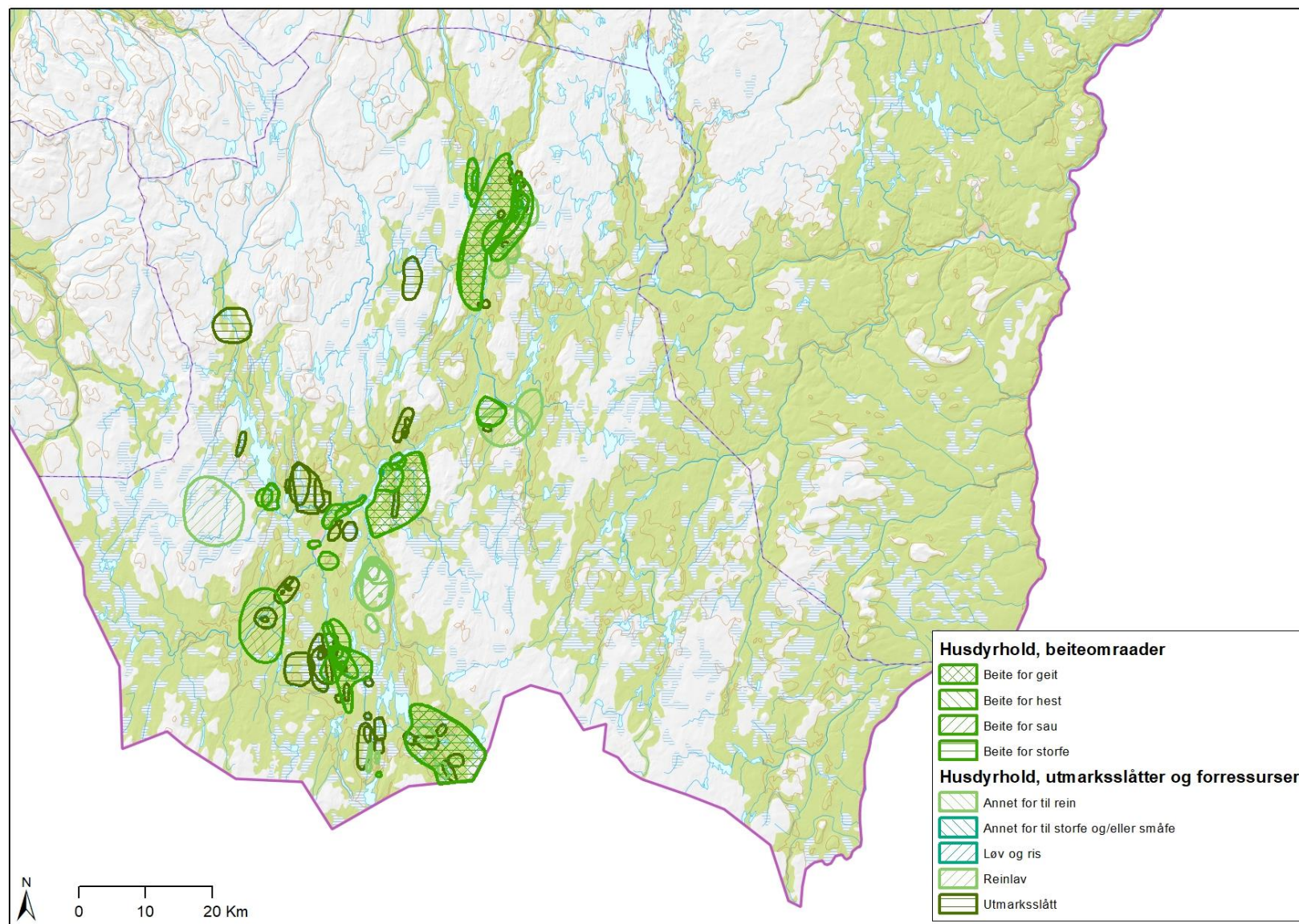
Ved til brensel har vært viktig. Ved ble hugd mens det var barmark, veden ble reist og lagret for tørking og så hentet på vinteren. Ut fra intervjuene virker det som tilgangen på ved har vært god, flere forteller at de hentet veden sin i nærområdet. Få intervjuer nevner at man måtte betale for veden. En informant (N25) forteller at de rundt 1960 måtte begynne å betale for vedteig. Hver vår kom det en vedutviser og viste hvor familien kunne felle trær. Flere informanter nevner at man, etter at FeFo ble opprettet, må søke om vedteig, betale for veden og søke om kjøretillatelse for å frakte veden ut, noe som oppleves som tungvint. Familiene hadde egne områder der de tok ut ved. Det ble ofte tatt ut materiale til gjerdestolper samme sted. Det samme gjelder bark til barking av skinn og farging av garn og never til taktekking. Materiale til håndverksarbeider ble også tatt ut i de samme områdene. Ut ifra intervjuene virker det som det har vært lite hogst til byggematerialer, unntaket er at noen forteller at de har tatt ut materiale til bygging av gammer.

5.5.6 Gammer og boplasser

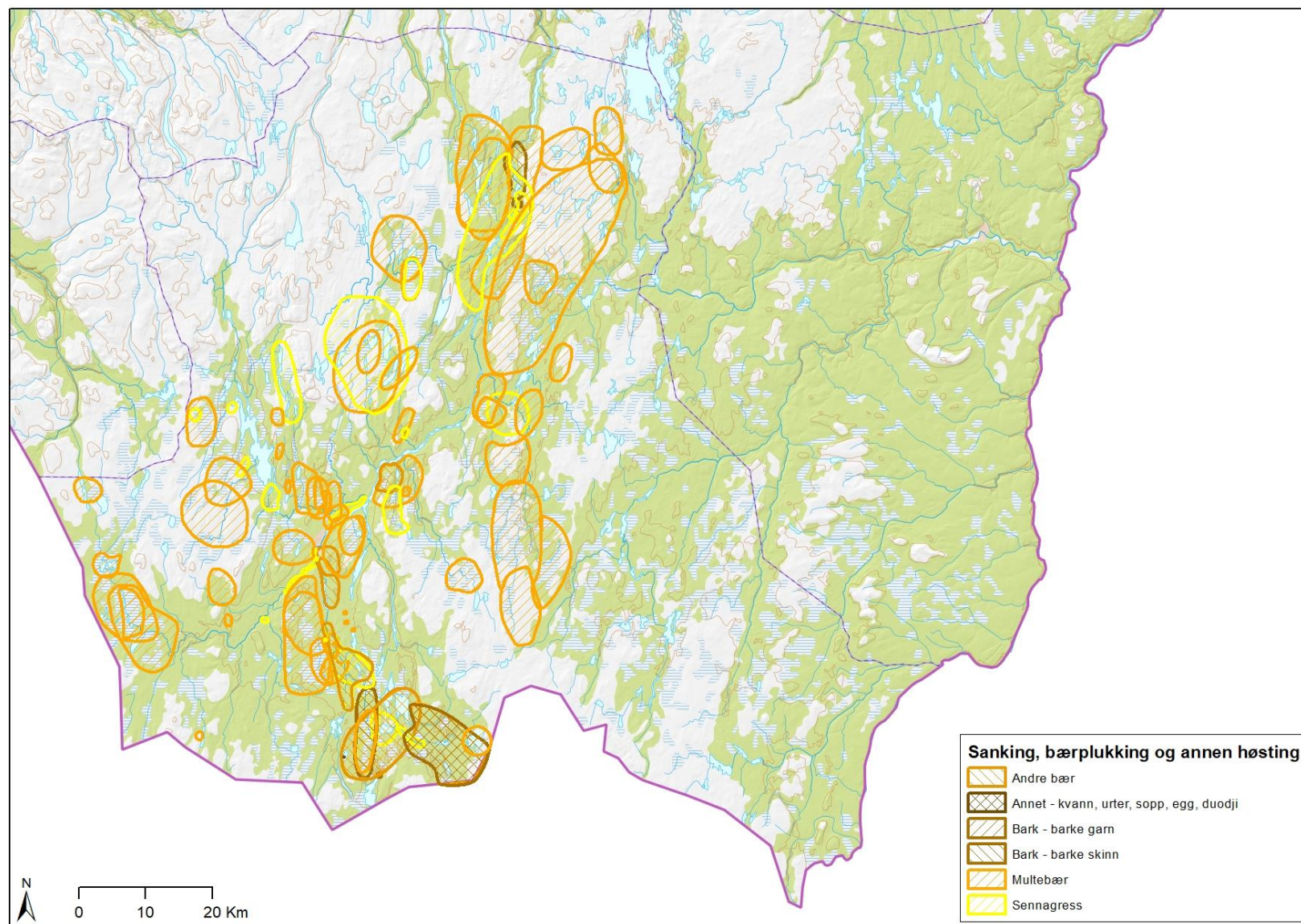
Det har vært et utstrakt nettverk av gammer i de utmarksområdene som er benyttet. Gammer ble brukt i tilknytning til snarefangst, utmarksslåtter, fiske, sanking av reinlav, bærplukking og vedhogst. De fleste hadde egne gammer, eller gammer som tilhørte nær familie, folk hadde også mulighet for å benytte seg av gammer som tilhørte slekt og sambygding. Fra gammelt av har skikken vært at gammer skal være åpne og tilgjengelige for alle, spesielt dersom man trenger ly i dårlig vær. Gammer kunne også ha stall i områder der man brukte hest for å frakte utmarksressurser tilbake til bygda. En informant (N13) forteller at familien ofte brukte lávvoer når de skulle være lengre tid på de stedene de høstet utmarksressurser. Så lenge man hadde kjørerein eller hest var det ikke noe problem å ha med lávvo. Tradisjonen med gammer er gammel, og gammeplassene har gått i arv. Da behovet for utmarksressursene minket, og mobiliteten økte gjennom bruk av snøskuter og ATV forsvant også behovet for mange av gammene. Mange av gammene ble ikke lengre vedlikeholdt fra 1960-tallet av, noe som resulterte i at de falt sammen.

5.5.7 Ferdselsveier

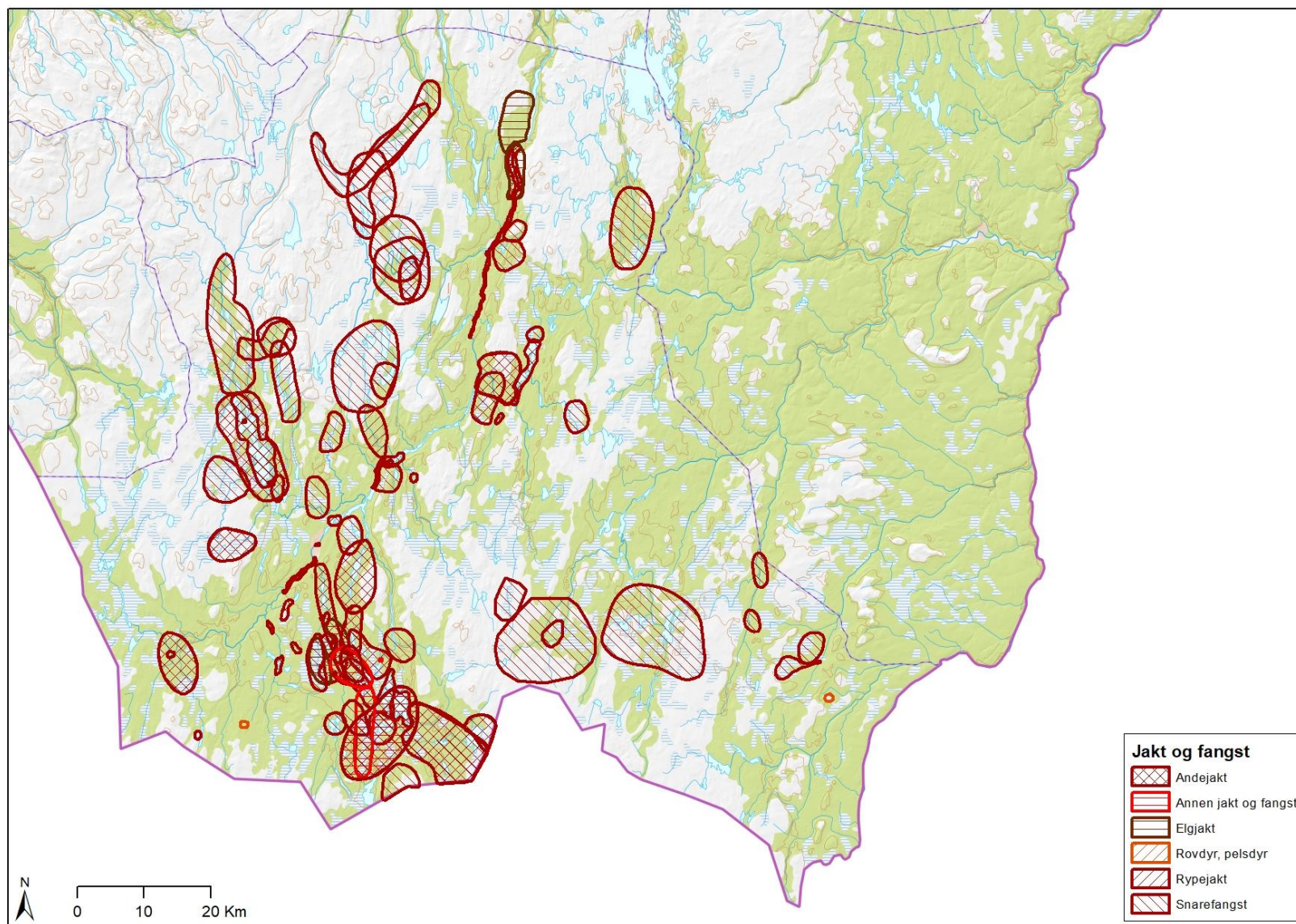
Mange av ferdsselsveiene som brukes i dag har vært brukt lenge. Mange stier ble etter hvert brukt som kjøreveier med hest, seinere med traktor. I dag er det firhjuling/ATV som brukes. På vinteren brukes nå snøskuter, mens man tidligere brukte kjørerein. Vintertraseene gikk og går ofte på andre steder enn sommerveiene, om vinteren fulgte og følger man ofte isen på elver og vann. Ferdsselsårene gikk fra gårdene/bygdene og inn i utmarksområdene, til andre bygder og noen ferdsselsårer er også gamle postruter. Stiene/veiene kunne brukes av alle.

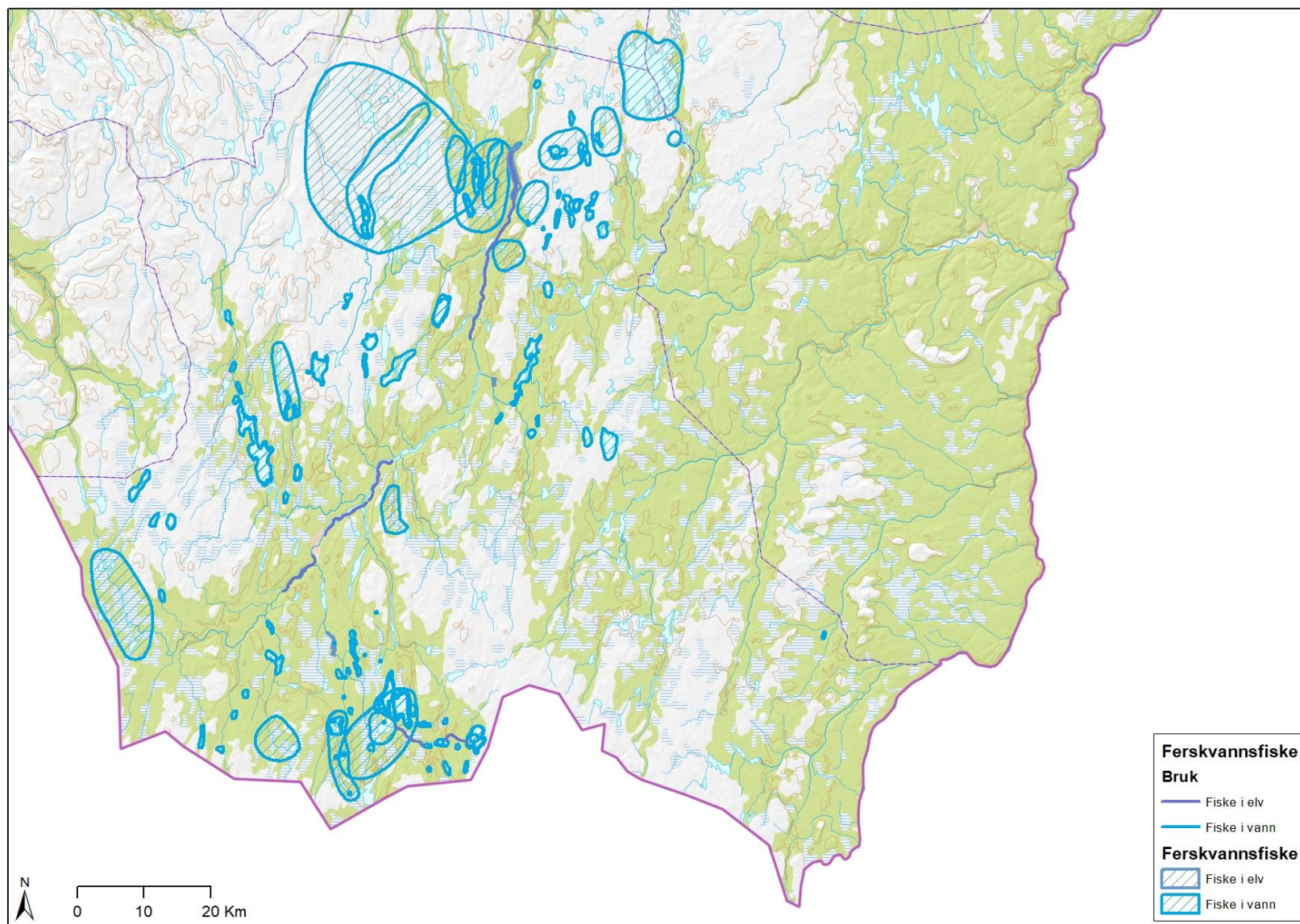
Figur 15: Informanternes stedfestede informasjon om husdyrhold, utmarksslåtter og forressurser i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket

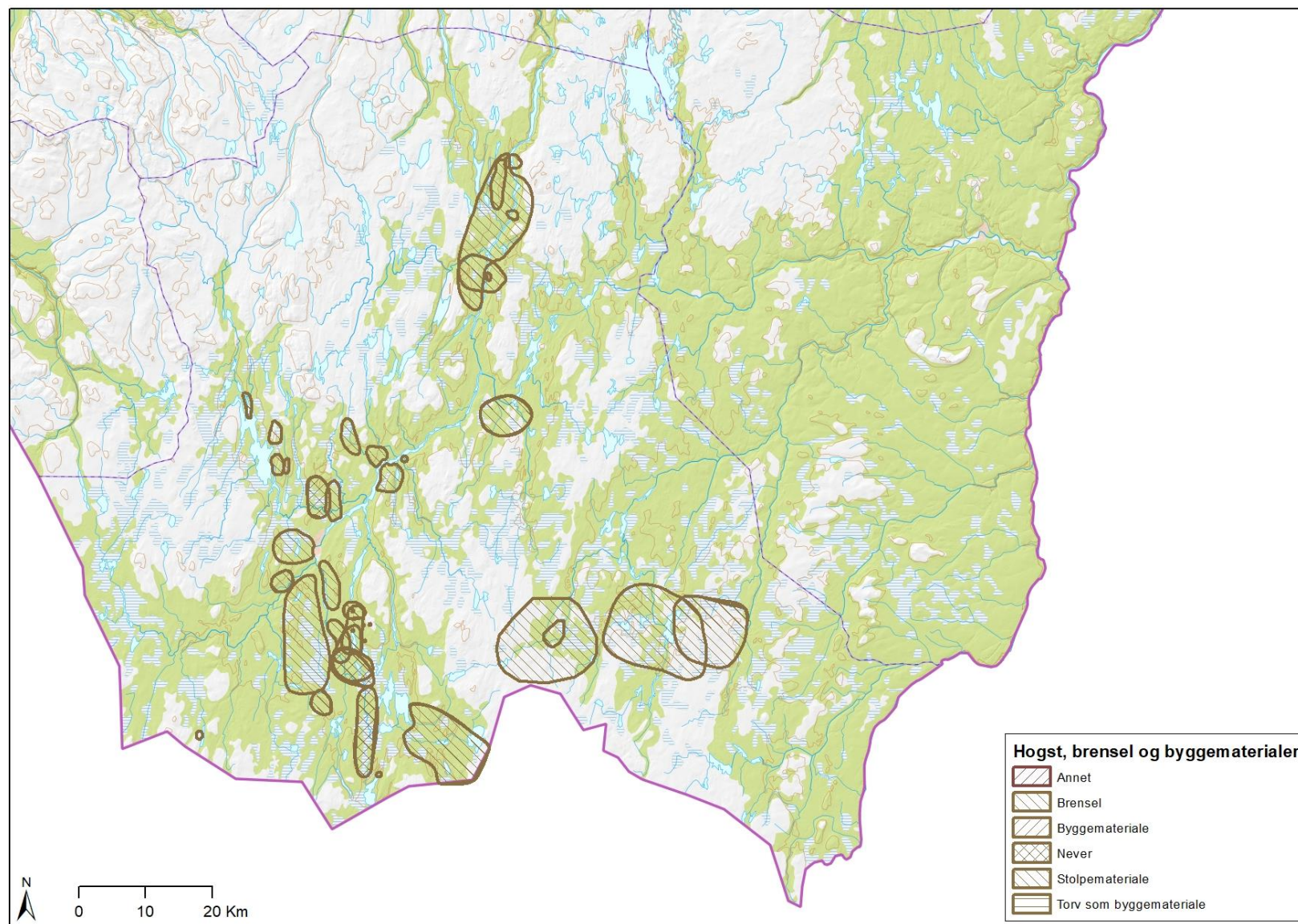
Figur 16: Informanternes stedfestede informasjon om sanking av bær, bark, sennagress o.a. i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket

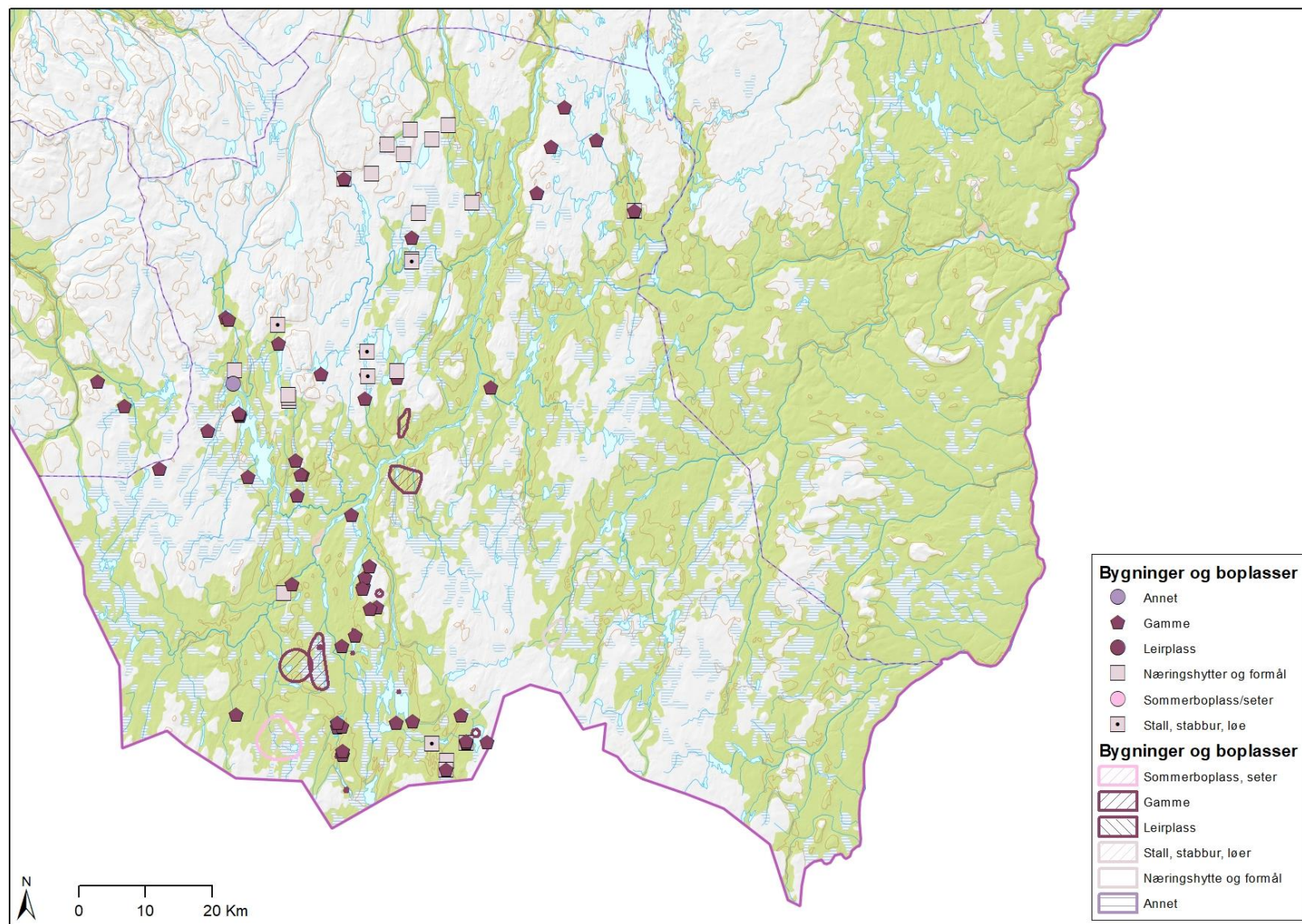
Figur 17: Informanternes stedfestede informasjon om jakt og fangst i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket

Figur 18: Informanternes stedfestede informasjon om fiske i vann og elver i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.

Figur 19: Informanternes stedfestede informasjon om hogst og torvuttak i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.

Figur 20: Informanternes stedfestede informasjon om bygninger og boplasser i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.

Figur 21: Informanters stedfestede informasjon om ferdselsveier i Kautokeino. Kartgrunnlag: Kartverket.

5.6 Reguleringer og rettighetsoppfatninger

5.6.1 Beiter, utmarksslått og førsanking

Bygdene i Kautokeino hadde sine felles beiteområder der det var plass til alle. Informantene beskriver fordelinga og reguleringa av beiten som uproblematisk. Det var bygdas dyr som beitet i de respektive områdene, konkurranse fra utenbygdsboende om beiterettigheter var derfor ikke et problem. Det samme gjaldt utmarksslåttene, det var ingen intern konkurranse i bygdene. Områdene var fordelt mellom familiene, en informant (N18) sier det slik:

Det var ingen som kom og tok i fra deg dine utmarksslått-plasser. Ingen gjorde et forsøk en gang. Alle visste at den plassen der hører til den gården og den andre der hører til den familien. Det var fredelige forhold den gang (N18).

Samme informant mener også at utmarksområdene var bedre forvaltet den gangen og konkluderer med at områdene burde tilhørt folk som har brukt dem.

Den fastboende befolkningen har i varierende grad sanket løv og ris som for. Der man har gjort dette er det stort sett høstet i nærområdene. En informant (N35) forteller også at de kokte gresset, blandet løv i dette og blandet det så med «kufor» (kraftfor?) som de hadde kjøpt.

Ved siden av høy fra utmarksslåttene var reinlav den viktigste fôrressursen. På samme måte som med de andre utmarksressursene var også denne fordelt mellom familiene. Folk hadde sine områder der de om høsten sanket og stablet reinlav, som på vinteren ble fraktet til bygda med kjørerein. Reinlav ble primært brukt som for til kjørerein, men også til sau. En informant (N7), forteller at reinlav også ble brukt som brensel. Det var heller ingen konflikt mellom de fastboende og reindrifta om sanking av reinlav, noen solgte reinlav til reindriftssamer, reinlav var også en viktig del av bytterelasjonen mellom reindriftssamer og fastboende. Ut fra intervjumaterialet har forholdet mellom fastboende og reindrifta endret seg mye i etterkrigstida. Før vi ser nærmere på den videre bruken av utmarksressursene er det nødvendig å si noe om hvordan endringa av denne relasjonen framkommer i intervjumaterialet.

5.6.2 Endring i forholdet mellom fastboende og reindrifta

Det er enighet blant informantene om at relasjonen mellom fastboende og reindrifta tidligere var nær og uproblematisk. Ordningen med sytingsrein og gjestevenner var et velfungerende økonomisk og sosialt system som var til nytte for alle parter. Informantene forteller om de tette forbindelsene der man byttet varer som fisk, reinkjøtt og melk, man passet hverandres rein, de fastboende tok vare på og reparerte og vedlikeholdt reindriftas utstyr. En informant (N35) forteller:

Vi bodde sammen med noen reindriftssamer i samme hus, i syv vintre. Den gang var vi veldig nære (N35).

Imidlertid beskriver flere informanter forholdet mellom reindrifta og fastboende som problematisk etter at systemet med sytingsrein forsvant og gjestevennordningen opphørte. Dette forklares på ulikt vis. Det pekes blant annet på at da snøskuteren kom, overflødiggjorde den kjørerein og dermed sanking av reinlav og gjensidig pass av kjørerein. Reindriftsloven avskaffet også systemet med sytingsrein. Det bidro sterkt til å avslutte gjestevennsordningen, så i dag når vi treffes så snakker vi bare om været (N7). Reinflokkene er blitt større, noe som fører til økt press i utmarksområdene. Pengeøkonomi har erstattet den tidligere selvforsynings- og bytteøkonomien. Det hevdes at

reguleringene og lovene har ført til at fastboende er mer utestengt fra ressursene enn reindrifta. Reindrifta prioriteres og har rettigheter, mens de fastboende har gjennom reguleringer og lover mistet sine. Det er altså en rekke faktorer som har «dratt» i samme retning og dermed endret viktige strukturer i samfunnet. En informant (N7) beskriver det slik:

Vi mistet reindriftssamen til Staten og de tok også gjestevennen. Så det har vært en slags kjærlighetssorg. Vi føler oss forlatt på mange måter. Staten har makten og lager lover og vi har ingenting å si (N7).

Den tette forbindelsen mellom reindrift og fastboende, den felles kunnskapen om rein, og bruk av rein, den «frie flyten» av personer mellom reindrifta og fastboende, og opplevelsen av å være kombinasjonsdrivere ble svært endret fra 1960-tallet og utover. Man kan kanskje antyde at «kjærlighetssorgen» som informanten refererer til også er uttrykk for sorg over tap eller endring av egen identitet.

Informanter fra alle ressursområdene peker på at det nå tidvis kan være et anstrengt forhold mellom reindrifta og de fastboende, selv om det er nyanser her. En informant (N12) sier at:

Vennskskapsforholdet mellom reindriftssamen og fastboende har ikke endret seg noe spesielt dersom man tenker på ressursbruken. Jeg tror de aller fleste kommuniserer bra. Men så er det de yngre flyttsamene som jeg tror er veldig radikale. De skjønner ikke så mye og kjefter og smeller. Men det gjør de bare en kort stund, så slutter de. Jeg bruker å si til dem at: «Å ja, så du begynner også å bli voksen». Men det er ikke noe særlig problemer med de eldre reindriftssamene (N12).

Flere mener at reindrifta hindrer adgangen til utmarka gjennom å ha flokken i områder med skuterløyper (N3) med den følge at Fylkesmannen stenger løypa for folk som ikke er tilknyttet reindrifta. *De vil ikke at vanlige folk skal ferdes der (N3).* Informanten hevder at fastboende ikke blir hørt og at reindrifta som oftest prioriteres. Andre forteller at dersom du får deg hytte på fjellet kan den brenne ned. En informant (N7), forteller at de fastboende alltid er redd for at deres hytter brenner før noen andres. (N7). Det fortelles også om båter ved fiskevann og annet utstyr som før fikk ligge i fred, men som nå stjeles og derfor må låses inn (N9), og om konflikter om reinlav (N35). En informant (N36) hevder at *i dag er det reindriftssamene som eier områdene. Vi som er fastboende, er jo ingenting i deres øyne.* På grunnlag av intervjuene synes det som om reguleringer og lover oppleves som det største hinderet for fastboendes bruk av utmarksressursene. Reindrifta blir sett på som en del av dette komplekset, de har fått styrket sine rettigheter, *reindrifta er statens beste venn og omvendt (N7)*, mens fastboendes rettigheter er svekket. I tillegg anklages reindrifta for aktivt å legge hindringer i veien for fastboendes ferdsel i, og bruk av, utmarka.

5.6.3 Fiske, jakt og sanking

Sanking av bær, fiske i vann og elver og jakt har fra gammelt av ikke vært regulert av myndighetene. Informantene forteller at før myndighetenes reguleringer var det et uformelt men likevel gjennomregulerende system som ble respektert og fulgt. Alle kjente til de uformelle reglene, selv om de ikke var skrevet ned. Om den uformelle reguleringa av fiske sier en informant (N2):

Det var jo noe som var helt naturlig. Man trengte ikke å si noe, folk visste det. Det var en skam dersom noen tok seg til rette (N2).

Informanten N40 sier at dersom det kom en ukjent og ikke spurte om hvilke ressurser vedkommende eventuelt kunne bruke, ble dette oppfattet som *at du gikk i andres kjøleskap og forsynte deg*. På bygdenivået var noen ressursområder felles, mens andre kunne tilhøre/brukes av en bestemt familie eller mindre bygd. En informant (N9) sier det slik:

Man fordelte ressursområdene mellom seg. Vi fisket i Váidejávri og de andre fisket i Geašjávri. Det var nesten slik at vi eide det vannet, mens de eide det andre vannet. Det var slik at folk visste hva som var andres område, både når det gjaldt multer og snarefangst. Folk satte opp gamme der det passet dem, det var ingen som nektet deg og ikke trengte du å spørre noen heller (N9).

På et overordnet nivå hadde de ulike bygdene sine ressursområder der folk fra de andre bygdene holdt seg unna. Imidlertid er det også her slik at enkelte ressursområder var felles for flere bygder. Selv om det var klare oppfatninger om av de lokale hadde bruks- og eiendomsrett til ressursene kunne man likevel ikke vise bort fremmede. Men man kunne vise at utenforstående var uønsket. En informant (N15) forteller om en episode der noen utenfra kom på vinteren for å fiske med not i et vann kun benyttet av lokalbefolkningen. De spurte om hvor de skulle sette ut nota, og ble henvist til *den verste plassen*. Nota satte seg fast og *ligger der enda og de kom aldri mer tilbake for å fiske der*. I

Da bilveien kom på 1960- tallet begynte dette å endre seg. Folk utenbygdsfra kom med bil og intervjuene viser at det noen steder ble en viss konkurranse om ressursene, først og fremst om multer og fisk. En informant (N15) forteller at de tilreisende hadde med seg båt og fisket sik. Det har også hendt at informantene har vært nødt til å dra til andre steder enn de faste plassene for å plukke multer. En informant (N10) sier det slik: *Vi begynner ikke å røve bær fra folks never. Da drar vi heller lenger opp*. Imidlertid sier de fleste informantene at det har vært lite eller ingen konkurranse om ressursene fra utenbygdsboende. Områdene er store, ressurstilfanget stort og de fastboendes behov for disse ressursene er mye mindre nå enn tidligere. En informant (N16) sier det slik:

Det er ikke noe konkurranse med folk fra nabokommunene eller turister. Jeg tror det går veldig bra. Men jeg vet ikke hvordan det er i forhold til reindrifta (N16).

Informantene er samstemte om at lokalbefolkningen fortsatt burde ha bruksrett til de områdene man tidligere benyttet seg av. Noen mener også at familiene burde ha eiendomsrett, for eksempel til utmarkslåtter og til «punkter» i landskapet der man har hatt hytte eller gamme. Om man ikke har eiendomsrett burde man i hvert fall ha førsteretten til utmarksressursene. Det er noe uenighet om hvor mye myndighetenes reguleringer er til hinder for bruk av utmarka. En informant (N7) hevder at myndighetenes begrensninger av not og garnfiske i vann tar motivasjonen fra folk for å dra på fisketur. En annen informant (N12) hevder at det ikke er noe problem å søke om dispensasjon og at han kommer seg dit han ønsker med ATV-en om sommeren. Ifølge informanten er spørsmålet om bruksrett er vanskelig, men informanten mener at alle skal ha rett til å ferdes i naturen. Argumentet er at i Kautokeino er det slik at folk søker ikke til plasser der de vet at andre folk har sine områder. Informanten mener at dette viser at den gamle tradisjonen eller bruksretten der folk fordelte områdene fremdeles fungerer. Det har ikke vært konflikter og konkurranse om ressurser mellom bygdefolket, *det har vært så fredelig og fint (N12)*. Noen sier også at de aldri har forholdt seg til myndighetenes reguleringer av for eksempel maskevidde på garn eller antall garn pr vann, men fortsatt med å høste av naturressursene på samme måte som tidligere i det de betrakter som sitt område.

Det er også konkrete innvendinger mot statlige reguleringer. En informant (N9) hevder for eksempel at å fiske med 22 omfars garn er å *fiske bort oppvoksende fisk*. Høstjakt på ryper nevnes også som et problem. Det er mye utenbygdsfolk som driver med denne jakta. En informant (N7) hevder at beskatningen er så stor at det ikke er ryper igjen på vinteren, da er det heller ingen vits å drive med snarefangst. *Loven skulle ha sagt at ingen får lov å komme hit på høsten for å jakte rype. De kan selvfølgelig komme, men ikke for å skyte ryper og plukke multene. Det er noe som er vårt. Det er disse ressursene vi har nyttiggjort oss av.*

5.6.4 Motorisert ferdsel i utmark

Det er sammenheng mellom oppfatninger om adgang til og bruk av utmarksressurser, som er diskutert tidligere, og oppfatninger om motorisert ferdsel i utmark. Det er litt ulike syn på myndighetenes regulering av motorisert ferdsel i utmark og flere gir uttrykk for uenighet med myndighetens praktisering av regelverket for dette. Samtidig ser vi at flere er uenige i at folk skal ha generell adgang til kjøring i utmark, dette gjelder også for fastboende. Et annet poeng er at flere mener at reindrifta prioriteres, de kan kjøre overalt, mens de fastboende ikke engang vet om de får innvilget dispensasjon når de søker. I dag er motorisert ferdsel blitt et sentralt element, egentlig en forutsetning, for bruk og utnyttelse av utmarksressursene. Derfor griper myndighetens reguleringer av motorferdsel i utmark direkte inn i så å si all utmarksbruk. En informant sier det slik:

Motorferdselsloven har endret alt. Ikke det at du ikke kan gå hvor du vil, men da er det med sekk på ryggen (N1). Nedenfor er noen sitater som viser ulike oppfatninger om motorisert ferdsel, hvordan den burde være, hvilke konsekvenser dagens system kan ha og hvordan motorisert ferdsel er knyttet opp mot bruken av utmarksressursene.

Informant N7:

Myndighetenes reguleringer av bruken av naturressursene har ikke vært til det bedre. Et eksempel: jeg har ikke hest lenger. Og dersom jeg vil dra til fjells for å fiske så må jeg ha et annet kjøretøy. Også må jeg søke om lov og det kan hende at jeg får tillatelse, men ikke sikkert. Også skal du fiske innenfor en begrenset tid. Da er du ikke motivert for å dra. Samme er det med multebærplukking og rypejakt. Det er kommet så mange hindringer. Det er kommet slike lover som ikke motiverer meg. Det er så mye som er innskrenket. Det er i alle fall vanskelig å se hvor det er blitt til det bedre. Men jeg skjønner jo at vi må ha lover og regler (N7).

En informant (N3) sier at det var bedre før, nå strammes alt inn mer og mer og *alt blir forbudt. Om våren drar jo barnefamilier med snøscooter på fjellturer for å kose seg og fiske, men i den senere tid har de begynt å forfølge dem også.*

Informant N7:

Før brukte folk den ene og samme veien. For meg virker det slik at de nå kjører på hver sin plass. Nå skal det sies at jeg selv ikke har en 4-hjuling. Jeg er motstander av det kjøretøyet. Det skulle vært slik at det bare var lov å gå med kommager på fjellet slik at det ikke ble noen spor etter deg. Og trenger man kjøretøy så finnes det jo helikopter. Du skal gå i naturen så du ikke lager spor (N7).

Informant N16:

Når det gjelder motorferdsel i utmark må det være slik at du får lov til å kjøre på oppmerkede plasser med ATV-en og snøscooteren. Da ødelegger du ikke noe mer. Det bør være merka løyper og ikke frikjøring.

Jeg synes ikke folk skal få dispensasjon til å kjøre hvor de vil. Det kunne vært laget noen flere løyper som var lovlige og merket slik at folk kan frakte opp turister. Det at folk søker om å få kjøre i alle retninger synes jeg ikke noe om.

Dersom de store løypene som kjøres både på sommeren og om vinteren hadde blitt til helårsløyper, så ødelegger ikke det noe mer. Noen sier at det forstyrrer fuglene. Reindrifta er ikke noe problem her og de bruker veiene sjøl. Og reinen er jo blitt vant med både scooteren og firehjulingen. Og det er bare tull at reinen er redd for de kjøretøyene. Reineierne kjører jo selv inni flokken. Jeg har selv kjørt gjennom flokken og de bryr seg ikke. De bare flytter på seg litt for å gi plass til meg. Hadde det vært en fast åpen løype så hadde ikke alle laget sin egen løype fra sitt eget hus (N16).

Informant N11:

Det var fredeligere forhold før. Myndighetene har laget nye retningslinjer og begrenset mye av det som tidligere var lov. De har ødelagt vårt levesett. Vi er alltid nervøse. Hver gang jeg drar til fjells så er jeg ikke sikker på om jeg gjør noe galt. De har begrenset vårt levesett. Tenk at vi ikke har lov å hente fisk før i juli måned. Det er kommet altfor strenge regler når det gjelder andejakt og med barmarkskjøring. Fiske i ferskvann er også regulert. Du skal vite hvor mange garn du har lov å sette ut i de forskjellige vannene. I de vannene der det er sik er det ikke noen begrensninger. Men det som er problemet er at du ikke får begynne å fiske før i juli. Og har du ikke søkt så kan du ikke dra. Og mange ganger når du er på fjellet så vet du om plasser hvor det er multer, men du tør ikke å kjøre dit. Og kjører du dit, så er du konstant redd (N11).

Informant N9:

Når det gjelder ferdse i utmarka må man søke om tillatelse, det er vanskelig spesielt på våren og i dag er det slik at du ikke får tillatelse. Får ikke kjøre dit etter 5.mai. Da er det stengt fram til 1.juli. Men ellers i året får jeg lov. Nå er det også stengt om høsten. Når samene kommer med reinflokkene sine så stenger de løypene.

Alle her vet jo at vi ikke drar ut i naturen for å ødelegge noe, men vi drar dit for å hente oss litt fisk. Om det være seg før eller etter 1. juli. Vi har jo ikke behov for å tullekjøre fra den ene toppen til den andre (N9).

Informant N12:

Jeg synes det er nok med vinterløyper slik at du kommer deg til de fleste vannene. De er stukket opp slik at folk skal komme seg til de vannene. Det skal ikke være nødvendig å søke seg til alle retninger. Men det finnes jo folk som ikke er fornøyd med noen ting.

Og hvorfor skal hver mann lage sin egen løype? Jeg må si at vi har et veldig bra løypesystem. Det kan vi leve med selv om det er noen som er misfornøyd. Alle skal ha rettigheter til å kunne ferdes i disse områdene, vi kan ikke begynne å nekte folk å komme hit til innlandet. Vi kan ikke si at dette er bare vårt. Jeg synes det er bra at folk skal kunne ferdes i naturen (N12).

5.6.5 Ved, torv og byggematerialer

Som nevnt tidligere framkommer det av intervjuene at tilgangen på ved til brensel har vært god og at mange har hentet brensel i nærområdene. Rundt 1960 ser det ut til at man måtte begynne å betale for vedteig, og en vedutviser viste hvor man kunne ta ut ved. Flere informanter nevner at man, etter at FeFo ble opprettet, må søke om vedteig, betale for veden og søke om kjøretillatelse for å frakte veden ut, noe som oppleves som tungvint. En informant (N13) hevder at de nye retningslinjene hindrer folk i å *for eksempel å hente ved*. En annen informant (N36) forteller at de i de siste årene har *til en viss grad* begynt å søke om vedteig. Etter at man kun kan søke digitalt har dette blitt vanskeligere på grunn av dårlig internetttilgang. Informanten forteller også at det aldri søkes når materiale til gjerdestolper eller andre emner skal tas ut, *jeg bare henter*.

5.6.6 Gammer

Informantene er samstemt i hvordan bruken av gammer har vært og hvor man kunne bygge dem. Gammer ble satt opp der man hadde bruk for dem, for å jakte, fiske, sanke bær, sanke reinlav eller for å slå på utmarksslåttene. Mange hadde gammer i sine bruksområder. Dette var vanlig praksis og akseptert av alle. Fra gammelt av har det vært tradisjon at gammene skulle stå åpne slik at de kunne brukes av alle dersom man hadde behov, for eksempel søke ly i uvær. Det er litt ulik oppfatning om det fortsatt skulle være lov å sette opp gammer ved behov i områder man mener man har bruksrett til. Nedenfor følger en del sitater som illustrerer de ulike synpunktene om gammer og myndighetenes reguleringer.

En informant (N7) sier at han:

Har aldri hørt om noen uoverensstemmelser eller strid om gammene. Det var jo torvgammer i alle retninger. Der er jo også noen hytter. Det var jo slik at folk bygde gammer ved gode fiskevann og den var jo til nytte for alle. Alle kunne bruke den. Dette understrekes av en annen informant (N12): I gamle dager var det helt naturlig å sette opp en gamle uten å søke om tillatelse og alle kunne overnatte i den. Og det var helt naturlig for meg å komme til en gamle og overnatte i den og rydde etter meg. Og de aller fleste gjør det og ingen ramponerer dem (N7).

Som vi har sett sluttet mange å vedlikeholde gammene på 1960 og 1970 tallet, slik at de nå er falt sammen. Myndighetens reguleringer har medført at det har vært vanskelig å få bygd nye gammer. En informant (N8) sier det slik:

Selvfølgelig har det (kommunens og statens forvaltning) vært til hindring når man ikke lenger får sette opp gamle der man ferdes. Det er jo slik det har vært den siste tida (N8).

En annen informant (N17) uttaler:

Man kunne sette opp en gamle eller hytte hvor man måtte ønske det. I dag er det bare reineiere som kan det, den vanlige mann får ikke tillatelse til det (N17).

De fleste informantene sier at de eller deres familier tidligere har satt opp gammer der det var behov, uten å søke myndighetene om dette. En informant (N36) forteller at de søkte om tillatelse da de bygde hytte. Men de har aldri søkt om lov til å sette opp gammer eller låvvuer. De har bygd der det var nødvendig. De har oppfattet at de har den rettigheten og at det er helt naturlig å gjøre det på

den måten. Dette støttes av en annen informant (N7) som også sier at man før kunne sette opp gamle dersom det var behov. Informanten tviler imidlertid på om det ville være mulig å fortsette med denne praksisen. Det er nå mange flere folk i kommunen. I tillegg mener informanten at reindrifta går imot at folk ferdes i utmarka.

Før var det jo lite folk og bare en og annen som gikk her og der. Og ikke var det noe særlig med rein heller da (N7).

Når det gjelder hyttebygging sier en informant (N12) at det er bra at de samles i hyttefelt, *det er bra at alt samles på en plass og ikke er strødd overalt*. Flere informanter peker imidlertid på at det er vanskelig å få byggetillatelse for hytter på fjellet.

5.6.7 Protester

Det har vært motstand mot reguleringene og folk har uttalt seg gjennom bygdelagene. En informant (N9) oppsummere det slik:

Men loven er nå kommet og bryter du den så får du bot. Vårt levesett stopper opp dersom vi ikke lenger kan bruke det naturen har å by på. Det hadde vært bedre dersom distriktene selv hadde fått bestemme over områdene (N9).

De fleste informantene mener at lokalbefolkningen burde ha førsteretten til sine områder. Dette gjelder bruksrett, der det skal være mulig å høste av utmarksressursene. Utmarksområdene sees på som fellesområder, det er bruken av disse som er viktig, ikke den formelle eiendomsretten.

5.7 Sammendrag

Kapitlet presenterer informasjon om fastboendes utmarkssbruk basert på intervjuundersøkelsen. Datamaterialet består av svar fra 21 informanter. For å presentere materialet på en oversiktlig måte, er kommunen inn i fire geografiske ressursområder. Kautokeino nord omfatter Maze, Heammogieddi, Mieron. Kautokeino nordøst omfatter Suossjavri, Garggoluoppal, Suotnju, Lahpoluoppal. Kautokeino tettsted med omkringliggende bygder omfatter Markan, Stuorrajavri/Cuonovuohppi, Avzi, Gouvdayeaidnu/Kautokeino tettsted, Ákšomuotki, Suohpatjavri. Kautokeino sør omfatter Siebe og Aidejavri.

Intervjuene er strukturert rundt åtte tema. Det første er jordbruk, med vekt på beiter, utmarksslåtter og førsanking. Bygdene i Kautokeino hadde felles beiteområder for bygdas dyr med plass til alle. De fleste hadde noen få husdyr, kyr og sau. Mange hadde også kjørerrein og hest. Det var ingen konkurranse fra utenbygdsboende om beiterettigheter. Det samme gjaldt utmarksslåttene. De var fordelt mellom familiene og det var ingen intern konkurranse om denne ressursen. Ris og løv er i varierende grad sanket som for. Reinlav derimot var viktig. Denne ressursen var fordelt mellom familiene. Reinlav ble gitt til kjørerrein, men også til sau. Det var også en viktig del av bytterelasjonen mellom reindriftssamer og fastboende. Etter krigen har jordbruket endret seg. Traktor og andre landbruksmaskiner gjorde det mulig med oppdyrking av innmark i en helt annen skala enn tidligere noe som førte til at behovet for utmarksressursene forsvant. Snøskuter erstattet kjørerrein, og dermed behovet for reinlav.

Det andre temaet er ferskvannsfiske i elver og vann. Fiske var en viktig del av husholdningen. Man fisket til eget bruk, til bytterelasjonen med reindriftsamene og for salg. Fisket pågikk hele året, om vinteren fisket man på isen. Sik var den viktigste fisken og not og garn de viktigste fiskeredskapene. De ulike bygdene og familiene hadde sine fiskevann som de utnyttet. Men det var også slik at enkelte ressursområder var felles for flere bygder. Det var et uformelt men likevel gjennomregulerende system som ble respektert og fulgt. Fisket har endret seg i etterkrigstida. Bytterelasjonen med reindrifta er i praksis opphørt, få fisker for salg, fisk er en mindre viktig del av kostholdet. Da bilveien kom på 1960-tallet kom folk utenbygds fra ble det en viss konkurranse om ressursene. Folk hadde blant annet med seg båt og fisket sik.

Det tredje temaet er jakt og fangst. Snarefangst på rype var en viktig inntektskilde. Man satte snarer «over alt». Her var også områdene fordelt etter et uformelt regulerende system. Så å si all rype ble solgt, man hadde ikke råd til å spise rype, det var som å «spise penger». Det synes som om jakt med våpen på rype var mindre viktig og at dette er en jakt som har kommet inn på et senere tidspunkt. Vårjakt på andefugl eller vannfugl som det kalles i intervjuene, var et viktig og kjærkomment innslag i kostholdet. I en tid uten kjølemuligheter gav andejakta om våren muligheter for å få tak i ferskt kjøtt. Det ble også jaktet på rovdyr som rev og ulv. Elgjakt er et relativt nytt fenomen i kommunen, den startet opp så sent at den ganske snart ble regulert av offentlige myndigheter i motsetning til jakt på andre arter som hadde pågått i lang tid. Det har vært store endringer i hva som jaktes på og hvordan det jaktes. Snarefangst på rype er det så å si slutt med. Noen får holder på, men i en helt annen skala enn tidligere, kanskje mest for å vedlikeholde tradisjonell kunnskap. Det samme gjelder vårjakta på andefugler. Den er regulert, man kan kun skyte to fugler hver og er ikke lenger viktig for å skaffe ferskt kjøtt om våren. Høstjakt på rype er også regulert og det er mye utenbygdsfolk som driver med denne jakta.

Hogst, brensel og byggematerialer er det fjerde temaet. Tilgangen på ved til brensel synes å ha vært god i kommunen, mange hentet ved i nærområdet. Rundt 1960 blir ved-uttaket regulert av en vedutviser og etter hvert måtte man søke om vedteig. Gjerdestolper ble som regel hentet der man tok ut ved. Til en viss grad gjaldt dette også byggematerialer og materiale til redskaper som for eksempel sleder. Noen henter fremdeles ved, selv om dette nå er mindre vanlig enn tidligere da alle måtte hente ved.

Det femte temaet er bærplukking og annen høsting. Salg av multebær var, ved siden av snarefangst på rype, den viktigste inntektskilden til folk flest. Bygder og familier hadde sine multemyrer de utnyttet, igjen var dette regulert etter en uformell men effektiv kode. Som med fiske ble det en viss konkurranse om multebær da veien kom og utebygdsboende begynte å forsyne seg fra områder som lokalbefolkningen oppfattet som sine områder. Det ble også plukket blåbær, tyttebær og krekebær, hovedsakelig til eget bruk. Sennagress var en viktig ressurs, nå er det nesten ingen som høster dette lenger. Det har også vært en viss sanking av egg, man tok dersom man kom over reir når man var ute i andre ærender som for eksempel fiske.

Bygninger og boplasser er tema nummer seks. Informantene er samstemte i hvordan bruken av gammer har vært. De ble satt opp der man hadde bruk for dem i forbindelse med jakt, fiske, sanking eller utmarksslåtter. Gammene skulle stå åpne slik at de kunne brukes av alle ved behov, for eksempel søke ly i uvær. Nå er det vanskelig å få satt opp gammer pga. reguleringer. Økt mobilitet ved bruk av snøskuter og ATV har medført at behovet for gammer er mindre nå enn tidligere.

Tema sju er ferdselsveier. Mange av de gamle ferdselsveiene brukes fremdeles, både sommer og vinter. Fram til ca. 1950-1960 brukte man kjørerein og hest, etter hvert også traktoren. Nå er det snøskuter og ATV som brukes. Motorisert ferdsel i utmark er regulert og er et kontroversielt tema.

Det siste temaet intervjuene er sentrert rundt er reguleringer og rettighetsoppfatninger. De fleste av informantene mener at lokalbefolkningen burde ha bruksrett til de utmarksressursene og områdene de alltid har benyttet seg av. Noen mener også at familier burde ha eiendomsrett til utmarksslåtter eller til «punkter» i landskapet der man tidligere har hatt gamme eller hytte. Det er noe uenighet om myndighetenes reguleringer er til hinder for bruk av utmarka. Motorisert ferdsel er her et sentralt element og er blitt en forutsetning for bruk og utnyttelse av utmarksressursene. Derfor griper myndighetens reguleringer av motorferdsel i utmark direkte inn i så å si all utmarksbruk. Det er litt ulike syn på myndighetenes regulering av motorisert ferdsel i utmark og flere gir uttrykk for uenighet med myndighetens praktisering av regelverket for dette. Samtidig ser vi at flere er uenige i at folk skal ha generell adgang til kjøring i utmark, dette gjelder også for fastboende. Et annet poeng er at flere mener at reindrifta prioriteres, de kan kjøre overalt, mens de fastboende ikke engang vet om de får innvilget dispensasjon når de søker.

5.8 Referanser

E. R. Myrvoll, E. Eythórsson, S. Barlindhaug, M. W. Næss, A. E. Thuestad, S. Pedersen, S. Bech Holmgaard, A. Hesjedal og T. Samuelsen 2017. *Felt 7 Deatnu/Tana – Deatnuvuotna/Tana fjorden. Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen*. NIKU Oppdragsrapport 39/2017

6 Allmennhetens bruk: lokalbefolkningens og utenbygdboendes fritidsbruk

Elisabeth Librekt Olsen

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune omtaler seg selv som «*Kommunen for friluftsentusiastene*», som et perfekt sted for naturbruk og naturopplevelser året rundt, med sine store vidder og områder av lav, lyng, fjellbjørk, myrer og mange fiskevann. Fra kommunens side fremheves mulighetene for jakt, bærplukking og fiske, lange og korte turer både vinter og sommer, og også skuterløypene som er knyttet sammen med løyper utenfor kommunen og ut av landet (kautokeino.kommune.no). I 2017 var det totalt 920 km med faste skuterløyper i kommunen (ssb.no). Kommunen er både tilgjengelig og attraktiv, og dermed brukes områdene til friluftsliv og rekreasjon så vel av bosatte i kommunen og Finnmark, som av tilreisende nordmenn og utlendinger.

Siden tidlig på 70-tallet har følgende definisjon ligget til grunn for det offentlige arbeidet med friluftsliv:

Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandringer og naturopplevelse (MD Kartlegging og verdsetting av friluftsområder, 2013).

Videre skrives det at:

*Allemannsretten er fundamentet for friluftslivet i Norge. Denne gir blant annet rett til fri **ferdsel** til fots og på ski i utmark, rett til **opphold** som resting og telting, samt **høsting** bl.a. av bær og sopp (MD Kartlegging og verdsetting av friluftsområder, 2013).*

I Finnmark vil imidlertid grensen mellom utmarksbruk og friluftsliv være flytende ettersom rekreasjon og friluftsliv er et relativt nye begreper uten lange tradisjoner, kanskje i særlig grad i samiske tradisjonelle bosetningsområder. Den samiske utmarka, eller *meahcci*, er ressursområder som del av samisk naturbruk. Sametingets planveileder betegner tradisjonell samisk utmarksbruk som:

Jakt, fiske, vedhugst, sanking av bær, urter og sennagress, samt uttak av virke for duodji som enkeltpersoner eller grupper av personer helt eller delvis har sitt livsgrunnlag knyttet til (Sametinget 2010: 5).

Fra et samisk tradisjonelt synspunkt kan nok moderne rekreasjons- og fritidsaktiviteter fremstå som noe uforståelige, noe dette sitatet fra et intervju med en reindriftsutøver viser:

Og de små norske kommunene oppfordrer jo folk til å springe fra den ene toppen til den andre [...] og av uforståelige grunner kan de ikke trene hvis man ikke løper hit og dit. Det der er jo noe som er kommet i nyere tid (N20).

Utmarksbruken er for kommunens innbyggere sin del grundigere beskrevet i kapitlene 4 og 5. Det er i denne sammenheng viktig å notere seg at ifølge Finnmarkslovens §22 har reindriftsutøvere samme rett som personer bosatt i kommunen i den tiden reindrift foregår der, denne paragrafen omhandler hvilke rettigheter personer bosatt i kommunen har. Finnmarkslovens § 23 fastsetter hvilke rettigheter personer bosatt i Finnmark fylke har på Finnmarkseiendommens grunn, dette innebærer: jakt på storvilt, jakt på og fangst av småvilt, fiske i vassdrag med stang og håndsnøre, plukking av multer og uttak av trevirke til husflid/duodji. Andres adgang behandles i § 25. Det er

hovedsakelig denne bruken som vil redegjøres for i dette kapittelet gjennom bruk av tilgjengelig statistikk, plandokumenter og andre tilgjengelige kilder. Informantenes syn på tilreisenes/utenbygdboenes fritidsbruk, i den grad dette kommer frem i intervjuene, er behandlet i foregående kapitler.

6.1 Overnatting tilknyttet fritidsbruk i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune

6.1.1 Hytter og fritidsbygg i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune

En indikasjon på fritidsbruk kan være hvor mange hytter og fritidsbygg det er registrert i et område, samt hvilke grupper disse tilhører. Figuren under illustrerer veksten i registrerte fritidsboliger i Kautokeino kommune de siste 20 år. Det var registrert 412 fritidsbygninger¹⁶² (hytter, sommerhus, bolighus benyttet som fritidsbolig, våningshus benyttet som fritidsbolig) i kommunen pr. 1.1.2018 (ssb.no). Ifølge kommuneplanens arealdel (2017-2030, vedtatt i Kautokeino kommunestyre 23.3.17, s. 13ff) er fritidsboligene i hovedsak lokalisert langs riksveien ved Geađgejávri, Goldin, Hábatjavri, Suolovuopmi, Silisjávri og Avžijávri, i tillegg til Vuorašjávri og spredte hytter i kommunen. Mange av hyttene lengst nord i kommunen tilhører folk som er bosatt utenfor Kautokeino, mens det i øvrige deler av kommunen er en blanding av kommunens egne innbyggere og utenbygdsbefolkning. Det blir også notert at man i tillegg regne med at et ukjent antall boliger også blir brukt som fritidsboliger.

I planbeskrivelsen blir det dog understreket at Kautokeino kommune ikke ønsker å fremstå som en «hyttekommune», blant annet fordi det er en levende reindriftskommune og innbyggerne ellers driver aktiv utmarksbruk. Dette kan tolkes som et uttrykk for at det er et visst motsetningsforhold mellom utstrakt rekreasjons- og fritidsbruk og reindrift, samt tradisjonell samisk utmarksbruk, og at det er behov for å verne naturen og ressursene, samt de tradisjonelle næringene. Kommunen legger derfor opp til at det ikke skal bygges ut i natur-, reindrifts- og utmarksområder, men at nye hytter etableres i bygdene der det allerede er aktivitet, da for å kunne gi et tilbud til kommunens egne innbyggere og «utflytta Kautokeino-folk» som ønsker hyttetomt (Kommuneplanens Arealplan, 2017-2030, Planbeskrivelse s. 13). Det siste indikerer at interessen for å bygge hytte i kommunen også er stor blant Kautokeinos egen befolkning og tilhørige. Det er i samme plan også gitt tillatelse til å bygge 65 nye fritidsboliger i Kautokeino kommune.

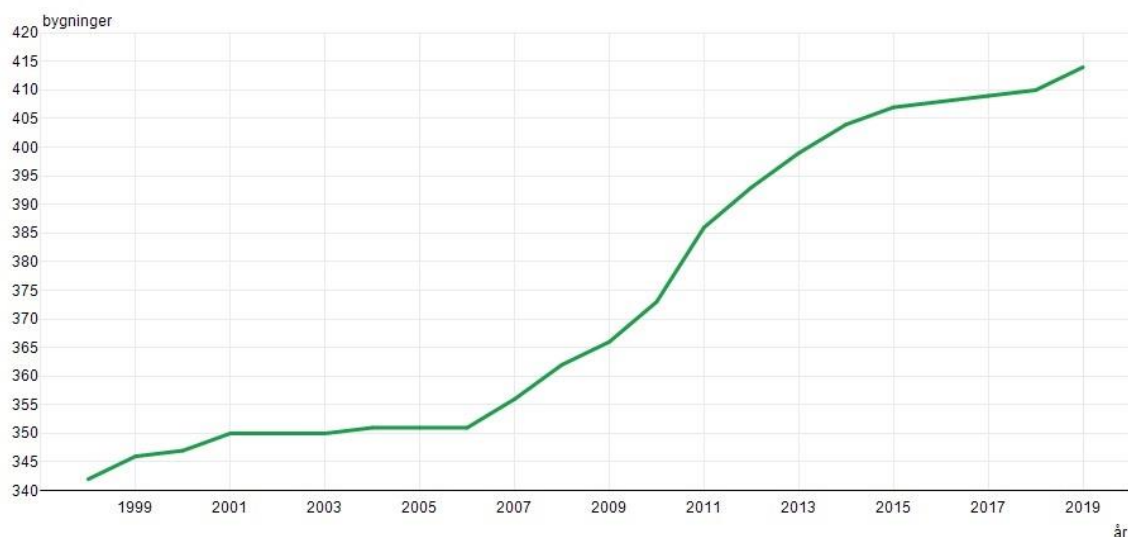
6.1.2 Campingvogner og bobiler

Det som ikke er nevnt og er vanskeligere å få en oversikt over, men som også bør tas med i beregningen, er antall campingvogner og bobiler som står parkert i Kautokeino kommune. Noen står parkert på campingplasser og oppstillingsplasser, men samtidig er det gode muligheter for såkalt «villcamping». Caravanoppstilling er omtalt i planbeskrivelsen (s. 14), der det nevnes at det er ønske om flere oppstillingsplasser og at det er satt av store areal til dette nord i kommunen, i tillegg til at eksisterende campingplasser tilbyr oppstillingsplasser for caravan. I dokumentet fremkommer det

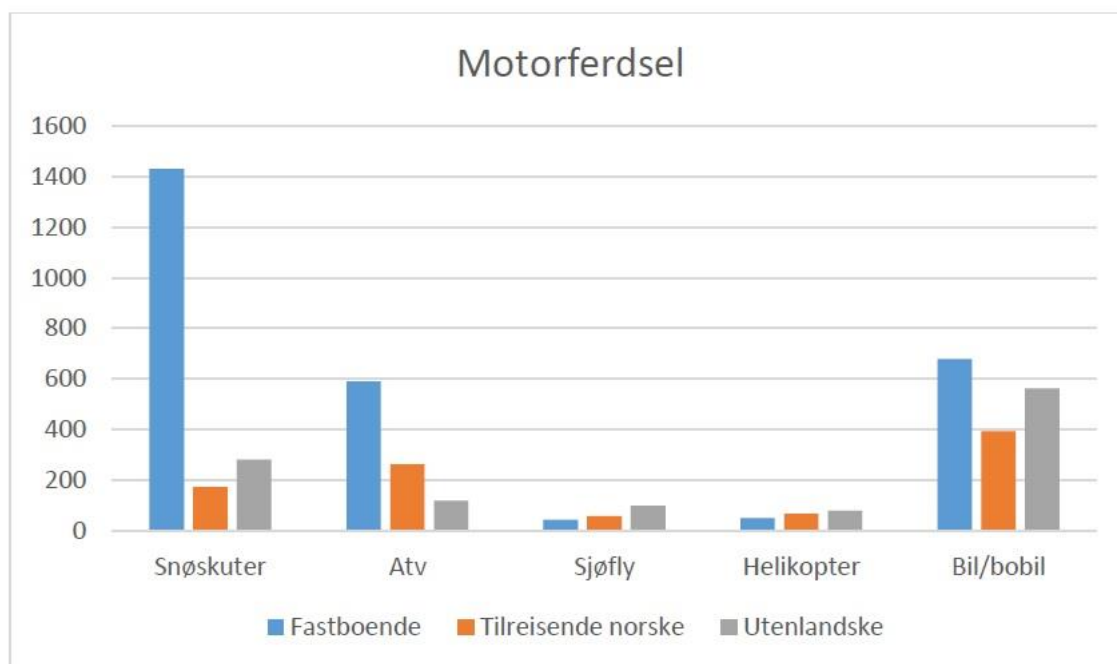
¹⁶² Fritidsbygninger er hytter, sommerhus, bolighus benyttet som fritidsbolig, våningshus benyttet som fritidsbolig. Hytter tilknyttet reindriftsnæringen og utmarksbruk er ikke regnet med under fritidsboliger.

også at det er stor etterspørsel etter nye caravanoppstillingsplasser, og at det er lagt opp til at dette skal komme i Maze.

I og med at hyttene lengst nord i kommunen tilhører folk bosatt utenfor Kautokeino, er det ikke unaturlig å anta at også caravanene i samme område i hovedsak tilhører grupper bosatt utenfor kommunen. Det kan dreie seg om godt over hundre vogner og bobiler. Statistisk sentralbyrå oppgir at det har vært en sterk økning i antall campingbiler de siste ti årene. I Finnmark er det registrert 17 campingbiler pr. 1 000 innbygger, nest høyest i landet, også for campingvogner har det vært en sterk vekst (ssb.no).

Figur 22: Antall fritidsbygninger i Guovdageaidnu/Kautokeino i perioden 1999-2019. Kilde: www.ssb.no

Figur 23: Antall innlandsfiskere som oppgir å ha brukt snøskuter, ATV, sjøfly, helikopter og/eller bil/bobil. Kilde: Andersen & Dervo 2017.

Alta Caravanklubb har 360 medlemmer. Klubben drifter Silis camp i Kautokeino kommune, og bare der er det 40 oppstillingsplasser og flere som står på venteliste (nocc.no/lokal/alta). I 2014 uttrykte klubben ønske om flere oppstillingsplasser i Kautokeino kommune, etter at «villcampere» i Silis hadde blitt anmodet om å fjerne vogner og spikertelt (Altaposten 21.03.14). Dette støtter antakelsen om at det i hovedsak er folk bosatt utenfor kommunen som bruker området lengst nord, og taler også for at caravan-antallet utvilsomt bør tas med i vurderingen når man behandler utebygdboenes fritids- og rekreasjonsbruk. Altaværingene er også opptatt av skuterkjøring og er derfor særlig fornøyd med at de nye caravanoppstillingsplassene som Kautokeino kommune planlegger i Maze vil ha direkte adgang til skuterløype (Altaposten 21.03.14). I forbindelse med en spørreundersøkelse blant fritidsfiskere på oppdrag fra FeFo (Andersen & Dervo, 2017) oppgir 49 % av respondentene som er bosatt i Finnmark å ha brukt snøskuter, kun 8 % av tilreisende norske fiskere og 17 % av de tilreisende utenlandske fiskerne oppgir det samme. I figuren over fra Andersen & Dervo (2017) ser vi at det er en nokså stor andel som oppgir å ha benyttet personbil/bobil. Noen caravaneiere vil benytte seg av campingplasser. Andre tilreisende, det være seg bosatte i Finnmark, tilreisende nordmenn eller utlendinger leier hotellrom eller hytte.

6.1.3 Hotell og campingovernattinger

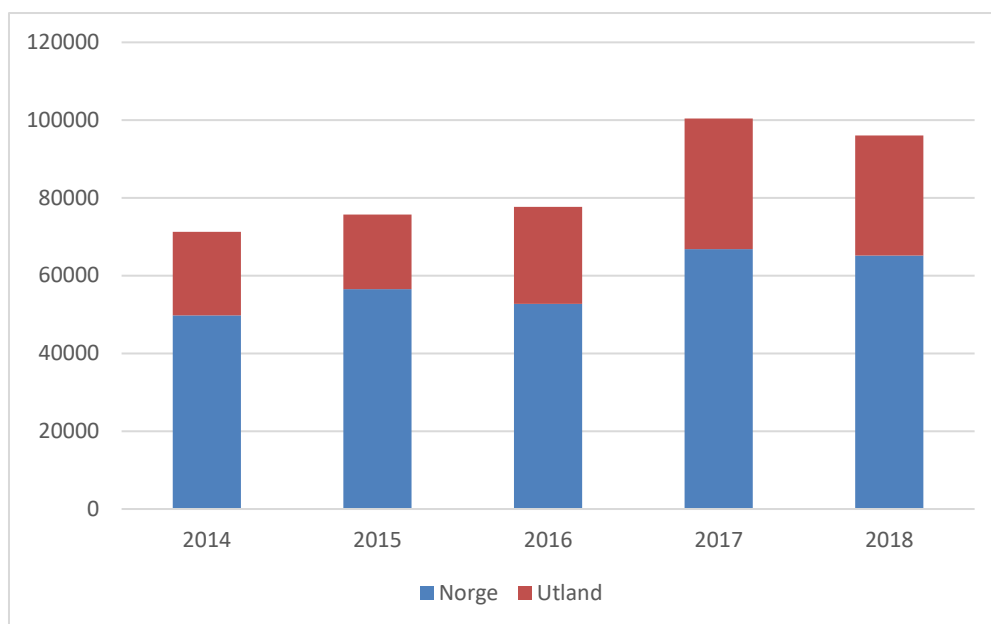
Statistisk sentralbyrå (ssb.no) tilbyr ikke offentlig tilgjengelig reiselivsstatistikk på kommunenivå, men nettstedet statistikknett.no publiserer imidlertid overnattingsstatistikk på regionnivå basert på tall

fra ssb.no. Kautokeino kommune er en del av regionen Sis-Finnmark/Indre-Finnmark, som omfatter kommunene Porsanger, Kautokeino og Karasjok. Antall overnattinger på regionsnivå og fordeling mellom hotell og camping/hytte er vist i figurene under. Vi ser at tallene økte særlig i 2017, for så å falle noe i 2018, samt at 2017 også var året det var flere overnattinger på camping enn på hotell.

Figur 24: Antall overnattinger på hotell og camping/hytte i regionen Sis-Finnmark/Indre-Finnmark (Kilde: Statistikknett.no).

Slik som det også har vært understreket tidligere, gir ikke nødvendigvis statistikken et godt og fullverdig bilde av tilreisende til området. Det er vanskelig å få oversikt på grunn av gode muligheter for «villcamping» for eksempel. I en undersøkelse om innlandsfiske i Finnmark (Andersen & Dervo 2017), oppga 96% av tilreisende utlendinger, 76 % av tilreisende nordmenn og 72 % av de som var bosatt i Finnmark at de hadde overnattet utenfor hjemmet i forbindelse med fisketuren. Andersen & Dervo (2017) skriver at en mulig forklaring på tallene kan være at de tilreisende fra andre steder i Norge opprinnelig kommer fra Finnmark og har benyttet egen hytte/sekundærbolig eller har overnattet hos familie.

Figur 25: Antall overnattinger i region Sis-Finnmárku/Indre-Finnmark. Kilde: Statistikknett.no.

6.2 Fiske og jakt i Guovdageainnu suohkan - Kautokeino kommune

6.2.1 Innlandsfiske

Kautokeino kommune reklamerer med nærmere 10 000 produktive fiskevann som samlet utgjør 640 km² (kautokeino.kommune.no). Kommunen er delt inn i 10 fiskesoner: Ádjít, Áhkkanas, Ávži, Čárájávri, Iešjávri, Kautokeinoelva, Láhpohjohka, Mážejohka, Siebe og Øvre Ánarjohka. I Kautokeinoelva, Láhpohjohka og Mážejohka må man løse kort for Nieidagorži/Pikefossen fiskesone for å fiske. I de resterende sonene gjelder fiskekortet for Finnmarkseiendommen (pers.komm. Kristin Hornset, FeFo).

Salg av fiskekort for Finnmarkseiendommen sier i utgangspunktet ikke noe om fiskernes geografiske fordeling, det er det aktiveringen som gjør. Dagskort aktiveres automatisk ved kjøp, slik at FeFo vet hvor dagskortinnehaverne fisker. De som kjøper sesongkort, må selv gå inn og aktivere kortet sitt på område og dato. FeFo ser at en del sesongkortinnehavere ikke aktiverer fiskekortene sine, og dermed har de ikke oversikt over hvor og når disse fisker. I tillegg fisker finnmarkinger gratis uten krav om fiskekort (pers.komm. Kristin Hornset, FeFo).

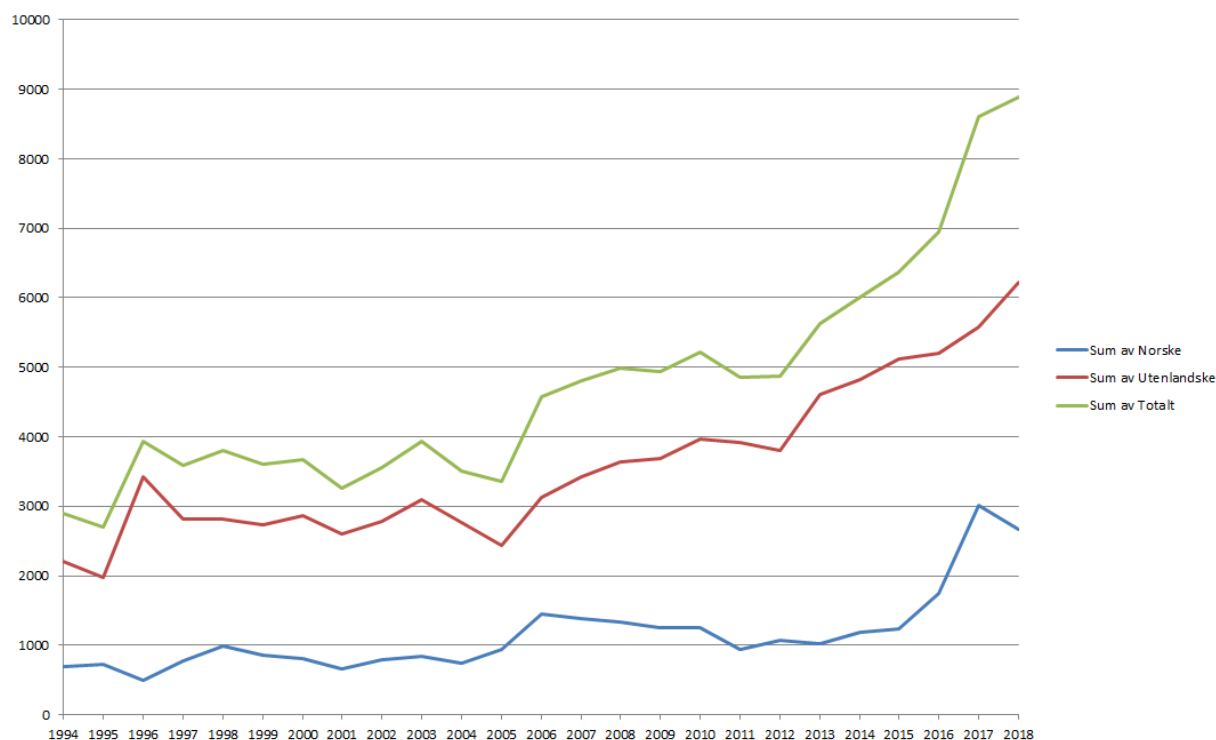
Alle som er bosatt utenfor Finnmark og som er over 20 år, må kjøpe fiskekort. Bosatte i Finnmark fisker gratis etter innlandsfisk og trenger ikke fiskekort (FeFo årsrapport 2017). Imidlertid innførte FeFo et frivillig registeringskort fra 2013 for de sistnevnte (FeFo årsrapport 2017), der de kan aktivere og rapportere fangst. Omtrent 1000 finnmarkinger løser slikt gratiskort årlig, og FeFo sitter dermed med begrenset kunnskap om finnmarkingers fiske (pers.komm. Kristin Hornset, FeFo). Unntaket fra regelen om gratis fiskekort er i vassdrag som er forpaktet. I Kautokeino kommune er følgende vann/vassdrag forpaktet:

- Vuorasjavri
- Čábardasjohka

- Bajášjavri
- Østre og Vestre Stuora Ráissotjávrret
- Unna Ráissotjávrreš

FeFos årsmelding forteller at det ble solgt 8 878 fiskekort på Finnmarkseiendommen i 2018: 1 122 gratiskort til bosatte i Finnmark. Det ble samme år solgt 6 214 kort til utlendinger og 1 511 kort til nordmenn bosatt utenfor Finnmark. I tillegg ble det utstedt 224 gratiskort til ungdom. De resterende 31 kortene var bosatte i Finnmark som kjøpte kort i Čábardasjohka. Det ble solgt 7 916 kort til enkeltpersoner og 962 familiekort. Familiekort gjelder for ektefeller/samboere og barn under 20 år.

Fra 2006 var det hovedsakelig ikke noe skille mellom tilreisende nordmenn og utlendinger, hverken når det gjaldt fiskeregler og kortpriser. Frem til 2006 kunne utenlandske fiskere i utgangspunktet kun drive innlandsfiske innenfor en sone på 5 km på begge sider av offentlig vei. I 2018 gjennomførte FeFo en høring vedrørende 5-kilometerssonen for utlendinger og om denne skulle gjeninnføres. På bakgrunn av innspillene fra høringen og administrative vurderinger vedtok FeFo våren 2018 at 5-kilometersgrensen ikke skulle gjeninnføres, men i stedet ble det vedtatt et krav om bosted i Norge for innlandsfiske på FeFo-eiendom mellom 15. mars og 15. juni. Dispensasjon fra bostedskravet gis av FeFo under gitte vilkår, fortrinnsvis til lokale reiselivsbedrifter (FeFo Årsrapport 2018).

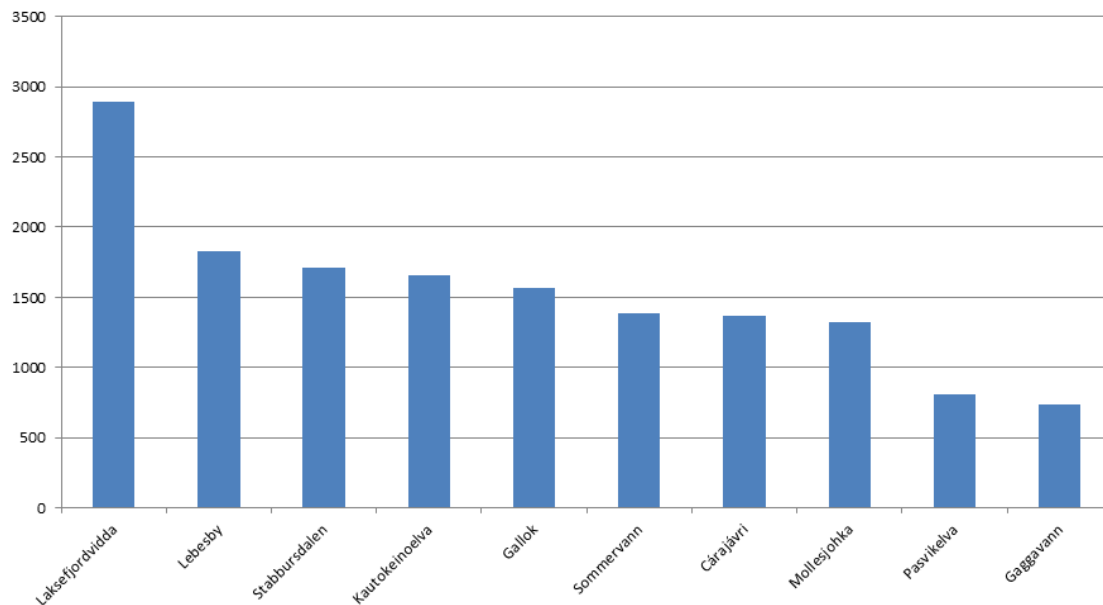

Figur 26: Antall solgte fiskekort fordelt på nordmenn og utlendinger 1994 til 2017. Kilde: FeFo Årsrapport 2018.

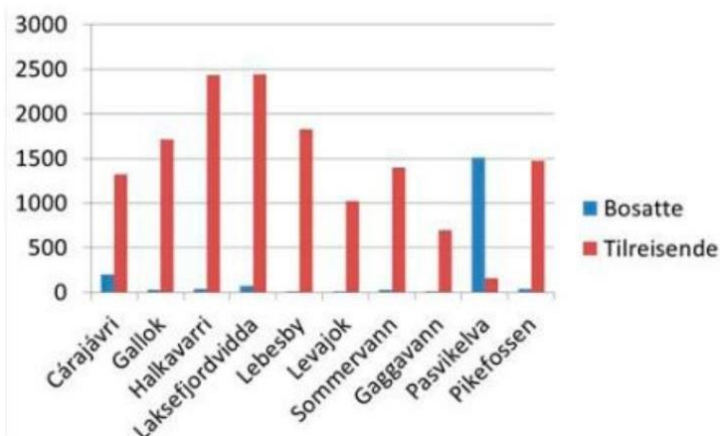
Krav om aktivering av fiskekort i kommunen det planlegges å fiske i er videreført. Hele Finnmarkseiendommen ble delt inn i fiskesoner i 2017 og noen populære fiskeområder, slik som Nieidagorži/Pikefossen i Kautokeino kommune, er skilt ut. Før 2017 ble fiskekort solgt på kommunenivå. I 2018 ble det totalt aktivert 28 746 fiskedager på Finnmarkseiendommen. To

fiskesoner i Kautokeino kommune (Cárajávri og Kautokeinoelva) var også blant de 10 mest populære fiskesonene på FeFo-eiendommen i 2018. Begge hadde over 1000 aktiverte dager.

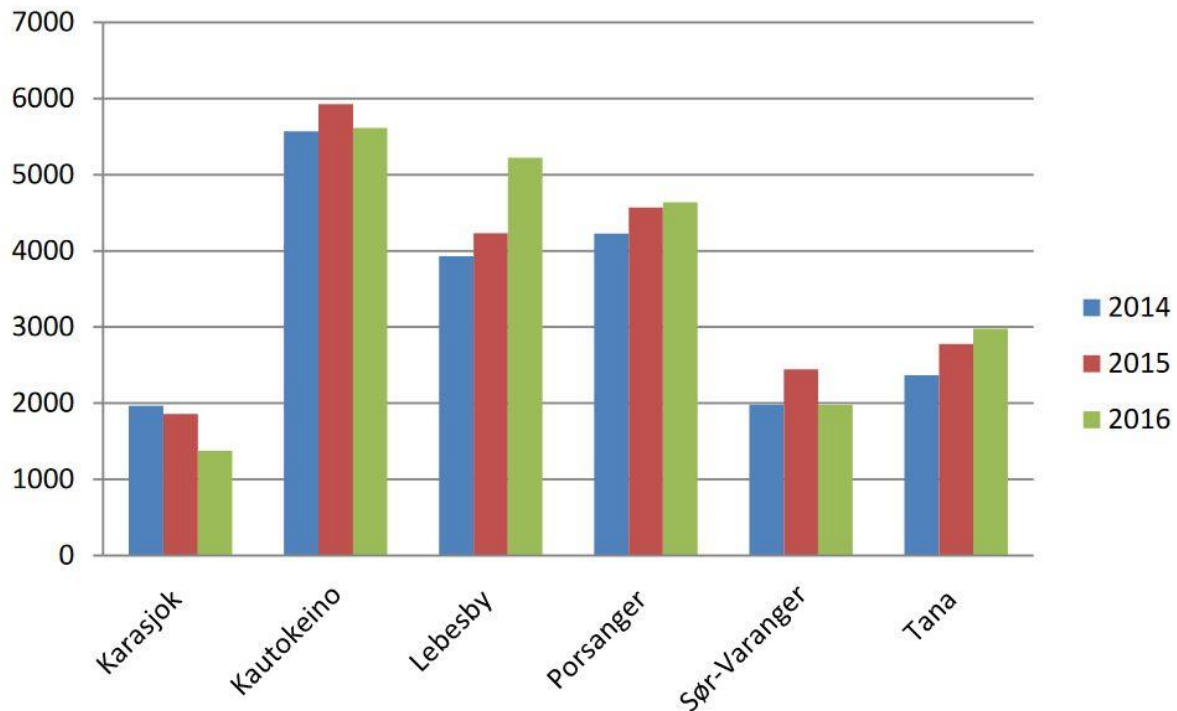
I årsrapporten fra 2017 gir FeFo en oversikt over aktiverte fiskedager i de mest populære fiskesonene/fiskeområdene i Finnmark i 2017 fordelt mellom bosatte og tilreisende. Her ser vi at Nieidagorži/Pikefossen og Cárajávri er blant de mest populære fiskesonene/fiskeområdene. I Nieidagorži/Pikefossen fiskeområde ble det omsatt fiskekort for 214 960 NOK, og det er hovedsakelig utenlandske fiskere, og ikke lokalbefolkningen, som fisker der. FeFo arbeider videre med å utvikle dette fiskeområdet (Årsrapport FeFo 2018).

Figur 27: Antall aktiverte fiskedager i de åtte mest populære fiskesonene samt Gaggavann og Psvikelva som er egne soner Kilde: FeFo Årsrapport 2018.

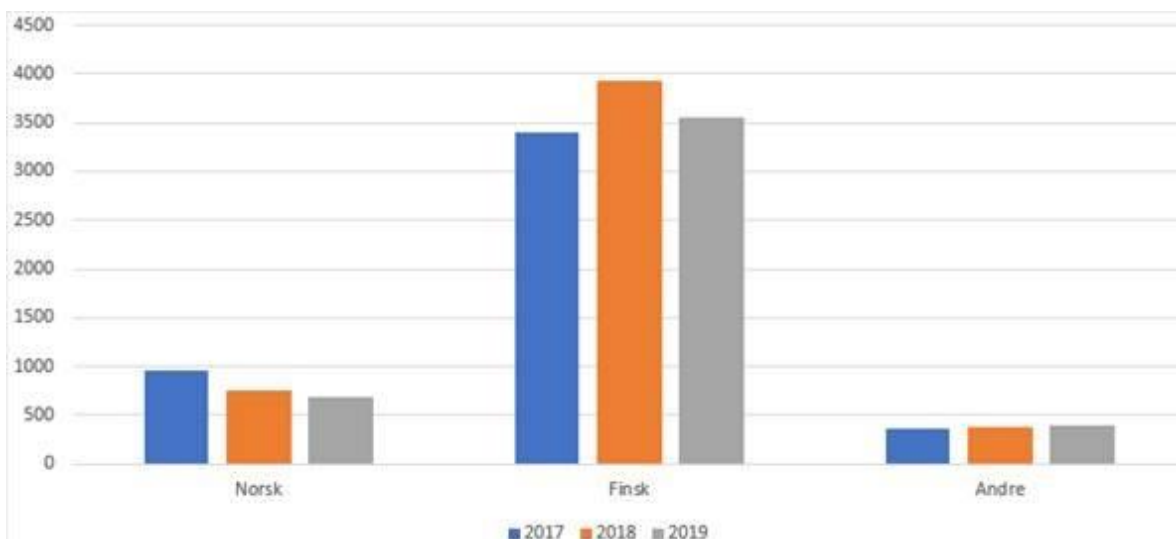

Figur 28: Aktiverte fiskedager i de mest populære fiskesonene/fiskeområdene i Finnmark, fordelt mellom bosatte og tilreisende. Kilde: FeFo Årsmelding 2017.

Figur 29: Kommuner med flest aktiverte fiskedager 2014-2015. Kilde: FeFo.

Kautokeino er den kommunen med flest aktiverte fiskedager i Finnmark. I følge FeFo (pers. komm. med Kristin Hornset, FeFo) er det aktivert dager på 4 585 unike fiskekort i Kautokeino fra 2017 til begynnelsen av september 2019. Til sammen ble det aktivert 14 416 dager, og antallet dager holder seg nokså stabilt fra år til år. 8 av 10 fiskere med fiskekort kommer fra Finland. Det er ifølge Hornset også grunn til å tro at andelen nordmenn er høyere enn statistikken viser, fordi finnmarkinger fisker gratis og uten fiskekort.

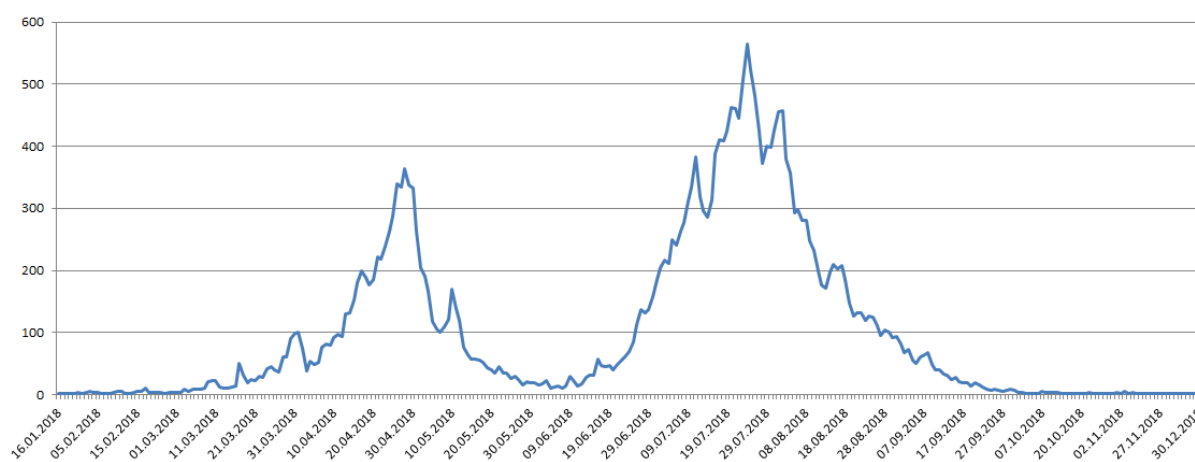

Figur 30: Aktiverte fiskedager i Kautokeino kommune 2017-2019 fordelt på nasjonalitet. Kilde: FeFo v/ Kristin Hornset.

NINA-forskerne Andersen & Dervo (2017) har i sin undersøkelse også funnet at det hovedsakelig er to hovedsesonger for innlandsfiske for bosatte i Finnmark: vårvinteren/påske og sommersesongen. Imidlertid har de kartlagt at innlandsfisket også foregår utover høsten, og konkluderer med at

innlandsfisket trolig kombineres annen høsting i utmarken. De tilreisenes fiske foregår særlig i juli/august, men innebærer også noe isfiske på vårvinteren. Et funn som også er interessant å notere seg, er at Finnmark ikke sees på som et område der det skal tilrettelegges for innlandsfiske i særlig grad, til tross for at tilreisende utlendinger uttrykker interesse for å leie husvære og overnatting.

En utfordring med fiskestatistikken som har vært presentert så langt er at den ikke skiller mellom finnmarkinger som fisker i hjemkommunen og finnmarkinger som fisker i andre kommuner, ettersom bruken til ulike grupper som tilhører Kautokeino er gjort rede for i tidligere kapitler. I undersøkelsen sin har Andersen & Dervo (2017) laget en oversikt over hvilke kommuner (utenom hjemkommunen) bosatte i Finnmark fisker etter innlandsfisk i. Denne tabellen viser både at Kautokeino er en av de mest populære kommunene og støtter antakelsen om at altaværingene er de som benytter utmarken i Kautokeino mest til rekreasjon og fritidssysler, utenom Kautokeinos egne innbyggere.

Figur 31: Oversikt over tidspunkt for aktivering av fiskekort gjennom 2018. Kilde FeFo Årsrapport 2018.

Andersen og Dervo (2017) har også stilt spørsmål om motivene for å fiske blant fastboende, tilreisende norske og utenlandske fiskere. Matauk-perspektivet skåret høyere blant finnmarkinger enn blant andre; det skåret også høyere blant finnmarkinger som bor utenfor bykommunene enn blant de som bor i Finnmarks bykommuner: Alta, Hammerfest, Vadsø og Sør-Varanger.

Når fiskerne innrapporterer fangsten, kan de selv velge å melde inn fisket med og uten fangst, fisket og gjenutsatt, eller fisket uten fangst. Imidlertid er det flere som lar være å fylle inn rapport, men hvis en fisker har aktiverte dager på sitt fiskekort vil vedkommende få automatiske påminnelser om å rapportere fangsten (pers.komm. m/Kristin Hornset, FeFo). I følge FeFos årsrapport for 2018 ble det til sammen rapportert inn 52 759 fisk i løpet av fiskesesongen, hvorav 40 % var røye, 16 % harr og de resterende prosentene er abbor, sik, lake og gjedde. Det ble aktivert 7 489 fiskedager. På 22 % av de aktiverte dagene ble det ikke fisket, og for 40 % av dagene ble det ikke levert rapport. Andersen & Dervo (2017) skriver at alle gruppene er interesserte i ørret og røye. Mens det hovedsakelig er utlendingene som fisker harr, så fiskes sik, gjedde og abbor for det meste av bosatte i Finnmark, som også er den gruppen som står for det meste av fangsten. Det er også knyttet betydelig omsetning til fisket, og de anslår at det er bosatte i Finnmark som står for mer enn ¾ av omsetningen.

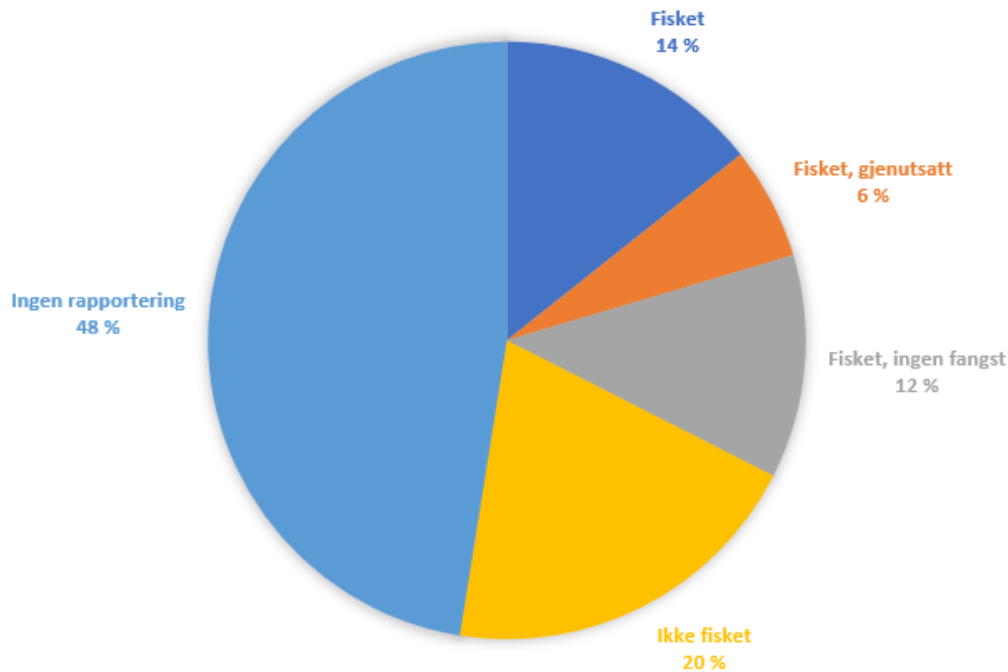
Når det gjelder rapportering av fangst for fiskekort i Kautokeino kommune i perioden 2017 til og med september 2019, viser tallene at det for nesten halvparten (48% av dagene) ikke ble levert rapport.

Bosteds-kommune	Alta	Berlevåg	Båtsfjord	Gamvik	Hammerfest	Hasvik	Karasjok	Kautokeino	Kvalsund	Lebesby	Loppa	Måsøy	Nesseby	Nordkapp	Porsanger	Sør-Varanger	Tana	Vadsø	Vardø
Alta		7	2	8	13	6	27	261	91	21	22	24	1	14	79	10	20	1	3
Berlevåg																			
Båtsfjord		16															11	2	
Gamvik										6					3				
Hammerfest	28		1			16	11	5	286	25	6	19	2	3	104	2	9	3	6
Hasvik	1				1				3	3									
Karasjok	2				2			5		13			2	1	8		7		
Kautokeino	8	1					4								1				
Kvalsund					4		2			2		2			6				
Lebesby				12											2		1	1	
Loppa	5					6		5									2		
Måsøy									6	1					4				
Nesseby	3	3						2		1						1	11		
Nordkapp	3		1	1			4		7	15		3			51		2		
Porsanger	4			4			8	4	4	28		7	1	2		3	6	3	
Sør-Varanger	1	4	4	6				9	1	15			26	1	3		37	7	2
Tana	3	2	4	12			6	7		25	2		7			6			
Vadsø		8	5	9						44		3	28	3	13	17	88		15
Vardø		6	7							8			1			6	6	3	
Sum	58	47	24	52	20	28	62	298	398	207	30	58	68	24	274	45	200	20	26

Figur 32: Oversikt over i hvilke kommuner, unntatt egen hjemkommune, bosatte i Finnmark fisker etter innlandsfisk. Tallene er indekstall: kommunen respondenten fisket mest i fikk tallet 3, nest mest 2 og tredje mest 1, deretter ble verdiene summert. Høy indeks gjenspeiler derfor bruk i antall eller hyppighet (Kilde: Andersen & Dervo, 2017).

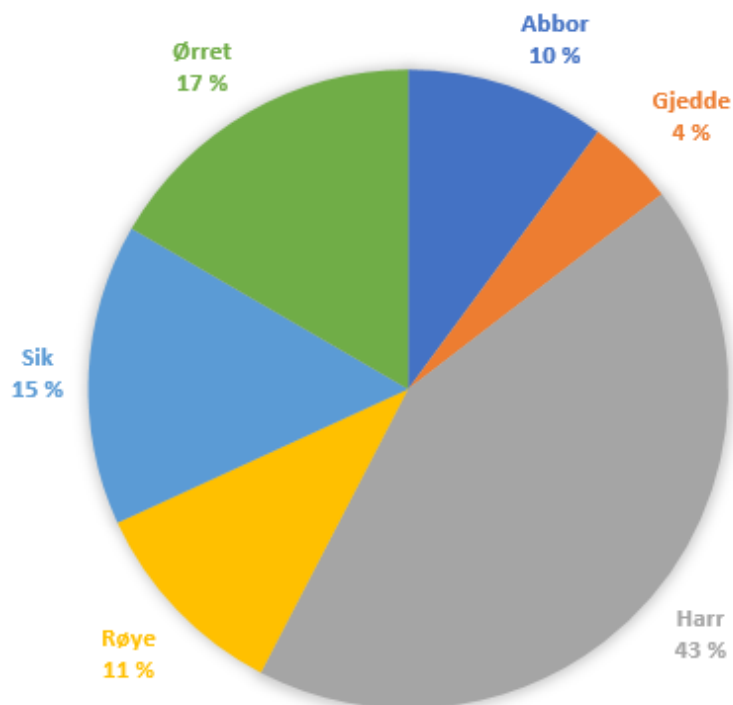
	Fastboende	Tilreisende norske	Utenlandske
Naturopplevelse	4,62	4,68	4,78
Friluftsliv	4,57	4,57	4,48
Avkobling	4,51	4,47	4,68
Rekreasjon	4,46	4,44	4,63
Spennning	3,97	4,06	3,87
Mosjon / trim	3,84	3,53	3,93
Sosialt samvær	3,78	3,86	3,72
Matauk	2,99	2,48	2,76

Figur 33: Gjennomsnittscore: Motiver for å drive fritidsfiske blant fastboende, tilreisende norske og utenlandske fiskere. 1= uviktig, 5= svært viktig. Kilde: Andersen & Dervo 2017.

Figur 34: Rapportering av fangst på fiskekort aktivert i Kautokeino mellom 2017 og september 2019. Kilde: FeFo v/Kristin Hornset.

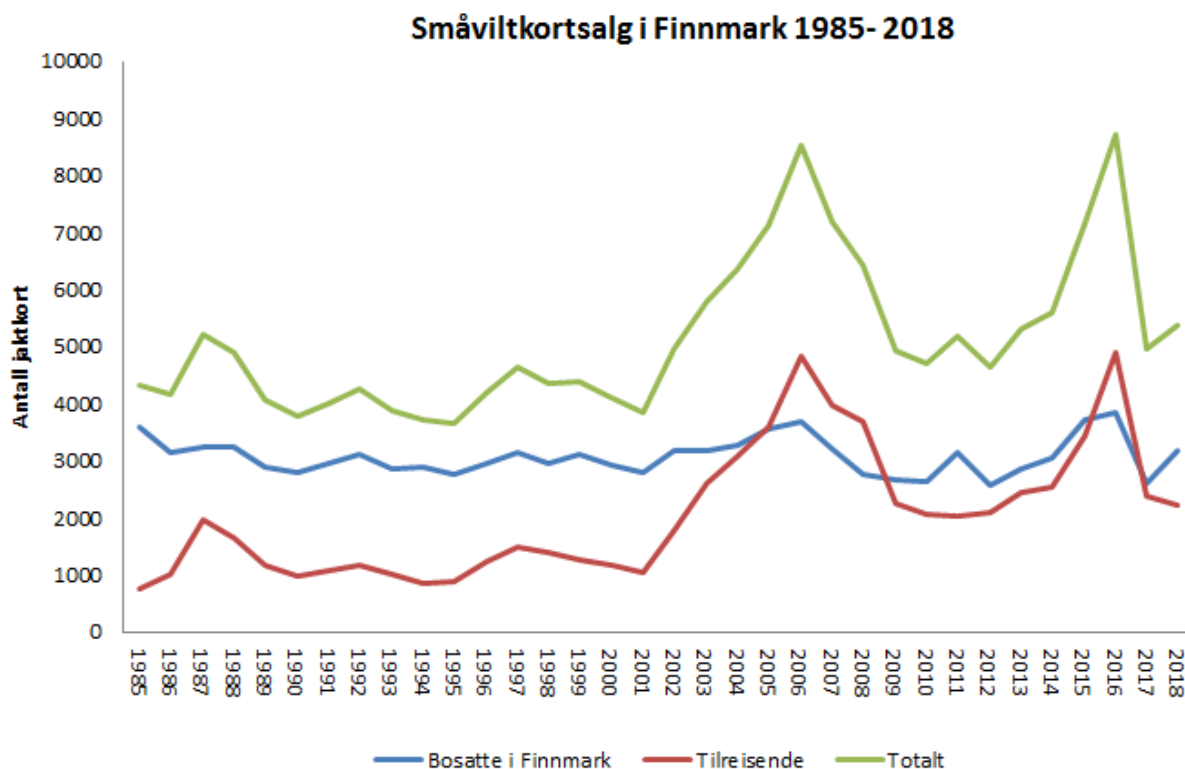
Til sammen ble det rapportert inn at det ble fanget 31 331 fisk i Kautokeino kommune mellom 2017 og september 2019. En fremstilling av fangstrapporteringen for de vanligste artene finnes i figuren under, men dette er imidlertid ikke nødvendigvis en fasit på aktivitet og fangst (Pers. komm. m/Kristin Hornset, FeFo).

Figur 35: Fangstrapportering av de vanligste fiskeartene, Kautokeino kommune 2017-2019. Kilde: FeFo v/Kristin Hornset.

6.2.2 Småviltjakt

FeFo har karakterisert Kautokeino som Norges beste sted å jakte ryer (NRK, 8. juli 2019). For å drive småviltjakt på finnmarkseiendommen er det nødvendig å kjøpe og aktivere jaktkort.

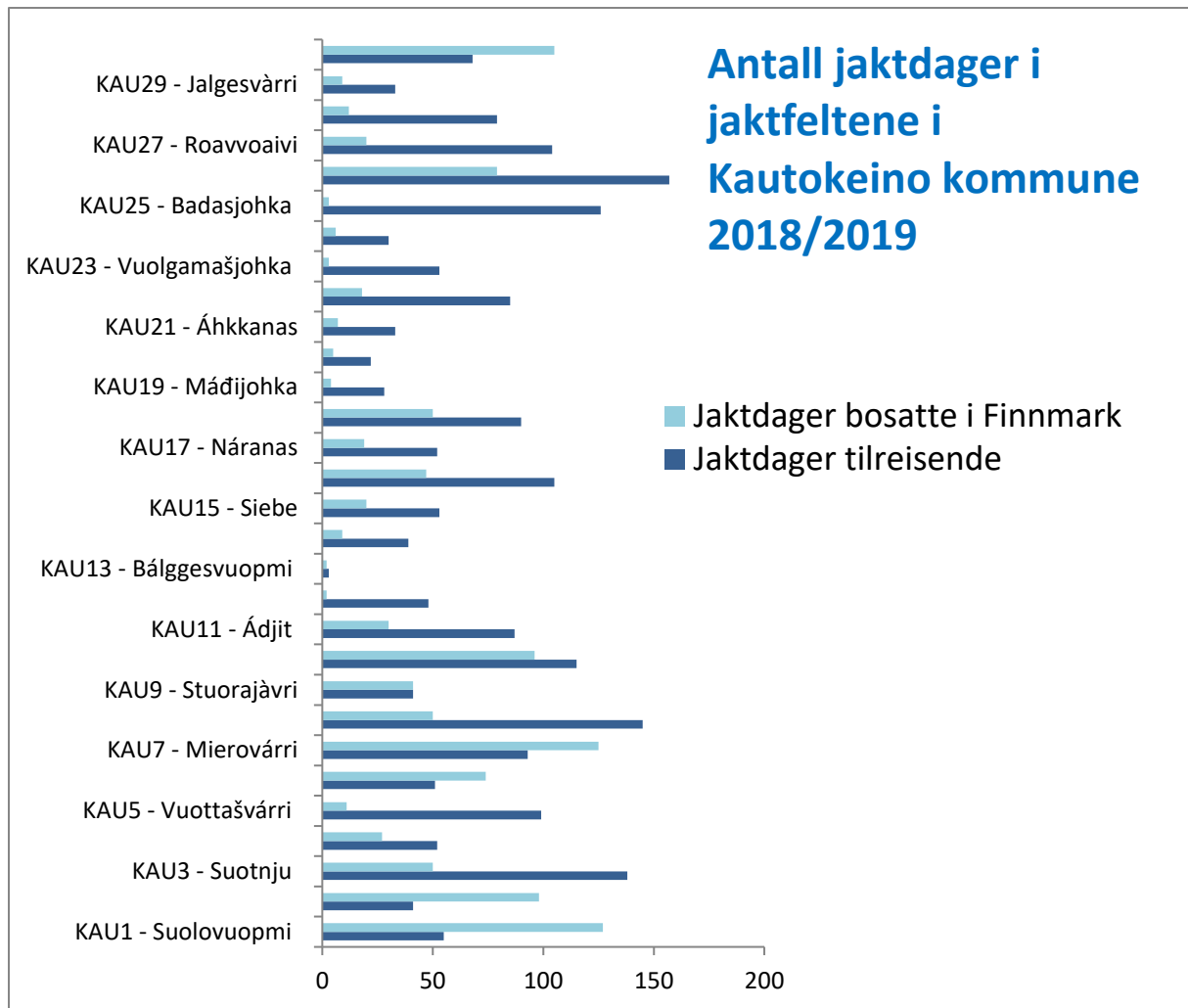

Figur 36: Solgte småviltjaktkort på Finnmarkseiendommen i perioden 1985-2018. Kilde: FeFo årsrapport 2018.

Det ble registret 5 473 solgte jaktkort i 2018, hvorav 123 kort i vintersesongen (januar-april) og 5 350 kort solgt i høstsesongen (juli-desember). 3164 jaktkort ble solgt til bosatte i Finnmark, og 2 208 ble solgt til personer utenfor fylket. Det ble solgt 2 052 dagskort, 1 659 kommunekort og 1 505 fylkeskort, 188 kommunekort til tilreisende for perioden fra 25. september, 38 fylkeskort til tilreisende ungdom, 69 smårovviltkort og 17 hundetreningskort (FeFo Årsrapport 2018).

I jaktsesongen 2018/2019 ble det totalt aktivert 3 359 jaktdager i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune fordelt på 2 125 jaktdager for tilreisende jegere, 1 149 jaktdager for jegere bosatt i Finnmark og 85 jaktdager for bosatte i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune (FeFo v/Einar Asbjørnsen).

Småviltjakten på Finnmarkseiendommen foregår i perioden 15. juli-15. april. Det er jakt på liryper, fjellryper, skogsfugl og hare som er mest utbredt for småviltjegere. Totalt ble det aktivert 21 490 jaktdager i 2018, mot 21 079 jaktdager i 2017 og 35 576 jaktdager i 2016, hvorav 4 171 ble innrapportert som ikke brukt. Fordelingen var 934 aktiverte dager i vintersesongen og 20 556 aktiverte dager i høstsesongen 2018 og hele 94% leverte jaktrapport. I Finnmark som helhet ble det felt 11 191 liryper i 2018 mot 4 242 liryper i 2017, hvorav 37 var oppgitt snarefanget i 2018 mot 83 i 2017. I 2018 ble det felt 4 550 fjellryper mot 3 335 fjellryper i 2017. I 2018 ble det også rapportert om 152 felte skogsfugl og 698 harer (FeFo årsrapport 2017 og 2018).

Figur 37: Antall jaktdager for Finnmarksbosatte og tilreisende jegere fordelt på jaktfelt i Kautokeino kommune jaktåret 2018/2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.

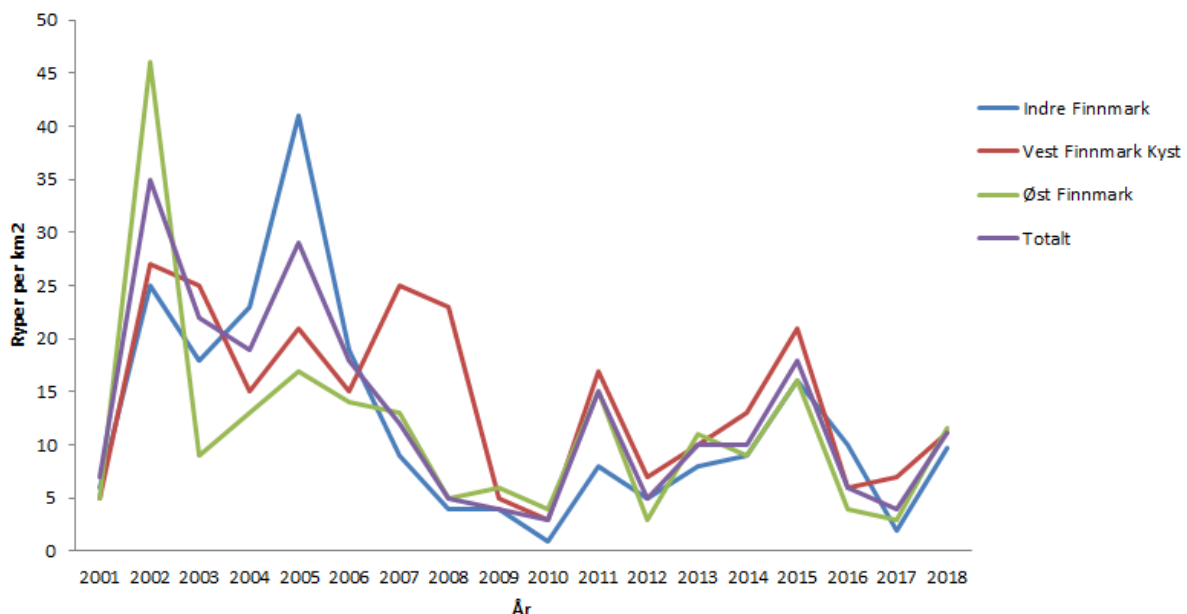
Tabellen nedenfor gir en oversikt over hvilke arter som det er høstet mest av i Kautokeino kommune de siste 10 årene. Harefangsten i Kautokeino kommune er ikke tall på hos ssb.no.

Tabell 5: Småviltjakt i Guovdageaidnu/Kautokeino 2008-2018 (..= oppgave mangler) Kilde: www.ssb.no

	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Lirype	4550	3700	2550	4250	3100	4050	5350	12050	7250	1750
Fjellrype	300	250	150	250	150	200	250	500	250	..
Stokkand	0	..	30	..	30	..	30	30	50	50
Kvinand	0	..	30	60	30	..	30	30	60	..
Siland/Laksand	0	30	40	40	50	40	60	40	20	..
Toppand	0	160	130	180	130	120	130	110	80	50
Ærfugl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Havelle	0	90	120	100	80	80	..	30	..	0
Svartand	0	..	..	30	..	50	..	..	0	0
Rødrev	180	23	80	120	80	60	40	70	60	50

Tabellen viser at rype er det felles mest av i Kautokeino, men vitner også om at utbyttet falt betraktelig i 2017/2018. Imidlertid viste takseringene utført av FeFo i 2017 lav tetthet av lirype på grunn av svært lav kyllingproduksjon og lite voksenfugl. Det ble også innført dagskvote på to ryper, hvorav en lirype pr jeger på Finnmarkseiendommen (FeFo Årsrapport 2017). Dette var de strengeste begrensningene for småviltjakt i Finnmark noensinne. Takseringene i 2018 viste samlet sett at det var et gjennomsnittlig år, men det ble registrert en del store kull, men også enkeltfugler. På Finnmarkseiendommen totalt var det 11 ryper pr. km² i 2018, mot 4 året før. På bakgrunn av dette ble det innført dagskvote på 4 ryper pr. jeger pr. dag på hele Finnmarkseiendommen. Sesongkvoten for snarefangere var 40 ryper (FeFo Årsrapport 2018).

Tetthet av liryper i Finnmark 2000-2018

Figur 38: Tetthet av liryper i Finnmark 2000-2018. Kilde: FeFo årsrapport 2018.

Før takseringen i 2018 ble det lagt ut et begrenset antall jaktkort for tilreisende, men etter takseringen ble det bestemt at det ikke skulle legges ut flere jaktkort for rype for tilreisende (FeFo Årsrapport 2018).

I 2017 ble det gitt oppfordringer om å skyte rødrev, for å bidra til å øke rypebestanden, uten at det ble innført skuddpremie i Indre-Finnmark. Reveskinn er for øvrig også materiale som kan benyttes til duodjiprodukter. I 2018 ble det holdt et gratis kurs i revejakt i Kautokeino, Lakselv, Alta og Tana bru med til sammen 200 deltakere (FeFo årsrapport 2018).

Når det gjelder andefugler, så er det kun jegere som har betalt jegeravgift og som de siste fem år har vært og fortsatt er fast bosatt i Kautokeino kommune som har lov til å jakte på ender. Denne jakten er begrenset med hensyn til områder, omfang og varighet, samt hvilke arter og kjønn det er lov å jakte på (Forskrift om kvoteregulert vårfjakt på ender, Kautokeino). Se ellers kapittel om utmarksbruk.

Større tetthet av liryper og økt dagskvote gjenspeiles i utbyttet i jaktseasonen i Kautokeino 2018/2019, der utbyttet totalt ble 4 879 liryper og 53 fjellryper, samt 15 ryper som ble snarefanget.

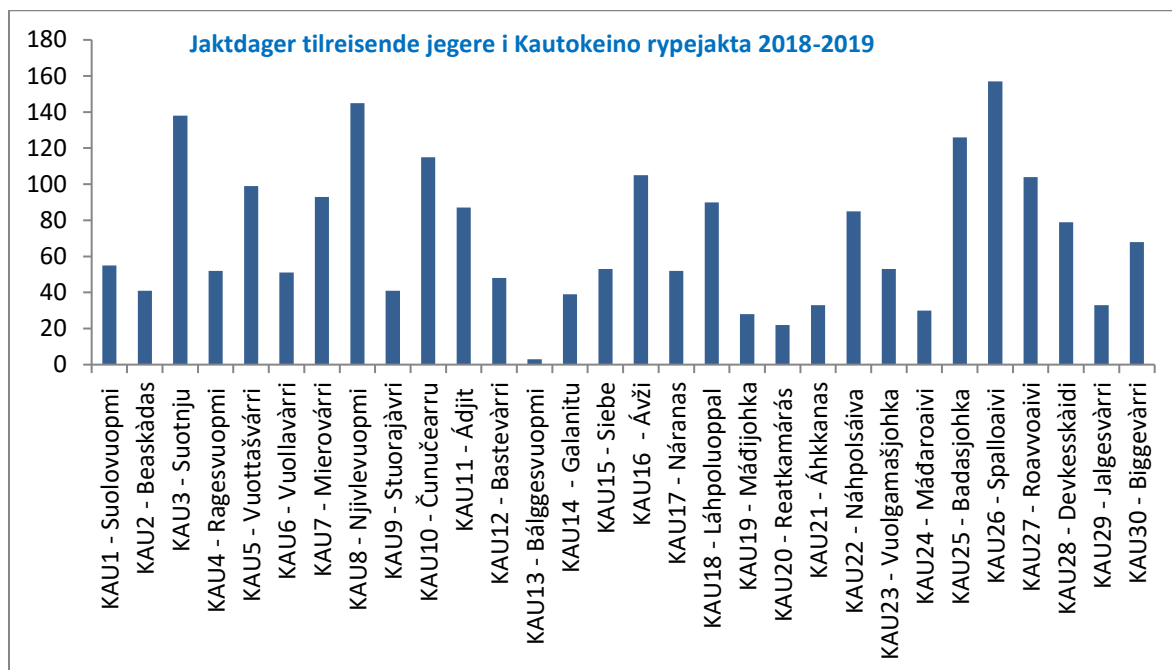
Tabell 6: Antall felte småvilt fordelt på jaktfelt i Kautokeino, jaktseasonen 2018/2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.

Jaktfelt	Rødrev	Snare-fangst lirype	Lirype	Fjellrype	Ender	Hare
Mierovárri			401	2		
Suotnju			350	1	1	1
Suolovuopmi		7	214	10		
Biggevárri			217	1		
Masi			112	1		
Njivlevuopmi		8	321			
Devkesskáidi			188			
Badasjohka			106			
Stuorajávri			143	2		
Čunučearru			343	6		1
Vuottašvárri			184			
Ávži			155	2		
Náranas			106			
Náhpolsáiva			138			
Roavvoaivi			171			
Vuolgamašjohka			156	4		
Siebe			119	3		
Vuollavárri			132	3		
Spalloaivi			330			
Reatkamárás			52			
Galanitu			107			
Ádjít			143			
Láhpoluoppal			188	12		
Bastevárri			75			
Máđijohka			71			
Ragesvuopmi			112	2	2	
Jalgesvárri			75			
Áhkkanas			128			
Máđaroaivi			38	4		
Bálggesvuopmi			4			
Totalt		15	4879	53	3	2

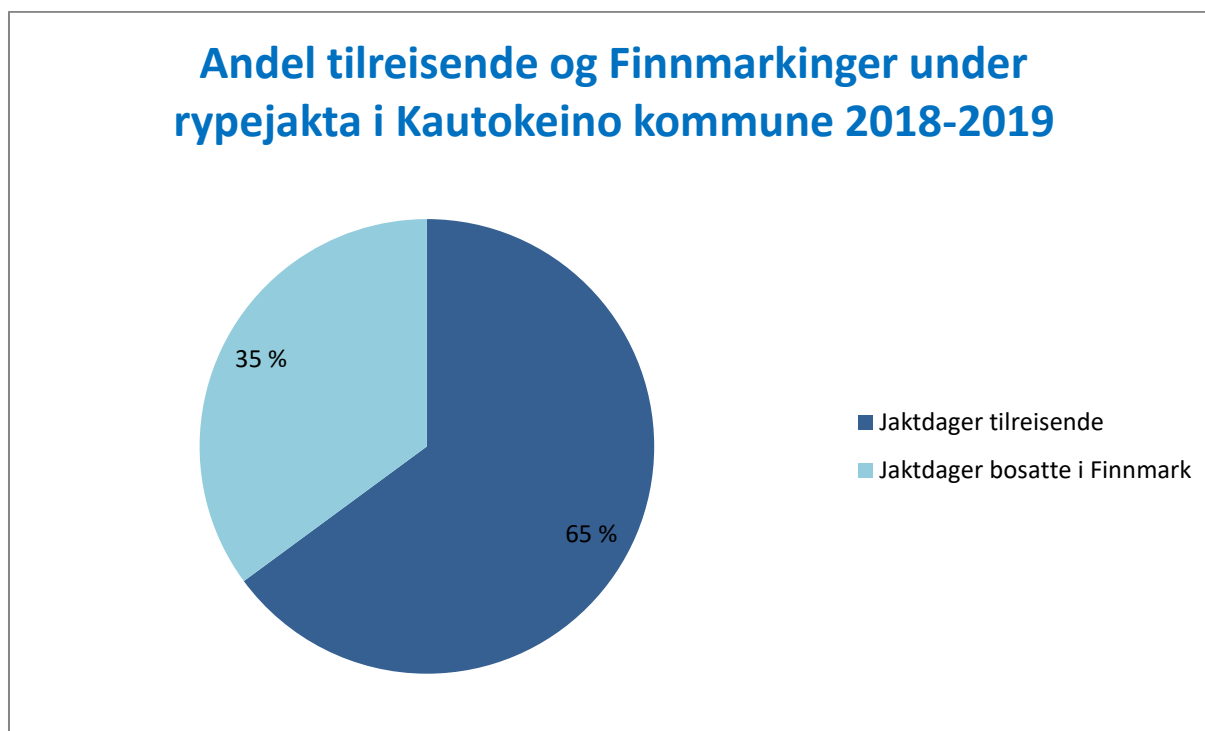
FeFo reviderte også retningslinjene sine for småviltjakt i 2018, og som en del av høringsrunden ble det gjennomført syv folkemøter på følgende steder i Finnmark: Breivikbotn, Kautokeino, Havøysund, Lakselv, Alta, Tana bru og Kirkenes. I tillegg benyttet FeFo seg av en nettbasert spørreundersøkelse til småviltjegere.

I kjølvannet av folkemøtet FeFo arrangerte i Kautokeino 2. mai 2019, der de skrev at FeFo *ønsker innspill på hvordan vi kan bidra til at rypejakta gir mer verdiskaping til reiselivet og bedre*

ringvirkninger lokalt (Eventbeskrivelse på FeFos facebookside), kom det flere oppslag i media med overskrifter som *Rypejakta har blitt en krigssone* (NRK 17. mai 2019) og *-Finnmarkingene burde få lov til å skyte flere ryper enn søringene* (NRK, 8. juli 2019).

Figur 39: Antall jaktdager tilreisende jegere i Kautokeino under rypejakten 2018-2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.

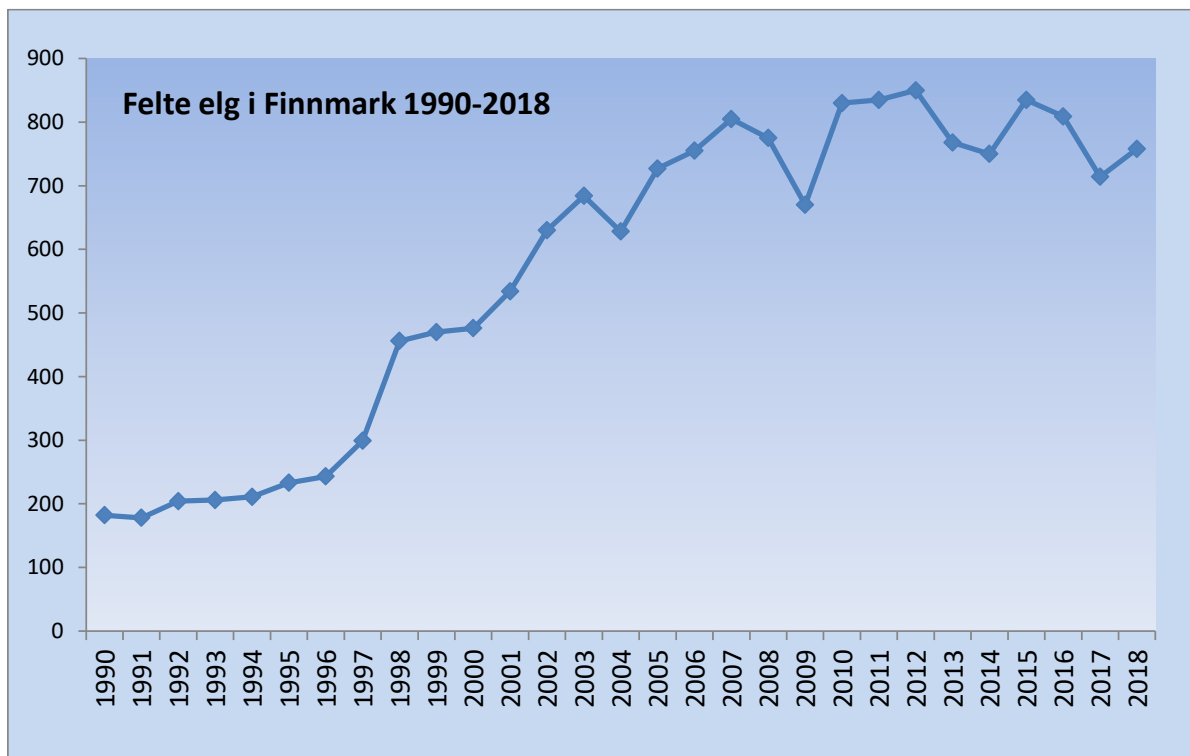

Figur 40: Andel jaktdager fordelt på bosatte i Finnmark og tilreisende under rypejakta i Kautokeino kommune jaktseasonen 2018-2019. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.

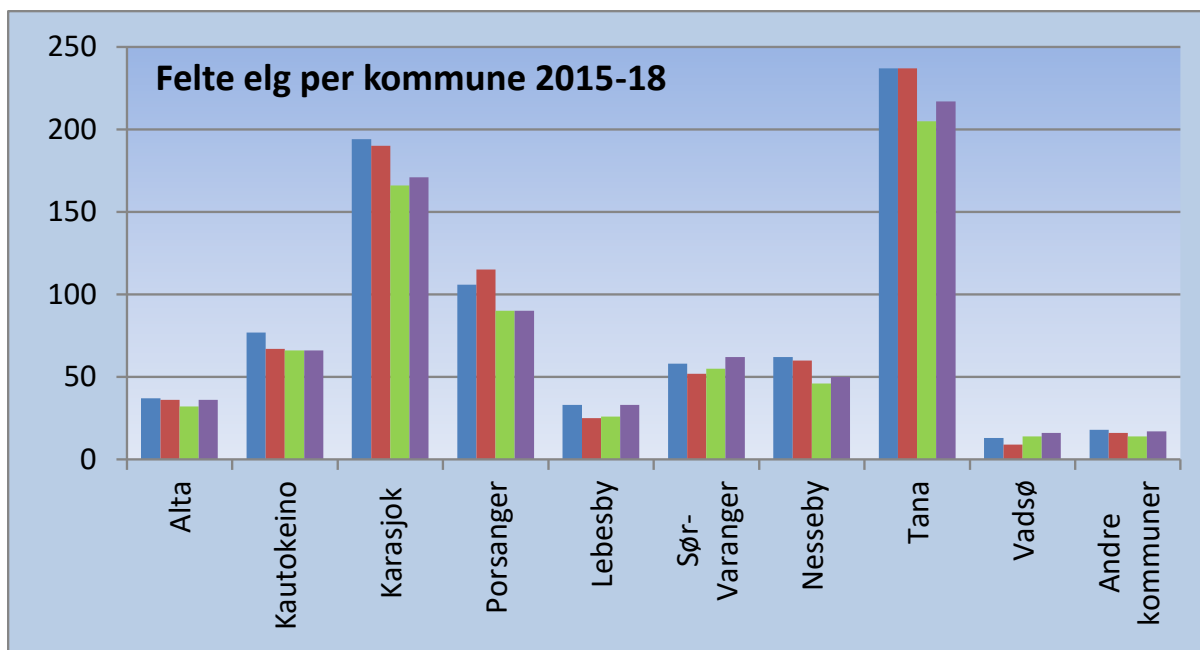
Problemene som tas opp i disse artiklene er at jakttrykket er enormt når rypejaktseasonen starter, og særlig de to første ukene. Her kommer det også frem at det ble diskutert og lagt frem flere endringsforslag for å forbedre jaktvilkårene, samt spre jakttrykket (NRK 17. mai 2019). Dessuten står en av rypejegerne fra Kautokeino frem og uttrykker at han mener at det er urimelig at lokale jegere skal ha samme kvote som tilreisende jegere, og han får også støtte fra Anton Dahl, nestleder i Finnmark jeger- og fiskeforbund. Norges Jeger og Fiskeforbunds representant gir i samme artikkel uttrykk for at de mener at rypejakten skal reguleres uten hensyn til hvor jegeren kommer fra. (NRK, 8. juli 2019). Dette kan tolkes som uttrykk for motstridende interesser mellom lokalbefolkning og tilreisende. Siden 2011 har også FeFo gitt lokale reiselivsbedrifter mulighet til å reservere jaktkort for sine gjester, og i 2019 søkte fire lokale reiselivsbedrifter i Kautokeino om til sammen 151 rypejaktkort. FeFo innvilget 70 jaktkort. I en NRK-sak fra 4. august blir noen av reiselivsaktørene intervjuet og forteller da om stor rift om jaktkortene i enkelte felt. FeFo uttaler i forbindelse med NRK-saken at de ikke innvilger alle jaktkortene bedriftene søker om av hensyn til lokale jegeres interesser (NRK, 4. august 2019).

6.2.3 Storviltjakt

Det er hovedsakelig elgjakt som foregår i Finnmark, selv om FeFo også administrerer lisensfelling av bjørn, jerv, ulv og kvotejakt på gaupe. I 2017 søkte 396 jaktlag med 2152 jegere om elgjakt, som var en økning fra året før, både med hensyn til antall jaktlag og jegere (FeFo årsrapport 2017). I 2018 lyste FeFo ut 282 elgjakttilbud, inkludert 2 felt som var avsatt til opplæringsjakt, og mottok søknad fra 392 jaktlag med til sammen 2 164 jegere (FeFo årsrapport 2018). I alt ble det felt 716 dyr i 2017/2018 og i 2018/2019 ble det felt 758 dyr. Begge år var tillatt felte dyr satt til 1 071.

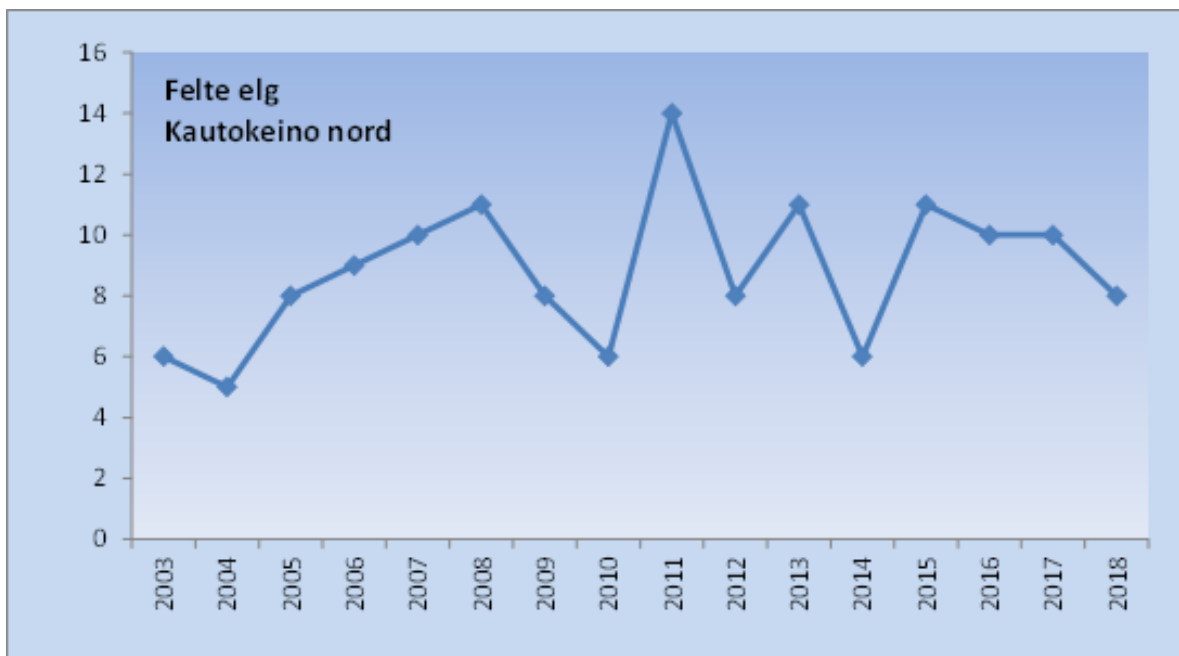

Figur 41: Felte elg i Finnmark i perioden 1990-2018. Kilde: FeFo årsrapport 2018.

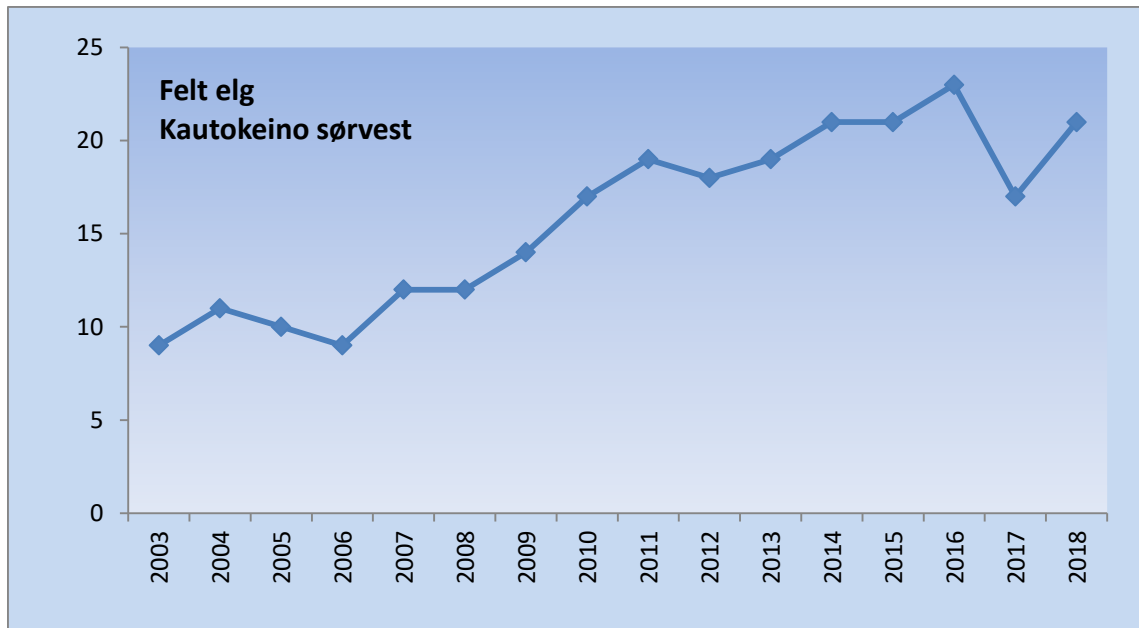

Figur 42: Antall felte elg per kommune i Finnmark 2014-2018. Kilde: FeFo Årsrapport 2018.

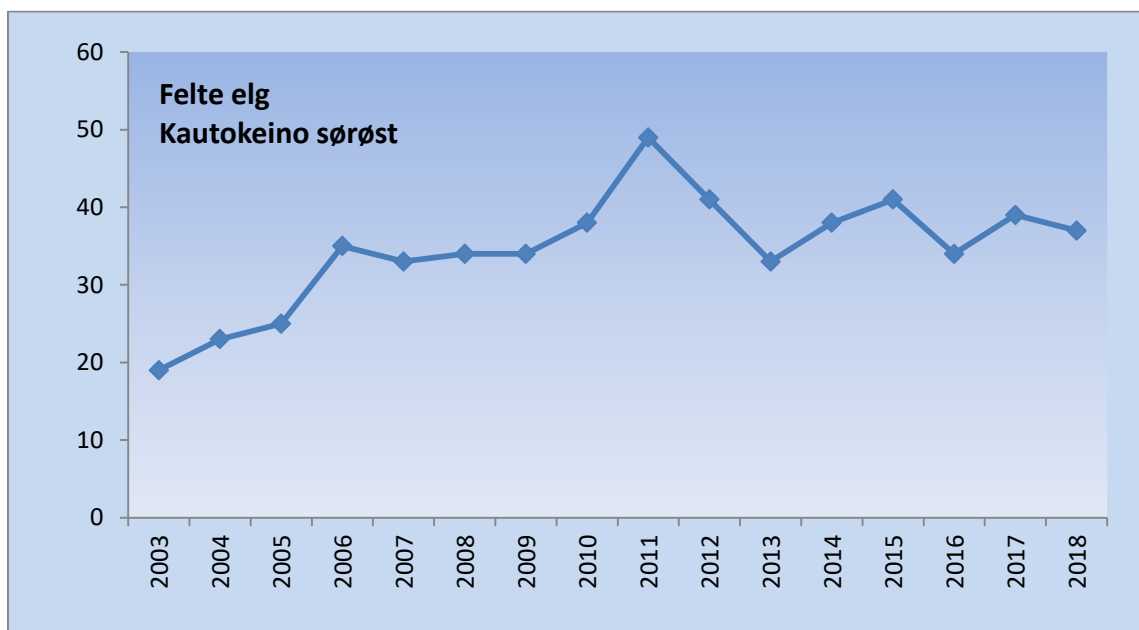
I Kautokeino kommune er det utvidet jakt og fangsttid på elg, den varer fra 01.09 til 23.12, og i 2018 ble det felt 66 elg i Kautokeino og det foreløpige tallet fra 2019 er 66 (ssb.no). Kautokeino er med det ikke der det felles flest elg i Finnmark.

Figur 43: Antall felte elg fordelt på ulike vald i perioden 2003-2018. Kautokeino nord. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.

Figur 44: Antall felte elg fordelt på ulike vald i perioden 2003-2018. Kautokeino sørvest. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.

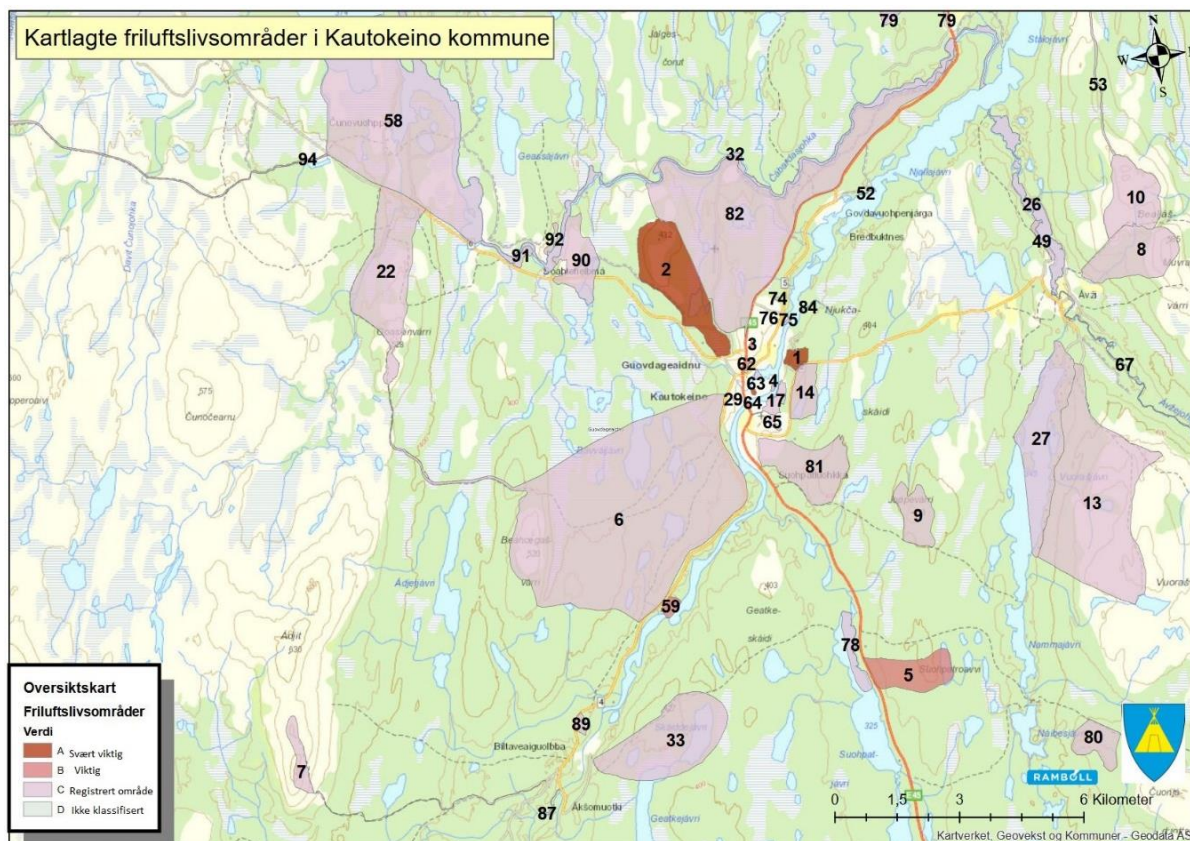
Figur 45: Antall felte elg fordelt på ulike vald i perioden 2003-2018. Kautokeino sørøst. Kilde: FeFo v/Einar Asbjørnsen.

Det ble ikke tildelt kvote for jakt på gaupe eller lisensjakt på bjørn i 2018/2019, men 1 jerv ble felt på lisensfelling (3 jerv i 2017/2018). 15 jegere løste jaktkort for rovvilt, sammenliknet med 27 i 2017 og 59 i 2016. I tillegg kom et ukjent antall elgjegere som løste gratis lisens for rovvilt i eget elgjaktfelt (FeFo årsrapport 2017 og 2018).

6.3 Kartlegging av friluftsområdene i kommunen

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune har kartlagt og verdsatt friluftsområder i kommunen i tråd med Miljødirektoratets veileder *Kartlegging og verdsetting av friluftsområder*. Rapporten forelå 24. september 2018 og var lagt ut på høring med frist 29. mars 2019. Hvert enkelt område ble verdsatt i henhold til et sett kriterier som ble vektet fra 1 til 5. De syv hovedkriteriene er brukerfrekvens, regionale og nasjonale brukere, opplevelseskvaliteter, symbolverdi, funksjon, egnethet og tilrettelegging.

I Kautokeino kommune ble 94 områder kartlagt og verdsatt, 7 områder fikk vurderingen svært viktig og 7 områder ble vurdert som viktige friluftsområder. 79 områder er registrerte friluftsområder, og kun et område er ikke vurdert, da det er et påbegynt aktivitetsområde (Til høring.xlsx, kautokeino.kommune.no). Det mest oppsiktsvekkende er det åpenbare motsetningsforholdet at Kautokeino på den ene siden er en så viktig og populær kommune for jakt, fiske og friluftsliv og på den andre at kun 14 områder i kommunen er blitt verdsatt som svært viktige og viktige. Forhåpentligvis vil tallene justeres etter høringsrunden, dog er det interessant at ikke flere områder i utgangspunktet er blitt verdsatt høyere i en slik viktig friluftlivskommune med så mange opplevelseskvaliteter og ressurser (jf. dette kapittelet), der det er få inngrep og der mange av områdene i generasjoner har blitt brukt som reinbeite, kalvingsområder og til tradisjonell samisk utmarksbruk (jf. kapittel 4 og 5), som igjen burde tale for høy score for eksempel når det gjelder funksjon og symbolverdi. Kartet viser noen av områdene som er kartlagt og verdsettingen som er gjort.

Figur 46: Noen av de kartlagte friluftslivsområder i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune. Kilde:

www.kautokeino.kommune.no

6.4 Sammendrag

Fritidsbruk er et nyere fenomen, som tidligere ikke har vært regnet som en egen aktivitet, men knyttet til bruk av utmarken, *meahcci*. I Finnmark vil således grensen mellom utmarksbruk og friluftsliv være flytende, kanskje i særlig grad i samiske tradisjonelle bosetningsområder. Dette viser seg også i en undersøkelse fra 2017 (Andersen & Dervo), der det kom frem at matauk-perspektivet skåret høyere blant finnmarkinger enn blant andre grupper.

Samtidig omtales Guovdageainnu suohkan- Kautokeino kommune som «Kommunen for friluftsentusiastene» og er attraktiv året rundt på grunn av sine store områder, mangfoldige muligheter, rike ressurser og vakre natur.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser en økning i antall fritidsboliger de siste ti årene, og i kommunens arealplan kommer det frem at det er gitt tillatelse til å bygge flere nye hytter. Det understrekes imidlertid at det fra kommunens side ikke er ønskelig å fremstå som en «hyttekommune» med begrunnelse i at det blant annet er en levende reindriftskommune og at innbyggerne ellers driver aktiv utmarksbruk. Dette kan være et uttrykk for at det er et visst motsetningsforhold mellom utenbygdsboendes rekreasjons- og fritidsbruk og reindrift, samt tradisjonell samisk utmarksbruk. Kommunens linje er derfor at det ikke skal bygges ut i natur-, reindrifts- og utmarksområder, men at de nye hyttene skal etableres i bygdene, der det allerede er aktivitet.

Mange av hyttene i lengst nord i kommunen tilhører utebygdsboende, i tillegg bør antallet campingvogner og bobiler tas med i beregningen. Det er vanskelig å få en fullstendig oversikt over dette da det er gode muligheter for såkalt «villcamping». I tillegg til dette kommer antall overnattinger på hotell og på campingplasser/i hyttegrender.

Gouvdageainnu suohkan- Kautokeino kommune reklamerer med nærmere 10 000 produktive fiskevann, som utgjør 640 kvadratkilometer og er den kommunen med flest aktiverte fiskedager i Finnmark.

FeFo har karakterisert Kautokeino som Norges beste sted å jakte ryper. Imidlertid er det identifisert noen utfordringer mht. ordningen og reguleringen, slik at det i 2019 ble lagt frem flere forslag til endring for å forbedre jaktvilkårene, samt spre jakttrykket. Det er også identifisert uttalelser som kan tolkes som uttrykk for motstridende interesser mellom lokalbefolkning og tilreisende, for eksempel at det oppfattes som urimelig at lokale jegere skal ha samme kvote som tilreisende jegere. FeFo har også uttalt at de ikke innvilger alle jaktkort som lokale reiselivsbedrifter i Kautokeino søker om av hensyn til lokale jegeres interesser.

Kautokeino er den kommunen med flest aktiverte fiskedager i Finnmark, samt at det er Norges beste sted for rypejakt. Det er imidlertid ikke det området der det felles flest elger i Finnmark.

Materialet viser at Gouvdageainnu suohkan- Kautokeino kommune er en attraktiv friluftskommune, men vitner også om økt press på naturressursene, samt at det er visse motsetningsforhold mellom lokalbefolkningens utmarksbruk og tilreisenes fritids- og rekreasjonsbruk.

6.5 Referanser

Andersen, O.& Dervo, B. (2017). *Fisket etter innlandsfisk i Finnmark 2016. Resultater fra en spørreundersøkelse blant fastboende og tilreisende fiskere*. NINA Rapport nr 1308. Norsk institutt for naturforskning (NINA), Trondheim. Tilgjengelig fra: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2429231> (Sist sjekket: 07.02.20)

Finnmarkeiendommen/Finnmárkkuopmodat (2019) Folkemøte om rypejakt og reiseliv, Tilgjengelig fra: https://www.facebook.com/events/416800918897177/?active_tab=about (Sist sjekket: 07.02.20)

Finnmarkseiendommen/Finnmárkkuopmodat (2019) Utkast til FeFo årsrapport 2018 (manus til delen om utmarksbruk, mottatt pr. epost 03.09.19 fra Robert Greiner).

Finnmarkseiendommen (2018) FeFo årsrapport 2017, Tilgjengelig fra: https://issuu.com/finnmarkseiendommen/docs/rsrapport_2017_norsk_v1 (Sist sjekket: 07.02.20)

Finnmarksloven. Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-85>

Forskrift om kvoteregulert vårjakt på ender, Kautokeino. *Forskrift om kvoteregulert vårjakt på ender fra og med år 2013 til og med år 2022, Kautokeino kommune, Finnmark*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2013-06-03-573>

Folsland, J.O. (2019) Dobbelt så mange bobiler på ti år, *Statistisk sentralbyrå*, 15.07.2019, Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/artikler-og-publikasjoner/dobbelt-sa-mange-bobiler-pa-ti-ar--392160> (Sist sjekket: 07.02.20)

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, *Friluftsliv*, Tilgjengelig fra: <https://www.kautokeino.kommune.no/tjenester/naturforvaltning/friluftsliv-2/> (Sist sjekket: 18.12.19)

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, *Kommunen for friluftsentusiastene*, Tilgjengelig fra: <https://www.kautokeino.kommune.no/politikk-og-administrasjon/om-kommunen/friluftsentusiastenes-favorittsted/> (Sist sjekket: 07.02.20)

Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, *Kommuneplanens Arealdel, 2017-2030, Planbeskrivelse*, Rambøll, Planid: 2011-2017001 (Vedtatt i kommunestyret 23.03.2017) Tilgjengelig fra: <https://www.guovdageainnu.suohkan.no/f/p1/ibb2c7418-d2fe-4e18-8484-60133d4e26c5/kpa-planbeskrivelse-vedtatt.pdf> (Sist sjekket: 07.02.20)

Miljødirektoratet (2013) *Kartlegging og verdsetting av friluftsområder*, M98-2013, Tilgjengelig fra: <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/M98/M98.pdf> (Sist sjekket: 07.02.20)

Norsk bobil og caravan club, *Silis camp* (med tilhørende undersider) Tilgjengelig fra: <http://www.nocc.no/lokal/alta/Sider/Silis.aspx> (Sist sjekket: 18.12.19)

Reginiussen, A. (2014) Lager mer vognplass i Maze, *Altaposten*, 21.03.2014.

Tilgjengelig fra: <https://www.altaposten.no/incoming/article9368825.ece> (Sist sjekket: 07.02.20)

Sámediggi/Sametinget (2010) *Sametingets planveileder, Veileder for sikring av naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv ved planlegging etter plan- og bygningsloven (plandelen)*, Alta: Fagtrykk idé as. Tilgjengelig fra:

<https://www.sametinget.no/content/download/865/13761>

Statistikknett, *Statistikknett Reiseliv, ... Norsk reiseliv i regionalt perspektiv*, Tilgjengelig fra:

https://statistikknett.no/reiseliv/ar/utv/utv_region_marked_alle.aspx

Statistikknett, *Marketsutvikling 2000-2018*, Tilgjengelig fra:

https://statistikknett.no/reiseliv/analyse/regionrapport/utv_marked1.aspx

Statistisk sentralbyrå, *Statistikkbanken*, Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank>

- Elgjakt
- Fritidsbygninger
- Scooterløyper
- Småviltjakt

Utsi, J. A. (2019) Lokal jeger: – Rypejakta har blitt til en krigssone, *NRK Sápmi*, 17.05.2019.

Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/lokal-jeget-rypejakta-har-blitt-til-en-krigssone-1.14537696> (Sist sjekket: 07.02.20)

Utsi, J.A. (2019) –Finnmarkingene burde få lov til å skyte flere ryper enn søringene, *NRK Sápmi*, 08.07.19. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/lokaljeget-vil-ha-storre-rypekvote-1.14610832> (Sist sjekket: 07.02.20)

Utsi, J.A. (2019) Lokale bedrifter vil reservere 151 rypejaktkort, *NRK Sápmi*, 04.08.2019.

Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/lokale-bedrifter-vil-reservere-151-rypejaktkort-1.14645461> (Sist sjekket: 07.02.20)

Personlig kommunikasjon:

- Leder for utmarksavdelingen i FeFo, Einar Asbjørnsen (26.09.19 og 01.10.19)
- Utmarksforvalter i FeFo, Kristin Hornset (06.09.19)
- Leder kommunikasjon og samfunnskontakt, Robert Greiner (03.09.19)

Intervju:

- Informant N20

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 16/2020

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt.
14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00